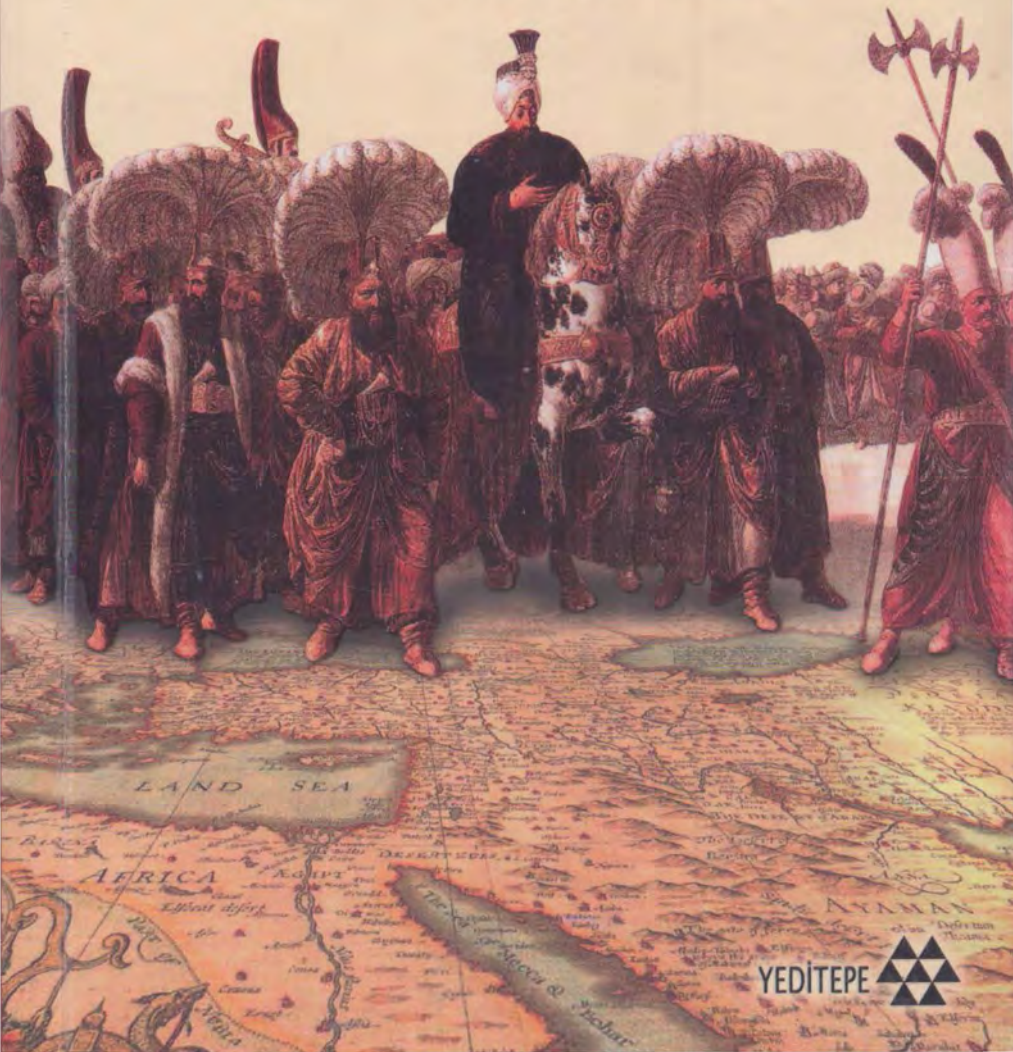
ERHAN AFYONCU

HERKES İÇİN KISA

OSMANLI TARİHİ

(1302-1922)

YEDİTEPE

HERKES İÇİN KISA

OSMANLI TARİHİ

(1302-1922)

ERHAN AFYONCU

HERKES İÇİN KISA OSMANLI TARİHİ (1302-1922)
Prof. Dr. Erhan Afyoncu

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

©Yeditepe Yayınevi
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-9787-87-1
Yeditepe Yayınevi: 334
İnceleme-Araştırma: 269

1. Baskı: Mayıs 2017
2. Baskı: Haziran 2017

Sayfa Düzeni
Adem Şenel

Kapak Tasarımı
Sercan Arslan

Baskı-Cilt
Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd.Şti.
Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi C Blok No:102 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91-92 (Sertifika No: 11964)

YEDİTEPE YAYINEVİ
Çatalçeşme Sok. No: 52/1 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com / bilgi@yeditepeyayinevi.com

HERKES İÇİN KISA

OSMANLI TARİHİ

(1302-1922)

ERHAN AFYONCU

YEDİTEPE

Erhan Afyoncu

1967'de Tokat'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 1984'te başladığı Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan 1988'de mezun oldu. 1989'da Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak atandı. Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda *Necati Efendi Tarih-i Kırım (Rusya Sefaretnamesi)* isimli tez ile 1990'da tamamladı. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda *Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. Yüzyıllar)* isimli tez ile doktorasını 1997'de bitirdi. 2000 yılında yardımcı doçent oldu. 2001 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne geçti. 2008'de doçent, 2014'te profesör oldu.

Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde Tarih Bölüm başkan yardımcılığı, Yeniçağ Tarihi Anabilim başkanlığı ile fakülte ve yönetim kurullarında üye olarak vazife yaptı. 2012-2015 yılları arasında Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu yönetim kurulu üyeliğinde bulundu. 2016 Şubat'ında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi dekanı, 4 Ekim 2016'da ise Millî Savunma Üniversitesi Rektörü oldu.

Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi, Sahte Mesih (Osmanlı Belgeleri Işığında Dönmeliğin Kurucusu Sabatay Sevi ve Yahudiler), Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. yüzyıllar), Süleyman Şah Türbesi ve Turhan Sultan (Uğur Demir ile birlikte) isimli akademik kitaplarının yanında akademik bilgileri popüler dille kaleme aldığı *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu, Truva'nın İntikamı, Yavuz'un Küpesi, Baltacı ve Katerina, Muhteşem Valide Kösem Sultan, Osmanlı'nın Hayaleti, Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler* (Ahmet Önal ve Uğur Demir ile birlikte), *Son Dünya Düzeni, Fransa'ya Osmanlı Tokadı* (Ahmet Önal ve Uğur Demir ile birlikte), *1453 Panorama Tarih Müzesi* (Coşkun Yılmaz ile birlikte), *Osmanlı'nın Hayaleti, Muhteşem Süleyman ve Herkes İçin Kısa Osmanlı Tarihi (1302-1922)* adlı eserleri vardır. Başta Balyos raporları ile Zinkeisen ve Jorga tarihleri olmak üzere Osmanlı tarihi ile ilgili birçok eserin editörlüğünü yaparak bu eserlerin Türkçe'ye kazandırılmasını sağlamıştır. Osmanlı bürokrasisi, savaş tarihi, aşiretler, Osmanlı tarihçileri ve tarih yazıcılığı üzerine araştırmalar yapmaktadır. Bu konular üzerine birçok makale, tebliğ ve ansiklopedi maddesi kaleme almıştır. Eserleri İngilizce, Almanca, Çince, Sırpça, Makedonca, Arnavutça, Romence ve Korece'ye çevrilmiştir. Akademik çalışmalarının yanı sıra popüler tarih yazıları da yazmaktadır.

e-mail: eafyoncu@hotmail.com

Romanlarıyla tarihi sevdiren, samimiyetin timsali
Değerli Ağabeyim Mehmet Niyazi Özdemir'e

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

GAZİ UÇ BEYLİĞİ'NDEN
MERKEZİ DEVLET TEŞEBBÜSÜNE (1302-1402)

TÜRKLER'İN ANADOLU'YA GELİŞİ 13
BİR CİHAN DEVLETİNİN DOĞUŞU 16
MERKEZİ DEVLET TEŞEBBÜSÜ 33

FETRET DEVRİ'NDEN FATİH'İN MERKEZİ RUMELİ-ANADOLU İMPARATORLUĞU'NA (1402-1481)

ANKARA BOZGUN YILLARI 43
FATİH DÖNEMİ (1451-1481) 56
İSTANBUL'UN FETHİ 57
DURDURULAMAYAN FETİHLER 64

CİHANŞÜMÛL İMPARATORLUK TEŞEBBÜSÜ (1481-1571)

İKİNCİ BÂYEZİD DÖNEMİ (1481-1512) 71
YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİ (1512-1520) 75
MUHTEŞEM SÜLEYMAN DÖNEMİ (1520-1566) 82
BATI İLE İLİŞKİLER 83
İRAN SEFERLERİ 91
DENİZ SEFERLERİ 94
İÇ GELİŞMELER 97
İHTİŞAMIN DEVAMI 99

BÜYÜK BUHRAN VE DÖNÜŞÜM DÖNEMİ (1571-1699)

OSMANLI-İRAN SAVAŞLARI (1578-1619) 109
OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞLARI (1593-1606) 113
OSMANLILAR AFRİKA'DA 119
KAPIKULU İSYANLARI 121
16. YÜZYILIN SONLARINDA İÇ VE DIŞ GELİŞMELER 124

16. YÜZYILIN SONLARINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU 127
OSMANLI'NIN DÜNYAYA TESİRLERİ 129
CELALİ İSYANLARI (1596-1610) 138
17. YÜZYILIN İLK YARISINDA İÇ VE DIŞ GELİŞMELER 142
GENÇ OSMAN DÖNEMİ (1618-1622) 144
DÖRDÜNCÜ MURAD DÖNEMİ (1623-1640) 151
17. YÜZYIL ISLAHATLARI 158
SULTAN İBRAHİM DÖNEMİ (1640-1648) 161
İÇ KARIŞIKLIKLAR 166
KÖPRÜLÜLER DÖNEMİ (1656-1683) 169
VİYANA BOZGUN YILLARI (1683-1699) 174

KARLOFÇA'DAN YENİÇERİLİĞİN KALDIRILMASINA (1699-1826)

18. YÜZYILIN BAŞLARINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU 183
LALE DEVRİ (1718-1730) 190
BİRİNCİ MAHMUD DÖNEMİ (1730-1754) 196
OSMANLI-RUSYA/AVUSTURYA SAVAŞI (1736-1739) 199
ÜÇÜNCÜ OSMAN DÖNEMİ (1754-1757) 203
ÜÇÜNCÜ MUSTAFA DÖNEMİ (1757-1774) 206
18. YÜZYIL ISLAHATLARI 209
1768-1774 OSMANLI-RUS SAVAŞI 211
BİRİNCİ ABDÜLHAMİD DÖNEMİ (1774-1789) 217
ÜÇÜNCÜ SELİM DÖNEMİ (1789-1807) 221
İKİNCİ MAHMUD DÖNEMİ (1808-1839) 228

YENİÇERİLİĞİN İLGASINDAN
II. ABDÜLHAMİD'İN TAHTTAN İNDİRİLMESİNE (1826-1909)

TANZİMAT PADİŞAHI 243
KIRIM HARBİ (1853-1856) 246
ISLAHAT FERMANI (1856) 248
SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ (1861-1876) 251
İKİNCİ ABDÜLHAMİD DÖNEMİ (1876-1909) 257

İMPARATORLUĞUN SON GÜNLERİ (1909-1922)

İTTİHAD VE TERAKKİ DÖNEMİ 267
İŞGAL GÜNLERİ (1918-1922) 275

BİBLİYOGRAFYA 281

ÖNSÖZ

Türkiye'de herkes tarih meraklısıdır. Ancak popüler tarihçilik fazla gelişmemiştir. Akademisyenler popüler tarihten uzak dururlar. Bu alanda nadiren yazan akademisyenlerin çoğu ise fazla akademik ve anlaşılmaz bir dil kullandıkları için yazdıkları okunmaz. Tarihçiliği kendinden menkul olanların yazdıkları ise ya tarih pazarlamasıdır veya kin ve nefret tarihçiliğidir. Bu yüzden son 50-60 yılda bütün dünyada Osmanlı tarih yazıcılığı büyük aşama kaydetmesine rağmen, akademik araştırmalarda ortaya çıkan sonuçlar ülkemizde kamuoyuna fazla ulaşamamıştır. Tarihçilik belgeyle ve bu belgenin analiziyle yapılır. Tarih pozitif bilimler gibi laboratuvar imkânı olan bir bilim dalı olmadığı için tarihçinin bilimselliği kullandığı metot ve eleştirel yöntemidir. Yapılan araştırmada kullanılan tarihle ilgili eserleri kaleme alan müelliflerin eseri yazış maksadından tutun da hangi grubun adamı olduğuna dair birçok husus iyice incelenmelidir. Ancak bunlara dikkat edilmediği için birçok araştırmada Osmanlı kroniklerinde anlatılan hadiseler tenkitsiz nakledilmiştir.

Bu kitapta Osmanlı tarihi ile ilgili birçok konu incelenirken akademik araştırmaların sonucunda ortaya çıkan bilgilerden hareket edilmiş, ancak konular popüler bir üslupla verilmeye çalışılmıştır. Osmanlı tarihini dönemlere ayırırken rahmetli Halil İnalcık hocamızın 1960'larda kaleme aldığı "Türk İdari Teşkilatı Tarihi Ders Notları"nda kabul ettiği dönüm noktalarına uyduk. Bu kitapta herkesin anlayacağı bir üslupla Osmanlı tarihini ana hatlarıyla kaleme aldık.

ERHAN AFYONCU
Mayıs 2017

GAZİ UÇ BEYLİĞİ'NDEN MERKEZİ DEVLET TEŞEBBÜSÜNE (1302-1402)

TÜRKLER'İN ANADOLU'YA GELİŞİ

Selçuklular, devletlerini kurmadan önce Karahanlı ve Gazneliler karşısında tutunamayınca, 1018'de Çağrı Bey'in önderliğinde 3000 süvari ile büyük mesafeleri ve çeşitli tehlikeleri aşarak, Doğu Anadolu'ya bir sefer yapmışlardı. Bu kuvvetler Azerbaycan'da rastladığı Türkmenler'i de alıp, birlikte Van Gölü civarını ele geçirdi. Çağrı Bey, bu başarılı akının ardından tekrar Buhara'ya döndü. Aile mensuplarına Anadolu'da kendilerine karşı koyabilecek bir kimseye rastlamadığını bildirdi. Ancak Selçuklular, Gazneliler'i mağlup ederek Maveraünnehr bölgesine hâkim olunca, kendileri Anadolu'ya gitmediler. Sel hâlinde ülkelerine gelen Türkmenler'i Anadolu'ya gönderdiler.

Tuğrul Bey'in üvey kardeşi İbrahim Yinal, 1047'de Nişabur'a gelen Türkmen kitlelerini Anadolu'ya göndermiş ve kendisinin de arkalarından geleceğini vaadetmişti. İbrahim Yinal ve Kutalmış, Bizans kuvvetlerini Pasin Ovası'ndaki Hasankale'de 18 Eylül 1048'de büyük bir mağlubiyete uğrattılar. Bu zafer sayesinde Türkmenler Anadolu'da yayılma imkânı bularak, Trabzon'a kadar ilerlediler.

1048'deki Hasankale zaferinden sonra Anadolu'da yayılmaya başlayan Türkmen kitleleri, 1059'da Sivas ve Malatya'yı ele geçirdiler. 1064'te Alparslan, Kars'ı fethetti. 1067'ye gelindiğinde Kayseri, Niksar ve Konya fethedilmişti. Afşin Bey, 1068'de Anadolu'yu boydan boya geçerek, İstanbul Boğazı'na kadar geldi.

Türkmenler Anadolu'nun doğu ve orta kısımlarına yayılmışlarsa da burası henüz onlar için emin bir yurt değildi. Zira Türkmenler'in düzenli Bizans ordularına karşı mücadele edecek güçleri yoktu. Bu yüzden Bizans orduları üzerlerine geldiği zaman Türkmenler, Kafkaslar'a çekilmek zorunda kalıyorlardı. Ayrıca Anadolu'nun fethedilememiş pek çok müstahkem mevki ve kaleleri vardı. Buraların yeterli muhasara silahına sahip olmayan Türkmenler tarafından ele geçirilmesi oldukça zordu. Selçuklu orduları da Türkmenler'i himaye için her zaman Anadolu'ya gelemiyordu. 26 Ağustos 1071'de kazanılan Malazgirt zaferi Bizans ordusunu ve mukavemetini çökertti ve Anadolu'nun kapılarını sonuna kadar Türkmenler'e açtı. Bizans'ın yediği bu büyük darbe Türkmenler'in Anadolu'ya sel hâlinde dolmalarını sağladı.

Alparslan, Malazgirt'ten sonra Artuk Bey'i Anadolu'nun fethiyle görevlendirdi. Artuk Bey'in, Alparslan'ın ölümünden sonra İran'a geri çağrılması üzerine onun yerini Tutak Bey aldı. Ancak asıl başarı Alparslan'a karşı taht mücadelesi yaparken öldürülen Kutalmış'ın oğulları sayesinde kazanıldı. Alparslan'ın oğulları ve kardeşleri arasındaki taht mücadelesi sırasında İran'da esaret altında bulunan Kutalmış'ın oğulları kaçarak Anadolu'ya geldiler. Daha önce babalarına ve Alparslan'ın eniştesi Elbasan'a bağlı Yabgulu ile İbrahim Yinal'a bağlı aşiretler de Anadolu'ya gelmişlerdi. Bunlar İran'daki taht mücadelelerinde başarıya ulaşamamış küskün Oğuz kitleleri idi ve Selçuklu hanedanından başlarına geçecek birisini bekliyorlardı. Kutalmışoğlu Süleyman Şah bu Türkmenler'in başına geçti ve kısa sürede Orta Anadolu'dan İznik'e kadar olan sahayı ele geçirerek, Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurdu.

Türkler, Anadolu'da, Türkiye Selçukluları'nın yanı sıra bir takım beylikler de kurdular. Artuk Bey'in oğulları Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da (Diyarbakır-Mardin-Elazığ-Hasankeyf); Saltuk Bey, Erzurum'da; Danişmend Gazi, Sivas-Amasya-Tokat

ve Mengücek Gazi de Orta ve Doğu Anadolu'da (Erzincan-Divriği) kendi beyliklerini kurarak, o bölgelerin Türkleşmesini sağladılar. Ancak bunların hiçbirisi fazla büyüyemedi ve bu beylikler zamanla Türkiye Selçukluları tarafından ilhak edildi.

Türkiye Selçukluları, 1243'teki Kösedağ Savaşı'ndan sonra zayıflayıp, Moğol kontrolü altına girdiler. İç Anadolu'ya Moğol aşiretlerinin yerleşmesi sonucu bölgedeki Türkmenler'in bir kısmı Batı Anadolu'ya doğru göçettiler. Bu gelişmeler üzerine Batı Anadolu'da Germiyan, Menteşe, Hamid, Karesi ve Aydın gibi beylikler kuruldu. Bu beylikler, Batı Anadolu'yu Türkleştirdiler. Osmanlı Beyliği de bu dönemde ortaya çıktı.

BİR CİHAN DEVLETİNİN DOĞUŞU

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Osman Gazi 1257 veya 1258'de doğdu. 1324 yılında vefat etti. Marmara Denizi'nin doğusunda küçük bir bölgede tutunmaya çalışan Türkmen topluluğunu, büyük bir devletin çekirdeği haline getirdi.

İlk Gaza

Osmanlı İmparatorluğu'nun çekirdeğini oluşturan aşiret, Ertuğrul Gazi zamanında Söğüt ile Domaniç arasında bulunuyordu. Osmanlılar, bu dönemde çevrede bulunan ve bir kısmı Türkiye Selçuklu sultanına vergi veren tekvur adıyla anılan Bizans valileriyle barış içerisindeydiler. Bu dostluk o kadar ileriydi ki, aşiret yaylağa çıktığı zaman ağırlıklarını Bilecik'te emanet olarak bu şehrin tekvuruna bırakırdı.

Osman Bey aşiretin başına geçtiğinde, ilk yıllarda çevredeki tekvurlarla iyi ilişkileri devam ettirdi. Ancak Türkiye Selçukluları ve Moğollar'a karşı Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Türkmen isyanları ile Sülemiş'in başlattığı ayaklanmanın yarattığı otorite boşluğu ve İnegöl Tekvuru'nun aleyhinde faaliyette bulunması üzerine Osman Gazi, 1284'te İnegöl'ü fethetmek için harekete geçti. İnegöl Tekvuru, Osman Gazi'nin üzerine doğru geldiğini haber alınca Ermeni Beli'nde (Pazarköy) pusu kurdu. Meydana gelen savaşta Osman Gazi'nin yeğeni Bay-Hoca şehid düştü.

Osman Gazi, bu muharebeden kısa bir süre sonra İnegöl yakınlarındaki Kulaca Hisar'ı fethetti. Bu durum üzerine, İnegöl ve Karacahisar tekvurları Osman Gazi'ye karşı birleştiler.

1286'da İkizce yakınlarındaki Domalicbeli'nde meydana gelen muharebede Osman Gazi'nin kardeşi Saru Yatı şehid düştü.

İlk Başkent

Osman Gazi kısa bir süre sonra, İnegöl'e bir baskın yaparak tekvurunu öldürdü. Ardından da 1288'de Karacahisar'ı fethetti ve burayı kendisine merkez edindi. Osmanlı Beyliği'nin ilk merkezi, Eskişehir'e 7 kilometre uzaklıkta, sarp bir tepe üzerinde bulunan ve bugün mevcut olmayan Karacahisar Kalesi'dir. Osman Gazi de fiilen bir gazi bey durumuna yükselmişti.

1299'da beyliğin merkezi yeni fethedilen Bilecik'e, ardından da Yenişehir fethedildiğinde buraya kaydırıldı. Bursa 1326'da fethedilinceye kadar, Yenişehir Osmanlı Beyliği'nin merkezi olarak kaldı.

Karacahisar fethedilince Kütahya bölgesinden ve başka yerlerden gelen Türkmenler buraya yerleşti. Osman Gazi'nin gaza siyaseti devleti büyütmek için gerekli insan potansiyelini sağlamaya başlamıştı.

Tekvurlarla Savaş

Osman Gazi, 1292'de Sakarya Nehri'nin kuzeyine akın yapıp, çevreyi yağmaladıktan sonra bir müddet komşularıyla barış içerisinde yaşadı. 1299'da harekete geçen Osman Gazi, kendi aleyhine düzenlenmiş bir tuzağı boşa çıkararak Bilecik ve Yarhisar'ı ele geçirdi. Komutanlarından Turgut Alp de İnegöl'ü zaptetti. 1301'de Yenişehir ve Yund Hisar, 1302'de Köprühisar fethedildi.

Osmanlı Ailesi İçindeki İlk Çatışma

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk hükümdarı olan Osman Bey, Ertuğrul Gazi'nin en küçük oğlu olmasına rağmen, ağabeylerinin itirazı olmadan aşiretin başına geçmişti. Osman Bey, 1288-1299 yılları arasında beyliğin dış siyasetinde köklü bir değişikliğe gitti ve bu durum Bizans tekvurları ile kaçınılmaz olarak karşı karşıya gelmesine sebep oldu. Osman Gazi'nin amcası Dündar Bey ise fetih politikasındaki bu köklü

değişime ve özellikle Bilecik Tekvuru ile savaşmaya karşı çıkıyordu. Osman Gazi, Dündar Bey'i 1300'lü yılların başında okla vurup öldürdü. Böylece Osmanlı hanedanı içinde ilk kan dökülmüştü.

Hanedanın Kuruluşu: Koyunhisar Muharebesi (1302)

Osman Gazi, merkezi Yenişehir'i güvence altına almak için Marmaracık ve Koyunhisar kaleleri üzerine bir sefer yapmış, tekvurlarını itaat ettirmişti. Bu harekâttan sonra Osman Gazi 1302'de İznik seferine çıktı. İznik yakınlarına bir havale kulesi yaptırttı. İznik, çevresi suyla dolu hendeklerle çevrili surlarla korunuyordu. Osman Gazi, bu yüzden uzun süreli bir kuşatma ile şehirdekilerin açlıktan teslim olmalarını sağlamayı düşünmüştü. Draz (Uzun) Ali isimli bir komutanı ile bir miktar askeri kuleye bırakarak, İznik'e giriş çıkışı engelledi. İznikliler, bu durum üzerine İstanbul'dan yardım istediler.

Osman Gazi, Bizans kuvvetlerinin yola çıktığını haber alınca çevredeki Türkmenler'i toplayarak düşmanı karşılamak üzere hareket etti. Bizans ordusu, Mouzalon komutasında İstanbul'dan gelen askerler, bölgedeki Bizans tekvurlarının birlikleri ve paralı askerler olan Alanlar'dan meydana geliyordu. Ordunun mevcudu 2 bin kişiydi ve çoğunluğu piyade idi.

Osman Gazi'nin öncü kuvvetleriyle Bizans ordusu önce Yalova'ya gelmeden önceki bir tepede bulunan Koyunhisar'da çatıştılar, ardından asıl muharebe Yalova'da meydana geldi. Osman Gazi, Yalova'da karaya çıkan düşmanı önce bir gece baskınıyla yıprattı. Ertesi gün ovada meydana gelen muharebede Bizans ordusunda bulunan Rumlar ve Alanlar arasındaki çekişme ve kıskançlık Osmanlılar'ın zaferinde önemli rol oynadı. Muharebede ilk olarak Rumlar aceleyle saldırıya geçmiş fakat Alanlar'a verilen ayrıcalıklardan dolayı gevşek davranınca Osman Gazi'nin kuvvetleri karşı saldırıya geçerek Bizans kuvvetlerini mağlup etmişti.

Rahmetli hocamız Halil İnalcık, Osmanlı tarihinin ilk devirlerindeki dönüm noktasını ve dolayısıyla devletin kuruluş tarihini 27 Temmuz 1302'de Bizans'la, Osman Gazi komutasındaki Türkmenler arasında meydana gelen Koyunhisar (Bapheus) Savaşı olarak kabul eder. Bu savaştan önce Osman Bey, Bursa ve Kocaeli bölgesindeki Türkmen beyleri arasında *primus inter pares (eşitler arasında birinci)* konumundaydı. Ancak Koyunhisar Savaşı'nda Bizans kuvvetlerine karşı kazandığı zafer, Osman Gazi'yi bölgede karizmatik bir bey durumuna getirdi. Bu savaş, Osman Gazi'ye bir hanedan kurucusu karizması kazandırdı.

Dimbos Zaferi (1303)

Osman Gazi, Bapheus Muharebesi'nde elde ettiği zaferden sonra bölgenin önemli şehirlerinden birisi olan Bursa üzerine hareket etti. Bu gelişme karşısında çevredeki tekvurlar birleşip, Yenişehir Ovası ile Bursa Ovası'nı birbirinden ayıran Dimbos Geçidi'ni geçerek Osman Gazi'nin merkezi Yenişehir'e doğru yürüdüler.

Osmanlı kuvvetleri düşmanı Koyunhisar'da karşılayınca, tekvurlar Dimbos Geçidi'ne çekildiler. Osman Gazi, Dimbos Geçidi'nde meydana gelen muharebeyi kazanıp, Bursa Ovası'na indi. 1303'teki Dimbos zaferi ile Ulubad'a kadar Bursa Ovası ve Uludağ Türkmenler'e açıldı.

Sakarya Seferi (1304)

Osman Gazi, Bapheus ve Dimbos zaferlerinden sonra 1304'te Sakarya üzerindeki Bizans kalelerine karşı bir sefer düzenledi. Harmankaya Tekvuru Köse Mihal bu sefer sırasında Müslüman oldu. Köse Mihal'in ailesi asırlarca Rumeli'de Mihaloğulları adı altında akıncı olarak faaliyet gösterdi.

Osman Gazi'nin bu seferinde Leblebüci Hisarı, Çadırlu, Lefke (Osmaneli), Mekece tekvurları direnemeyeceklerini anladıklarından itaat ettiler. Geyve'den sonra Tekvur Pınarı fethedildi.

Osman Gazi, 1304 seferindeyken Moğollar Karacahisar'ı yağma etmişlerdi. Bu yüzden sefer dönüşü Osman Gazi Karacahisar'da kalarak ertesi yıl oğlu Orhan Bey ile Köse Mihal, Akçakoca, Konur Alp ve Gazi Rahman'ı Kara Çepüş ve Kara Tigin kalelerini fethe gönderdi.

Osman Gazi fethedilen kaleleri komutanlarının idaresine vermişti. Konur Alp ve Akça Koca gibi komutanlar bölgede fetihlere devam ettiler.

Bursa ve İznik Kuşatmaları

Osman Gazi'nin Karacahisar, Bilecik, İnegöl ve Yenişehir gibi kaleleri fethi İznik ve İstanbul'u koruyan Sakarya kale hattını çökertmişti. Osmanlı hükümdarı 1300'lü yıllarda Bursa ve İznik'i fethetmeyi düşünüyordu. İznik, Türkiye Selçukluları'nın ilk başkenti olması hasebiyle Anadolu'da gaza yapan Türkmenler için önemli bir hedefti. Ancak Osmanlı ordusu bu dönemde büyük kuvvetlerden oluşmadığı ve kuşatma aletlerine sahip olmadığı için fethi hedeflenen Bursa ve İznik gibi büyük kalelere karşı uzun süreli abluka uygulandı. Fethedilmesi planlanan kalenin iaşe ve ikmal yolları kontrol altına alınmaya çalışılır, kalenin etrafına küçük kuşatma kuleleri yapılırdı. Bursa ve İznik'in ablukası 25-30 yıl sürdü.

Bursa'nın Fethi

Osman Gazi 1324'te bir devlet kurucusu olarak vefat etti. Osman Gazi vefat ettikten sonra önce Söğüt'te defnedildi, Bursa'nın fethinden sonra ise vasiyeti gereği cenazesi oraya nakledildi.

Osman Gazi, Bursa'yı 1300'lerden itibaren ablukaya almıştı. Babasının hastalığı yüzünden 1324'ten sonra beyliğin idaresini ele alan Orhan Gazi, Bursa'yı sıkıştırmaya devam etti. Başka çaresi kalmayan Bursa yöneticileri 6 Nisan 1326'da şehri Osmanlılar'a teslim ettiler. Bursa'nın fethiyle Osmanlı Beyliği'nin merkezi Yenişehir'den, Bursa'ya nakledildi.

Marmara havzasının İstanbul'dan sonra en büyük şehri fethedilmişti. Bursa, Fetret Devri'ne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olarak kaldı.

Eskihisar (Pelekanon) Muharebesi (1329)

Osmanlılar, Bursa'dan sonra İznik'i de ele geçirmek üzereydiler. Bizans, İznik'i kurtarmak üzere harekete geçti. Bunu haber alan Orhan Gazi, çok hızlı hareket ederek Eskihisar'daki tepeleri zaptetti. 1329 yılının Mayıs sonu Haziran başında Eskihisar'da (Pelekanon) meydana gelen muharebede, Orhan Gazi savaşın başında stratejik üstünlüğü eline geçirmişti. Bir kısım kuvvetini de vadide pusuya yatırmıştı.

1 Haziran 1329'da Orhan Bey, önce 300 kişilik bir birliği Bizanslılar'ın üzerine gönderdi. Bizans ordusunu ok yağmuruna tutan Osmanlı gazileri kaçmaya başladılar. Bizans kuvvetlerini üstlerine çekmek istiyorlardı. Fakat Bizanslılar onları takip etmeyerek, bu oyuna gelmediler. Ertesi gün Osmanlı kuvvetleri aynı saldırıyı tekrarladı. Bu defa Bizans birliklerinin bir kısmı gazilerin üzerine saldırınca, Orhan Gazi, kardeşi Pazarlu Bey komutasında yardım gönderdi. Bizans ordusu harekete geçince asıl muharebe başladı. Bizans İmparatoru okla yaralanınca, ordusunda panik başladı. Yaralı imparatorun gayretine rağmen, Bizans ordusu dağıldı.

Pelekanon zaferi Osmanlı Beyliği'nin Bizans'a karşı üstünlüğünü belgeliyordu. Nitekim 1333 Mart'ında Bizans İmparatoru Bursa yöresindeki bazı şehirleri elinde tutma karşılığı Osmanlılar'a haraç ödemeyi kabul etti.

İlk Selçuklu Başkentinin Yeniden Fethi

1329'da Pelekanon Muharebesi'nde Bizans ordusunun mağlup edilmesi İznik'in sonunun habercisiydi. Nitekim Orhan Gazi, İznik'i 2 Mart 1331'de fethetti. Bu fetih Osmanlılar'a büyük bir prestij kazandırdı. Burası Türkiye Selçukluları'nın ilk başkentiydi ve Birinci Haçlı Seferi sırasında kaybedilmişti.

Selçuklular'ın ve diğer Anadolu beyliklerinin İznik'i Bizanslılar'dan alma teşebbüsleri de bir netice vermemişti. İznik'ten sonra 1337'de de İzmit fethedildi. Bu son fetihle de Kocaeli Yarımadası'nda Türk hâkimiyeti kurulmuştu.

Karesi Beyliği'nin İlhakı

Karesi Beyliği'nde taht mücadelesi başlayınca, Dursun Bey'i tahta çıkarmak için Orhan Gazi'den yardım isteyenler oldu. Dursun Bey, Karesi Beyi olması hâlinde Bergama, Edremid ve Balıkesir'i Osmanlılar'a vermeyi teklif etmişti.

Orhan Gazi, Dursun Bey'le birlikte Karesi topraklarına girip, şehirleri bir bir ele geçirmeye başladı. Ancak mücadelede Dursun Bey öldürüldü. Bursa'ya götürülen Demirhan Bey iki yıl sonra burada ölünce bütün Karesi toprakları Osmanlılar'ın eline geçti. Orhan Gazi, 1345'te fethi tamamlanan Karesi bölgesinin idaresini oğlu Süleyman Paşa'ya verdi.

Karesi Beyliği'nin toprakları olan Balıkesir, Manyas, Kapıdağı gibi yerlerin alınmasıyla Boğaz'ın güney sahillerini ellerinde bulundurmaya başlayan Osmanlılar, bu beyliğin denizcilik tecrübelerinden de istifade ederek, ilk fırsatta Rumeli'ye geçtiler. Karesi Beyliği'nin hizmetinde bulunan Hacı İlbeyi, Ece Halil ve Gazi Fazıl Bey gibi komutanlar Osmanlı hizmetine girip Osmanlılar'ı Rumeli'ye geçişe teşvik edip, Balkanlar'ın fethinde büyük rol oynadılar.

Ankara'nın Fethi

Ankara, Eretnaoğulları Beyliği'ne ait şehirlerden biriydi. Eretna Beyliği'ndeki karışıklıkları fırsat bilen Orhan Gazi'nin büyük oğlu Süleyman Paşa, 1354'te Ankara'yı Osmanlı topraklarına kattı.

Rumeli'ye Geçiş

Osmanlılar, Osman Gazi döneminden itibaren Rumeli'ye defalarca geçmişlerdi. Ancak Osmanlılar'ın sistemli olarak Rumeli'ye geçişleri Bizans İmparatoru Kantakuzenos'un, Orhan

Bey'den yardım istemesiyle başladı. 1344'ten itibaren Osmanlılar, Bizans'ın iç mücadelelerine müdahale etmek veya Bizans üzerinde baskı kuran Sırp ve Bulgarlar'a karşı mücadele etmek için Rumeli'ye geçmeye başladılar.

Süleyman Paşa, 1352'de Sırplar'ı bozguna uğratınca, Rumeli'de yerleşme imkânı buldu. Anadolu'ya dönerken üs olarak kullandığı Bolayır yakınlarındaki Çimbi'ye asker bırakarak, burasını bir köprübaşı durumuna getirdi.

Depremle Gelen Fetih

1354 yılının 1 Mart'ı 2 Mart'a bağlayan gecesinde meydana gelen bir depremde Gelibolu ve civarındaki diğer kalelerin yıkılması üzerine, Osmanlı kuvvetleri hemen harekete geçti. İlk önce Gelibolu, ardından da diğer kaleler ele geçirildi ve hemen tamir edilerek içlerine asker konuldu. Bizanslılar bu hadiseyi Tanrı'nın kendilerini cezalandırması, Osmanlılar ise Allah'ın kendilerine bir lütfu olarak yorumladılar. Deprem sayesinde kısa sürede başta Gelibolu olmak üzere birçok kaleyi fetheden Süleyman Paşa, Balıkesir bölgesinden Türkleri getirerek ele geçirdiği yerlerde iskân etti. Bu fetih ve yerleşme Osmanlı tarihinin dönüm noktasıdır.

Osmanlılar, müteakip yıllarda da fetihlerin kalıcı olması için Marmara ve Ege bölgesinden Türkmenler'i getirerek fethettikleri yerlere yerleştirdiler. Ahilerin ve dervişlerin zaviyeleri ile çiftlikler yeni Müslüman köylerin çekirdeğini teşkil etti. Fethedilen yerlerin imar ve iskânı için vakıflar kurularak, ıssız yerler şenlendirildi.

Korsanların Kaçırdığı Şehzade

Orhan Gazi'nin Bizans Prensesi olan eşi Theodora'dan doğan 12 yaşındaki oğlu Halil İzmit Körfezi'nde kayıkla gezerken Foça Ceneviz korsanları tarafından kaçırıldı. Bunun üzerine Bizans İmparatoru devreye girdi. İmparator, 1359'da bizzat donanmasıyla Foça'ya gitti. Korsanların istediği 100 bin altınlık

fidyenin yarısının kendisi yarısının da Orhan Gazi tarafından karşılanmasıyla Şehzade Halil kurtuldu.

Rumeli Fatihi'nin Vefatı

Osman Gazi'nin son yıllarında Orhan Gazi'nin fetihleri sürdürmesi gibi Orhan Gazi'nin son yıllarında da büyük oğlu Süleyman Paşa zaferden zafere koşuyordu. Ancak Türkler'i Rumeli'ye geçiren ve fethedilen yerlere bilinçli bir şekilde Türkmenler'i getirip, yerleştirerek büyük bir imparatorluğun temellerinin atılmasını sağlayan Süleyman Paşa 1357'de bir av kazasında vefat etti. Süleyman Paşa, ölmeden önce Bolayır'a gömülmesini ve gazilerin Rumeli'yi terketmemelerini vasiyet etmişti.

1357'de Süleyman Paşa'nın ani ölümüyle birlikte kardeşi Halil'in Foça korsanları tarafından kaçırılması da Osmanlı Beyliği'ni sarstı ve Rumeli'de fetihleri duraklattı.

Osmanlı Tarihinde İlkler

Para bağımsızlık alâmetlerinin en önemlilerinden biridir. İlk Osmanlı parası 1327'de Orhan Gazi tarafından akçe ismiyle bastırıldı. Akçe gümüşten bastırılmış bir paraydı ve ismini de basıldığı madenden almıştı.

İznik'in fethinden sonra burada bir imaret yapan Orhan Gazi bir de medrese kurdu. Davud-ı Kayseri de buranın ilk müderrisi oldu. Medresenin kurulması Selçuklular zamanındaki şehirli İslam anlayışının Osmanlı topraklarında yayılması açısından son derece önemliydi.

Orhan Gazi devrinde Osmanlı Beyliği'ni diğer Anadolu beyliklerinden ayıran icraatlardan biri de askeri bir teşkilatın kurulmasıdır. Osmanlı Beyliği'nin askeri gücü başlangıçta diğer Anadolu beylikleri gibi aşiret kuvvetlerinden oluşuyordu. Orhan Gazi devrinde Vezir Alaeddin Paşa ve Çandarlı Kara Halil tarafından Türk köylülerinden vergi muafiyeti ve seferde günde iki akçe maaş verilmesi karşılığında yaya ve müsellem

(süvari) adı altında bir askeri teşkilat oluşturuldu. Osmanlılar'ın, Anadolu beylikleri arasında farklı bir yapı kazanmaları bu tür devlet örgütlenmeleriyle aşiret yapısından kurtulmaları sayesinde oldu.

Orhan Gazi devrinde devlet idaresinde vezir adı verilen bir görevlinin ortaya çıkmasından sonra Divân-ı Hümayun örgütlenmesi de gerçekleşti.

Osmanlı padişahlarının ikincisi olan Orhan Gazi döneminde Osmanlılar aşiretten devlete geçmeye başladılar. Anadolu'nun en küçük beyliklerinden biri olan Osmanlı Beyliği bu dönemde büyük bir gelişme göstererek Anadolu'nun önemli beyliklerinden biri oldu. Nitekim 1330'lu yılların başında Anadolu'yu gezen meşhur Arap seyyahı İbn Battuta, Orhan Gazi'nin Türkmen beylerinin önde gelenlerinden biri olduğunu, devamlı faaliyette olan büyük bir askeri gücünün bulunduğunu söyler.

Balkan Fatihi

Aynı anneden, yani Nilüfer Hatun'dan olan ağabeyi Rumeli Fatihi Süleyman Paşa'nın 1357'de bir av sırasında attan düşerek ölmesi Şehzade Murad'a taht yolunu açmıştı. Ağabeyinin ölümü üzerine Rumeli kuvvetlerinin başına geçti.

Şehzade Murad, 1362'de babası Orhan Gazi'nin veba salgınından öldüğü haberi kendisine ulaşınca Bursa'ya hareket ederek, Osmanlı Devleti'nin üçüncü padişahı olarak tahta çıktı. Tahta çıkarken Ahiler'in yoğun desteğini almış ve büyük yardımlarını görmüştü.

İlk Kardeş Katli

Birinci Murad tahta çıktığında hayatta iki kardeşi vardı: Halil ve İbrahim. Halil, Orhan Gazi'nin eşlerinden Theodora'dan doğmuştu. Theodora, daha önce Bizans İmparatorluğu yapmış olan Kantakuzenos'un kızı idi. Şehzade Halil aynı zamanda Bizans İmparatoru Ioannes'in kızı ile nişanlıydı.

İznik ve Eskişehir'de bulunan iki kardeş, Karaman ve Eretna beyliklerinin desteğiyle tahtı ele geçirmek için harekete geçmişlerdi. Amasya beyi Bahtiyar Bey Ankara'yı, Karamanoğulları da Sivrihisar'ı işgal etmişti. Birinci Murad 1365'e kadar Anadolu'da kalıp, isyan eden kardeşlerini ortadan kaldırdı. Ankara'yı geri alıp, Karamanoğulları ve Eretna kuvvetlerini mağlup etti.

Osmanlı Fetihleri Tanındı

Birinci Murad'ın hükümdarlığının ilk günlerinde Osmanlılar'ın Anadolu'da meşgul olmasından istifade eden Bizans, Çorlu, Lüleburgaz ve Malkara gibi yerleri geri almıştı. Birinci Murad Anadolu'daki durumu sağlamlaştırdıktan sonra Rumeli'ye dönerek Bizans'ın eline geçen kaleleri tekrar fethetti. Fethedilen yerlere daha önce başlanılmış olan Türk nüfusunun iskânına devam etti. Osmanlı padişahı ardından Evrenos Bey ve Hacı İlbey'i Balkanlar'da yeni topraklar fethetmekle görevlendirdi.

Osmanlı fetihleri günden güne genişledi. Lala Şahin, 1363'te Filibe'yi fethetti. Filibe'nin fethiyle Edirne kuzeyden emniyete alındığı gibi, İstanbul'a hububat ve vergi geliri sağlayan Meriç Vadisi de Osmanlılar'ın kontrolü altına girmişti. Bu gelişmeler üzerine Bizans, 1363'te Osmanlı Beyliği ile anlaşma yoluna gitti. Bizans, yapılan anlaşmayla Osmanlılar'ın Avrupa fetihlerini tanıdı.

Gelibolu'nun Kaybedilişi

Sultan Murad tahta geçtikten sonra Papalık-Bizans-Macaristan ittifak yaparak Osmanlı Devleti'ne saldırdılar. Savoylu Altıncı Amadeo, Gelibolu'yu ve bazı kaleleri işgal etti. Haçlılar'ı karşılamak için sefere çıkan Birinci Murad, bu yüzden Rumeli'den ayrılamadı. Çanakkale ve İstanbul boğazlarından geri dönüşü zora giren Sultan Murad Rumeli'de beş yıl kaldı. Bu süre zarfında Rumeli'de fetihlere girişti ve birçok kaleyi fethetti. Kırklareli, Vize, Çirmen, Yanbolu gibi birçok kale

Osmanlılar'ın eline geçmişti. Gelibolu ise ancak 11 yıl sonra 1377'de geri alınabildi.

Tanrı'nın Yıktığı Kale

Sultan Murad, Apollunia adlı hisarı kuşatmıştı. Ancak bu kale çok sarp bir yerde olduğu için fetih bir türlü müyesser olmuyordu. Birinci Murad'ın bu duruma fena halde canı sıkılmış, askerlerine bu kalenin mutlaka alınması emrini vermişti. Kuşatma başlayalı 15 gün olmuştu ama askerler defalarca hücum etmelerine rağmen kale alınamıyordu.

Kalenin günlerdir fethedilememesi başta padişah olmak üzere bütün Osmanlı ordusunun şevkini kırmıştı. Sultan Murad Hüdavendigâr etrafında bulunan beylere dönerek "Bu kalenin savaşla alınması mümkün değil" dedi. Sonra kalenin güçlü surlarına doğru baktı ve "Ancak Tanrı yıka" deyip ardından ordugâha geri döndü. Morali bozuk Sultan Murad Hüdavendigâr ordugâh yakınlarında bir ağaca yaslanıp, derin düşüncelere daldı. Birinci Murad, bir süre sonra sevinç naraları atan bir askerin geldiğini görünce hafifçe yerinden doğruldu.

Birinci Murad'ın duası kabul olmuş, savaş yoluyla ele geçiremediği ve ancak Tanrı yıkarsa alabiliriz dediği kale kendiliğinden yıkılmıştı. Apollunia Kalesi'ne "Tanrı Yıktığı Kalesi" denildi.

Karamanoğulları'nın Gazilik Yarışı

Osmanlılar'ın Rumeli'deki fetihler sonucu zenginleşmeleri, durgun bir ekonomik yapıya sahip Anadolu'daki diğer beyliklerin halklarını ve askeri zümrelerini etkilemiş ve onları Osmanlı Devleti'ne yönlendirmişti. Osmanlılar'ın Hristiyanlar'a karşı Rumeli'de yürüttüğü kutsal savaş, yani gazâ siyaseti onlara büyük bir ün ve itibar kazandırmıştı. Osmanlı Beyliği gazi yönlerini Anadolu beylikleri arasında çok iyi propaganda yaparak, saygınlık ve diğer beylikler karşısında üstünlük kazandı.

İlhanlılar'ın zayıflaması ve Germiyan Beyliği'nin de Batı Anadolu'daki Türkmen beylikleri üzerindeki denetimini kaybetmesinden sonra Karaman Beyliği bu bölgeler üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışıyordu. Ancak Osmanlılar'ın gazâ siyaseti o kadar tesirliydi ki Selçuklular'ın mirasçılığına soyunan ve Anadolu'daki Türkmen beyliklerinin en büyüğü olan Karamanoğulları, bunun karşısında duramamışlardı.

Karamanoğulları'nın bu bölgelerdeki halkın ve askerlerin üzerindeki Osmanlı nüfuzunu kırmaları için kendilerinin daha büyük gaziler olduklarını ispatlamaları gerekiyordu. 1367'de Karaman Beyliği'nin önderliğinde Türkmen beylikleri, Latin hâkimiyetindeki Gorigos Kalesi'ne bir sefer düzenlediler. Bu sefer, Anadolu beyliklerinin bir nevi güç gösterisi idi. Memlük Devleti tarafından da desteklenen bu sefer istenen neticeyi vermedi ve başarısızlıkla sona erdi. Bu başarısızlık Karamanoğulları'nın nüfuzunu sarstı ve Osmanlılar'ı daha da ön plana çıkardı.

İsyan Eden İlk Şehzade

Birinci Murad, fetihlerine devam ederken en küçük oğluyla başı derde girdi. Bursa'da valilik yapan en küçük oğlu Savcı Bey'in çok geniş taraftara sahip olması Birinci Murad'ın gözünden kaçmamıştı. Bu yüzden, oğlunu takibata aldırdı.

Osmanlı Devleti'nde yaşanan olaya çok benzer bir durum Bizans Devleti'nde de yaşanıyordu. Bizans imparatorunun oğlu Andronikos, babasının kendisine haksızlık yaptığını düşünüyor ve kardeşi Manuel'in yıldızının git gide parlamasını bir türlü hazmedemiyordu. Veliahtlığı kaybederek uzaklaştığı iktidar olma hayalini, bu kez imparator olarak geri almak niyetindeydi. Bu yüzden kendisi gibi düşündüğünü bildiği genç Osmanlı şehzadesine haber göndererek birlikte isyan etme teklifi yaptı. Savcı Bey yanındakilerin de teşvikiyle kendisine yapılan teklife olumlu cevap verdi.

Babalarının başkentlerden uzakta Edirne'de olması bu iki hanedan üyesine isyan için uygun ortamı sağlamıştı. İki şehzade babaları geri dönünceye kadar idareyi çoktan ele geçireceklerini düşünüyorlardı. Ancak evdeki hesap çarşıya uymadı. Her ikisi de babalarının eskiden beri onları izlediklerinden habersizdi. Genç isyancıların ordusu kısa sürede dağıtıldı ve Dimetoka Kalesi'ne sığınan asiler kısa bir süre sonra ele geçirildi. Sultan Murad, oğlunun suçunu itiraf ve kendisine itaat etmesini istedi. Ancak oğlunun asi tavrını sürdürüp, sert sözler söylemesi Birinci Murad'ı öfkelendirdi. Sultan Murad, hükümdarlık ihtimalini yok ettirmek için oğlunun gözlerine mil çektirerek kör ettirdi.

Muhteşem Düğün ve Çeyizle Gelen Şehirler

Karaman Beyliği'nin taarruzundan çekinen Germiyan Beyi Süleyman Bey kızı Devlet Hatun'u Birinci Murad'ın büyük oğlu Yıldırım Bâyezid'le evlendirerek Osmanlı himayesini kazanmayı düşünüyordu. Teklifi Birinci Murad da olumlu karşılayınca muhteşem bir düğünle 1382'de evlilik gerçekleşti.

Düğün aynı zamanda Birinci Murad'ın diplomatik zafer alanı olmuştu. Sultan Murad kızı Melek Hatun'u Karamanoğlu Alaeddin Ali Bey'le nişanlarken, Germiyanoğulları'ndan Kütahya, Simav, Emet ve Tavşanlı'yı çeyiz olarak aldı. İki beylik arasında kalan Germiyanlılar'ın yaşam sürelerini uzatmak için başka çareleri de yoktu.

Hamidoğulları 80 bin altın karşılığında Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç ve Karaağaç'ı Osmanlılar'a verdiler. Aslında bu durum iki beyliğin arasında kalmış olan ve direnme güçleri bulunmayan Hamidoğullarının gördükleri baskı sonucu topraklarını Osmanlılar'a terketmelerinden başka bir şey değildi. Fakat aynı topraklarda gözü olan Karamanlılar ile Osmanlılar'ın arası açıldı. İki beylik Akşehir, Beyşehir, Seydişehir yüzünden defalarca savaştı.

Karamanoğulları ile Savaş

Sultan Murad Niş'i ve etrafında olan kaleleri fethederek, Sırp beylerini itaat altına aldıktan sonra 1385'te Edirne'ye dönünce, Karamanoğlu Alaeddin Bey'in Osmanlı topraklarına saldırdığı haberini aldı. Durum istişare edildikten sonra Karamanoğlu'nun cezalandırılmasına karar verildi. Düzenli Osmanlı ordusu aşiret kuvvetlerinden oluşan Karamanoğulları'nın ordusunu 1386'da Frenk Yazısı Savaşı'nda mağlup etti. Bu savaşın ardından Batı Anadolu beylikleri, Karamanoğulları ve Kuzey Anadolu'daki Candaroğulları Osmanlı hâkimiyetini kabul ettiler.

Çirmen Muharebesi (1371)

Anadolu'nun yanı sıra Osmanlılar'ın asıl fetih güzergâhı olan Rumeli'de de fetihler devam ediyordu. 1371'deki Balkan prenslerine karşı kazanılan Çirmen Zaferi'yle, Edirne ve Batı Trakya emniyete alındı. Meriç Nehri tamamen Osmanlı kontrolüne girdi. Osmanlılar'a karşı Balkanlar'da oluşturulmaya çalışılan direniş kırıldı ve bölgedeki Macar nüfuzu azaldı. Makedonya'daki Sırp prenslikleri, Bulgar Kralı ve Bizans İmparatoru, Osmanlı hâkimiyetini tanıdılar.

Çirmen Muharebesi'nden sonra Orta Bulgaristan'a kadar ilerlendi ve 1385'te Sofya fethedildi. Batı Trakya ve Makedonya'nın bir kısmı alındı. Bu arada Kavala, Drama, Serez, Niş ve Selanik fethedildi. Arnavutluk içlerine kadar gidildi.

Yeniçeri Ocağı'nın Kuruluşu

Birinci Murad devrinde Çandarlı Kara Halil ile Kara Rüstem, Hristiyan esirlerden merkezi bir ordu için istifade edilmesi düşüncesini ileri sürdüler. Bu teklif üzerine Rumeli'de akınlarda bulunan beylere haber salınıp alınan esirlerin beşte birinin devlet hissesi olarak ayrılması emredildi. Devlete verilen esirler belirli bir eğitimden geçirildikten sonra asker olarak

kullanılmaya başlandı. Böylece yeniçerilerin de içinde bulunduğu Kapıkulu Ocaklarının temeli atılmıştı.

Balkan Tarihinde Dönüm Noktası: Kosova Savaşı (1389)

Fetihler devam ederken 1388'de bir Osmanlı kuvvetinin mağlup olmasından cesaret alan ve Birinci Murad'ın Anadolu'da olmasını fırsat bilen Bosna, Sırp ve Bulgar kralları ittifak kurdular. Osmanlılar ise bu ittifakı küçültmek için faaliyete geçtiler. Arnavutluk'taki bazı prenslerin bu ittifakın içinde yer almamaları sağlandı. 1388 sonbaharında, Çandarlı Ali Paşa süratli bir baskınla Bulgar Kralı'nı saf dışı bırakarak Osmanlı ordusunun arkasını emniyet altına aldı.

İki ordu Kosova'da karşı karşıya geldi. 15 Haziran 1389'da meydana gelen Kosova Savaşı'nda Osmanlılar büyük bir zafer kazandılar. Sırp Prensi Lazar da bu savaşta ölmüştü. Düşmanın bozguna uğrayıp kaçmasından sonra, Birinci Murad harp sahasını dolaşmaya başladı. Zafer için Allah'a şükrediyordu. Bu sırada savaşta yaralanmış olan Sırp despotunun damadı Miloş Obiliç, Müslüman olacağını ve önemli bilgiler vereceğini söyleyerek hükümdarın yanına geldi. Bir hançer ile Murad Hüdavendigâr'a saldıran Miloş Obiliç, hükümdarı yaralayarak attan düşürdü. Saldırgan, hükümdarın etrafındaki adamlar tarafından hemen öldürüldü.

Kosova sahrasında Sultan Murad'ın iç organlarının gömüldüğü türbe Rumeli Türkleri için kutsal bir ziyaretgâh hâline geldi. Sultan Murad Meşhedi, yani şehidliği diye anıldı.

Birinci Kosova zaferi neticesinde Tuna Nehri'nin güneyindeki Balkan bölgesinde Osmanlılar'a karşı direnebilecek bir kuvvet kalmadı ve Kuzey Sırbistan yolu açıldı.

Birinci Murad döneminde Osmanlı Devleti Anadolu'daki beyliklere, Bizans'a ve Balkanlar'daki prenslik ve despotluklara üstünlüğünü kabul ettirdi. Balkan fatihi olan Birinci Murad,

Balkan devletleri ile mahalli senyörleri Osmanlı'ya tâbi hâle getirerek, vasal devletlerden mürekkep bir devlet kurmuştu. Murad Hüdavendigâr zamanında Yeniçeri Ocağı başta olmak üzere teşekkül ettirilen birçok kurumla birlikte Osmanlılar, beylikten devlete geçtiler.

MERKEZİ DEVLET TEŞEBBÜSÜ

Yıldırım Bâyezid'in Tahta Çıkışı

1387'de Karamanoğulları ile yapılan Frenk Yazısı Muharebesi'nde Şehzade Bâyezid'e gösterdiği yararlılıktan dolayı "Yıldırım" lakabı verilmişti. Osmanlı tarihinde savaş meydanında tahta çıkan ve yine başka bir savaş neticesinde tahtından olan ilk ve tek padişah Yıldırım Bâyezid'dir.

1389'daki Kosova Savaşı'nda büyük bir zafer kazanan Birinci Murad savaş sahrasını gezerken bir Sırplı tarafından ağır bir şekilde yaralanmıştı. Babası son nefesini vermek üzereyken kaçan düşmanı takip eden Yıldırım Bâyezid geri çağrıldı ve babasının vasiyeti gereği hükümdar ilân edildi. Yıldırım, herhangi bir taht kavgasına meydan vermemek için ilk olarak hâlâ düşmanın kılıç artıklarını temizlemekle meşgul olan hayattaki tek kardeşi Yakub Çelebi'yi öldürttü.

Anadolu Seferi

Birinci Murad'ın Kosova'da şehid olduğu haberi duyulunca, Anadolu'da Osmanlılar'a tâbi olan beylikler fırsattan istifade etmek için derhal harekete geçtiler. Süratle Anadolu'ya geçen Yıldırım Bâyezid, 1389-1390'daki iki ayrı seferle Batı Anadolu'daki Aydın, Saruhan, Hamid, Menteşe, Germiyan ve Teke beylikleri ile Bizans'a bağlı Alaşehir'i Osmanlı topraklarına kattı. Fethedilen bölgelerdeki mahalli hanedanlar tasfiye edilerek buralar şehzadeler veya valiler eliyle yönetilmeye başlandı.

Yıldırım Bâyezid, Batı Anadolu'da Osmanlı hâkimiyetini tesis ettikten sonra, Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey'in üzerine yürüdü. Yapılan anlaşmayla Çarşamba Suyu her iki devlet

arasındaki sınır oldu. Sultan, daha sonra Candaroğulları'nın üzerine yürüyüp, Kastamonu'yu fethetti.

Yıldırım'ın Anadolu'daki en güçlü düşmanı Orta Anadolu'nun hâkimi Kadı Burhaneddin idi. 1392'de Çorum yakınlarındaki Kırkdilim Kalesi önlerinde Kadı Burhaneddin ile Yıldırım'ın oğlu Ertuğrul arasında yapılan muharebede, Osmanlılar yenildi ve Şehzade Ertuğrul hayatını kaybetti. Ancak buna rağmen Yıldırım Bâyezid mücadeleyi bırakmadı. Amasya Emiri Ahmed'in daveti üzerine bölgeye giden Osmanlı Sultanı, oğlu Çelebi Mehmed'i Amasya Sancakbeyi tayin edip geri döndü. Çarşamba'daki Taceddinoğulları, Merzifon civarındaki Taşanoğulları ve Bafra Emiri gibi mahalli hanedanlar Osmanlı hâkimiyetini kabul ettiler.

Anadolu Beylikleri'nin İlhakı

Osmanlılar, Rumeli'de Haçlılar ile mücadele ederken, Karamanoğulları Ankara'ya saldırmıştı. Ancak 1397'de Akçay'da yapılan muharebede mağlup olan Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey yakalanarak idam edildi. Ali Bey'in öldürülmesiyle Toroslar'ın güneyindeki birkaç şehir dışında bütün Karaman toprakları Osmanlı hakimiyetine girdi.

Yıldırım Bâyezid 1398'de, Müslüman Samsun'u Kubadoğlu Cüneyd Bey'in elinden alınca bütün Canik bölgesi beyleri Osmanlı hâkimiyetini kabul ettiler. Kadı Burhaneddin, Akkoyunlu Reisi Kara Yülük Osman Bey tarafından öldürtülünce, Sivas halkı Osmanlılar'dan yardım istedi. Yıldırım Bâyezid, Kadı Burhaneddin gibi önemli bir rakibi devre dışı kalınca, Orta Anadolu'yu rahatça kontrolü altına aldı. Sivas, Tokat, Kayseri, Kırşehir ve Aksaray gibi önemli şehirleri Osmanlı topraklarına katıldı.

Osmanlı Sultanı Mısır'daki taht kargaşası üzerine gözünü güneydeki Dulkadir ve Memlük topraklarına dikti. Elbistan, Malatya, Behisni, Hısnı Mansur, Kâhta ve Divriği gibi şehirler Yıldırım Bâyezid'e boyun eğdi.

Rumeli Fetihleri

Yıldırım Bâyezid, Birinci Kosova Muharebesi'nde tahta çıkınca, Anadolu'ya geçmeden önce Sırp Kralı Lazar'ın oğlu Stefan Lazareviç ile anlaşmıştı. Stefan, senelik haraç vermeyi, muharebelerde kendi askerleri ile birlikte sultanın yanında bulunmayı kabul etmişti.

Osmanlı Hükümdarı hızla Anadolu'ya giderken akıncılar ardı ardına fetihler yaptılar. Paşa Yiğit Bey, 1391'de Üsküp'ü fethetti; Firuz Bey, Eflak'a girdi. Arnavutluk'ta Akçahisar ve İskenderiye Türkler'in eline geçti. 1393'te Tırnova alındı.

Sultan Bâyezid daha önce fethedilmesine rağmen kaybedilen Selanik'i tekrar Osmanlı topraklarına kattı. Yıldırım Bâyezid, sürekli Osmanlı topraklarına saldıran Büyük Mircea'yı cezalandırmak için Eflak'a girdi. 1395'te Argeş Nehri kenarında Mircea'yı mağlup edip, Eflak tahtına Vlad'ı geçirdi. Daha sonra Niğbolu'ya girdi ve Bulgarlar'ın eski kralı Şişman'ı öldürttü.

İlk İstanbul Kuşatması (1391)

Bizans İmparatoru Manuel, Yıldırım Bâyezid'in şartlarını yerine getirmeyince 1391'de İstanbul kuşatıldı. Şehri almanın zorluğu yüzünden muhasaranın uzun süreli bir ablukaya çevrilerek şehrin açlıktan teslim olmaya zorlanması kararlaştırıldı. Yıldırım'ın Osmanlı tarihinde ilk defa olarak İstanbul'u kuşatması Avrupa'da büyük heyecana sebep oldu. Osmanlı'ya karşı Haçlı Seferi düzenlendi.

Yıldırım Bâyezid, Niğbolu'daki savaşta kazandığı galibiyetle, Bizans'ın son umutlarını da toprağa gömdü. Sultan, 1398'de Boğaz'ın Asya tarafında Anadoluhisarı ve Göksu ile Marmara'nın Avrupa kıyılarına Büyük ve Küçük Çekmece kalelerini yaptırarak Bizans'a ulaşan deniz yolunu da kontrolü altına almaya çalıştı. Timur bu sıralarda Anadolu'ya gelmese İstanbul belki de o zaman fethedilecekti.

Yeni Bir Haçlı Seferi: Niğbolu (1396)

Osmanlılar'ın gerek Rumeli'ndeki ilerleyişleri gerekse İstanbul'u kuşatmaları başta Macaristan olmak üzere Avrupa devletlerini telaşlandırmıştı. Macar Kralı Sigismund ile Bizans İmparatoru Manuel'in gayretleri ve papanın verdiği vaaz ve yayınladığı beyannameler, Batı Avrupa'daki Hristiyanlar'ı ilk defa Osmanlılar'a karşı harekete geçirdi.

Osmanlı topraklarına iki koldan giren Haçlılar Niğbolu'ya gelip, kaleyi kuşattılar. Niğbolu komutanı Doğan Bey, teslim teklifini reddedip, kaleyi savunmak için tertibat aldı.

Haçlılar'ın geldiğini haber alan Birinci Bâyezid, İstanbul kuşatmasını kaldırıp, lakabına uygun bir şekilde yıldırım gibi hareket ederek Niğbolu'ya 6 saatlik bir mesafeye kadar geldi.

Yıldırım'ın kaleye geldiğinin ertesi günü Türk ordusu Haçlılar'ın karşısındaydı. Osmanlılar'ı bu kadar erken karşılarında göreceklerini tahmin etmeyen Haçlılar, şaşırmalarına rağmen "Gök yıkılsa mızraklarımızla tutarız" diyecek kadar da zafer kazanacaklarına emindiler.

25 Eylül 1396'da Niğbolu önlerinde iki ordu karşılaştı. Haçlı ordusu Osmanlı ordusunun iki misli büyüklükteydi. Osmanlı savaş usullerini yakından bilen Kral Sigismund'un karşı çıkmasına rağmen galibiyetin şanını kimseye bırakmak istemeyen Fransızlar, herkesten önce muharebe meydanına atılarak Osmanlı saflarını yarmaya başladılar. Ancak klasik Türk savaş taktiğiyle kısa bir süre sonra etrafları çevrilen Fransız şövalyelerinin büyük kısmı Osmanlı kılıçlarına yem oldu, kalanları da esir edildi. Macar Kralı birliklerini muharebeye sürdü, ancak bozgunu önleyemedi. Kral Sigismund, savaşı kaybettiğini anlayınca Tuna'da bekleyen küçük bir gemiye binerek canını kurtarabildi.

Son büyük Haçlı Seferi olarak nitelendirilen 1396 seferinin çok acı bir mağlubiyetle sonuçlanması Avrupa'da büyük yankı

uyandırdı. Yıldırım Bâyezid, Niğbolu'da kazandığı galibiyetle İslâm âlemi nezdinde büyük bir itibar kazandı.

Timur'un Birinci Anadolu Seferi

Anadolu'dan Hindistan'a kadar uzanan sahada kısa zamanda büyük bir imparatorluk kuran Timur, Selçuklular'ın ve İlhanlılar'ın varisi sıfatıyla Anadolu'daki devlet ve beyliklerin kendisine tâbi olmasını istiyordu. Ayrıca Osmanlılar'ın kendi topraklarına fazla yaklaşmasından dolayı da rahatsızlık duyuyordu.

Timur, Bağdad'ı ele geçirip batıya doğru ilerlemeye devam edince, Celayirli hükümdarı Ahmed ve Karakoyunlu Devleti'nin reisi Kara Yusuf, Osmanlı Devleti'ne sığındı. Bu iki hükümdarın durumu, Timurlular ile Osmanlılar arasında sert yazışmalara sebep oldu. Anadolu beyliklerinden toprakları Osmanlılar tarafından fethedilenlerin beylerinin Timur'a sığınması ve Osmanlılar'a vergi veren Erzincan Emiri Muttaharten'in de Timur'un himayesine girmesi iki tarafın arasını iyice açtı. Bu arada Osmanlılar'ı durdurmak isteyen Bizans, Venedik ve Ceneviz de Timur'u Türkler'e karşı kışkırtıyordu.

Osmanlı topraklarına giren Timur, 18 günlük bir kuşatmanın ardından 10 Ağustos 1400'de Sivas'ı teslim aldı. Kaleyi savunan askerleri öldürtüp, şehri de yakıp yıktı. Böylece, Osmanlılar'a gözdağı veriyordu. Sivas'ın ardından Malatya'yı da ele geçiren Timur, Osmanlı topraklarından çıkarak Memlükler'in üzerine yürüyüp, Suriye'yi işgal etti.

Sivas'a yardım edemeyen Yıldırım, Timur'un Suriye'ye inmesi üzerine onunla işbirliği yapan Muttaharten'i cezalandırmak için harekete geçti. Erzincan ve Kemah'ı ele geçirdi. Bu hadiseler iki devletin arasını büsbütün açtı.

Ankara Savaşı (1402)

Timur, 1402'de ikinci Anadolu seferine çıktı. Yıldırım, Timur'u Tokat civarlarında karşıladı. Timur dağlık bölgelerde

savaşın aleyhine olacağını düşünerek Tokat civarında bir savaşı kabul etmedi. Piyade ağırlıklı Osmanlı ordusunu yormak için Kayseri-Kırşehir yoluyla Ankara'ya geldi ve kaleyi kuşattı. Osmanlı ordusu da Timur'u takip ederek Çubuk Ovası'na indi. Timur'un ordusu daha önce geldiğinden dinlenmiş ve su kaynaklarına da hâkim olmuştu. Osmanlı ordusu yorgundu ve susuz kalmıştı. Ayrıca Timurluların gönderdiği casuslar, Osmanlı ordusundaki Kara Tatarları savaş esnasında kendi taraflarına geçmeye razı etmişti.

28 Temmuz 1402'de Çubuk Ovası'nda iki ordu karşılaştı. Osmanlı ordusu Timur'un ordusunun yarısı kadardı. Timur'un ordusunun çoğu süvariydi ve önemli sayıda zırhlı birlikleri vardı. Ayrıca Anadolu askerinin o zamana kadar görmediği 30'dan fazla fil de bu orduda yer alıyordu. Osmanlı ordusunun önemli bir kısmı ise piyadeydi.

Savaş devam ederken Kara Tatarlar'ın ve Anadolu beyliklerine ait askerlerin karşı tarafa geçmesi Osmanlı ordusunun bozulmasına sebep oldu. Bunun üzerine savaşın kaybedildiğini gören şehzadeler de kuvvetlerini alarak harp sahrasından ayrıldılar. Yıldırım çekilme tekliflerini reddederek yanındaki az sayıda askerle savaşmaya devam etti. Ancak sonunda esir düştü. Savaşın ardından Timurlu kuvvetleri Anadolu'yu işgal edip, Osmanlı başkenti Bursa'yı yağmaladılar.

Esir Sultan

Yıldırım Bâyezid esir düşünce, başlangıçta Timur tarafından iyi karşılandı. Ancak oğlu Çelebi Mehmed tarafından kaçırılmak istenince, güvenlik tedbirleri artırıldı ve Yıldırım demir bir kafese konuldu.

Yıldırım Bâyezid esir düştükten kısa bir müddet sonra Akşehir'de öldü. Nasıl öldüğü meselesi tartışmalıdır. Aşıkpaşazâde, padişahın yüzüğündeki zehiri içerek intihar ettiğini söyler. Yıldırım'ın ölümünden sonra cenazesi oğlu Musa

Çelebi tarafından Bursa'ya getirilerek, kendi yaptırdığı caminin yanına defnedilmiştir.

Yıldırım Bâyezid Döneminin Özellikleri

Yıldırım Bâyezid, babası Birinci Murad'ın Anadolu ve Rumeli'de vasallık bağlarıyla oluşturduğu devleti, Yakındoğu İslâm anlayışıyla yönetilen merkezi bir imparatorluk hâline getirmek istemişti. Kul sistemine ağırlık verilerek, aristokrat Türk ailelerinin devlet üzerindeki nüfuzu sınırlandırılmaya çalışıldı. Merkezi bürokrasi düzenlenip, geliştirildi. Yıldırım Bâyezid devri, Osmanlı denizciliğinin gelişimi açısından da dikkat çeken bir dönemdi. Halil İnalcık hocamız Yıldırım dönemini Osmanlı tarihinde ilk merkeziyetçi devlet teşebbüsü olarak gösterir.

Osmanlı tarihçileri, Yıldırım'ı izlediği bu siyasetten dolayı hatalı bulmuşlar ve Ankara Savaşı mağlubiyetini izlediği merkeziyetçi siyaset yüzünden ulema ve bazı nüfuz gruplarını incittiği için sultana verilmiş bir ilahi ceza olarak görmüşlerdir.

Yıldırım zamanındaki geniş fetih hareketleri incelendiğinde, bu durumun sağlıklı bir gelişme olmadığı anlaşılıyor. Osmanlı Beyliği'nin ilk dönemlerinde fetihler tedrici olarak ve zamana yayılmış bir şekilde gerçekleştirilmişti. Ayrıca çok uygun şartlar oluşmadıkça ve mecbur kalınmadıkça Anadolu'daki diğer Türk beyliklerinin topraklarına müdahale edilmemişti. Yıldırım zamanında Müslüman beyliklere karşı yürütülen mücadele, Osmanlılar'ın "Gazi" kimliğinin diğer Müslümanlar üzerindeki saygınlığını zedeledi. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Doğu Anadolu'daki genişlemesi Memlükler ile aralarının açılmasına sebep olduğu gibi, Timur'un da Anadolu üzerine yürümesine davetiye çıkardı.

FETRET DEVRİ'NDEN FATİH'İN MERKEZİ RUMELİ-ANADOLU İMPARATORLUĞU'NA (1402-1481)

ANKARA BOZGUN YILLARI

28 Temmuz 1402'de Yıldırım Bâyezid idaresindeki Osmanlı ordusu Timur karşısında Osmanlı tarihinin en ağır mağlubiyetlerinden birisini alıyordu. Osmanlı ordusu dağılmış, sultan oğlu ile birlikte esir düşmüştü.

Timur, Anadolu'dan ayrılırken Osmanlı İmparatorluğu'nun tekrar eski hâline gelmemesi için topraklarını parçalamıştı. Yıldırım zamanında ilhak edilmiş Anadolu beyliklerinin topraklarını eski bey ailelerine geri vermiş, üç Osmanlı şehzadesini de bulundukları yerlerin emiri olarak tayin etmişti.

Ankara bozgunu yüzünden, adım adım büyük zorluklarla kurulan Osmanlı İmparatorluğu bölünme ve dağılma tehlikesiyle karşı karşıya geldi. 11 yıl boyunca Yıldırım'ın oğulları arasında mücadeleler devam etti.

Orta Anadolu'da Hâkimiyet Mücadelesi

Çelebi Mehmed babasının sağlığında Haziran 1399'da Amasya, Tokat ve Sivas'ı içine alan bölgeye vali olarak gönderilmişti. Ankara mağlubiyetinden sonra, savaştan önce valilik yaptığı bölgeye gelen Çelebi Mehmed, Amasya ve Tokat civarındaki Türkmenler'le mücadele etti. Çelebi Mehmed bölgedeki Türkmen reislerinin hepsini mağlup ederek, hükümranlığını kabul ettirdi.

Fetret Devri

Başlangıçta Bursa ve civarına hâkim olan İsa Çelebi ve Amasya bölgesine hâkim olan Çelebi Mehmed, Edirne'de bulunan ağabeyleri Emir Süleyman'ın hükümdarlığını tanıyorlardı.

Timur'un ülkesine dönerken Musa Çelebi'yi serbest bırakması ilk mücadeleyi başlattı. İsa Çelebi'yi mağlup eden Musa, Bursa'yı onun elinden aldı. Bir süre sonra güçlenen İsa Çelebi, Timur'un Anadolu'yu terketmesini de fırsat bilerek Bursa'yı geri aldı. Musa Çelebi, Karamanoğulları'na sığındı.

İç Anadolu'ya hâkim olan Çelebi Mehmed'nin Anadolu'yu paylaşma önerisini İsa Çelebi kendisinin büyük olduğunu söyleyerek kabul etmeyince iki kardeş Ulubat civarında savaştı. Galip gelen Çelebi Mehmed 1404'te Bursa'ya girerek hükümdarlığını ilân etti. İsa Çelebi ise İstanbul'a kaçmıştı. Emir Süleyman'ın isteği üzerine Edirne'ye gönderildi. Emir Süleyman, İsa'yı bir ordu ile Bursa'yı almaya gönderdi. Ancak İsa Çelebi başarısız olarak Kastamonu bölgesine hâkim olan Candaroğulları'na sığındı.

Bir süre sonra Anadolu'daki diğer beyliklerle işbirliği yaparak tekrar sahneye çıktı ise de yine başarısız oldu ve Karaman Beyliği'ne sığındı. 1406'daki son teşebbüsünde ise yakalanarak öldürüldü. İsa Çelebi'nin öldürülmesiyle Menteşe, Aydın gibi beylikler Anadolu'ya hâkim olan Çelebi Mehmed'in hükümdarlığını tanıdılar.

Emir Süleyman, bu gelişmeler üzerine harekete geçerek Bursa'yı aldı ve Ankara'ya doğru ilerledi. Çelebi Mehmed ağabeyinin karşısında duramamıştı. Ertesi yıl Çelebi Mehmed, Yenişehir'de Emir Süleyman ile karşılaştı, ancak mağlup oldu.

Çelebi Mehmed içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için çare aradı. Karaman Beyliği'ne sığınan Musa Çelebi'yi yanına çağırdı ve bir miktar asker vererek onu Rumeli'ye geçirdi. Böylece Emir Süleyman'ın Anadolu'dan ayrılmasını sağlamaya çalışıyordu. 1409'da Rumeli'ye geçen Musa Çelebi buradaki Osmanlı askerleri ile Eflak ve Sırp kuvvetlerinin kendisine katılması ile iyice güçlendi.

Emir Süleyman bu durum üzerine Rumeli'ye dönünce, Çelebi Mehmed, Anadolu'daki toprakları tekrar ele geçirdi. Musa

Çelebi uzun bir uğraş sonucunda ağabeyini mağlup etti. Edirne'den kaçan Emir Süleyman ise 18 Mayıs 1410'da Düğüncü Köyü'nde yakalanarak öldürüldü.

Çelebi Mehmed'in Tahta Çıkışı

Musa Çelebi bu başarısını Çelebi Mehmed'e borçlu olmasına rağmen Edirne'yi ele geçirince onu tanımadı ve kendi hükümdarlığını ilân etti. Çelebi Mehmed'nin üzerine yürümek yerine Rumeli'de durumunu sağlamlaştırmaya çalıştı. 1411'de İstanbul'u kuşattı. Çandarlı İbrahim Paşa'yı daha önce verdikleri vergileri istemek üzere Bizans'a gönderdi. Ancak İbrahim Paşa İstanbul'da kaldı ve Bizans İmparatoru Manuel'i, Çelebi Mehmed ile temasa geçmesi için teşvik etti. Bizans, Musa Çelebi'nin kuşatması altında sıkıştığı için Çelebi Mehmed'i Bursa'dan çağırarak, anlaştı ve onu Rumeli'ye geçirdi. Fakat Çatalca civarındaki savaşta yenilen Çelebi Mehmed kaçarak zor kurtuldu. Anadolu'ya geri döndü. Musa Çelebi ipleri eline geçirmişken, sertliği yüzünden devlet ileri gelenlerinin önemli bir kısmı ondan yüz çevirdi.

Bu sırada tekrar Rumeli'ye geçen Çelebi Mehmed yine mağlup olmuştu. Rumeli beylerinin Musa Çelebi'den uzaklaşıp, Sırplar'la işbirliği yaptığını öğrenince onlarla temasa geçti. Musa Çelebi'nin etrafında birkaç beyden başkası kalmamıştı. Evrenos Gazi'nin desteği ile tekrar Rumeli'ye geçen Çelebi Mehmed, üzerine gönderilen kuvvetleri yenerek Edirne'ye doğru yürüdü. Durumun vahametini gören Musa Çelebi ise şehirden ayrılarak Filibe civarına gitti. Sonunda iki kardeşin orduları Sofya'nın güneyinde Çamurlu-Ova sahrasında karşılaştılar. Musa Çelebi mağlup oldu ve yaralı olarak kaçtı. Ancak kısa bir süre sonra yakalandı ve 5 Temmuz 1413'te boğduruldu. Çelebi Mehmed Edirne'de kendisini tek hükümdar olarak ilân etti.

Düzmece Mustafa Hadisesi

Timur tarafından esir alınarak Semerkand'a götürülen Yıldırım'ın oğlu Mustafa Çelebi Timur'un ölümünden sonra

serbest bırakılmıştı. 1416'da Selanik taraflarında Çelebi Mehmed ile yaptığı savaşı kaybedince Bizans'a sığındı. Çelebi Mehmed, kardeşinin Bizans'ta tutulması karşılığında yılık 300 bin akçe vermeyi kabul etti. Mustafa Çelebi, Çelebi Mehmed hayatta olduğu müddetçe Limni Adası'nda kaldı.

Osmanlı tarihçileri bu Mustafa Çelebi'nin Yıldırım'ın gerçek oğlu olmadığını iddia ederler ve onu Düzme veya Düzmece Mustafa diye adlandırırlar. Böyle davranmaları onun meşruiyetini kaybetmesi için yapılan propagandanın bir sonucudur. Düzmece Mustafa sahte bir şehzade değildir. Yıldırım Bâyezid'in gerçek oğludur.

Şeyh Bedreddin İsyanı

Musa Çelebi, Edirne'de idareyi ele geçirdiğinde dönemin önemli âlimlerinden Şeyh Bedreddin'i kadıasker olarak tayin etmişti. Çelebi Mehmed kardeşini mağlup edince, Şeyh Bedreddin'i görevinden aldı ve ona maaş bağlayarak İznik'e sürdü. Şeyh Bedreddin, Börklüce Mustafa'yı Aydın ve civarına gönderdi. Börklüce Mustafa, bölgede geniş bir taraftar kitlesi toplayınca devlet için tehlike oluşturdu. Şeyh Bedreddin de Rumeli'ye geçti.

Osmanlı kuvvetleri harekete geçerek Karaburun'da bulunan Börklüce Mustafa ve Manisa civarında bulunan Torlak Kemal'i mağlup ettiler. Bâyezid Paşa komutasındaki Osmanlı birlikleri de Rumeli'de Şeyh Bedreddin'in çevresindeki adamları dağıtıp şeyhi ele geçirdiler. Sultan ulemadan bir meclis toplayarak Şeyh Bedreddin hakkında karar vermelerini istedi. Ulema, Şeyh Bedreddin'in öldürülmesine karar verdi ve Bedreddin Simavi 18 Aralık 1416'da Serez'de asıldı.

Anadolu Beylikleri ile Mücadele

Çelebi Mehmed tahta çıkınca Bizans, Sırbistan, Eflak ve Mora prenslikleri, Osmanlı hâkimiyetini ve vergi ödemeyi kabul ettiler. Sultan, Balkanlar'da durumunu sağlamlaştırınca

Ankara Muharebesi'nden sonra canlanan Anadolu beyliklerini tekrar itaat altına almak için harekete geçti. Çelebi Mehmed, 1414'te İzmir Beyi Cüneyd Bey'i mağlup edip, bütün Batı Anadolu'da Osmanlı hâkimiyetini yeniden tesis etti. Osmanlı Sultanı, Karadeniz'in kuzeyindeki Candaroğulları'nın üzerine yürümek niyetindeydi. Fakat Candaroğulları Osmanlı hâkimiyetini tanıdı.

Osmanlı kuvvetleri Mart 1415'te Konya'yı kuşatınca Karamanlılar barış istedi ve yapılan anlaşmayla Isparta ve civarı ile Saidili Osmanlı topraklarına katıldı. Karamanoğlu bir müddet sonra tekrar Osmanlı topraklarına saldırdı. Çelebi Mehmed, kendisi hasta olduğu için Bâyezid Paşa'yı 1417'de sefere gönderdi. Bâyezid Paşa tecrübeli bir devlet adamıydı ve Karamanoğulları ile eskiden beri iyi ilişkiler kurmuştu. Çoğu zaman birbirlerine adamları gider gelirdi. Bâyezid Paşa, Karamanoğlu Mehmed Bey'i ustaca bir oyunla ele geçirdi. Karaman Beyi, Sultan'a bağlılık bildirince serbest bırakıldı.

Rumeli'de ve Ege'de Mücadele

Osmanlı Sultanı, Batı Anadolu seferi sırasında itaat etmeyen Kiklat adalarına Çalı Bey komutasında bir donanma gönderdi. Bunun üzerine harekete geçen Venedik donanması 29 Mayıs 1416'da Gelibolu'da Osmanlı donanmasını imha ve Çalı Bey'i şehid etti.

Çelebi Mehmed, Karaman ve Candar beyliklerini itaat altına aldıktan sonra, 1419'da Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyetini tehdit eden ve Macar Kralı Sigismund tarafından desteklenen Eflak Voyvodası Mircea üzerine sefere çıktı. Mircea, Osmanlı ordusuna karşı koyamayarak, teslim oldu. Eflak meselesi yüzünden Osmanlılar'la Macarlar karşı karşıya geldi. Osmanlılar Severin Kalesi'ni Macarlar'dan aldılar. Bunun üzerine bizzat sefere çıkan Macar Kralı Sigismund, Niş ile Niğbolu arasında Osmanlı kuvvetlerini mağlup etti.

Timurlularla İlişkiler

Osmanlı Sultanı herşeyi yoluna koymuştu ki, Timurlu tehlikesi tekrar kapıyı çaldı. Timur'un oğlu Şahruh babasının ölümünden sonra tahta geçip ülkesinin doğusunda hâkimiyetini tesis ettikten sonra, batıya yöneldi. Timur'un Anadolu'da tesis ettiği statükoyu Çelebi Mehmed'in bozmasına kızmıştı.

Şahruh'un 1419'da batıya sefer hazırlıklarına başlaması Osmanlılar'ı telaşlandırdı. Karakoyunlularla ve Memlüklerle işbirliği yolları arandı. Şahruh, Azerbaycan'ı işgal ettikten sonra Çelebi Mehmed'e bir mektup göndererek, Karakoyunlular'ı Osmanlı topraklarına kabul etmemesini istedi. Osmanlı Sultanı, Şahruh'un bu isteğini kabul etmekten başka bir yol bulamadı.

İkinci Kurucu

Çelebi Mehmed, hükümdarlığının son yılını hasta geçirdi. En büyük amacı oğlu Murad'ı tahta sağ salim geçirmekti. Bizans'ın elinde bulunan ağabeyi Mustafa, oğlu için tehlikeli bir rakipti. Bu yüzden devlet adamları, Şehzade Mustafa'nın Yıldırım'ın gerçek oğlu olmadığı, düzmece olduğu dedikodusunu yaydılar.

Oğlunun tahta çıkışını temin etmek için devlet adamlarıyla arasını iyi tutan Çelebi Mehmed, Bizans'la da Mustafa Çelebi'yi bırakmaması için bir anlaşma yaptı. Çelebi Mehmed'in dört oğlu vardı. Büyük oğlu Murad Amasya'da, yaşça daha küçük olan Mustafa Çelebi de Hamidili'nde (Isparta) sancakbeyi idi. Diğer iki oğlu Yusuf ve Mahmud babalarının ölümünde çok küçüktüler. Çelebi Mehmed'in vasiyeti, yerine büyük oğlu Murad'ın geçmesi, Mustafa Çelebi'nin Anadolu'yu idare etmesi ve en küçük iki oğlunun da hayatta kalabilmeleri için Bizans'a gönderilmesiydi. Bizans da Çelebi Mehmed'in kardeşi Mustafa Çelebi'yi serbest bırakmayacak, şehzadelerin masrafı için Bizans'a belli miktarda para ödenecekti. Çelebi Mehmed bir süre sonra Mayıs 1421'de Edirne'de öldü ve bu haber devlet adamlarının gayretleriyle 42 gün saklandı.

Çelebi Mehmed, 1402 Ankara bozgunundan sonra diğer kardeşlerine nazaran en zayıf durumda olmasına rağmen önce Orta Anadolu'da hâkimiyeti sağlamış, sonra da zekâsı, mücadele azmi ve diplomatik kabiliyeti ile kardeşlerini alt ederek tahta tek başına çıkmaya muvaffak olmuştu. Fetret Devri'ni sona erdirip, parçalanmakta olan devleti toparlayarak devletin ikinci kurucusu olarak tarihe geçti.

Devlet İkiye Ayrılıyor

İkinci Murad, 1421'de Bursa'da tahta çıktığında 17 yaşındaydı. O zamana kadar tahta çıkan en genç Osmanlı hükümdarıydı. Devlet ileri gelenleri, yeni hükümdarın amcası Mustafa Çelebi yüzünden başkent Edirne'ye gidip cülûs merasimi yapmak yerine, zaman kaybetmeden, Bursa'da İkinci Murad'ı tahta çıkardılar. Sultana kılıcı Emir Sultan kuşatmıştı.

Cülustan kısa bir süre sonra gelen Bizans elçileri İkinci Murad'ın tahta çıkışını tebrik ettiler ve babasının vasiyeti gereği küçük kardeşlerinin kendilerine verilmesini istediler. Ancak onların bu talebini Veziriazam Bâyezid Paşa, "Müslüman evladının Müslüman olmayanlar nezdinde terbiyesi şeriata mugayirdir", diyerek reddetti. Gözlerine mil çekilerek kör edilen bu iki Şehzade daha sonra 1429'da Bursa'da yaşanan veba salgınında hayatlarını kaybetti.

Timur'un Anadolu'yu istilası ile karışan ve dağılmaya yüz tutan Osmanlı İmparatorluğu, Çelebi Mehmed'in gayretleri ile bir nebze kendisini toparlamıştı. Ancak sultanın 1421'deki ölümüyle Osmanlı ülkesi tekrar bir kargaşaya gömüldü ve bölünmenin eşiğine geldi. Hem Osmanlı tahtı için başka rakipler çıktı, hem de Karaman, Candar, Germiyan, Saruhan ve Menteşe gibi beylikler ayaklanarak Osmanlı topraklarını işgal ettiler.

Bizans da saltanat değişikliğinin ilk günlerindeki kargaşadan istifade ederek, İkinci Murad'dan bir menfaat koparmaya çalıştı. Ancak bunda başarılı olamayınca İkinci Murad'ın amcası Mustafa Çelebi'yi, İzmiroğlu Cüneyd Bey ile birlikte

Gelibolu'da karaya çıkardı. Kısa sürede Rumeli'deki halk ve askerler, Mustafa Çelebi'nin padişahlığını tanıdılar. Mustafa Çelebi'nin Rumeli'de hâkimiyet kurduğu Bursa'da duyulunca gönderilen kuvvetler de Mustafa Çelebi'ye katıldılar. Edirne ve Serez'de Mustafa Çelebi adına para bastırıldı.

Rumeli'de durumunu sağlamlaştıran Mustafa Çelebi, Cüneyd Bey'in de teşvikleriyle Anadolu'ya geçerek, Bursa'ya doğru ilerledi. Ulubat Suyu kenarlarında iki ordu karşılaştı. Mustafa Çelebi'nin kuvvetleri daha fazla olduğu için İkinci Murad'ın veziri Hacı İvaz Paşa harp hileleri ile karşı tarafın ordusunu dağıttı. Yanındaki askerlerinin çoğu ayrılan Mustafa Çelebi, Gelibolu'ya geçtiyse de Cenevizliler'den gemi temin eden İkinci Murad'ın kuvvetleri onun peşini bırakmayarak, Tunca vadisinde Kızılcaağaç Yenicesi'nde yakaladılar. Edirne'ye getirilen Yıldırım'ın talihsiz oğlu burada kale burçlarına asıldı.

Kardeş Kavgası

Mustafa Çelebi kargaşasının sona ermesiyle Osmanlı İmparatorluğu ikiye ayrılmanın eşiğinden dönmüştü. İkinci Murad bu hadiseyi ortaya çıkaran Bizans'tan intikam almak için harekete geçerek İstanbul'u kuşattı. Şehrin muhasarası sürerken Bizanslılar, Osmanlılar'ın dikkatini başka yere çekmek için sultanın Hamidili sancakbeyi olan kardeşi Mustafa Çelebi'yi taht için teşvik ettiler. Karaman ve Germiyan beylerinin de desteklediği küçük Mustafa Çelebi, İznik'i ele geçirdi. Bu hadise üzerine muhasarayı kaldıran İkinci Murad, onun üzerine yürüdü ve Şehzadenin lalası Şarabdar İlyas'ı Anadolu beylerbeyliğini vereceği vadiyle kendi yanına çekerek kardeşi Mustafa Çelebi'yi ele geçirip, öldürttü.

Anadolu Seferleri

İkinci Murad kardeşinin isyanını bastırdıktan sonra Osmanlı topraklarına saldıran Anadolu beyliklerine karşı harekete geçti. Candaroğlu İsfendiyar Bey'e karşı bir kuvvet gönderdi. İsfendiyar Bey, karşı koyamayacağını anlayınca torunu

Hatice Halime Hatun'u İkinci Murad'a vererek 1423'te Osmanlı'yla barış yaptı. İkinci Murad 1424'te büyük bir düğünle İsfendiyaroğlu'nun kızıyla evlendi.

Osmanlılar'ı uzun süre uğraştıran İzmiroğlu Cüneyd Bey yine isyan edince 1425'te yakalanarak öldürüldü. Menteşe ve Hamid beyliklerine son verildi. Germiyanoğlu Beyliği ise son beyi Yakup Bey'in 1429'da ölümü üzerine, savaşa gerek kalmadan Osmanlı topraklarına ilhak edildi.

Karamanoğulları Osmanlı topraklarına saldırmaya devam ettiler. Ancak Karamanoğlu Mehmed Bey, Antalya kuşatmasında öldürüldü. İkinci Murad'ın yardımıyla Karaman Beyi olan İbrahim Bey biraz kuvvetlenince 1433'te Beyşehir'i aldı. Rumeli fetihlerinden fırsat bulunur bulunmaz 1435'te Karamanoğulları üzerine yürününce Karaman Bey'i barış yapmaya mecbur oldu. Karamanoğlu İbrahim Bey, 1443'te Osmanlı topraklarına tekrar saldırdı. Sultan Murad ulemadan fetva alarak Karaman topraklarına girdi. İbrahim Bey, direnemeyerek boyun eğdi.

Rumeli Fetihleri

İkinci Murad zamanında Osmanlı akıncıları Arnavutluk'a girerek bazı şehirleri fethettiler. Eflak'a akınlar yapıldı. Osmanlı himayesinde olan Sırbistan'dan Macarlar'ın eline geçme tehlikesi üzerine Güvercinlik Kalesi alındı. Ancak Belgrad Macarlar'ın eline geçti. 1439'da Semendire Sırplar'dan alındı. Daha sonra Belgrad kuşatıldıysa da fethedilemedi.

Daha önce Osmanlı toprağı iken elden çıkan Selanik bizzat Sultan tarafından 1430'da tekrar fethedildi. Yanya halkı ise Osmanlı kuvvetleri şehri kuşatmadan sultana elçi göndererek şehri teslim ettiler.

Fatih'in İlk Hükümdarlığı

İkinci Murad çok savaşçı bir kişiliğe sahip olmamasına rağmen hükümdarlık dönemi devamlı savaşlarla geçmişti. 1440'a

kadar Sırbistan ve Eflak hâkimiyeti için Macaristan'la yapılan savaşlarda büyük başarılar kazanılmıştı. Ancak 1440'ta Belgrad kuşatmasındaki başarısızlıktan sonra, arka arkaya mağlubiyetler alındı. Haçlı kuvvetleri Hunyadi idaresinde kazandıkları başarılarla Edirne'yi tehdit edecek duruma geldiler. İkinci Murad istila ordusunu Balkan geçitlerinde 24 Kasım 1443'teki Zlatica Savaşı'yla zorla durdurabildi. Durumun kötüye gittiğini gören padişah, bu tarihten itibaren barış siyasetine geri döndü.

Bu tarihlerde büyük oğlu Alaeddin'in ölümü İkinci Murad'ı bunalıma soktu. Kapıkulları ile Türk beyleri arasında devlet makamlarına ve siyasetine hâkim olma mücadelesi de hükümdarı yıpratmıştı. Ömrünün son yıllarını savaştan uzak geçirmek ve hayattaki tek oğlu Mehmed'in hükümdarlığını garantiye almak için Karaman Beyliği ile Balkanlar'daki devletlere bazı toprak tavizleri vererek tahtı 12 yaşındaki oğluna bırakıp, Manisa'ya çekildi.

Varna Savaşı (1444)

Osmanlı tahtına bir çocuğun geçmesi Haçlılar'ı cesaretlendirdi. Segedin Anlaşması'nı bozup, Osmanlı ülkesine doğru yürüyüşe geçtiler. Veziriazam Çandarlı Halil Paşa durumun kötüye gittiğini görüncü, adam gönderip İkinci Murad'ı çağırtarak ordunun başına geçirtti. Macar, Leh, Papalık, Venedik ve Balkanlar'daki çeşitli milletlerden oluşan Haçlı ordusu Türkler'e karşı kazandığı başarılarla şöhret bulan Hunyadi Yanoş'un komutasında ilerlerken, donanmaları da Çanakkale Boğazı'nı kontrol ediyordu.

İstanbul Boğazı'na gelen İkinci Murad, asker başına bir düka altını vererek Ceneviz gemileriyle Rumeli'ye geçti. Edirne'ye yaklaştığında halk ve devlet adamları tarafından sevinçle karşılandı. Şehre girmeyen İkinci Murad ordunun komutanlığını üzerine aldı ve oğlu İkinci Mehmed ile Veziriazam Çandarlı Halil Paşa'yı Edirne'nin muhafazası için bırakıp, Haçlılar'ı karşılamak üzere hareket etti.

İki ordu 10 Kasım 1444'te Varna önlerinde karşılaştı. Sultan Murad'ın bulunduğu yerin önündeki hendeğin kenarına bir mızrak dikilmiş ve ucuna da Haçlılar'ın bozduğu Segedin Anlaşması asılmıştı. Hunyadi'nin şiddetli saldırılarıyla sarsılan Osmanlı ordusunda panik havası yayılmak üzere iken, çekilmesini tavsiye edenlere uymayan İkinci Murad, kuvvetlerini toparladı. Hunyadi Yanoş savaşın gidişatına göre elindeki kuvvetleri kullanmak istediğinden, Macar ordusunu ihtiyata almıştı. Ancak Osmanlı ordusunun dağılma emareleri göstermesi üzerine zaferin şerefini tamamen Hunyadi'ye bırakmak istemeyen Macar Kralı Ladislas yerini terkederek, savaşa katıldı. Bu sırada Osmanlı ordusu merkeze saldıran düşmanı içeri çekmek için yanlara doğru açıldı. Araya giren düşman askerleri şiddetli saldırılarla yok ediliyordu. Bu sırada tedbirsizce Osmanlı ordusunun içlerine giren Macar Kralı, Koca Hızır isimli bir yeniçeri tarafından öldürüldü. Kralın kesik başı bir mızrağın ucuna geçirilerek Haçlılar'ın bozduğu Segedin Anlaşması'nın asılı olduğu mızrağın yanına dikildi. Kralın ölümü ile maneviyatı bozulan Haçlılar'ın çok az bir kısmı kaçarak canlarını kurtarabilmişlerdir.

Varna Savaşı, tarihin en büyük imha muharebelerinden biridir. Bu savaştan önceki iki yılda Macarlar karşısında alınan yenilgiler durdurulmuş ve buhran sona erdirilmişti. Bu savaş aslında İstanbul'un kaderinin belirlendiği bir muharebeydi. İkinci Murad, Varna Savaşı'nı kazandıktan sonra Manisa'ya çekildi. Ancak Veziriazam Çandarlı Halil Paşa, İkinci Murad'ın tekrar tahta çıkmasını arzulamaktaydı.

İlk Yeniçeri Ayaklanması (1446)

1446'da Edirne'de, Osmanlı tarihinin ilk yeniçeri ayaklanması meydana geldi. İsyanın görünüşteki sebebi paranın değerinin düşürülmesiydi. Bu durumdan rahatsız olan asker ayaklanarak Rumeli Beylerbeyi Şehabeddin Paşa'nın evine saldırıp, ardından da şehrin doğusundaki bir tepeye çekildi.

İsyan yeniçerilerin maaşlarına yarım (buçuk) akçe zam yapılarak bastırılabildi. Ancak asker tahtta İkinci Murad'ı görmek istiyordu. İktidar boşluğu meydana geldiği için Çandarlı'nın gizlice haber gönderdiği İkinci Murad, Edirne'ye gelerek tahta geçti.

İkinci Kosova Savaşı (1448)

İkinci Murad ikinci kez tahta geçtikten sonra Balkanlar'da fetihlere devam etti. Sultan, İskender Bey isyanını bastırmak için Arnavutluk'a girip, Kocacık Hisarı'nın zaptından sonra Akçahisar'ı kuşattı. Bu sırada Hunyadi Yanoş Varna'nın rövanşı için harekete geçti. Hunyadi'nin harekete geçtiğini öğrenen İkinci Murad kuvvetlerini Sofya'da toplayarak düşmanı karşılamak için Kosova Ovası'na doğru ilerledi.

17 Ekim 1448'de savaş başladı. Her iki taraf birbirinin gücünü anlamaya çalışıyordu. Ertesi günü yeniçeriler Macar süvari saldırısını durdurup, düşmanı imha ettiler. Diğer Osmanlı kuvvetleri de Macar ordusunun sol kolunu çembere alarak bozguna uğrattılar. Savaşın kaybedildiğini gören Haçlılar meydanı yavaş yavaş terkettiler. Savaşın üçüncü günü muharebe meydanında düşman kuvveti kalmamıştı.

İkinci Kosova Savaşı, Osmanlılar'ın Balkanlar'daki hâkimiyetini pekiştiriyor ve bölgeye hâkim olmaya çalışan Macarlar'a büyük bir darbe vuruyordu. İstanbul'a da artık Balkanlar'dan yardım edebilecek hiçbir güç kalmamıştı.

İkinci Murad'ın Osmanlı Tarihindeki Yeri

İkinci Murad, Timur istilasından sonra başlayan kargaşa döneminin ortadan kaldırılmasında önemli rol oynadı. Tahta geçtiğinde Timur'un ölümüne rağmen oğlu Şahruh'un idaresindeki Timurlu İmparatorluğu hâlâ kuvvetini koruyor ve Osmanlılar için önemli bir tehlike arz ediyordu. İkinci Murad, Anadolu'daki temkinli hareketleriyle bu tehlikeyi Osmanlı İmparatorluğu'nun üzerine çekmedi.

Varna ve İkinci Kosova savaşlarında kazandığı başarılar, Balkanlar'daki Haçlı ilerleyişine son verdi ve İstanbul'un fethi için gerekli zemini hazırladı. Anadolu beyliklerinin hâkimiyetlerini korumak için yaptıkları son çırpınışlar da İkinci Murad tarafından bertaraf edilmiş, böylece Fatih devrinde Anadolu'da fazla bir muhalefet kalmamıştır. 30 yıllık hükümdarlık döneminde Osmanlı para birimi olan akçe değerini korumuş, devletin gelirleri 2.5 milyon altına yükselmiştir. İkinci Murad'ın hükümdarlık yılları Fatih Sultan Mehmed'in büyük fetihlerle oluşturduğu imparatorluğa bir hazırlık dönemi olmuştur.

FATİH DÖNEMİ (1451-1481)

İkinci Mehmed, tahttan indirildikten sonra babasının 1451'deki ölümüne kadar 5 yıl Manisa sancakbeyliği yaptı. Babasının ölümü üzerine 18 Şubat 1451'de tahta ikinci defa çıktığında ise henüz 19 yaşındaydı. İkinci Mehmed tahta çıkınca gerek Anadolu'daki beylikler, gerekse Balkan devletleri ve Bizans harekete geçerek Osmanlı Devleti'nden tavizler koparmaya çalıştılar. İstanbul'un fethini gerçekleştirmek için düşmanların sayısının azaltılması gerekiyordu. İkinci Mehmed, Sırplar'a bazı tavizler vererek babası zamanındaki barış anlaşmasını yeniledi. Venedik, Macaristan ve Rodos'la anlaşmalar imzalandı.

Yeniçeri İsyanı

Karamanoğulları yine Osmanlı topraklarına saldırmışlardı. İkinci Mehmed, 1451'de Karaman seferine çıktı. Osmanlı ordusunu karşısında gören Karamanoğlu aman dileyince Fatih, Osmanlı topraklarına geri döndü. Genç sultan Bursa'da iken yeniçeriler sefer bahşişi isteriz diyerek kazan kaldırdılar. Askerin bu davranışından oldukça rahatsız olup incinen İkinci Mehmed, 10 kese akçeyi askere dağıtıp ortalığı sakinleştirdi. Ardından yeniçeri ileri gelenlerini cezalandırıp, Yeniçeri Ocağı'nı kontrol altında tutmak için kendisine bağlı birkaç bin doğancı ve sekbanı aralarına kattı.

İSTANBUL'UN FETHİ

Fetih Hazırlıkları

İkinci Mehmed, Karaman seferinden döner dönmez Anadoluhisarı'nın karşısına Rumelihisarı'nı yaptırttı.

İstanbul surlarının kalınlığı ve yüksekliği Osmanlı ordusu için büyük bir dezavantajdı. İkinci Mehmed daha önce ataları tarafından dört defa kuşatılan, ancak surları bir türlü aşılamayan şehri fethetmek için farklı metotlar kullanması gerektiğinin farkındaydı.

Sultan, kuşatma taktikleriyle ilgili kitaplar okudu ve kuşatma planları yaptı. Genç padişah kuşatmanın uzun sürmesi hâlinde Avrupa'dan askerî yardım geleceğini hesaba kattığından şehrin kısa sürede ele geçmesini planlamıştı. İkinci Mehmed, tahta geçip, İstanbul'un fethini gündeme aldığında o zamana kadar savaş tarihinde etkili olarak kullanılmayan topların aşılmaz surları geçmek için en etkili araç olabileceğini anlamıştı. Bu yüzden Saruca Usta'nın kontrolünde Edirne'de yoğun bir şekilde irili ufaklı birçok top döktürttü. 1452 yazında Bizans'tan istediği ücreti alamadığı için İstanbul'dan ayrılan Macar asılı mahir bir top döküm ustası olan Urban Osmanlı hizmetine girdi.

Topların hazırlanmasının yanı sıra kale kuşatmasında etkin bir şekilde kullanılan lağım, yani toprağın altından tünel kazılarak surların altında patlatma yöntemi için de başta 300 Sırp madenci olmak üzere birçok tünel kazıcıyı ordusunda istihdam etti. Osmanlı ordusunda Müslümanların yanısıra Alman, Macar ve Çek gibi birçok usta mevcuttu.

İkinci Mehmed, Bizans'ın surları zayıf olan Haliç'e düşman donanmasının girmesini engellemek için Haliç'in ağzına zincir çektiğini biliyordu. Küçük gemilerden oluşan Osmanlı donanmasının bu zinciri geçememe ihtimaline karşın, Rumelihisarı'nın inşası sırasında, gemileri karadan çekerek Haliç'e indirmek için hazırlık yaptırttı.

Sınırlarda düşman saldırısına karşı bırakılan askerler dışında bütün Osmanlı ordusu kuşatmaya çağrıldı. Anadolu askerleri önceden gelerek karşıya geçtiler. Timarlı sipahiler, azepler, yeniçeriler, diğer kapıkulu askerleri ve ganimet için savaşmaya gelenlerle birlikte Osmanlı ordusu 70-80 bin kişiye ulaşmıştı. Orduda ayrıca askerin moralini yükseltmeye gelen şeyhler, dervişler ve ulema da vardı.

İkinci Mehmed, kuşatma sırasında gerek şehri daha iyi sıkıştırmak, gerekse İstanbul'a yardım gelmesini engellemek için donanmanın oynayacağı büyük rolün farkına varmış ve birçok yeni gemi inşa ettirmişti. Baltaoğlu Süleyman Bey, irili ufaklı gemilerle sayısı 300'e varan Osmanlı donanmasıyla kuşatmaya katılacaktı.

Kuşatmadan önce Rumeli Beylerbeyi Karaca Bey, ordunun İstanbul'a gidiş yolunu geçişe uygun hâle getirip, surların önündeki engelleri de ortadan kaldırarak bölgeyi kuşatmaya hazır hale getirdi. Artık her şey kuşatma için hazırdı.

"Şehirde Latin Külahı Görmektense
Türk Sarığını Yeğlerim"

İmparator Konstantin halkın tepkisine rağmen adım adım yaklaşan tehlikeye karşı Avrupa'dan yardım almak için son çare olarak papaya Ortodoks Kilisesi'ni Katolik Kilisesi'yle birleştirmeye hazır olduğunu bildirdi. Bazı Bizans ileri gelenleri ve din adamları kiliselerin birleştirilmesi kararını destekliyordu. Halkın ve din adamlarının çoğu ise olup biteni protesto ettiler. En güç şartlarda bile Ortodoksluk'tan vazgeçmeyen Bizans halkı, Latinler'e borçlu kalmaktansa Osmanlılar tarafından

yönetilmeyi tercih ediyorlardı. Nitekim kiliselerin birleşmesine karşı çıkanların lideri Gennadius'un müttefikleri arasında en başta geleni Grandük Notoras Bizanslılar'ın duygularını "Şehirde Latin külahı görmektense Türk sarığını yeğlerim" diye en veciz biçimde ifade etmişti.

İstanbul Kuşatması

Osmanlı ordusu 23 Mart'ta Sultan İkinci Mehmed'in kumandasında Edirne'den İstanbul'u kuşatmak için hareket etti. 2 Nisan'da ilk Osmanlı kuvvetleri surlar önüne geldiler. Osmanlı hükümdarı 6 Nisan'da İslâmî geleneklere uygun şekilde imparatordan şehrin teslimini istedi, ancak bu kabul edilmedi. 6 Nisan gecesinden itibaren surlar top ateşi ile dövülmeye başlandı. 9 Nisan'da Baltaoğlu Süleyman Bey idaresindeki Osmanlı donanması Haliç'e gerilen zinciri geçmeye teşebbüs etti, ancak başarısız oldu.

Osmanlılar Bizanslılar'ın toparlanmasına fırsat vermemek için kuşatma boyunca surları yoğun topçu ateşiyle dövdüler. Müdafiler açılan gedikleri kapatıyor, surların yıkılan kısımlarını fıçılar, toprak ve diğer malzemelerle dolduruyorlardı.

18 Nisan'da günlerdir devam eden top atışları sonucunda tahrip edilen Bayrampaşa Deresi yönünde dış surlara yönelik ilk hücum gerçekleştirildi, ancak bu başarısız oldu.

İstanbul'a yiyecek ve yardım getiren üç Ceneviz gemisi ve bir Bizans nakliye gemisi 20 Nisan'da şehrin önlerinde göründü. Osmanlı donanması dört gemiyi Yenikapı önlerinde karşıladı. Şiddetli lodosta manevra yapamayan kürekli Osmanlı gemilerini kolayca yaran yüksek bordolu Ceneviz gemileri Haliç'e girdi. Bu başarısızlık Osmanlı ordusunda büyük bir moral bozukluğuna sebep oldu. Kuşatmanın kaldırılmasıyla ilgili fikirler daha yüksek sesle dile getirilmeye başlandı.

Ordunun ruh hâlini ve olumsuzlukları vaktinde teşhis eden Akşemseddin, Sultan İkinci Mehmed'e sert ifadelerle dolu bir

mektup yazdı. Fetih taraftarlarının muzaffer olacağını müjdeleyen Akşemseddin, padişahtan sert tedbirler almaktan kaçınmamasını da istedi.

Akşemseddin'in mektubuyla kendini toplayan Fatih, 21 Nisan'da bozgunun sorumlusu olarak gördüğü Kapdan Baltaoğlu Süleyman Bey'i azledip, yerine Hamza Bey'i tayin etti. Çok önceden hazırlanmış plan uygulamaya konuldu. Ormanda inşa edilmiş ve donanmaya ait bir kısım gemiler 21- 22 Nisan'da karadan çekilerek Haliç'e indirildi. 70 kadar geminin Haliç'te ansızın görülmesi önceki başarısızlığın üstünü örttüğü gibi, askerin maneviyatını da yükseltti. Bizans'ta ise büyük bir şaşkınlık ve hayal kırıklığına yol açtı. Haliç'teki Osmanlı gemilerini yakmak üzere harekete geçen Bizanslılar ve Latinler başarısız oldular.

Surlar top ateşiyle dövülmeye devam edildi. Kuşatma sırasında meydana gelen önemli bir gelişme de topların havan topu şeklinde kullanılmasıdır. Havan topu, kuşatma sırasında Galata sırtlarından Haliç'te bulunan gemilerin vurulması için kullanıldı.

16 Mayıs'ta kazılan büyük tünelle surların altından geçirilerek şehir içine kadar girildi. Ancak Bizanslılar tüneli keşfederek, karşı tünelle çökerttiler. 18 Mayıs'ta yürüyen büyük bir kule ile surlara yapılan hücum da başarısızlıkla sonuçlandı. Bizanslılar, kuleyi yakarak imha ettiler.

Kuşatmanın uzaması, Avrupa'dan gelebilecek yardım yüzünden Osmanlı ordusunu zor duruma sokmuştu. Yapılan toplantıda Çandarlı ve ekibinin muhalefetine rağmen büyük bir saldırıya geçilmesi için karar alındı. Son bir genel hücum için büyük hazırlıklar yapıldı. 28 Mayıs gecesi son hücuma hazırlanan Osmanlı ordusu, şenlikler yapıp, etrafı mum donanmasıyla aydınlattı. 29 Mayıs Salı günü sabaha karşı Osmanlı ordusu bütün cephelerde hücuma geçti. Edirnekapı ile

Topkapı arasındaki kesimde Bayrampaşa Vadisi boyunca top atışları ve lağımlar tarafından yıkılmış ve yer yer tamire çalışılmış surlara saldırıldı.

Şehrin savunmasında en büyük rolü oynayan Cenevizli Guistiniani'nin yaralanıp, Haliç'teki gemisine gitmesi şehrin savunmasını tamamen çökertti. Topkapı civarındaki surlara çıkan Türk askerlerini gören Bizanslılar haykırarak şehre kaçmaya başladılar.

Şehrin içlerine doğru hemen hemen her taraftan akan Osmanlı askerleri birçok esir alarak Aksaray'da birleştiler ve Ayasofya'ya doğru ilerlediler. Öğlen olduğunda şehir tamamen Türkler'in eline geçmişti. Şehir fethedilmişti, artık İkinci Mehmed İslâm dünyasının en şanlı hükümdarı ve "Fatih"iydi.

Fatih İstanbul'da

Şehir tam olarak Osmanlılar'ın eline geçince artık Fatih ünvanını kazanmış olan İkinci Mehmed yeniçerileri ve vezirleriyle birlikte şehre girdi. Kafile şehrin sokaklarından geçerek, Ayasofya'ya geldi. Burada atından inen genç hükümdar, yerden aldığı bir avuç toprağı kavuğunun üzerine serpti. Bu hareketiyle Allah'a sığındığını belirtiyordu. Ayasofya'ya girdi. Bir müddet sessizce bekledi. Belki de bu zafer için şükrediyordu. Bu sırada bir askerin kilisenin mermerlerini sökmeye çalıştığını gördü. Askere kızarak, bunların ganimet olmadığını söyledi. Bu yapılar padişahındı.

Kilisenin içerisinde korku ile bekleşen Bizanslılar'ın emniyetleri sağlanarak evlerine götürülmelerini söyledi. Daha sonra kilisenin camiye dönüştürülmesini emretti. Ulemadan biri ezan okudu. Fatih, namaz kıldı.

Fethin Yankıları

İstanbul'dan kaçanların Ege'deki adalara varmasından sonra, İstanbul'un düştüğü haberi her tarafa yayıldı. Haber Venedik senatosuna ulaştığında salonu derin bir sessizlik kapladı. Senato üyeleri korku ve şaşkınlık ile birbirlerine baktılar.

Ardından ağıtlar, çığlıklar birbirini takip etti. Kimisi saçını başını yolarken, kimisi de göğsünü yumrukluyordu.

Hristiyan dünyası bugün bile atlatamadığı bir şoka girmişti. Kimse bu duruma inanamıyordu. Bazıları Bizans'ın yardımına gidilmediği için Avrupa'daki Hristiyan devletleri suçlarken, bazıları da Bizanslılar'ın işledikleri günahların sonucunda bunların olduğunu ifade ediyordu.

Hristiyanlar İstanbul'un Türkler'in eline geçmesini Romalılar'ın Kudüs'ü yakıp yıkması, Hazreti İsa'nın çarmıha gerilmesi ve dünyanın sonu gibi insanlık tarihindeki büyük felaketlerden birisi olarak algıladılar. Haber yayıldıkça her yerde yeni bir Haçlı Seferi düzenleme fikri hâkim oldu. Başta papa olmak üzere birkaç yıl heyecanla birlik sağlamaya çalışıldıysa da bir sonuca varılamadı.

İtalya'dan Sırbistan'a kadar herkes sıranın kendilerine geldiğine inanıyor ve korkuyordu. Vaizler şehir şehir dolaşarak halka durumu duyurdular. İnsanların günahları yüzünden Doğu Roma'nın başkentinin Türkler'in eline geçtiğini, eğer insanlar dine dönmezlerse Fatih'in Roma'ya kadar geleceğini anlattılar. İstanbul'un Türkler'in eline geçmesi Hristiyan dünyasında birçok ağıt yakılmasına sebep oldu.

İstanbul'un İmarı

Fetihten önce İstanbul ölü bir şehirdi. Şehir, 1204'te Latinler tarafından işgalinden sonra adeta köye dönmüş, bağlar ve tarlalarla dolmuştu.

Fetih öncesi, şehirde yaşayanların bir kısmı İstanbul'u terketmiş, geri kalanlar da ordu tarafından esir alınmıştı. Fatih, fetihten sonra, şehri imar ve iskân etmek için harekete geçti. İstanbul'u tekrar siyasî ve iktisadî bir imparatorluk merkezi yapmak için büyük bir enerjiyle çalıştı.

Fetihten Gelen Güç

İstanbul'un fethi genç padişaha sonsuz bir kudret ve otorite sağlamıştı. Fetih öncesi büyük kargaşa içerisinde çalkalanan

Osmanlı Devleti bu fethin getirdiği büyük prestijle hem İslâm dünyasının en parlak devleti haline geldi, hem de düşmanları üzerinde psikolojik yılgınlık yarattı. Fatih, fetihten hemen sonra iktidarını sınırlayan ve İstanbul kuşatmasını kaldırtmaya çalışan Veziriazam Çandarlı Halil Paşa'yı görevden aldı ve bir müddet sonra öldürttü.

DURDURULAMAYAN FETİHLER

Sırbistan Seferleri

Fatih, fetihten bir yıl sonra 1454'te Sırbistan seferine çıktı. Ardından Karadeniz bölgesindeki Ceneviz kolonileri ile Boğdan'ı vergiye bağladı. 1455'te ikinci defa Sırbistan seferine çıktı. Güney Sırbistan'daki Vılk-İli'ni Lab Vadisi'ndeki gümüş madenleriyle birlikte ele geçirip, Sırplar'ı Macarlar'dan ayırıp Osmanlı'ya bağladı.

Orta Avrupa'nın kilidi sayılan Belgrad, 1441'de İkinci Murad döneminde kuşatılmış, ancak fethedilememişti. Fatih'in 1456'daki kuşatmasından da bir netice alınamadı.

Türkler Ülkemize Gelirler mi?

Belgrad fethedilememişti ama aynı yıl Enez, İmroz ve Limni fethedildi. 1457 yılı Arnavutluk'taki Osmanlı kuvvetlerinin İskender Bey'le mücadelesiyle geçti. Aynı yıl Şehzade Bâyezid ve Şehzade Mustafa'nın sünnet düğünlerinin yapılması yüzünden de sultan sefere çıkmamıştı.

Osmanlı sultanı fetihlerine devam ederken bütün Avrupa korku içerisinde, çaresizce bekliyor, birçok ülkede "acaba bu yıl Türkler ülkemize gelirler mi?" diye düşünülüyordu.

1458'de Veziriazam Mahmud Paşa Güvercinlik başta olmak üzere Sırbistan'ın ele geçirilememiş bölgelerini fetheder-ken, Fatih Sultan Mehmed de Mora'da idi. İki ordu Üsküp'te buluşup kışı orada geçirerek çekilmelerini bekleyen düşmanlarını şaşırttı. Osmanlı ordusu Macar ordusunu püskürttükten sonra Edirne'ye döndü. 1459'da sefere çıkan Fatih'e, Sırplar

Semendire'nin anahtarlarını verdiler. Böylece Sırbistan doğrudan Osmanlı hâkimiyeti altına girdi. Sırbistan seferini erken bitiren Fatih, Anadolu'da yeni bir sefere çıkarak Amasra'yı fethetti. 1460'ta ikinci defa Mora seferine çıktı ve sahilde Venedik'e ait birkaç kale dışında yarımadanın tamamını Osmanlı topraklarına kattı.

Trabzon'un Fethi (1461)

1461'de Kuzey Karadeniz seferine çıkan Osmanlı Sultanı, Candaroğulları Beyliği'ni itaat altına aldıktan sonra Trabzon Rum İmparatorluğu'nun üzerine yürüdü. Trabzon, Fatih'in kuşatmasına karşı direnemeyeceğini anlayınca teslim oldu ve böylece Osmanlılar Doğu Karadeniz'e hâkim olmaya başladılar.

Venedik'le Savaşlar (1463-1479)

Fatih Sultan Mehmed'in seferleri bitip tükenmek bilmiyordu. 1462'de Eflak seferine çıkıp, Kazıklı Voyvoda'yı cezalandırdıktan sonra aynı yılın Eylül'ünde Midilli'yi fethetti. 1463'te Fatih'in komutasındaki ordu Bosna'yı Osmanlı topraklarına katarken, Mora'da Argos fethedildi. Argos'un fethi, Osmanlılar'ın deniz kuvvetlerinin zayıflığı yüzünden uzun süredir çatışmaktan kaçındıkları Venedik'le savaşa sebep oldu ve bu harp 1479'a kadar 16 yıl sürdü.

1476'da Fatih, Boğdan seferinde iken, Macarlar Osmanlı topraklarına girerek Böğürdelen'i işgal etti. Fatih, askerin yorgunluğuna bakmaksızın kış ortasında Macar Kralı Matyas Corvinus'a karşı sefere çıktı. Bu arada Venedik'le olan savaş bütün hızıyla devam ediyordu. 1477'de İtalya'ya giren Osmanlı akıncıları Venedik önlerine kadar ilerlediler. 1478'de Arnavutluk seferine çıkan Fatih, İşkodra ve Akçahisar'ı fethetti. Bu başarılar üzerine Osmanlı ordularına karşı artık dayanamayacağını anlayan Venedik'le, 25 Ocak 1479'da barış yapıldı.

Otlukbeli Savaşı (1473)

Fatih'in Orta Anadolu'daki fetihleri Akkoyunlu Türkmen Beyi Uzun Hasan'ı Anadolu'ya davet etti. 1472'de Tokat'ı işgal eden Akkoyunlu askerleri, şehirde büyük tahribat ve katliam yaptılar. Ardından Karaman bölgesini işgal ettiler.

Fatih, ertesi yıl 11 Nisan 1473'te, Üsküdar'dan hareket etti. Akkoyunlu topraklarına girdi. Osmanlı ordusu, 11 Ağustos 1473 Çarşamba günü Tercan civarında sarp bir yer olan Üçağızlı denilen yerde dinlenmek üzere ordugâh kurdu. Öğle vakti, Fırat havzasını Çoruh'tan ayıran Otlukbeli veya Başkent ismiyle anılan tepelerde Uzun Hasan'ın birlikleri göründü.

Akkoyunlu öncülerinin püskürtülmesi zor durumdaki Osmanlı ordusunun toparlanmasını ve dereden çıkarak Akkoyunlu ordusunun üzerine yürümesini sağladı. Akkoyunlu askerleri, Osmanlılar'ın top ve tüfek ateşi karşısında dayanamayıp dağıldılar.

Kırım'ın Osmanlı Topraklarına Katılması

1474'te bir taraftan Erdel'e akınlar yapılırken, diğer taraftan Arnavutluk'ta İşkodra kuşatıldı. Daha sonra kuzeye yönelindi. Kırım Hanlığı'nda, kurucusu Hacı Giray'ın 1466'daki ölümünden sonra oğulları arasında taht mücadeleleri başlamıştı. Şirin Beyi Eminek, Cenevizlilere karşı Osmanlılar'dan yardım istedi. Bu fırsatı değerlendiren Fatih, 1475'de Gedik Ahmed Paşa komutasındaki bir donanmayı Kırım'a gönderdi. Cenevizliler'in elindeki Kefe ve Kırım'ın sahil kesimi ele geçirildi.

Otranto'nun Fethi (1480)

En büyük düşmanı Venedik'i pes ettiren Fatih'in yeni hedefi Ege Denizi'ne tamamen hâkim olmak ve İtalya'yı fethetmekti. Gedik Ahmed Paşa, 1479'da Ayamavra, Zenta ve Kefalonya adalarını aldı. 1480'de iki Osmanlı ordusu sefere çıktı. Mesih Paşa komutasındaki ordu Rodos'ta başarısız oldu. İtalya seferine çıkan Gedik Ahmed Paşa ise Otranto'yu fethetti.

Son Sefer (1481)

Fatih bu şartlar altında 1481 yılı Mayıs'ında yeni bir sefere çıktı. Ancak İkinci Mehmed'in hükümdarlığının son günlerinde ortaya çıkan yeni bir mesele, Osmanlı Devleti'nin önceliklerini değiştirmişti. Fatih'in, Müslüman hacıların rahatı için hac suyollarını tamir ettirmek istemesinden dolayı Memlük Devleti ile Osmanlılar arasında bir gerginlik oluşmuştu. Çekişmenin asıl sebebi ise Maraş ve Elbistan civarlarında bulunan Dulkadir Beyliği'nin hangi devlete tâbi olacağı meselesiydi. Fatih bu yüzden ölümünden önce Memlük Devleti üzerine sefere çıkmıştı. Ancak Gebze'de, Hünkâr Çayırı'nda 3 Mayıs 1481'de vefat etti. Fatih'in bir hastalık sonucu mu, yoksa zehirlenme sonucu mu öldüğü belli değildir.

İmparatorluğun Gerçek Kurucusu

Rahmetli Halil İnalcık hocamız, İkinci Mehmed'i Osmanlı İmparatorluğu'nun gerçek kurucusu olarak kabul eder. Fatih döneminde Boğazlar'da Osmanlı hâkimiyeti kurulmuş, Balkanlar'da sınırlar Tuna'ya kadar genişletilmiş ve buralardaki topraklar emniyet altına alınmıştır. Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı toprakları birleştirilmiştir. Uzun Hasan tehlikesinin ortadan kaldırılması, hem Osmanlılar'ın Timur'dan itibaren içine girdikleri doğudan gelecek tehlike sendromundan kurtulmalarını, hem de beyliklerin ondan alacağı desteği önleyerek, Anadolu topraklarında hâkimiyeti tesis etmelerini sağlamıştır. Kırım'ın ve Karadeniz kıyılarının Osmanlı İmparatorluğu'na dâhil edilmesi ile birlikte Karadeniz'de belirli bir üstünlük kurulmuştur.

Fatih'in en önemli icraatından biri de İstanbul'un yeniden imar ve inşasıdır. Bu, İstanbul'un fethi kadar önemlidir. Fatih, fetihleri yanı sıra devlet kurumlarının oluşmasında da önemli rol oynadı. Bürokrasiden saray teşkilatına, maliyeden askeri örgütlenmeye kadar birçok düzenleme bu dönemde

yapıldı. Fatih'in hükümdarlık dönemi tarihçilikten edebiyata, mimariden medrese eğitimine, bürokrasiden saray idaresine kadar birçok alanda klasikleşmenin başlangıcıdır. Kendisinden sonraki dönemin siyasî, idarî ve hukukî yapısını şekillendiren bir hükümdardır.

CİHANŞÜMÛL
İMPARATORLUK TEŞEBBÜSÜ
(1481-1571)

İKİNCİ BÂYEZİD DÖNEMİ (1481-1512)

Taht Kavgası

Fatih'in ölümünün ardından İkinci Bâyezid, devlet adamlarının desteğiyle tahta çıktı. Ağabeyinin padişah olması üzerine Cem Sultan, vakit geçirmeden harekete geçti. Bursa'ya yaklaştığında, ağabeyinin gönderdiği askerlerle karşılaştı ve onları mağlup etti. Bu zaferin ardından Bursa şehri kapılarını Şehzadeye açtı. Cem Sultan, Bursa'ya girince padişahlığını ilân edip, hutbeyi kendi adına okuttu ve para bastırdı.

Ağabeyine bir heyet göndererek Osmanlı ülkesini iki kardeş aralarında Anadolu ve Rumeli olarak ikiye bölmeyi teklif etti. Ancak İkinci Bâyezid devletin bölünemeyeceğini söyleyerek bu teklifi reddetti.

İki kardeş arasında Yenişehir Ovası'nda, Göksu Çayı'nın kıyısında 20 Haziran 1481'de meydana gelen savaşı Cem Sultan kaybetti ve Mısır'a kaçtı. Ancak Cem Sultan, düştüğü duruma rağmen saltanat hırsından vazgeçememişti. Bir süre sonra Anadolu'dan kendisini çağıranlar olunca tekrar geri döndü. Fakat bu seferde mücadeleyi kaybetti ve Rodos Şövalyelerine sığındı. Şövalyeler Cem Sultan'ı daha sonra Avrupa'ya götürdüler.

Cem Sultan Avrupa'ya kaçtıktan sonra da İkinci Bâyezid rahat edemedi. Avrupa'ya casuslar gönderdi, bazı Hristiyan devletlere de para, imtiyaz ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyanlar'ın kutsal emanetlerinden verdi ve Cem Sultan'ı 1495'te ölümüne kadar izletti.

Karadeniz Hâkimiyeti

Cem Sultan hadisesi ve Fatih dönemindeki bitip tükenmek bilmeyen fetih hareketlerinden dolayı Bâyezid devrinde gazâ faaliyetlerine bir süreliğine ara verilmişti. Bu yıllarda daha ziyade akıncılar gönderilerek Dalmaçya ve Tuna kıyıları yağmalandı. 1483'te Hersek tam olarak Osmanlı hâkimiyetine geçti.

Fatih döneminde Osmanlı hâkimiyetine giren Kırım Hanlığı ile kara bağlantısı yoktu. Bunun sağlanması için Boğdan'ın elinde bulunan Kili ve Akkirman'ın alınması gerekiyordu. Fatih döneminde buna teşebbüs edilmiş, ancak Boğdan Voyvodası Stefan Çel Mare karşısında başarılı olunamamıştı. Çel Mare'nin Osmanlı topraklarına saldırıları üzerine harekete geçildi. Edirne'den yola çıkan Osmanlı ordusu 1484 yazında rahatlıkla Kuzeybatı Karadeniz'in iki önemli kilit noktasını, Kili ve Akkirman'ı fethetti. Bunun üzerine Stefan Çel Mare Osmanlı hâkimiyetini tanıdı. Boğdan ve Macaristan, Karadeniz üzerinden ticaret imkânlarını kaybettiler. Kırım'la kara bağlantısı kuruldu.

Memlükler'le Mücadele

Fatih'in son yıllarında gerginleşen Osmanlı-Memlük ilişkileri İkinci Bâyezid zamanında daha da kötüleşti. İki devlet arasında 1485'ten 1491'e kadar 6 yıl sürecek bir savaş çıktı. Yapılan savaşlarda Osmanlı ordusu Memlükler karşısında zor duruma düştü. İlk savaşları Memlükler kazandı. Memlükler üstünlük elde etmelerine rağmen kendi iç meseleleri ve maddi durumlarındaki olumsuzluklar yüzünden başarılarının devamını getiremediler. İki devlet arasında 1491 Mayıs'ında anlaşma yapıldı.

Venedik'le Savaş

Cem Sultan'ın ölümünden sonra Venedik baskı altına alındı. 1494 Temmuz'unun başlarında başlayan savaşta Osmanlı donanması, kara birliklerinin desteği ile 28 Ağustos'ta İnebahtı'yı fethetti. Mora'da daha önce fethedilemeyen Modon ve Koron

alındı. Bu yerler Fatih döneminde ele geçirilemeyen kilit noktalardı. Bu kalelerin fethi, Ege Denizi'nde tam bir hâkimiyet kurma ve Adriyatik Denizi'ne açılma bakımından önemlidir.

Osmanlı kuvvetleri Hırvatistan ve Dalmaçya'ya girdi. Venedik, Osmanlılar karşısında dayanamıyordu. Venedik'in barış istemesi üzerine, Lehistan'ın aracılığıyla iki devlet arasında 1502'de anlaşma imzalandı.

Küçük Kıyamet (1509)

10 Eylül 1509 günü gece saat dörtte İstanbul büyük bir depremle sallandı. İnsanlar ne olduğunu anlayamadan bütün şehir harap oldu. 5 ilâ 13 bin arasında insan ölmüş, 10 binden fazla insan da yaralanmıştı. Bu deprem İstanbul için o kadar yıkıcı olmuştu ki, tarihçilerce "Kıyamet-i Sugra", yani "Küçük kıyamet" olarak adlandırılmıştı.

Endülüslüler'e Yardım

İspanya'da zor durumda kalan Endülüs Müslümanlar'ı bu dönemde İspanya'ya gönderilen gemilerle kurtarıldı. Ayrıca İspanya'da Müslümanlar ile birlikte Engizisyon'un baskısı altında bulunan Yahudiler de kurtarılarak Osmanlı topraklarına yerleştirildi. Yine bu dönemde ilk defa Rusya ile ilişki kuruldu.

Safevi Tehlikesi

İkinci Bâyezid'in hükümdarlığının son yıllarında Anadolu'dan giden Türkmenler'in kurduğu Safevi Devleti, Osmanlılar için bir tehlike arzetmeye başlamıştı. 1511 Nisan'ında büyük bir ayaklanma meydana geldi. Temmuz'a kadar süren Şahkulu isyanı sırasında Antalya'dan Bursa'ya kadar olan bölge yakılıp, yıkıldı. Osmanlı orduları birkaç defa mağlup oldular. İsyan zorlukla bastırıldı. Veziriazam Hadım Ali Paşa da bu ayaklanmayı bastırırken şehid düştü.

Türk Denizciliği'nde Dönüm Noktası

İkinci Bâyezid devrinin en önemli olaylarından biri Osmanlı denizciliğinin gelişmesidir. İkinci Bâyezid'den önce Osmanlı

donanması daha ziyade nakliye ve kara kuvvetlerine destek gücü olarak görev yapıyordu. Bu dönemdeki gelişmeler ve Kemal Reis gibi tecrübeli denizcilerin devlet hizmetine girmeleri sayesinde bir harp kuvveti hâline geldi.

Baba-Oğul Mücadelesi

İkinci Bâyezid'in hükümdarlığının son yıllarındaki rahatsızlığından dolayı oğulları arasında çekişme başladı. Babasının ağabeyini tahta geçirme teşebbüsü üzerine Şehzade Selim, Çorlu yakınlarındaki Karışdıran Ovası'nda babasının karşısına çıktıysa da yapılan muharebeyi kaybederek Kefe'ye geri döndü. Ancak asker gün geçtikçe büyüyen Safevi tehlikesini Selim'in ortadan kaldıracağına inanıyordu. Şehzade Selim, bir süre sonra askerler tarafından İstanbul'a davet edildi. İkinci Bâyezid 24 Nisan 1512'de mecburen oğlu lehine tahttan çekildi.

Tahttan çekildikten sonra yirmi gün İstanbul'da kalan İkinci Bâyezid, ömrünün kalan kısmını geçirmek üzere Dimetoka'ya doğru yola çıktı. Ancak buraya varamadan 26 Mayıs'ta Çorlu civarında öldü.

İkinci Bâyezid Döneminin Önemi

Fatih Sultan Mehmed ile Yavuz Sultan Selim arasında İkinci Bâyezid'in hükümdarlığı askeri başarılar açısından sönük kalır. Ancak İkinci Bâyezid devrinde Osmanlı devlet yapısı gelişmiş ve Fatih döneminde fethedilen topraklarda Osmanlı düzeni kurulmuştur. Osmanlı denizciliği nakliye gücü yerine bir savaş aracı olarak gerçek manada bu dönemde ortaya çıktı. Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyılda dünya siyasetine yön verecek alt yapısı oluşmaya başladı.

İkinci Bâyezid devri Osmanlı tarih yazıcılığı bakımından da son derece önemli bir dönemdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda tarih yazıcılığı bu hükümdarın döneminde başlamıştır. Osmanlı tarihine ait teferruatlı bilgi veren asıl eserler İkinci Bâyezid devrinde yazılmışlardır.

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİ (1512-1520)

Birinci Selim babasını devirip tahta çıktığında, Ahmed ve Korkud adlarında iki kardeşi ile daha önce ölmüş kardeşlerinin oğulları olan 6 yeğeni vardı. Ayrıca Şehzade Ahmed'in de 5 oğlu bulunuyordu. İkinci Bâyezid, oğlu Selim lehine taht-tan çekilirken kardeşlerine dokunmaması için ondan söz almıştı. Ahmed, Amasya'da; Korkud ise Manisa'da valiliklerine devam edeceklerdi.

Şehzade Ahmed, Anadolu'da ve devlet adamları arasında taraftarının fazla olduğunu düşünerek tahtı ele geçirmek üzere harekete geçti. Oğlu Alaeddin, Bursa'yı işgal etti. Yavuz, bu gelişme üzerine oğlu Süleyman'ı İstanbul'da bırakarak Şehzade Ahmed'in üzerine yürüdü. Yavuz'un kuvvetleri karşısında tutunamayacağını gören Şehzade Ahmed, Malatya tarafına kaçtı.

Bu sırada Yavuz, kendi oğlundan başka hiçbir şehzadeyi sağ bırakmamaya karar vermişti. İlk olarak kardeşleri Alemşah, Şehinşah ve Mahmud'un oğullarını öldürttü. Şehzade Korkud taht için Şehzade Ahmed kadar hırslı değildi. Ancak Yavuz onun da kendisine karşı harekete geçebileceğini düşündüğünden, bazı devlet adamlarının ağzından ona mektuplar yazdırtarak onun niyetini anlamaya çalıştı. Bu mektuplarla içindeki saltanat hırsı ortaya çıkan Şehzade Korkud, kardeşi Selim üzerine yürüyünce Manisa'dan kaçtıysa da Bergama civarında yakalanıp öldürüldü.

1512-1513 kışını Bursa'da geçiren Yavuz Sultan Selim, Şehzade Korkud'a yaptığı gibi, bazı devlet adamlarının ağzından Şehzade Ahmed'e de mektuplar yazdırarak onu harekete

geçmek için tahrik ettirdi. Bu mektuplara inanan Şehzade Ahmed, Bursa'ya doğru harekete geçti, ancak Bursa önlerindeki savaşı kaybetti. Şehzade Ahmed'in idamıyla Yavuz en büyük rakibini ortadan kaldırmıştı.

Çaldıran Savaşı (1514)

Sivas, Tokat, Antalya gibi bölgelerden kalkarak şeyhlerinin yanında mücadele veren Anadolu Türkmenleri, sonunda 1501'de Şah İsmail liderliğinde Akkoyunlu Devleti'ni yıkarak Safevi Devleti'ni kurmuşlardı. Ancak Anadolu'daki Safevi taraftarı Türkmenler'in tamamı değil, bir kısmı İran'a gitmişti. Aşiretlerin bir kısmı Safevi hizmetinde iken kalanları Osmanlı toprakları üzerinde yaşıyorlardı. Bu Türkmenler'in Safevi Devleti'ne olan gönül bağları ve Şah İsmail'in bunlar arasındaki propaganda faaliyetleri Osmanlı topraklarını tehdit etmekteydi. Nitekim İkinci Bâyezid döneminde 1511'de Şah İsmail'in halifelerinden Şahkulu'nun Türkmenler'le başlattığı isyan zorlukla bastırılabilmişti.

Yavuz kardeşleriyle mücadele ederken Şah İsmail, 1512'de "Nur Ali" adlı halifesini Anadolu'ya göndermişti. Nur Halife, Şehzade Ahmed'in oğlu Murad'la birlikte Sivas, Çorum ve Tokat havalisinde büyük yıkıma sebep oldu. Böylece Şah İsmail de Osmanlı ülkesindeki iç mücadelenin taraflarından biri hâline geldi.

Sultan Selim, Macarlar, Lehler ve Venedikliler'le mevcut anlaşmaları yenileyerek Batı sınırlarını güvenceye aldıktan sonra Şah İsmail üzerine düzenlenecek seferin hazırlıklarına başladı. Edirne'de divân toplanarak savaş kararı tartışıldı.

Yavuz, İran seferi için ulema ile toplantı yaptı ve onlardan fetva aldı. Hazırlıklar yapıldıktan sonra sefere çıkıldı. Düşman topraklarına girilmesine rağmen Osmanlı ordusunun karşısına çıkan yoktu. Safeviler, Osmanlı ordusunun ilerleyişini güçleştirmek için bölgede büyük tahribat yapmış, otlakları yakmış ve civardaki ahaliyi Azerbaycan taraflarına sürmüştü.

Sonunda iki ordu 23 Ağustos'ta Çaldıran'da karşılaştı. Şah İsmail'in amacı, hızlı bir süvari akınıyla Osmanlı kanatlarını geçip, Osmanlı merkezî kuvvetlerini arkadan vurmaktı. Ancak yeniçerilerin "yağmur gibi" yağan ok, tüfek ve top atışı karşısında Safeviler geri çekildiler. Şah İsmail'in meydanı terkettiğini anlayan Safevi askerleri de savaştan yüz çevirip, dağıldılar. Yavuz, Çaldıran'dan sonra 6 Eylül'de Tebriz'e girdi. Padişahın niyeti bir yerde kışlayıp, ertesi yıl tekrar İran seferine devam etmekti. Ancak devlet adamları ve yeniçeriler muhalefet ettiler.

Çaldıran Savaşı, doğu sınırları ile ülkenin bütünlüğünü güvene alma ve Safeviler tarafından ortadan kaldırılan Akkoyunlu Devleti'nin topraklarına hâkim olma mücadelesiydi.

Çaldıran Savaşı'ndan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Tebriz ve Azerbaycan Osmanlılar'ın eline geçti. Safeviler bir müddet sonra Tebriz ve Azerbaycan'ı tekrar ele geçirdiler. Anadolu toprakları ise Osmanlı hâkimiyetinde kaldı. Osmanlılar, fethettikleri yerlerde kendi idari organizasyonlarını kurdular. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, Diyarbakır-Erzurum arasında yaşayan Akkoyunlu bakiyesi Türkmenler de bir araya getirilerek, Bozulus adı altında büyük bir Türkmen konfederasyonu oluşturuldu.

Dulkadir Topraklarının Fethi (1515)

Çaldıran seferinin ardından, Veziriazam Hadım Sinan Paşa Dulkadir Beyliği'nin üzerine yürüdü. 12 Haziran 1515'teki Turnadağı Savaşı'nda Dulkadirliler mağlup edildi, Alaüddevle ve bazı oğullarının da savaşta ölmesiyle beylik toprakları Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine geçti. Osmanlılar, Çukurova'nın denetimini ellerine geçirdiler. Memlük Devleti ile aralarında tampon olan bu beyliğin ortadan kalkması ile Suriye ve Mısır yolu Osmanlılar'a açıldı.

Kürt Beyleri Osmanlı Hakimiyeti'ni Kabul Ediyor

Yavuz Sultan Selim, Çaldıran seferinden dönerken Doğu Anadolu'da saygın bir isim olan Şeyh Hüsameddin'in oğlu İdris-i Bidlisî'yi Kürt beylerine gönderdi. Mahalli Kürt beyleri bu dönemde Safevi baskısı altındaydı. Çaldıran Savaşı'ndan sonra Doğu Anadolu'da Safevi otoritesi sarsılınca Kürt beyleri İran'a karşı harekete geçtiler. İdris-i Bidlisî tek tek dolaştığı Kürt beylerinden 25'ini Osmanlı hâkimiyetine girmeye ikna etti. Osmanlı kuvvetleri de bu arada Kemah ve Diyarbakır'ı fethettiler.

Mercidabık Savaşı (1516)

Yavuz'un ilk yıllarında iki devletin ilişkileri iyi durumdaydı. Ancak Memlükler'in Çaldıran Savaşı'ndan sonra Safeviler'le anlaşma yapması ilişkilerin bozulmasına sebep oldu. Osmanlılar'ın, Maraş ve civarında hüküm süren Dulkadirli Beyliği'ni ortadan kaldırmaları durumu daha da gerginleştirdi. Memlük hükümdarı Kansu Gavri'nin Dulkadirli Beyliği'nin son beyi Alaüddevle Bey'in oğluna verilmesini istemesi ve İran üzerine yürüyen Osmanlı ordusuna karşı harekete geçmesi, Yavuz'un hedefinin değişmesine sebep oldu.

Osmanlılar, Hint ticaret yollarının Portekizliler yüzünden kapanmasından ve Haremeyn bölgesinin Hristiyan tehdidi altına girmesinden dolayı Memlük topraklarında hâkimiyet kurmalarının zorunlu olduğunu anlamışlardı. Memlükler'e karşı harekete geçmeleri için bir kıvılcım gerekiyordu. Onu da Osmanlı İmparatorluğu'nun büyümesinin kendilerinin aleyhine olduğunu anlayan ve bunu bir an önce durdurmak için harekete geçen Kansu Gavri yaktı. 24 Ağustos 1516'da Halep yakınlarında Mercidabık'ta meydana gelen savaşta hiçbir varlık gösteremeyip, hükümdarlarını kaybeden Memlük ordusu büyük bir yenilgiye uğradı ve Suriye Osmanlılar'ın eline geçti. Daha sonra bugün Ürdün, Lübnan, Filistin ve İsrail'in bulunduğu yerler ele geçirildi.

Kansu Gavri'nin son zamanlarında Mısır ve Suriye ahalisinden bazı kimseler ve bazı Memlük emirleri Yavuz'a kendi hükümdarlarını şikâyet eden mektuplar göndermişlerdi. Osmanlı idarecileri, bu Memlük beyleri ile temas kurmuşlar ve Mercidabık Savaşı sırasında Halep Emiri Hayır Bey bir grup Memlükle beraber Osmanlılar'a katılmıştı.

Ridaniye Savaşı (1517) ve Mısır'ın Fethi

Yavuz, savaştan sonra Suriye'deki şehirleri fethetti. Bu arada Mısır'da hükümdar seçilen Tumanbay'a, Osmanlı İmparatorluğu'na tâbi olup, vergi vermek şartıyla Gazze'den itibaren Mısır'ı bırakmayı teklif etti, ancak bu isteği kabul görmedi.

Memlükler, Yavuz'un ordusuyla Sina Çölü'nü aşmaya cesaret edemeyeceğini düşünüyorlardı. Osmanlılar çölü geçmeye kalktıklarında ise ordularının büyük bir kısmı zayiata uğrayacak ve kalanı da yorgun bir halde yakalanıp yok edilecekti. Ancak yağan yağmurların da yardımıyla Osmanlı ordusu Sina Çölü'nü rahatlıkla geçti. Kahire'nin kuzey doğusundaki Ridaniyye sahrasında 22 Ocak 1517'de meydana gelen muharebede Osmanlı ordusu, Memlük kuvvetlerini bir kez daha mağlup etti. Ancak bu mağlubiyete rağmen Tumanbay pes etmedi, Kahire'de sokak savaşlarıyla Osmanlı'ya karşı koymaya çalıştı. Bir taraftan Memlükler heryerde takip edilirken, diğer taraftan da itaat etmiş Memlük emirleri, kadılar ve Abbasi halifesi kullanılarak direnişin kırılmasına çalışıldı. Son Memlük sultanı Tumanbay'ın yakalanıp asılmasının ardından (19 Nisan 1517) Mısır'da Osmanlı denetimi kurulabildi.

Haremeyn'de Osmanlı Hâkimiyeti

Memlükler'e tâbi olan Mekke şerifleri Mısır'ın fethinin ardından Osmanlı hâkimiyetini tanıdılar. Mekke şerifi, oğlu Ebu Nümeyy'i göndererek Osmanlı hâkimiyetini tanımıştı. Böylece İslâmiyet'in kutsal toprakları Osmanlılar'ın kontrolü altına girdi.

Mısır Seferinin Önemi

Suriye ve Mısır'ın ele geçirilmesiyle Osmanlılar, Hindistan ticaret yollarının önemli bir kısmına hâkim oldular. Portekizliler'in, Arabistan Yarımadası'nda ilerlemeleri durduruldu ve bu sayede Hindistan'dan mal akışının önemli bir kısmı tekrar Osmanlı ülkesi üzerinden Avrupa'ya yapılmaya başlandı. Bilhassa Mısır'ın fethedilmesi Osmanlılar açısından İstanbul'un fethi kadar önemlidir. Mısır'ın alınmasıyla Hindistan ticareti dolayısıyla buradan elde edilen gelirler Osmanlı İmparatorluğu'nu ekonomik yönden güçlendirdi. Mısır'ın vergi gelirleri direkt olarak Osmanlı hazinesine gönderilirdi.

İlk Celali İsyanı

Yavuz Sultan Selim zamanında meydana gelen bir isyan bütün Osmanlı tarihine damgasını vurdu. Bozoklu (Yozgatlı) Celal adlı bir timarlı sipahi şeyhliğini ilân edip, taraftar toplamaya başlamıştı. Tokat'ın Turhal ilçesinde bir mağarada yaşayan Celal'in etrafındakilerin sayısı binlerce kişiye ulaşmıştı. Celal, yanındakilere kendisinin mehdi olduğu söylüyordu. Şah Veli ünvanını alan Bozoklu Celal, Tokat-Sivas havalisinde hâkimiyet kurunca Osmanlı yöneticileri harekete geçti.

Şehsuvar Ali Bey, İran'a kaçan asilerin Erzincan civarında önünü kesti. 1519'da meydana gelen savaşta asiler mağlup edildi, reisleri Celal de öldürüldü. İsyan bitmişti. Ama adı yadigâr kaldı. Bozoklu Celal'in isyanı Osmanlı literatürüne yeni bir ismi kattı. Bu tarihten sonra Anadolu'da isyan edenlere Celal'e nispetle "Celali" denildi.

Yarım Kalan Son Sefer

Yavuz, iki seferiyle imparatorluğun doğu ve güneyini emniyet altına almıştı. Batı'ya sefere çıkmak istiyordu. Ancak bu seferin kuvvetli bir donanma olmadan gerçekleşemeyeceğini biliyordu. İstanbul'daki tersaneyi büyütüp, yeni gemiler yapılması için emir verdi. Ancak vefat etmesi üzerine seferi yarım

kaldı. Ölüm haberi, tek oğlu olmasına rağmen asker arasında karışıklık çıkmaması için, önceki hükümdarlarda olduğu gibi yeni padişah gelene kadar saklandı.

Kanunî'ye Mirası

Osmanlı padişahları içerisinde en şanslı olarak tahta çıkan kişi Kanunî Sultan Süleyman'dır. Tek erkek çocuk olması sayesinde kardeşleriyle mücadele etmek zorunda kalmadan, babasının kısa sürede oldukça kuvvetlendirdiği ve zenginleştirdiği Avrupa'nın en büyük devletinin başına geçmiştir.

Kanunî tahta çıktığında Osmanlı İmparatorluğu arazi, nüfus ve bütçe açısından Avrupa'daki devletlerin her birinden daha büyüktü. 1525-1526 yılı Osmanlı bütçesinde, devletin gelirleri 9.5 milyon duka altınıyken, aynı yıllarda İspanya'nın gelirleri 9 milyon, Fransa'nınki 5 milyon, Venedik'inki 4 milyon altındı.

Yavuz'un tahta çıktığı sırada Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir tehlike olan Safeviler, onun hükümdarlığında sindirilmişti. Yine Mısır ve Suriye alınarak Hint ticaret yolu Osmanlı denetimi altına sokulmuştu. Yavuz Sultan Selim'in doğu ve güneydeki tehlikeleri ortadan kaldırması, Kanunî devrinde Avrupa'ya karşı rahat hareket edilebilmesini sağladı. Bunun sayesinde de Osmanlılar bu dönemde Avrupa'nın bugüne kadar gelen siyasi çehresinin oluşmasında önemli rol oynayabildiler. Yavuz Sultan Selim, ömrünün son yıllarında tersaneleri genişletip, sayılarını artırarak Osmanlı deniz kuvvetlerini güçlendirdi. Avrupalılar'la yapılan mücadelenin sadece kara kuvvetleriyle başarılamayacağını anlamıştı. Denizcilik sahasında yaptığı hazırlıklar Kanunî devrinde denizlerde Avrupalı devletlere karşı kazanılan başarıların alt yapısını hazırladı

MUHTEŞEM SÜLEYMAN DÖNEMİ (1520-1566)

Adını bir rivayete göre doğduğu zaman Kur'an'da açılan bir sayfada geçen Hz. Süleyman'dan almıştır. Dönemin batılı tarihçileri Birinci Süleyman'ı "Büyük Türk", "Muhteşem Süleyman" olarak anmışlar, daha sonraki tarihçiler ise Kanunî Sultan Süleyman olarak zikretmişlerdir.

Birinci Süleyman 30 Eylül 1520'de tahta geçtiğinde ilk olarak babasının sert icraatından dolayı mağdur olanların durumlarını düzeltti. Yavuz Sultan Selim'in Tebriz ve Kahire'den zorla getirttiği yüzlerce sanatkârdan isteyenlerin memleketlerine dönmesine izin verdi. İran'la Osmanlı ülkesi arasındaki ipek ticareti yasağını kaldırdı. Bu ticareti yaptıkları için mallarına el konulan tüccarların zararlarını devlet hazinesinden karşıladı. Babasının Mısır seferi sırasında Kahire'den getirttiği son Abbasi Halifesi Mütevekkil Alellah'ın da Mısır'a dönmesine izin verdi.

Halka zulmettiği tespit edilen görevliler sert bir şekilde cezalandırıldı. Kapdan Cafer Bey hakkında yapılan zorbalık soruşturması, onun idamı ile neticelendi. Prizren Sancakbeyi bölgesindeki reayayı köle olarak sattığı için öldürüldü. Saray görevlilerinden çevreye zulmedenler öldürüldü veya sürüldü. Babasının sert hükümdarlık döneminden sonra Kanunî'nin ilk icraatı padişahlığını adalet esaslı bir meşruiyet zeminine oturttu.

BATI İLE İLİŞKİLER

İlk Seferler: Belgrad, Rodos

Birinci Süleyman, ilk iki seferini Fatih döneminde alınamayan iki nokta hedefe yaptı. Bunlardan Belgrad, İkinci Murad ve Fatih Sultan Mehmed dönemlerinde iki defa kuşatılmış, ama alınamamış önemli bir merkezdi. Orta Avrupa'nın kilidiydi. Büyük bir hazırlıktan sonra, 18 Mayıs 1521'de sefer için yola çıkılıp, Belgrad kuşatıldı. Kale 30 Ağustos 1521'de teslim oldu. Belgrad halkının bir kısmı İstanbul'a götürülerek Belgrad-kapı ve Belgrad Ormanları civarındaki köylere yerleştirildi.

İkinci sefer Rodos üzerineydi. Sefer kararı alındıktan sonra büyük bir hazırlık yapıldı. Ardından ordunun bir kısmı donanmayla sefere çıkarken bir kısmı da Kanunî ile birlikte karadan Marmaris'e doğru yola koyuldu. Bu sırada durumundan şüphelenilen Dulkadirli Şehsuvaroğlu Ali Bey'in üzerine de Ferhad Paşa gönderilmişti. Padişah yoldayken Şehsuvaroğlu Ali Bey'in çocuklarıyla birlikte öldürüldüğü haberi geldi.

Donanma önceden varıp kuşatmaya başlamıştı. Karadan giden birlikler de daha sonra Marmaris'ten adaya gemilerle geçirildiler. Rodos kalesi top atışıyla alınmaya müsait değildi. Piri Paşa, toprak dolu çuvallarla kuleler yapıp, üzerlerine tüfekçiler koyup, surlardan ateş eden şövalyeleri rahatsız etti. Kaleye doğru lağımlar da kazıldı. Uzun süren kuşatmanın sonunda 26 Aralık 1522'de Rodos Şövalyeleri'nin adadan gitmeleri karşılığında ada teslim alındı. Kale zindanlarındaki 6 bin Müslüman esir kurtarıldı. Rodos'a bağlı Bodrum kalesi ve Rodos'un çevredeki küçük adalarda Leryoz, İstanköy, Kelemez,

İncirli, İleki, Herke, Limonya ve Sömbeki gibi adalarda bulunanlar gelerek Osmanlı'ya tâbi oldular.

Fransa'yla İlişkiler

İspanya Kralı Şarlken, Fransa Kralı Fransuva'yı 24 Şubat 1525'te Kuzey İtalya'da Pavia Muharebesi'nde mağlup edip, esir almıştı. Fransızlar, Şarlken karşısında aciz kalınca Osmanlılar'dan yardım istediler. Kanunî, 1526 Ocak'ında Fransuva'nın yardım isteğine cevaben gönderdiği fermanında kendi haşmetini belirtip, imparatorluğunun vilayetlerini sayarken Fransa'yı sıradan bir vilayet, kralını da hiç ünvan zikretmeden sıradan bir hükümdar olarak nitelendiriyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Modern Avrupa'nın şekillenmesinde önemli tesiri vardır. Kanunî zamanında doğu sınırlarının fazla tehdit almaması ve Avrupa'da gelişen şartlar sebebiyle asıl hedef batı olmuştu. Bu dönemde Habsburg İmparatorluğu akrabalık bağlarıyla Avrupa'nın önemli bir kısmında hâkimiyet kurmuştu. İtalya, İspanya, Avusturya, Almanya, Macaristan gibi ülkeler dolaylı veya direkt olarak Habsburg İmparatorluğu'na bağlıydılar. Habsburglar'ın önünde direnen tek güç Fransa idi. Osmanlılar'ın Avrupa'daki bu mücadeleye karışmaları siyasi dengenin yeniden kurulmasını sağladı. Fransa, Osmanlılar'ın, Habsburglar'a karşı mücadeleye girmesiyle hayat hakkı bulabildi. Nitekim 1532'de Fransa Kralı Fransuva, Venedik elçisine "Şarlken'e karşı Osmanlılar sayesinde güvence altında olduğunu" söylüyordu.

Osmanlılar, Fransa'yı asker göndererek, para vererek veya ticari ilişkilerle Habsburglar'a karşı kuvvetlendirdiler. Kanunî 1533'te Fransa Kralı'na, Şarlken'e karşı İngiltere ve Alman prensleri ile bir ittifak yapması için 100 bin altın göndermişti.

Fransa'ya bu amaçla 1535'te kapitülasyon verilmesi gündeme geldi. Fransız elçisi De la Forest ile Veziriazam İbrahim Paşa arasında yapılan müzakereler esnasında bir kapitülasyon taslağı hazırlandı. Fakat bu işin mimarı Veziriazam

Makbul/Maktul İbrahim Paşa'nın ölümü üzerine kapitülasyon anlaşması yürürlüğe girmedi, taslak hâlinde kaldı. Fransa'ya ilk gerçek kapitülasyon 18 Ekim 1569'da İkinci Selim tarafından verildi.

Mohaç Savaşı (1526)

Fransa'nın yardım isteyen mektubunu getiren elçi, Almanlar'ın doğudan sıkışması için Kanunî'yi Macaristan üzerine bir sefer düzenlemeye teşvik etmekle de görevlendirilmişti. Osmanlılar Macaristan'ı fethedebilirlerse Fransa üzerindeki Habsburg baskısı azalacaktı. Macaristan Kralı İkinci Layoş, Kutsal Roma-Cermen İmparatoru Şarlken ve Avusturya Kralı Ferdinand'ın kızkardeşleri Anna ile evliydi.

Osmanlı yönetimi bu gelişmelerle birlikte Macaristan seferini gündeme aldı. Bu arada Şarlken, Fransızlar'la anlaşarak Birinci Fransuva'yı serbest bıraktı. Ancak Osmanlı yönetimi Macaristan seferinden vazgeçmedi. Kanunî, Macaristan'a sefer yaparak Şarlken'e bir mesaj vermek istiyordu.

Şarlken'e karşı İngiltere, Fransa, Papalık, Venedik ve Milano arasında bir ittifak kurulmuştu. Macar Kralı Layoş, bu yüzden Habsburglardan Osmanlı tehdidine karşı aradığı desteği bulamadı. Osmanlı ordusu, 1526'da Nisan'ında yola çıktı. Sürekli yağan yağmurlarla ve sellerle boğuşarak Macaristan'a ilerledi. Petervaradin, İlok, Ösek kaleleri ard arda ele geçirildi. Osmanlı ordusunun hedefi Macaristan'ın başkenti Budin'di.

Habsburglar doğuya hareket ettiklerinde iki ateş arasında kalabilirlerdi. Türk ordusuyla savaşmaktan başka çaresi kalmayan Macar Kralı Osmanlı ordusunu 29 Ağustos 1526'da Mohaç'ta karşıladı. Macarlar, süvari hücumuyla Osmanlı ordusunu mağlup etmeyi düşündüler. Osmanlı komuta kademesi ise Macar zırhlı süvarilerinin birbirine zincirlerle bağlanarak yapacakları saldırı karşısında Rumeli askerinin yanlara ayrılıp, daha sonra onlara yan cepheden saldırılmasını planlamıştı. Macarlar, çembere alınacak ve karşılarında toplar ve

tüfekli birlikleri bulacaklardı. Akıncı kuvvetleri de pusuya yatacaktı. Savaş planlandığı gibi gitti. Macar süvarileri pusuya düşürülerek, top ve tüfek ateşi ile yokedildiler.

İki saat süren savaşta Macar Kralı İkinci Layoş kaçarken derede boğulmuş, birçok Macar ileri geleni öldürülmüştü. Osmanlı kaybı ise çok azdı. Osmanlı ordusu savaştan kısa bir süre sonra Macaristan'ın kalbi olan Budin girdi. Ancak Budin'i emniyet altında tutmak kolay olmadığından iki hafta sonra şehirden ayrıldı.

Kralın ölümü ile Macaristan'ı savunacak hiç kimse kalmamıştı. Mohaç zaferiyle Osmanlılar hiç beklemedikleri bir durumla karşı karşıya kalmışlardı. Macaristan olgun meyve gibi kucaklarına düşmüştü. Mohaç Savaşı ile Macar Krallığı tarihten silinmişti. Ancak Osmanlı Devleti buna hazırlıklı değildi. Klasik Osmanlı fetih metotlarında ani bir fetih siyaseti yoktu. Fethedilen bir yere bir anda yerleşilmez, kademe kademe Osmanlı ülkesine dâhil edilirdi. Bu yüzden Osmanlılar Macaristan'ı bir anda topraklarına katmak istemediler. Sadece Orta Tuna'da Sirem ve çevresini ellerinde tuttular. Macaristan'ın kalan kısımları için de Erdel Voyvodası Yanoş Zapolya'nın krallığını tanıdılar. Ancak Macar kralının varissiz ölmesi yüzünden aradaki akrabalık bağlarını ileri süren Avusturya Kralı Ferdinand, Zapolya'nın krallığını tanımayarak Kuzey Macaristan'ı işgal etti. Macar asilzâdelerinin bir kısmı Ferdinand'ın bir kısmı da Zapolya'nın krallığını tanıdılar.

Macaristan için Mohaç'tan sonra büyük bir mücadele başladı. Macaristan toprakları 150 yıla yakın Osmanlılar ile Habsburglar arasında çekişme sebebi oldu.

Birinci Viyana Kuşatması (1529)

Avusturya Kralı Ferdinand, 20 Ağustos 1527'de de Budin'i aldı. Zapolya başlangıçta Osmanlılar'dan yardım talep etmek istemediyse de başka çaresi olmadığından bir müddet sonra İstanbul'a bir elçi gönderdi. Bu sırada elde ettiği başarılardan

şımaran Ferdinand da bir elçi heyeti göndererek Osmanlılar'dan çok daha önceleri fethedilen Belgrad, Varadin, Segedin gibi birçok şehri istemişti. Bu küstahlığa çok sinirlenen Osmanlı idarecileri elçileri hapsedip sefer hazırlıklarına başladılar. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Osmanlı ordusu 10 Mayıs 1529'da İstanbul'dan Macaristan'a doğru hareket etti. Bu yıllarda dünya iklim dengesi değişmeye başlamıştı. Küçük buzul çağının başlangıcı olarak adlandırılan bu dönemde yağış artmış, hava sıcaklıkları düşmeye başlamıştı.

3 Eylül 1529'da Osmanlı ordusu Budin önlerindeydi. Kısa bir kuşatmadan sonra 7 Eylül'de Budin tekrar Osmanlılar'ın eline geçti. Zapolya Budin'de yapılan bir törenle tekrar Macaristan tahtına geçirildi. Kanunî, Budin'den sonra yeni hedefi Viyana olarak belirledi.

Kanunî hem bu yeni Kızılelma'yı ele geçirecek hem de Avusturya'nın Macaristan tehdidini ortadan kaldıracaktı. Budin'den hareket eden 120 bin kişilik Osmanlı ordusu 23 Eylül'de Avusturya topraklarına girdi. Birkaç gün sonra akıncılar Viyana önlerindeydiler.

Karşılıklı hücumlarla ve kalenin surlarının yıkılması için patlatılan lağımlarla 15 gün geçti. Ancak havanın soğuk olması ve yağmur kuşatmayı olumsuz etkiliyordu. 14 Ekim günü Osmanlı ordusu Viyana'ya karşı büyük bir hücum gerçekleştirdi. Akşama kadar süren hücumdan bir netice alınamayınca kuşatma kaldırıldı.

Osmanlı ordusunun Viyana kuşatması 17 gün sürmüştü. Hâlbuki Viyana gibi bir kaleyi fethetmek için birkaç aylık muhasara yapılması gerekliydi. Ancak devamlı yağan yağmur kuşatmanın devamına izin vermemişti.

Alaman Seferi (1532)

İki devletin ilişkilerinin ilk döneminde Avusturya, meydan savaşlarındaki üstünlüğünden dolayı Osmanlı ordularının

karşısına çıkmamış, sınırlarını küçük, orta ve büyük çaplı birçok kale yaparak koruma yoluna gitmişti.

Ferdinand'ın 1531'de Budin'i kuşatması üzerine yeni bir sefere çıkıldı. Kanunî bu defa İmparator Şarlken'i hedef almıştı. Osmanlı kaynaklarında Alaman Seferi olarak geçen bu harekâtta 1532'de Viyana yakınlarındaki Güns Kalesi kuşatılıp, Şarlken'in gelmesi beklendi. Ancak ne Şarlken ne de Ferdinand gelmedi. Bunun üzerine kalenin fethinden sonra sonbaharın gelmesi sebebiyle İstanbul'a geri dönüldü.

İtalya Seferi (1537)

Kanunî, 1537'de İtalya üzerine sefere çıktı. Osmanlı kuvvetlerinin bir kısmı Otranto bölgesine çıkarken, asıl ordu Korfu Adası'na çıktı. Ancak kuşatma başarılı olamayınca İtalya seferinden vazgeçildi.

Boğdan Seferi (1538)

Kanunî, isyan eden voyvodayı cezalandırmak için 1538'de Boğdan üzerine sefere çıktı. Asi Voyvoda Petru Rareş Osmanlı ordusunun geldiğini görünce kaçtı. Boğdan meselesi yoluna koyulduktan sonra Kanunî İstanbul'a geri döndü.

Budin'in Fethi (1541)

Osmanlılar, çekilince Avusturyalılar Macaristan'a saldırıyordu. Osmanlı desteğini alan Zapolya direnmeyi başarmıştı. Ancak Yanoş Zapolya 1540'ta ölünce işler karıştı. Varis daha yeni doğmuştu. On beş günlüktü. Çocuğun Zapolya'nın oğlu olmadığı dedikoduları ortaya atıldı. Bu durumu haber alan Kanunî, bir çavuş göndererek çocuğun durumunu araştırttı. Kraliçe İsabella'nın huzuruna çıkan Osmanlı elçisi, bebeği gördü. Kanunî adına Kral Yanoş Zapolya'nın oğlunun buluğ çağına geldiğinde ülkenin hâkimi olacağını söyledi.

Macar kralının ölümünü fırsat bilen Avusturya Budin'i kuşattı. Kraliçenin yardım isteği üzerine harekete geçen Kanunî, yeni bir Avusturya seferine çıktı. Budin'i ele geçiremeyen

Avusturyalılar, Osmanlı ordusunun yanaşmakta olduğunu görünce, çekildiler. Osmanlı devlet adamları Avusturya'ya karşı savunmanın yeni bir örgütlenme ile olacağına karar verdiler ve Budin merkezli bir beylerbeylik kuruldu.

Avusturya'nın Budin'e yönelik harekâtı üzerine çıkılan 1543'teki seferde Estergon, İstolni Belgrad ve Peçuy fethedildi. Osmanlılar'ın İstefan Kral dediği Macar Kralı Sigismund Zapolya'ya Erdel bırakıldı.

Tımışvar'ın Fethi

Avusturya ile 1547'de yapılan anlaşmayla bir süre Macaristan cephesinde savaş olmadı. Ancak Avusturya Kralı Ferdinand'ın Osmanlı himayesindeki Erdel Prensliği'ne baskılarının devamı üzerine iki devletin ilişkileri bozuldu. 1550'li yıllarda Avusturya'ya savaş açılarak Tımışvar başta olmak üzere birçok yer fethedildi.

Son Sefer (1566)

1562'de Avusturya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 8 yıllık bir barış anlaşması yapılmıştı. Ancak bu anlaşmaya rağmen iki devletin sınırları arasında problemler bitmemişti. Ayrıca Avusturya elinde bulunan Macaristan toprakları için Osmanlı İmparatorluğu'na verdiği vergiyi zaman zaman ödemiyordu. 1566 başlarında iki taraf arasındaki gerginlik iyice arttı. İstanbul'a gelen Avusturya elçisinin gecikmiş vergiyi getirmemesi üzerine Avusturya'ya harp ilân edildi.

Seferin hedefi Sigetvar olarak belirlendi. Serhatlardan gelen bilgiler Sigetvar'ın Osmanlı topraklarına büyük zarar verdiği yönündeydi. Bunun üzerine ordu Sigetvar'a yöneldi. Sigetvar ele geçirilmesi çok zor bir kale zinciriydi. Etrafı sularla çevrili, birbiriyle bağlantılı dört kaleden oluşuyordu.

Sigetvar'a gelindiğinde askere moral vermek için Kanunî, atından inip çadırına yürüyerek gitti. 7 Ağustos 1566'da Sigetvar muhasarası başladı. Hastalığından dolayı dışarıya

çıkamayan sultan kuşatmayı çadırından takip ediyordu. Kuşatmanın son günlerinde padişahın sağlığı büsbütün bozuldu. Sigetvar tamamen düşmek üzere iken 6/7 Eylül gecesi "Muhteşem Süleyman" ölmüştü. Padişahın ölümü gizlenerek 7 Eylül'de Sigetvar tamamen fethedilmişti.

İRAN SEFERLERİ

Irakeyn Seferi (1533-1534)

Yavuz Sultan Selim zamanında Anadolu için önemli bir tehlike olan Safeviler sindirilmişti. Kanunî döneminde mecbur kalınmadıkça veya önemli bir fırsat çıkmadıkça İran üzerine sefere çıkılmadı. Bu dönemde esas hedef Batı'ydı. İlk İran seferine 1533'te çıkıldı.

İlk olarak 1533 Ekim'inde Makbul İbrahim Paşa, sefere çıktı. Baştan belirlendiği gibi Bağdad üzerine değil Tebriz'e yönelince Osmanlı ordusu yıprandı. İbrahim Paşa, Tebriz'i fethetti. Ancak durumun kötüye gittiğini anlayınca İstanbul'dan yardım istedi. Kanunî de 1534 Haziran'ında sefere çıktı. İki ordu Eylül sonlarında Tebriz'de birleştikten sonra Bağdad üzerine yüründü. Ancak yağışlar yüzünden yol boyunca çok zahmet çekildi. 30 Kasım 1534'te Bağdad'a girildi. Kanunî, İmam-ı Azam'ın yok edilen türbesini buldurup, yeniden yaptırttı. Ayrıca Abdülkadir-i Geylanî'nin mezarı üzerine de bir türbe yaptırttı. Kışı bu bölgede geçirdikten sonra tekrar Tebriz'e dönüldü. Ancak Şah Tahmasb, Osmanlılar'ın karşısına çıkmadı. Bunun üzerine İstanbul'a geri dönüldü. Irakeyn seferi adı verilen bu harekâtta Bağdad ve Irak'ın önemli bir bölümü fethedilmişti. 1538'de Basra hâkiminin Osmanlı'ya tâbi olmasıyla bölgedeki Türk hâkimiyeti genişledi. Fakat Tebriz bir süre sonra tekrar Safeviler'in eline geçti.

Veziriazam Makbul İbrahim Paşa, bu sefer sırasında "Serasker Sultan" ünvanını kullanacak kadar ileri gitmişti. Seferde istenilen neticenin alınmaması da veziriazamın yanlış

harekâtındandı. Hürrem Sultan'ın da veziriazamın aleyhine olması bir süre sonra İbrahim Paşa'nın sonunu hazırladı. Makbul İbrahim Paşa, 1536 Mart'ında idam edildi ve artık "Maktul" lakabıyla anılmaya başlandı.

İkinci İran Seferi (1548)

Safevi Şehzadesi Elkas Mirza'nın 1547'de Osmanlı'ya sığınması İran'ı tekrar gündeme getirdi. İmparatorluğun batı kanadını emniyete alan Kanunî, 1548'de İran üzerine sefere çıktı. Tebriz'e yönelince Safevi beylerinin kendisine tâbi olmalarını bekleyen Kanunî, tam aksi bir durumla karşılaşınca Elkas Mirza'ya kızdı. Tebriz'e giren ve burada birkaç gün kalan Kanunî'nin asıl amacı Elkas Mirza'yı İran tahtına geçirmekti. Ancak uygun ortam bulamayınca Van kalesini fethedip, geri döndü.

Nahcivan Seferi ve
Şehzade Mustafa'nın Öldürülmesi (1553)

Kanunî Sultan Süleyman'ın yaşı ilerleyince oğullarından hangisinin tahta çıkacağı yönünde bir çekişme başladı. Hürrem Sultan, Kanunî'nin ilk oğlu Şehzade Mustafa'yı devredışı bırakıp kendi oğullarını tahta çıkarmak için bir strateji izlemeye başlamıştı. Şehzade Mehmed'in 1543 yılındaki beklenmedik ölümü Şehzade Mustafa'yı tekrar şanslı duruma getirdi. Ancak saraydaki entrikalar bitmek bilmiyordu. Ard arda yapılan iftiralar yavaş yavaş padişahın şehzadeye karşı olumsuz bir fikre kapılmasını sağlayacaktı. Bunda, Sadrazam Rüstem Paşa'nın etkisi büyüktü.

1553'te İran seferine padişah bizzat çıktı. Hedef İran gibi gösterilmişti ama asıl amaç Şehzade Mustafa'nın öldürülmesiydi. Ordu 5 Ekim'de Konya Ereğlisi yakınındaki Aktepe denilen mevkide konakladı. Burada Şehzade Mustafa'nın öldürülmesi ordu arasında derin bir üzüntü ve hoşnutsuzluk meydana getirdi. Şehzadenin başına gelenlerin sorumlusu olarak tepkiler

Rüstem Paşa'ya yönelince, padişah ortamı yatıştırmak için Şehzade Mustafa'ya yakınlığı ile bilinen Kara Ahmed Paşa'yı veziriazamlığa getirdi. Şehzadenin cenazesi Bursa'ya gönderilerek İkinci Murad türbesine defnedildi.

Şehzade Mustafa'nın öldürülmesinden sonra Osmanlı ordusu İran'a sefere devam etti. Kış Halep'te geçirildikten sonra 1554'te Karabağ'a girildi ve daha sonra Revan ve Nahcivan alındı.

Amasya Anlaşması (1555)

Sefer dönüşünde Amasya'da 29 Mayıs 1555'te, Osmanlı İmparatorluğu ile Safevi Devleti arasındaki ilk resmi anlaşma imzalandı. Osmanlılar fethettikleri toprakları resmen ilhak ettiler ve Safeviler'le 40 yıldır süren kötü ilişkilerin yerini 1578'e kadar sürecek bir barış dönemi aldı. Anlaşmayla iki devlet arasında belirlenen sınır, Gürcistan'ı ikiye bölen dağ sıralarını aşıp, Zağanos Dağı'nın batı eteklerinden İran Körfezi'ne ulaşıyordu.

İran seferlerinin en önemli sonucu Irak'ın ve Doğu Anadolu'nun Osmanlılar'ın eline geçmesidir. Safeviler, Çaldıran mağlubiyetinden aldıkları dersle devamlı olarak meydan savaşından kaçtılar. Bu yüzden de onları ortadan kaldıracak bir darbe vurulamadı. İran tamamıyla alınamasa da Irak'ın fethi ile Hint ticaret yollarının kontrolü önemli ölçüde Osmanlılar'ın eline geçti.

DENİZ SEFERLERİ

Barbaros Osmanlı Hizmetinde

Karada Osmanlı karşısına çıkamayan İspanya, Andrea Doria idaresindeki donanmasıyla Mora sahillerindeki Osmanlı kalelerine saldırmıştı. Kanunî, Avrupa ile mücadele için son derece isabetli bir düşünceyle denizlerdeki açığı kapatmak gayesiyle Cezayir'i ele geçirmekle kendisini ispat eden Hızır Reis'i İstanbul'a çağırdı. 1533 yılının Aralık ayında İstanbul'a gelen Hızır Reis büyük şenliklerle karşılandı. Hızır Reis burada Ocak 1534'te kaptanıderyalığa getirildi. Direkt olarak Osmanlı hizmetinde hiç çalışmamış birisinin bu kadar üst düzey bir göreve getirilmesi, Osmanlılar'ın liyakata verdiği önemi göstermesi açısından enteresandır.

Preveze Zaferi (1538)

Barbaros'un donanmanın başına geçmesi ile Osmanlılar karaların yanı sıra denizde de hâkimiyet kurmaya başladılar. İspanya ile Fransa arasında Monsone Ateşkesi yapılınca papanın liderliğinde İspanya-Venedik-Papalık-Malta Şövalyeleri ve diğer küçük İtalyan devletleri arasında Türkler'e karşı bir ittifak oluşturuldu. Haçlı donanmasının başına, Andre Doria getirildi. 28 Eylül'de iki donanma Preveze'de karşılaştı. Osmanlı donanması çok az bir kayıpla Preveze Savaşı'nı kazandı.

Barbaros'un Ölümü (1546)

Habsburglar'ın Afrika'yı ele geçirmeleri de bu bölgelerdeki Türk korsanlarıyla Osmanlılar'ın işbirliği yapması sayesinde önlendi. Bu dönemde Barbaros'un kaptanıderya yapılması ve izlenen sistemli deniz siyaseti sayesinde Osmanlılar,

Akdeniz'de biz de varız diyerek Habsburglar'ın İspanyol kanadını Kuzey Afrika'dan uzaklaştırdılar. Bu dönemde Tunus fethedildi, ancak bir süre sonra elden çıktı.

1543'teki Fransa'ya yardım için gidilen Nice seferinden sonra Barbaros Hayreddin Paşa bir daha sefere çıkmadı. Tersanelere çeki düzen vermekle uğraştı. Hastalandıktan kısa bir süre sonra 5 Temmuz 1546'da vefat etti. Ölümüne "Mate Reisü'l-Bahr=953/1546 (Denizin Reisi öldü)" sözü ile tarih düşüldü. Hayatta iken yaptırdığı Beşiktaş'taki medresesinin yanındaki türbeye gömüldü.

Hint Seferleri

16. yüzyılın başlarından itibaren Portekizliler'in, Hint ticaret yollarına hâkim olmaları Akdeniz ticaretine büyük bir darbe vurmuştu. Bu yüzden Osmanlılar, Mısır'ı ele geçirerek bu tehlikeyi bertaraf etmek istediler. Kanunî devrinde düzenlenen Hint seferleriyle de Portekizliler'in bu bölgelerden atılmasına çalışıldı. Ticaret yollarını emniyet altına almanın yanı sıra Hindistan'daki Müslüman melikliklere de yardımda bulunulmak isteniyordu. 1538'den itibaren Hadım Süleyman Paşa, Piri Reis, Murad Reis ve Seydi Ali Reis idaresinde dört Hint seferi yapıldı. Hint seferlerinde istenilen başarı yakalanamasa da Osmanlılar'ın faaliyetleri sayesinde Hindistan'dan Akdeniz'e gelen mal akışı Portekizliler'in bu bölgelere hâkim olmalarından önceki seviyeye geldi.

Portekizliler'le yapılan mücadele çerçevesinde Yemen ve Habeşistan'da Osmanlı hâkimiyeti kuruldu. Basra Körfezi'ne inildi, Katif ve Bahreyn alındı. Osmanlılar'ın Hint sularında ve ticaretindeki etkisi 17. yüzyılın başlarından itibaren İngiliz ve Hollandalılar'ın bu bölgelerde hâkimiyet kurmasına kadar sürdü. Bu iki devletin Hint ticaretine hâkim olmasıyla Akdeniz ticaret yollarının dışında kaldı.

Cerbe Zaferi (1560)

Tunus kıyılarında bir ada olan Cerbe, Hristiyanlar'ın eline geçip, tahkim edilmişti. Kaptanıderya Piyâle Paşa kumandasındaki Osmanlı donanması Cerbe önlerine geldi. Karşılıklı top atışlarından sonra Türk donanmasının ikiye ayrılarak yaptığı manevrayla Haçlı donanması dağıtıldı. Cerbe zaferi Osmanlılar'ın Akdeniz'de güçlerinin zirvesine çıktığını gösteriyordu.

Malta Kuşatması (1565)

Malta Şövalyeleri'nin Akdeniz'de Müslüman hacılara, tüccar ve yolculara verdikleri zararlar sebebiyle adanın alınmasını kararlaştırılıp, Mustafa Paşa serdar, Piyale Paşa da kaptanıderya olarak adanın fethi için görevlendirilmişti. Semiz Ali Paşa, donanmayı uğurlayıp dönerken "Paşalarımız Malta kalesini helvadan sanıp yemek isterler. Tutumlarını ve kılınışlarını kalbim tutmadı, hatırıma hoş gelmedi ve söylemedik söz kalmadı. Anladım ki nasihatim kulaklarına girmedi. Allah sonunu hayreyleye. Olaki perişanlıklarını ben görmeyim, yetişeceğim Allah bilir. Hele göresiz bunlar işin sonunu nasıl bitireceklerdir" diye rahat bir başarı kazanacaklarını uman devlet adamlarını tenkit etmişti. Nitekim Ali Paşa'nın ölümünden sonra bu sefer başarısızlıkla neticelendi. Turgut Reis de kuşatma sırasında şehid düşmüştü. 14. yüzyıldan itibaren ardı ardına kazanılan başarılardan dolayı ortaya çıkan "Yenilmez Türk" imajı ilk olarak bu kuşatmada başarısız olunmasıyla sarsılmaya başladı.

İÇ GELİŞMELER

Canbirdi Gazali İsyanı (1521)

Kanunî, tahta geçtikten sonra ilk olarak Mısır'da patlak veren eski Memlük emirlerinden Şam Valisi Canbirdi Gazali isyanı ile uğraştı. Canbirdi Gazali Şam'da isyan ederek kendi adına hutbe okutturup, para bastırttı. Rodos Şövalyeleri ve Şah İsmail'den yardım istedi. Asinin üzerine Şehsuvaroğlu Ali Bey ve Ferhad Paşa gönderildi. Osmanlı kuvvetleri 1521 yılı başlarında Şam civarında Maştaba mevkiinde Canbirdi Gazali'yi öldürüp, isyanı bastırdılar.

Hain Ahmed Paşa İsyanı (1524)

Kanunî, İkinci Vezir Ahmed Paşa'nın entrikalarıyla görevden aldığı Piri Paşa'nın yerine, daha önce benzeri görülmemiş bir şekilde ve genel teamüle aykırı olarak çocukluk arkadaşı İbrahim Ağa'yı has odabaşılıktan veziriazamlığa getirdi. Veziriazam olmayı bekleyen İkinci Vezir Ahmed Paşa, Mısır beylerbeyiliğine tayin edildi. Ancak Ahmed Paşa, Mısır'dayken 1524 yılı başlarında isyan edip orada kendi adına bir devlet kurmaya kalktı. Fakat Kahire'de bulunan yeniçeriler tarafından öldürüldü. Mısır'da Osmanlı düzenini kurmak için veziriazam Mısır'a gönderildi. İbrahim Paşa, üç ay içersinde orada düzeni sağladı.

Yeniçeri İsyanı

1525'te İstanbul'da yeniçeriler isyan edip, şehrin büyük bir kısmını yağmaladılar. Kâğıthane'de bulunan Sultan Süleyman da askerin isyan ettiğini öğrenir öğrenmez hemen deniz yoluyla İstanbul'a gelmişti. Padişahın hızlı ve sert bir şekilde olaya müdahale etmesiyle isyan daha fazla yayılmadan yatıştırıldı.

Süleymaniye Külliyesi (1551-1558)

Kanunî adına 1551'de yapımına başlanılan Süleymaniye Külliyesi 1558'de bitirildi. Mimar Sinan'ın inşa ettiği külliye, cami, medrese, kütüphane, hamam, imaret ve türbeden meydana geliyordu.

Şehzade Bâyezid İsyanı (1559)

Kanunî'nin hükümdarlığının son yıllarında hayatta iki oğlu vardı. Kütahya sancakbeyi Şehzade Bâyezid ve Manisa Sancakbeyi Şehzade Selim.

Kanunî iki şehzade arasında çekişmenin arttığını görünce, onların sancaklarını değiştirdi. Selim'i Konya'ya, Bâyezid'i ise Amasya'ya tayin etti. İstemeye istemeye Amasya'ya gelen Şehzade Bâyezid burada asker toplayıp, 1559'da kardeşinin üzerine yürüdü. Şehzadenin bu hareketi Osmanlı hükümeti tarafından isyan olarak algılandı ve katline fetva verildi. Mağlup olup İran'a kaçan Bâyezid, bu ülkeden teslim alınarak 1562'de dört oğlu ile birlikte öldürüldü. Şehzade Bâyezid hadisesi, Anadolu'da yeniçerilerin muhafız olarak kullanılması ve şehzadelerden sadece en büyüğüne sancak verilmesi gibi idari değişikliklerin yapılmasına sebep oldu.

İHTİŞAMIN DEVAMI

Sigetvar'ın fethi sırasında Kanunî ölmüştü. Veziriazam, bu arada kalenin fethedildiğini haber vermek bahanesi ile Kütahya sancakbeyi ve tahtın tek varisi olan Şehzade Selim'e babasının öldüğünü bildiren bir mektup göndererek, onu orduya çağırdı. İkinci Selim, Belgrad'da orduya katılarak tahta geçti.

İstanbul'a getirilen Kanunî Sultan Süleyman'ın naaşı, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi tarafından üçüncü defa cenaze namazı kıldırıldıktan sonra Süleymaniye Camii'ndeki türbesinin inşa edilmesi düşünülen yere götürüldü. Kanunî, Mimar Sinan'ın nezaretinde hazırlanan mezarına gömüldü. Böylece bir devir kapanmıştı.

Kanunî dönemi o kadar ihtişamlıydı ki 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun içine girdiği buhranlı yıllarda, ıslahat layihası kaleme alanlar Kanunî dönemini dönülmesi gereken "Altın Çağ" olarak göstermişlerdi.

Bahşiş İsyanı

Taht değişikliklerinde kapıkulu askerine cülûs bahşişi verilmesi gerekliydi. Ancak bu defa cülus bahşişi verilmedi. Yeniçeriler, İkinci Selim'in İstanbul'a girmesinden bir gün evvel, padişah alayının geçeceği yolları ulaşıma kapatarak istediklerini kabul ettirmeyi planladılar. Zor durumda kalan padişah, Sokollu'nun da tavsiyesi ile askere bahşişlerinin dağıtılacağını bildirdi.

Sokollu'nun Veziriazamlığı

İkinci Selim, tahta geçince Sokollu'yu veziriazamlıkta bıraktı. Ancak Sokollu, padişahı devlet işlerinden uzak tuttu. Padişahın yakın adamlarını da merkezden uzaklaştırdı. İkinci Selim zaman zaman devlet işlerine müdahale etse de Sokollu faktörü yüzünden genelde av ve eğlence ile günlerini geçirdi. Avusturya ile 1568'de bir anlaşma imzalanarak uzun sürecek bir sulh dönemine girildi.

Yemen'de İsyan

İkinci Selim tahta çıktıktan kısa bir süre sonra Basra'da Ulyanoğlu isyan ederken, Osmanlı valilerinin birbirleriyle çekişmesi yüzünden Yemen, San'a ve Yemen diye iki beylerbeyiliğe ayrılmıştı. Bu çekişme sonucunda Yemen'de İmam Mutahhar isyan etti. Yemen'deki isyan Osmanlı yönetimini uzun süre uğraştırdı. Sonunda Özdemiroğlu Osman Paşa ve Koca Sinan Paşa'nın gayretleriyle isyan bastırılarak Yemen yeniden fethedildi.

Sumatra Seferi

Portekizliler karşısında zor durumda kalan bugün Endonezya'ya bağlı Sumatra Adası'ndaki Açe Sultanlığı Osmanlı'dan yardım istedi. Yemen'deki isyandan dolayı yardım geç yola çıktı. Atşeli silahlar taşıyan iki gemilik bir Osmanlı filosu bölgeye gönderildi.

Don-Volga Kanalı Projesi (1569)

Ruslar'ın 1552'de Kazan'ı ve 1556'da da Astarhan'ı alması üzerine bu bölgedeki Müslümanlar zor duruma düşmüştü. Bunun üzerine 1569'da Ejderhan Seferi de denilen Astarhan seferine çıkıldı. Dönemin imkânları dahilinde yapılması mümkün Don ve Volga nehirlerinin bir kanalla birleştirilmesine teşebbüs edildiyse de bu işin olamayacağı görülünce bundan vazgeçilerek, gemiler karadan çekilerek götürülmeye çalışıldı. Kanal için görevlendirilen Kasım Paşa kışın yaklaşması üzerine geri çekildi. Paşanın çabucak bu bölgeden ayrılması komutası

altındaki askerlerin müthiş soğuk ve kar fırtınaları ile yok olmasını önlemişti. Ertesi yıl faaliyete devam edilecekti. Fakat Kıbrıs'a sefer düzenlenince imparatorluğun bütün dikkat ve enerjisi Akdeniz'e çevrildi. Bu gelişmeler ve o bölgede depolanan mühimmatın infilak etmesi Don-Volga kanalı projesinin tekrar yürürlüğe sokulmasını engelledi.

Ejderhan Seferi Osmanlı askerlerinin hiç alışık olmadıkları ve tanımadıkları şartlar altındaki bir bölgeye yapılmıştı. Sefer başarısız olunca, bir daha teşebbüs edilmedi.

Kıbrıs Seferi (1570-1571)

Osmanlılar'ın Doğu Akdeniz'e hâkim olma süreci çerçevesinde Kıbrıs'ı bu yıllarda ele geçirmeye çalışmaları kaçınılmazdı. 1570'te Mısır'dan şeker ve pirinç getiren bir geminin Kıbrıs'ta barınan korsanlar tarafından zapt edilmesi üzerine Kıbrıs seferine karar verildi.

Kıbrıs'ın fethi için Lala Mustafa Paşa serdar, Piyale Paşa ise donanma komutanı tayin edildi. İstanbul'dan hareket eden Osmanlı donanması 1570'de Kıbrıs'a ulaştı. Adaya ayak basılmasının ikinci haftası Girne fethedildi. Lefkoşe'nin 50 günlük bir kuşatmanın ardından ele geçirilmesi üzerine, Baf ve Limasol kaleleri teslim oldu. Bunların ardından Osmanlılar tarafından Tuzla diye anılan Larnaka fethedildi. Adada ele geçirilemeyen tek önemli merkez olarak Magosa kalmıştı.

Adanın son önemli mevkii olan Magosa kuşatıldığında kış yaklaşmıştı. Kale bir tarafı deniz olduğu için Lefkoşe derecesinde sıkıştırılamıyordu. Uzun süren bir kuşatma neticesinde Magosa'nın ikmal yollarının kesilmesi, şehrin daha fazla direnme imkânını ortadan kaldırınca, kale 1 Ağustos 1571'de teslim oldu. Magosa'nın zaptıyla Kıbrıs'ın fethi tamamlandı.

İnebahtı Savaşı (1571)

Haçlı donanması Magosa'nın düştüğünü öğrenince, Türkler'le "Lepanto" dedikleri İnebahtı'da karşılaşmaya karar

vermişlerdi. Haçlılar'ın geldiği haberi üzerine Osmanlı donanmasındaki komutanlarla bir harp meclisi toplandı. Tecrübeli bir denizci olan Uluç Ali Reis, Osmanlı donanmasının eksikleri yüzünden İnebahtı Körfezi'nden çıkılmamasını tavsiye etti. Ancak Kaptanıderya Ali Paşa bu görüşü kabul etmedi.

Osmanlı donanması, Haçlılar'ı İnebahtı açıklarındaki adalarda 6 Ekim 1571'de karşıladı. Gemi, asker ve silah üstünlüğü Hristiyanlar'daydı. Ayrıca Osmanlı donanması yorgun, Haçlı donanması ise yeni yola çıktığı için daha dinçti. Asıl muharebe İnebahtı önlerinde 7 Ekim günü öğle vakti başladı.

İnebahtı Deniz Muharebesi'nde Osmanlı donanmasının büyük bir kısmı yok edildi. Sadece Uluç Ali Reis, gece karanlığından istifade edip, yaptığı manevrayla 30 gemiyle kurtulabilmişti. 190 Osmanlı gemisi ya batmış ya da Haçlılar'ın eline geçmişti. Kaptanıderya ve yüzlerce Osmanlı amirali ve komutanı muharebede şehid olmuştu. Donanmamızdan 20 bin asker şehid olmuş, 3.845 kişi de Haçlılar'a esir düşmüştü.

Haçlı donanmasının kaybı ise oldukça azdı. Sadece 15 kadırga ve 8 bin asker kaybetmişlerdi. 21 bin de yaralıları vardı. Donkişot'un yazarı Cervantes de İnebahtı Savaşı sırasında yaralanmış ve sol elini kaybetmişti.

7 Ekim 1571, başta Venedik olmak üzere birçok Hristiyan ülkesinde bayram günü olarak ilân edildi. İtalya'da bu zafer büyük törenlerle kutlandı. Zafer anısına heykeller ve resimler yapıldı. Yenilmez denilen Türk yenilmiş, Osmanlı'nın yenilmezlik efsanesi bitmişti. İstanbul'un fethinden sonra bir türlü durdurulamayan Osmanlı İmparatorluğu'na ilk defa büyük bir darbe vurulmuştu.

Hristiyanlar, İnebahtı'da büyük bir zafer kazanmışlardı. Ancak müttefik donanması zaferlerinin meyvelerini toplayamadı. Kendi insan zayiatlarından, Osmanlı kıyılarında güvenli bir liman ele geçiremediklerinden ve kendi aralarındaki anlaşmazlıklarından dolayı İtalya'ya geri döndüler.

İnebahtı Muharebesi'nde yaşanan hezimetin haberi 23 Ekim'de İstanbul'a ulaştı. Hemen Osmanlı kıyılarında müdafaa tedbirleri alındı. Mora'daki Maynotlar ile İlbasan ve Hersek'te bulunan Hristiyanlar yer yer isyan ettilerse de alınan tedbirlerle ayaklanmalar bastırıldı.

Avrupa bayram yaparken, Osmanlılar metanet ve cesaretlerini koruyorlardı. Yeni bir donanmanın hazırlıkları derhal olağanüstü bir çabayla başlatıldı. Uluç Ali Paşa, Cezayir beylerbeyiliği ile birlikte kaptanıderyalığa getirilip, dağılmış donanmayı toplamakla görevlendirildi. Ali Paşa, İstanbul'a geldiğinde hizmetlerinden dolayı lakabı da "Kılıç"a çevrildi.

Yeni Donanmanın İnşası

Osmanlı kıyılarının muhafazası için süratle yeni bir donanmanın inşa edilmesi gerekliydi. Kılıç Ali Paşa bahara kadar hazırlanması istenen gemilerin inşası için yoğun bir gayret göstermekteydi. Ancak yapılacak işin büyüklüğü de gözünü korkutuyordu. Bu yüzden Sokollu'ya: "Gemilerin teknesinin yapılması mümkündür, lakin gemi lengerlerini, yelkenleri ve sair levazımatın tekmilinin gerçekleşmesi zordur" demesi üzerine, veziriazam tarihe geçmiş şu meşhur sözlerini söylemiştir: "Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuvvet ve kudreti ol mertebededir ki, donanma lengerlerini gümüşten, resenlerini (ipleri) ibrişimden, yelkenlerini atlastan temin etmek ferman olunsa müyesserdir".

1571 kışında yeni gemileri inşa etmek için hummalı bir faaliyete girişildi. İnsanüstü gayretlerin sonucunda beş-altı ay içerisinde 134 yeni gemi ortaya çıktı. 1572 yazında, içine 20 bin asker konulmuş 250 kadırgadan müteşekkil Osmanlı donanması Kılıç Ali Paşa'nın komutasında denize açıldı. 250 gemilik bir donanma ortaya çıkınca Hristiyanlar şaşkına dönmüşlerdi.

Venedik'le Barış (1573)

Venedik, İnebahtı Savaşı'ndan sonra Türkler üzerine daha büyük bir faaliyette bulunulamayacağını görünce, Osmanlı yönetiminin niyetini anlamak ve kendi lehlerine sulh akdetmek için İstanbul'daki elçisini görevlendirmişti. Elçi Barbaro, Sokollu ile yaptığı görüşmede tarihe geçen şu cevabı aldı: "Sizden bir krallık yer almakla, bir kolunuzu kesmiş olduk. Siz ise donanmamızı mağlup etmekle sakalımızı tıraş ettiniz. Kesilmiş bir kol yerine gelmez, ama tıraş edilmiş sakal evvelkinden daha gür çıkar".

7 Mart 1573'te anlaşma imzalandı. Venedik, Kıbrıs ve Sopoto Kalesi'nden feragat etti, ayrıca üç yıl içinde Osmanlı İmparatorluğu'na 300 bin altın savaş tazminatı ödeyecekti.

Lehistan'a Kral Tayini

1572'de Lehistan Kralı İkinci Sigismund'un varissiz ölümüyle, Leh tahtı için çekişme başlamıştı. Ruslar'ın buraya asker sevki üzerine Osmanlı İmparatorluğu harekete geçti. Klasik Osmanlı siyasetine göre Lehistan, Avusturya ve Rusya'ya karşı tampon bölge olarak görülüyordu. Lehistan tahtına Osmanlı aleyhtarı biri geçerse Eflak, Boğdan ve Erdel tehdit altına girebilirdi. Osmanlı yönetimi Leh beylerinden birisinin seçilmesini istiyordu. Ancak Fransa'nın da olaya müdahil olması ve Henry de Valois'i aday göstermesi üzerine, Sokollu Mehmed Paşa onu destekledi. Sokollu'nun Leh beylerine ve piskoposlarına tavsiyesiyle Henry, 1573'te Lehistan Kralı seçildi.

Henry'nin ertesi yıl Fransa tahtına geçmesi üzerine Lehistan yine başsız kaldı. Bunun üzerine Sokollu, buraya tekrar Osmanlı taraftarı birini seçtirmek için harekete geçerek, Erdel Voyvodası Bathory'i kral seçtirdi. Böylece Osmanlılar Lehistan'ın hamisi olmuşlardı.

Selimiye Camii'nin İnşaatı

1568 veya 1569'da yapımına başlanılan Selimiye Camii 1574'te tamamlandı. Ancak İkinci Selim, rahatsızlığından dolayı Mimar Sinan'ın bu muhteşem eserinin bitmiş halini göremedi.

Tunus'un Fethi (1574)

Tunus, Kanunî döneminde 1534'te fethedilmiş, ancak kısa bir süre sonra İspanya tarafından tekrar işgal edilmişti. İnebahtı da mağlup olmasına rağmen yeniden inşa edilen Osmanlı donanması Kılıç Ali Paşa ve Koca Sinan Paşa komutasında 1574'te Tunus'u fethetti. Böylece Fas dışındaki bütün Kuzey Afrika kıyıları Osmanlı kontrolüne girmişti.

BÜYÜK BUHRAN VE DÖNÜŞÜM DÖNEMİ
(1571-1699)

OSMANLI-İRAN SAVAŞLARI (1578-1619)

İran Savaşlarının Başlaması (1578)

İran'ı uzun süreden beri idare eden Şah Tahmasb'ın 1576'da ölmesiyle ülkede taht kavgası başladı. Safevi tahtına çıkan İkinci İsmail, 1578'de öldü. Safeviler arasında iktidar mücadelesi bitmiyordu. Van Beylerbeyi'nin İran'ın mevcut durumundan yararlanılmasına yönelik raporları, Safeviler'i doğudan sıkıştırabilecek Sünni Özbekler'le ittifak arayışları, Kafkaslar'da İran hâkimiyetine karşı isyan eden Sünni Şirvan halkının İstanbul'dan yardım istemesi gibi sebeplerle İran'a savaş kararı alındı.

Sokollu'nun Öldürülmesi (1579)

İkinci Selim'in 1574'te ölümüyle tahta geçen Üçüncü Murad'ın ilk emri Kâbe duvarlarının tamir edilmesi idi. Üçüncü Murad tahta ilk geçtiğinde yaşlı veziriazam Sokollu Mehmed Paşa'ya iltifat etmiş, hatta ilk görüşmelerinde veziriazamın elini öpmeye bile kalkmıştı. Ancak Sokollu'nun, Üçüncü Murad devrinde de makamını muhafaza etmesi, aleyhindeki faaliyetlerin artmasına sebep oldu.

Muhaliflerinin yaptıkları telkinler sonucunda, Sokollu'nun eski otoritesi yavaş yavaş azalmaya başlamıştı. Üçüncü Murad devrine kadar padişahlar nadiren yazılı emirler verirken, bu dönemde veziriazamın devre dışı bırakılması için bu usül aşırı derecede yaygınlaştı. Veziriazam, yetkisinde olan tayinlerde ve diğer işlerde devre dışı bırakıldı. Ayrıca adamlarının bir kısmı çeşitli yerlere sürüldü, bir kısmı da sudan bahanelerle öldürüldü. 1579'da Sokollu sıkıntılar içerisinde iken, bir gün konağındaki ikindi divânında gelen bir derviş, arzuhal verecekmiş gibi yapıp, koynundan bir hançer çıkararak veziriazamın kalbine sapladı. Ağır yaralanan yaşlı veziriazam fazla

yaşamayarak, kısa bir süre sonra vefat etti. Sokollu'yu kimin öldürttüğü aydınlatılamamıştır.

İran'da Kazanılan Zaferler

Safeviler'e savaş açıldıktan sonra seferin yönü, İran'a tâbi Kafkaslar olarak belirlendi. Savaşın komutası Kıbrıs Fatihi Lala Mustafa Paşa'ya verildi. 1578'de Çıldır'da, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın gayretleriyle Tokmak Han idaresindeki İran ordusunun mağlup edilmesi Gürcistan kapılarını Osmanlılar'a açtı. İran ordusunu mağlup eden Lala Mustafa Paşa Şirvan'a girdi. Derbend, Bakü, Şemahi gibi önemli şehirler Sünni Şirvanlılar'ın da yardımlarıyla Osmanlı topraklarına katıldı. Genelde Batı'daki seferlere katılan Kırım kuvvetleri ilk defa bu savaşlar esnasında İran'a karşı da kullanıldı.

1580'de İran serdarlığına tayin edilen Yemen Fatihi Koca Sinan Paşa, yeni bir sefer düzenlemek yerine hudut kalelerini tamir ettirdi. Safeviler'den gelen sulh talepleri üzerine İstanbul'a çağrıldı. Ancak İran elçisi ile 1582 yazında yapılan barış görüşmeleri menfi neticelenince savaş, Ferhad Paşa komutasında tekrar başlatıldı. Safevi saldırıları karşısında Kafkaslar'da Özdemiroğlu Osman Paşa'nın üstün gayretleriyle ayakta kalındı. Osmanlılar, 1582'de Kür Irmağı kenarında mağlup oldularsa da ertesi sene Özdemiroğlu Osman Paşa, Meşaleler Savaşı da denilen Beştepe Muharebesi'nde İran'ın önde gelen kumandanlarından İmam Kulu Han'ı yendi. İran savaşlarının yeni serdarı Ferhad Paşa, aynı tarihlerde Revan'ı fethedip, isyan eden Gürcüler'i tekrar itaat altına aldı. İstanbul'un emirlerini yerine getirmede gevşek davranan Kırım Hanı Mehmed Giray'ı cezalandırıp payitahta gelen ve veziriazamlığa getirilip yine doğuya gönderilen Osman Paşa, 1585'te Tebriz'i ele geçirdi. Fakat Safevi Şehzadesi Hamza Mirza ile yaptığı muharebe esnasında eceliyle vefat etti.

İkinci defa İran serdarı tayin edilen Ferhad Paşa mücadeleyi başarıyla devam ettirdi. İran tahtına 1587'de Birinci Abbas'ın geçmesi de Safeviler için savaşın kaderini değiştirmeye

yetmedi. Safeviler güneyden de sıkıştırıldı. Osmanlı birlikleri, 1588'de Karabağ'ı fethettiler. Özbekler de Herat'ı alıp Horasan'a girmiş ve İran'ı doğudan tazyik etmeye başlamışlardı.

Şah Abbas 1587'de tahta oturduğu zaman Safeviler, batıdan Osmanlılar'ın, doğudan Özbekler'in taarruzları arasında sıkışmış ve ülkenin asıl askeri kudretini ellerinde bulunduran çeşitli boylara mensup emirler arasında bitip tükenmek bilmeyen kanlı mücadeleler yüzünden yıkılmanın eşiğine gelmişti. Zor durumda kalan Şah Abbas barış istedi. Osmanlılar da savaşın sona erdirilmesini istiyorlardı. 1590'da İstanbul'da imzalanan Ferhad Paşa Anlaşması ile İran, Osmanlı üstünlüğünü tanıdı.

Kafkaslar'da Osmanlı Hâkimiyeti

Kafkasya harekâtı ile Hazar kıyılarına kadar ulaşan Osmanlılar, fethettikleri bu yeni sahada sağlam bir şekilde yerleşmek için uğraştılar.

Artık Hazar Denizi'ne de komşu olan Osmanlılar, doğuda yapılacak mücadelelerde stratejik önemi olan bu denize hâkim olabilmek için burada "Hazar Kaptanlığı" adıyla yeni bir kaptanlık kurdular. Osmanlı hâkimiyeti altına alınan bölgelerden stratejik öneme sahip yerler çeşitli beylerbeyiliklere ve sancaklara bölünerek doğrudan doğruya İstanbul'dan tayin edilen görevliler tarafından yönetildi.

İran Savaşları'nın Yeni Dönemi

Osmanlılar, İran'daki taht kargaşasından faydalanıp, büyük fetihler yapmışlardı. Şah Abbas tahtta durumunu sağlamlaştırdıktan sonra Özbekler'in üzerine yürüyerek Horasan'ı ele geçirdi. Avusturya, İngiltere, Hollanda ve Venedik ve Rus Çarı'yla siyasi ve ekonomik temasa geçti. Osmanlılar'a karşı ittifak kurmaya çalıştı.

Safevi hükümdarı, 1603-1629 arasında ülkesini dünya ticaretinin merkezlerinden biri hâline getirmeye ve Osmanlılar'ı ekonomik açıdan yıpratmaya uğraştı. Basra Körfezi'nde

Bender Abbas ismiyle yeni bir şehir kurarak, Osmanlı ekonomisi için hayati öneme sahip İpek Yolu'nun güzergâhını bu şehre yönlendirmeye çalıştı.

Şah Abbas, Osmanlılar'ın, batıda Avusturya savaşları ve Anadolu'da da Celali isyanlarıyla uğraşmasından istifa etmek için iki devlet arasındaki anlaşmayı bozup 1603'te Tebriz'e girdi. Kısa sürede Şirvan, Revan, Gence, Derbend ve Nahcivan gibi merkezleri ele geçirip, Anadolu kapılarına dayandı. Buna karşılık 1610'a kadar İran üzerine düzenlenen Osmanlı seferleri Celali tenkilinden öteye gidemedi.

1612'de iki devlet arasında Nasuh Paşa Anlaşması imzalandı. Osmanlılar, Şah Abbas'ın, yıllık 200 yük ipek ödemesi şartıyla, savaşta ele geçirdiği yerlerdeki hâkimiyetini tanıyıp, 1555'teki sınırlara çekildiler.

Bitmeyen İran Savaşları

İran ile ilişkiler, Şah Abbas'ın 1615'ten itibaren Nasuh Paşa Anlaşması'nın şartlarına uymaması nedeniyle tekrar bozuldu ve iki devlet arasında yeni bir savaş başladı. 1612 anlaşmasını Nasuh Paşa'nın ısrarlarıyla kabul eden Birinci Ahmed, Öküz Mehmed Paşa'yı İran serdarı tayin etti. Mehmed Paşa, Revan'ı kuşattıysa da alamadı. Bu sırada Nahcivan'da bekleyen Şah Abbas, senelik 200 yük ipeğin 100 yüke indirilmesi şartıyla Mehmed Paşa ile anlaşma yaptı. Sultan Ahmed, yapılan anlaşmayı kabul etmediği gibi Mehmed Paşa'yı da azledip veziriazamlığa ve İran serdarlığına Halil Paşa'yı tayin etti. Birinci Ahmed, İran'a karşı büyük başarılar kazanmayı ümit ederken, 22 Kasım 1617'de vefat edince savaşın gidişatını göremedi.

OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞLARI (1593-1606)

Uzun Türk Savaşları

1578-1590 Osmanlı-İran savaşları aynı zamanda veziriazam olmak isteyen Osmanlı komutanlarının gövde gösterisi olmuştu. Lala Mustafa Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa, Sinan Paşa ve Ferhad Paşa, İran cephesinde kendilerini göstermek için çabalamışlardı. Ancak 12 yıl süren İran harpleri Osmanlı İmparatorluğu'nu yıpratmıştı.

İran'la savaş sona erince Osmanlılar, yeni bir dünya imparatorluğu olarak yükselmeye başlayan ve İngiltere, Fransa gibi devletleri tehdit eden İspanya aleyhinde politika takip etmeye başladılar. Koca Sinan Paşa, sadrazamlığında İspanya üzerine sefere çıkmak için hazırlanırken Avusturya sınırlarında yaşanan bir hadise seferin yönünü değiştirdi. Telli Hasan Paşa, 20 Haziran 1593'te Sisek önünde Avusturya ordusuyla karşılaşmıştı. Osmanlı birlikleri, Kulpa Nehri ile Avusturya ordusu arasında sıkışmıştı. Kanunî'nin torunlarının da şehid olduğu muharebede büyük bir mağlubiyet alındı ve bu felaket yüzünden 1593'e "Bozgun yılı" adı verildi. Bu mağlubiyet üzerine Avusturya'ya savaş açıldı. Kısa bir hazırlıktan sonra sefere çıkan Sinan Paşa'nın komutasındaki Osmanlı ordusu, Pespirim ve Polata gibi kaleleri fethetti, ancak kışın yaklaşması üzerine Belgrad'a geri döndü. Osmanlı birlikleri, ertesi yaz uzun süren kuşatmalardan sonra Yanık ve Papa kalelerini fethetti. Osmanlı yöneticileri savaşı iki senede bitirmeyi planlamıştı, ancak harp 13 sene sürecekti.

Avusturyalılar, 1593'ten 1606'ya kadar 13 yıl süren harpleri, "Uzun Türk Savaşları", "Uzun Savaşlar" veya ilk çatışmalar 1591'de başladığı için "15 Yıl Harpleri" olarak adlandırırlar.

Eflak Seferi

Savaşın ilk iki yılında Osmanlılar'ın siyasi başarılar elde etmesi üzerine Avusturya, Avrupa'daki diplomatik faaliyetlerine ağırlık vererek yeni bir Haçlı ittifakı meydana getirmeye çalıştı. Papa, küçük de olsa bir ittifak toplayabildi. Erdel kralı, Eflak ve Boğdan voyvodaları ve Avusturya İmparatoru Rudolf, Osmanlı'ya karşı ortak hareket etme kararı almışlardı. Anlaşma uyarınca ilk harekete geçen Eflak Voyvodası Mihail, 1594 Kasım'ında topraklarındaki Müslümanlar'ı öldürdü, Yergöğü ve Rusçuk'a saldırdı. Eflak hem ekonomik hem de stratejik açıdan Osmanlı yönetimi için çok önemliydi. Eflak'ın kurtarılması gerekiyordu, ancak 1595'te Sultan Üçüncü Murad öldü.

Ferhad Paşa Eflak seferine çıktıysa da henüz Tuna'da bir köprü yaptırmakla meşgulken veziriazamlığa ve serdarlığa Sinan Paşa getirildi. Ordunun başına geçen Sinan Paşa, Eflak'ın büyük kısmını ele geçirdi. Ancak sefer dönüşünde 27 Ekim 1595'te Yerköyü mevkiinde büyük bir taktik hatası yaptı. Osmanlı birlikleri, köprüden geçişleri sırasında elde ettikleri ganimetlerden Sinan Paşa'nın emriyle devletin payı alındığı için ordu yavaş ilerlemiş, Eflak birlikleri Osmanlı ordusunun hazırlıksız ve dağınık hâlini fırsat bilip saldırınca büyük bir facia yaşanmıştı. Bu saldırıda özellikle akıncı birlikleri yokolduğu için Akıncı Ocağı ortadan kalkmıştı. Asi Eflaklılar'ın başarıları, Boğdan Prensi'ni de isyana teşvik etti, ancak Boğdan isyanı fazla büyümeden önlendi. Leh Kralı Sigismund, Tatarlar'ın girmemesi için Boğdan'ı işgal ettiyse de Osmanlılar'la anlaşarak geri çekildi ve Boğdan'a Osmanlı taraftarı bir voyvoda tayin edildi.

Eflak başarısızlığı Avusturya'yı cesaretlendirdi. Prens Mansfeld, 80 bin kişilik ordusuyla Sinan Paşa'nın oğlu Mehmed

Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunu yenerek Estergon Kalesi'ni ele geçirdi.

Haçova Muharebesi (1596)

Tahta çıkar çıkmaz mağlubiyet haberiyle karşılaşan Üçüncü Mehmed'in morali bozulmuştu. Veziriazam Sinan Paşa, son derece üzgün olduğunu gördüğü padişaha, büyük dedesi Kanunî gibi yeniçerilerin başında sefere çıkması gerektiği, aksi halde zaferin gelmeyeceğini söyledi. Üçüncü Mehmed, hem babasının hem de kendisinin hocası olan Hoca Sadeddin Efendi'nin de teşvikiyle Avusturya üzerine sefere çıkma kararı aldı. Kanunî'den sonraki iki padişah sefere çıkmamıştı. Bu yüzden padişahın üzerinde kamuoyu baskısı vardı. Üçüncü Mehmed'in sefere çıkmaya karar vermesi asker arasında büyük bir memnuniyete sebep oldu. Sultan, 25 Haziran 1596'da İstanbul'dan hareket etti. Kanunî devrinde kuşatılan ancak alınamayan Eğri Kalesi kuşatıldı ve 12 Ekim'de fethedildi. Eğri'de bir süre konaklandı ve Avusturya ordusu hakkında bilgi almak için Hadım Cafer Paşa komutasında öncü kuvvetler, Haçova'ya gönderildi. Kalabalık Avusturya ordusuyla karşılaşan Hadım Cafer Paşa, mağlup oldu. 25 Ekim 1596'da iki ordu Haçova'da karşı karşıya geldi.

Osmanlı ordusu 1526'daki Mohaç Muharebesi'nden 70 yıl sonra ilk defa bir meydan muharebesine çıkıyordu. Bir zamanlar meydan savaşlarında önüne çıkanı deviren ordunun bu özelliği artık kalmamıştı. Osmanlı ordusu devamlı kaçan düşman yüzünden meydan savaşlarındaki ustalığını yitirmiş, kale kuşatmaları üzerine uzmanlaşmıştı. Bir zamanlar devamlı kaçan Avusturya ordusu ise kendini yenilemişti.

25 Ekim'deki küçük çarpışmalardan sonra, asıl muharebe 26 Ekim'de başladı. Osmanlı birlikleri, diktörtgen hâlinde oluşturulmuş kontramarş (contre-mansch) taktiğini izleyen Avusturya tüfekli piyadelerinin ateşi karşısında dayanamamışlardı. Avusturya ordusu, Osmanlı ordusunun sağ kolunu imha

ettikten sonra sultanın bulunduğu merkeze saldırınca merkezdeki askerlerin bir kısmı kaçtı. Osmanlı ordusunun merkezine dalan Avusturyalılar savaşa kesin kazanılmış gözüyle bakıp, eşyaları ve hazineyi yağmalamaya başladılar. Osmanlı ordusu, perişan bir durumdayken, veziriazam hemen ordunun geri çekilmesini, hatta padişahın kılık değiştirerek kaçırılması gerektiğini söyledi. Ancak Sultan Üçüncü Mehmed'i başından beri kendisini savaşmaya teşvik eden Hoca Sadeddin Efendi padişahın cepheden ayrılmasını engelledi. Merkezde sultanı koruyan yeniçeriler, pesetmemişlerdi. Bu arada hazineleri yağmalayan Avusturya askerlerinin çadırlar arasında dolaştığını gören Osmanlı ordusunun geri hizmetine mensup seyisler, aşçılar, katırcılar, deveciler gibi bütün hademe güruhu, çadırlar arasında yağmaya dalan düşman üzerine kazma, kürek, balta, kepçe vs. ellerine ne geçirdilerse saldırmaya başladılar. Düşmanın bir kısmını öldürdükten sonra bir taraftan da "kâfir kaçtı" diye bağırmaya başladılar. Gizlenen ve kaçan askerler ile Tatarlar geri dönerek, Avusturyalılar'ın üzerine saldırdılar. Cigalazâde Sinan Paşa da pusuda beklediği yerden çıktı ve Osmanlı ordusunun sağ kanadını bozan Avusturya birliklerini bataklıklara kovalayarak imha etti. Yatsı vaktine kadar yaklaşık 50 bin düşman askeri öldürülmüştü.

Savaştan sonra Damad İbrahim Paşa veziriazamlıktan azledilerek yerine Cigalazâde Sinan Paşa'yı getirildi. Sultan Üçüncü Mehmed, zaferden sonra hemen İstanbul'a döndü. Eğer kışı Macaristan'da geçirseydi, savaş Osmanlılar'ın lehine kısa sürede sonuçlanabilirdi. Ancak bu fırsat kaçırılmıştı.

Cigalazâde Sinan Paşa veziriazam olduktan sonra iki önemli hata yaptı. İlk olarak, bizzat sefere gelmediği gerekçesiyle Kırım Hanı Gazi Giray'ı azlederek yerine savaşta yardımı görülen Fetih Giray'ı tayin etti. Ancak iki kardeşin arasına nifak girdi ve Fetih Giray öldürüldü. Sinan Paşa'nın muharebeden sonra, yoklama yaptırarak savaştan kaçanları tespit edip, 30

bin askeri ordudan ihraç etmesi, Celali isyanlarının fitilini ateşledi. Ekonomik zorluklar yüzünden sefere gelemeyen askerler dağa çıkıp eşkiya oldular ve Anadolu'yu alt-üst ettiler.

Kanije Müdafaası (1601)

Avusturya bu sırada cephede bazı başarılar kazandı. Yanıkkale düşman eline geçti. Satırcı Mehmed Paşa Varad seferinde başarısız oldu. Cepheye gönderilen Damad İbrahim Paşa bazı başarılar kazanarak kötü gidişatı durdurdu. Fakat kısa bir süre sonra vefat edince yerine Yemişçi Hasan Paşa tayin edildi. Budin'i kuşatan Avusturyalılar püskürtüldü.

Haçova'dan sonra, düşmana öldürücü bir darbe vurulmadığı için Avusturya savaşları 10 yıl daha devam etti. Sınırın önemli kalelerinden Kanije 1600 Ekim'inde vire, yani anlaşma ile Osmanlılar'a teslim oldu. Avusturya Arşidükü Ferdinand, bir yıl sonra kaleyi geri almak üzere yaklaşık 50 bin kişilik bir kuvvetle 10 Eylül 1601'de şehrin önlerine geldi. Ancak kale kumandanı Tiryaki Hasan Paşa, Avusturyalılar için hiç de hoş olmayan sürprizler hazırlayıp, sonunda da ani bir huruç operasyonu ile 17 Kasım'da Arşidük'ün ordusunu bozguna uğrattı.

Zitvatorok Anlaşması (1606)

Birinci Ahmed tahta çıktığında Avusturya savaşları devam ediyordu. Osmanlılar'ın yazın ele geçirdiği kaleler, kış gelince tekrar elden çıkıyordu. Lala Mehmed Paşa komutasındaki ordu, Avusturya işgal ettiği Peşte'yi 1605 Eylül'ünde geri aldı. Avusturya işgal ettiği topraklarda Katolikliği öne çıkarınca Protestanlar Osmanlı safına katıldılar. Erdel'in bağımsızlığı için mücadele eden Erdel Prensi Etienne Boçkay Osmanlı tarafına geçti. Lala Mehmed Paşa, 1605'te Visegrad, Tepedelen ve Estergon'u fethetti. Ardından Uyvar, Veszprem ve Polata alındı. Akıncıların Avusturya topraklarına girmesiyle, Habsburglar Erdel'i tamamen boşalttılar. Lala Mehmed Paşa, Boçkay'a Erdel ve Macar tacı giydirdi.

Osmanlılar, Avusturya cephesinde üstün duruma geçmişlerdi, ancak İran'la savaş sürüyordu. Avusturya İmparatoru da hâkimiyeti altındaki Macar topraklarında isyanlarla uğraşıyordu. Bu atmosferde artık iki taraf da sulh istiyordu. Budin Beylerbeyi Kadızâde Ali Paşa başkanlığındaki Osmanlı murahhasları ile Avusturyalı Baron de Mollard ve Kont Althan, Zitvatorok'ta bir araya geldiler. Yirmiüç günlük görüşmelerden sonra 11 Kasım 1606'da Zitva Nehri ile Tuna'nın birleştiği Zitvatorok'ta 17 maddelik bir anlaşma imzalanarak, savaşa son verildi.

Avusturya, hâkimiyeti altındaki Macar toprakları için verdiği 30 bin altınlık vergi yerine son defa 200 bin kuruş verecek ve yazışmalarda Osmanlı padişahı ile Avusturya hükümdarı denk sayılacaktı. Erdel Beyi Boçkay'ın anlaşmada zikredilmesi daha sonra problem olmuştur. Erdel Beyi'nin ölümünden sonra Avusturya bu maddeye göre Erdel'de hak iddia etmiştir.

Zitvatorok Anlaşması imzalanmıştı ama uygulanması kolay olmadı. 1608, 1615 ve 1616 yıllarında anlaşma yeniden gözden geçirildi. Yine de Avusturya'nın bu anlaşma ile elde ettiği kazançlarının geçerlilik bulması için 30 yıldan fazla zaman geçmesi gerekti. Avusturya hükümdarının kayserliği hemen tanınmayıp, yazışmalarda alternatif ünvanlarla geçiştirildi ve haraç adı altında her yıl para talep edilmeye devam edildi.

Fas ve Bornu'yla İlişkiler

Bugünkü Nijerya topraklarında hüküm süren Bornu Sultanlığı Osmanlı eyaleti olan Trablusgarb ile sınırdı. Bornu hükümdarı İdris Elevmâ, 1576'da Osmanlı İmparatorluğu'na bir elçi göndererek bağlılığını bildirdi. Osmanlı yönetimi Bornu'ya askeri ve teknik yardım yaptı.

Portekiz Kralı Don Sebastiyan'ın Osmanlı taraftarı Fas Sultanı'nı değiştirmek için Fas'a çıkması üzerine Osmanlılar Sultan Abdülmelik'e yardım gönderdiler. 4 Ağustos 1578'de Vadiüsseyl (Kasrülkebir) Savaşı'nda Portekizliler'in mağlup edilmesiyle Fas, Osmanlı himayesine girdi. Kralı ölen Portekiz'i de bir süre sonra İspanya ilhak etti

Kenya'da Osmanlılar

16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Kuzey ve Doğu Afrika'da Portekiz ve İspanya ile giriştiği mücadele bu bölgelerin kaderini değiştirmişti.

Üçüncü Murad tahta çıktıktan birkaç yıl sonra Manisa'da şehzade iken yanında bulunan Hasan Paşa'yı bir türlü karışıklıkların bitmediği Yemen'e vali tayin etti. Hasan Paşa'nın 1580-1604 yılları arasındaki yaklaşık 25 yıllık valiliği Yemen'i gerçek manada bir Osmanlı toprağı yaptı. Hasan Paşa, Yemen'deyken Doğu Afrika sahillerine kadar geniş bir alanda faaliyet göstermişti.

İspanya'nın 1578'de Osmanlı'dan büyük bir darbe yiyip, krallarını kaybeden Portekiz'i 1580 yılında işgali Hint

Okyanusu'ndaki Müslümanlar için büyük bir fırsat oldu. Yemen Valisi Hasan Paşa, bu durumdan istifade ederek Emir Ali Bey adlı kaptanını Maskat'ı işgal eden Portekizliler'e karşı gönderdi. Uzun sürecek bir başarı elde edilmese bile Hint Okyanusu adalarında yaşayan Müslümanlar için Osmanlı kendisini göstermişti.

Emir Ali Bey, 1585'te Aden Körfezi üzerinden Afrika tarafına geçti. Mahalli sultanlıklar kendisini destekliyorlardı. Yolda karşılaştığı Portekiz filosunu mağlup etti. Somali sahillerini takip ederek Makdişu, Malindi, Lamu takımadaları ve Kenya'daki Mombasa'ya kadar ilerledi. Emir Ali Bey, geçtiği yerleri Osmanlı idaresine bağladı. Ancak Portekizliler'le yapılan mücadelede şehid düştü.

KAPIKULU İSYANLARI

Beylerbeyi Vak'ası (1589)

Paranın her geçen gün ayarının düşürülmesi Osmanlı akçesinin piyasadaki alım gücünü azaltmakta ve bundan da en fazla maaşlı askerler, yani kapıkulu askeri zarar görmekteydi. Yeniçeriler, 2 Nisan 1589'da Topkapı Sarayı'nın önünde toplandılar. Hatta sarayın dış ve iç avlusunu işgal edip, Divân'ı bastılar. Üçüncü Murad tarafından gönderilen nasihatçileri taşladılar ve paranın ayarının düşürülmesinin baş sorumlusu olarak gördükleri Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa ile Başdefterdar Mahmud Paşa'nın kellelerini istediler. Sonunda Mahmud Paşa ve Mehmed Paşa asilere verildi.

Maaş İsyanları

27 Ocak 1593'te kapıkulları üç aylık maaşlarını almak için mutad üzere sarayda toplanmışlardı. Yeniçeriler ulûfelerini tam olarak alıp saraydan ayrıldılar. Fakat sıra kapıkulu sipahilerine geldiğinde, bunlara hazinede yaşanan sıkıntı yüzünden maaşlarının yalnızca bir kısmı verilebildi. Sipahiler, yeniçerilere ulûfeleri tam olarak verilirken kendilerine eksik ödenmek istenmesi üzerine kelle istediler. Ancak sarayda çıkan kagaşada kaçmaya çalışan isyancılardan 117'si ezilerek feci bir şekilde can verdi, bazıları etraftaki odalara, mutfağa ve ahırlara gizlendi, dışarı çıkanları ise yeniçeriler perişan etti.

Üçüncü Mehmed 1595'te tahta çıktıktan kısa bir süre sonra, bu zamana kadar Avusturya savaşlarının komutasını üstlenen Veziriazam ve Serdar Koca Sinan Paşa'yı azl ve bu vazifeyi Ferhad Paşa'ya tevcih etti. Ancak yeni veziriazam sefere

çıkmadan asker isyan etti. Yanıkkale seferinden kışlak için İstanbul'a dönen kapıkulu sipahileri, Ferhad Paşa'dan cephede olduklarından alamadıkları cülûs bahşişlerinin verilmesini istediler. Çıkan isyan yeniçeriler kullanılarak bastırıldı. İsyanın bastırılmasıyla derin bir nefes alan Ferhad Paşa, işi rakipleriyle hesaplaşmaya dönüştürdü.

Kira Kadın'ın Katli (1600)

Avusturya ile harbin sürmekte olduğu bu dönemde akçe de hızla değer kaybetmekteydi. Maaşlarını ayarı düşürülmüş akçe ile alan İstanbul'daki sipahiler, isyan bayrağını kaldırdılar. İsyanın sebebi Harem'le vezirler arasındaki nüfuz mücadelesiydi. Gerek cephedeki Veziriazam İbrahim Paşa gerekse sadaret kaymakamı olarak İstanbul'da bulunan Halil Paşa kayınvalideleri Safiye Sultan'ın siyaset üzerindeki nüfuz ve müdahalelerinden artık bıkmışlardı. Kira Kadın, bu dönemde Harem'le kurduğu bağlantı sayesinde büyük bir servete sahip olmuştu.

Safiye Sultan'ın iki damadı, İbrahim Paşa ile Halil Paşa, valide sultanın nüfuzunu kırmak için sipahilerin bu hoşnutsuzluğundan istifade etmek isteyip onları kışkırttı. İsyan eden sipahiler, saraya gelerek Üçüncü Mehmed'den, fesat kaynağı olarak gördükleri Kira Kadın'ın başını ve Safiye Sultan'ın da devlet işlerine karıştırılmamasını istediler. Kira Kadın 1600 Nisan'ında katledildi. Kira Kadın'ın sadece sahip olduğu ticarî malların bedeli ile nakit parası 50 milyon akçeydi. Devlet hazinesine aktarılan bu parayla, kapıkullarının üç aylık maaşları ödendi. Safiye Sultan, ortalık yatıştıktan sonra isyan sırasında pasif kaldığı için Halil Paşa'yı görevinden azlettirdi.

Yeni İsyanlar

1601 Mart'ında kapıkulu sipahileri, sarayın güçlü isimlerinden Ak Hadım Ağası Gazanfer Ağa'nın kellesini talep ettiler. 21 Mart 1601'de toplanan asilere göre Valide Safiye Sultan'ın

arkasında bulunan sekiz kişi imparatorluğu yönetiyordu. Sultanla görüşen sipahilerin isteğinin yerine getirilmemesi isyanı büyütebilirdi. Fakat isyan büyümeden Cigalazâde Sinan Paşa'nın arabuluculuğu ve sultanın bostancıbaşısının azliyle yatıştı.

Bir türlü bitmeyen savaşlar ve Celali İsyanları yüzünden İstanbul'da huzursuzluk bitmedi. 1603'te kapıkulu sipahileri homurdanmaya başladı. Kapıağası Gazanfer Ağa ile Harem Ağası Osman Ağa, bu defaki isyanda kellerini kurtaramadılar. Dönemin tarihçileri, "az kaldı ki padişah değişikliği olacaktı" diyerek, aslında daha büyük bir tehdidin savuşturulduğunu yazarlar.

Yeniçeri-Sipahi Çatışması (1603)

1603'te ilk sipahi kıpırdanmaları yaşandığı sırada, veziriazamın İstanbul'daki taraftarları, Belgrad'da kışı geçiren Veziriazam Yemişçi Hasan Paşa'ya mektuplar göndererek, acilen başkente gelmesini istemişlerdi. İstanbul'a gelen Hasan Paşa, yeniçerilerin desteğini aldı. İstanbul'un kapıları kapatıldı ve asiler katledildi. Yemişçi Hasan Paşa, sipahi zorbalarının isyanını, başta yeniçeriler olmak üzere, diğer askerî gücün desteğini alarak bertaraf etmeyi başarmıştı. Ancak daha sonra bu gücü kendi çıkarları için kullanmaya kalkınca idam edildi.

Sadrazam ve muhaliflerinin iktidar mücadelesi yüzünden karşı karşıya gelen yeniçeriler ve sipahiler bundan sonra en küçük bir kıvılcımda silahlarını birbirlerine çeker hale geldiler.

16. YÜZYILIN SONLARINDA İÇ VE DIŞ GELİŞMELER

İçki Yasağı (1601)

Anadolu'da Celali İsyanları'nın devam ettiği, İstanbul'da ardı ardına isyanların yaşandığı ve askerin hükümdarları tehdit ettiği bu dönemde Osmanlı yönetimi meşruiyet sıkıntısına düşmüştü. Gayrimüslimlerin kıyafetlerine daha önce getirilen yasaklar yine gündeme geldi. 1601 Nisan'ında içki satışı yasaklanıp, meyhaneler kapatıldı ve yasak çok etkili bir şekilde uygulandı.

Osmanlı-İngiliz İlişkileri

İngiltere, 16. yüzyılın sonlarında Habsburglar'ın İspanya kanadı tarafından işgal edilmek üzereydi. İngilizler, Fransa örneğinden hareket ederek Habsburglar'a karşı direnebilmek için tek şanslarının Osmanlı İmparatorluğu'ndan yardım almak olduğunu anlamışlardı. Üçüncü Murad devrinde Osmanlı İmparatorluğu ile temasa geçtiler. İngiltere'ye 1580'de daha önce Fransa'ya verildiği gibi kapitülasyon verildi. İki ülke arasında İspanya'ya karşı bir ittifak kurulmuştu.

İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na gönderdiği elçiler, İspanyollara karşı yardım alabilmek için her türlü yolu denemişlerdi. İngiliz temsilcisi Harborne, Üçüncü Murad'a sunduğu arzuhalinde diplomatik üslubu bırakmış, bir donanma gönderilmesi için neredeyse yalvarmıştı. Elçiler, 1588'de İspanyol donanmasının İngiltere'yi işgalini engellemek için yardım istediler. Bunda da başarılı oldular. Türk donanmasının Akdeniz'deki faaliyetleri dolayısıyla İspanya bütün gemilerini

İngiltere'ye gönderemedi ve bu durum adanın İspanyol işgalinden kurtulmasındaki önemli faktörlerden biri oldu.

Unutulmayan Sünnet Düğünü (1582)

Üçüncü Murad'ın 1582'de oğlu Şehzade Mehmed için tertiplediği ve 39 gün süren sünnet düğünü, Osmanlı İstanbulu'nun şahit olduğu en büyük eğlencelerden biridir. Osmanlı tarihinde yeniçeri-sipahi kavgası ilk defa büyük boyutlarda Şehzade Mehmed'in sünnet düğününde yaşandı.

Rasathane'nin Yıktırılması (1580)

16. yüzyılın en büyük astronomi âlimlerinden Takiyüddin, 1570'te İstanbul'a gelmiş ve daha sonra Sultan İkinci Selim tarafından müneccimbaşılığa getirilmişti. Takiyüddin, Üçüncü Murad döneminde padişahla görüşmesinde takvim hazırlamakta Uluğ Bey Zic'inin yeterli olmadığını ve yeni bir zic hazırlamak için bir rasathaneye ihtiyaç olduğunu söyledi. Müneccimbaşının bu talebine olumlu cevap veren padişahın emriyle İstanbul'da ilk rasathane yani gözlemevi 1577'de Tophane sırtlarında kuruldu.

Osmanlı yönetimi, rasathaneyi maddi ve manevi olarak destekliyordu. Ancak 1578'de İstanbul'da baş gösteren veba salgını herşeyi tersine çevirdi. Gözlem yapmanın uğursuzluğu ve felaketlerin kaynağı konuşulmaya başlandı. Bunun üzerine rasathane Üçüncü Murad'ın emriyle 1580 Ocağında Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa tarafından yıkıldı.

Yeni Camii'nin İnşaası

16. yüzyılın sonlarında Osmanlı siyasetinde adından sıkça söz ettiren Üçüncü Murad'ın eşi ve Üçüncü Mehmed'in annesi Safiye Sultan sur içinde kendi adına bir külliye yaptırmak istedi. Yer olarak o zaman Emin İskelesi ismiyle anılan Eminönü ile Sirkeci arası seçildi. Yapılacak külliyeye yer açmak için Bahçekapı civarında yaşamakta olan Yahudiler İstanbul'un başka muhitlerine nakledildiler.

Haliç'e yeni bir görünüm ve kimlik kazandıran külliyenin inşasına 1597'de başlandı. Cami 60 yıl kadar sonra Dördüncü Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultan tarafından bitirilebildi.

Şehzade Mahmud'un Öldürülmesi

Celali İsyanları ve savaşlarda istenen başarıların elde edilememesi Üçüncü Mehmed'i oldukça üzüyor, padişah yemeden içmeden kesiliyordu. Celali isyanları ve Avusturya ile süren savaş yüzünden ilk defa Üçüncü Mehmed'in döneminde en büyük şehzade vali olarak sancağa gönderilememişti. Padişah, oldukça cevval ve ele avuca sığmayan Şehzade Mahmud'u askerin desteklediğinden ve oğlunun tahta göz koyduğundan şüphelenmeye başladı.

Şehzade Mahmud'un annesi, oğlunun geleceği hakkında bilgi sahibi olmak için bir şeyhe başvurdu. Şeyhten gelen cevapta, genç şehzadenin altı ay içerisinde hükümdar olacağı söyleniyor, ancak bunun ne şekilde olacağı anlatılmıyordu. Şeyhten mektubu getiren haberci, sultanları karıştırıp mektubu Mahmud'un annesine vereceği yerde yanlışlıkla Valide Safiye Sultan'a verince işler karıştı. Gelinini sevmeyen Safiye Sultan durumu oğluna haber verdi.

Üçüncü Mehmed, kardeşlerini öldürtmesinden dolayı halkın kendisine karşı soğuk olduğunu biliyordu. Ancak tahtta olduğu sürece hep bir isyan ile tahtı kaybetme tehlikesi içinde olduğu hissiyle yaşamıştı. Devlet adamlarını toplayarak durumu sorguladı. Sonunda şeyhülislâm ve veziriazamın da onaylamasıyla 7 Haziran 1603'te oğlunu öldürttü. Şehzadenin annesi ise Eski Saray'a sürüldü.

16. YÜZYILIN SONLARINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU

Kanunî döneminden sonra imparatorluk eski gücünü kaybetmiş gibi düşünülür. Ancak gerek İkinci Selim gerekse Üçüncü Murad dönemlerinde devlet askeri açıdan başarıdan başarıya koşmuştur. İki padişahın sefere çıkmaması bir eksiklik gibi görülür. Fakat bu dönemde Lala Mustafa Paşa, Koca Sinan Paşa, Ferhad Paşa ve Özdemiroğlu Osman Paşa gibi Osmanlı tarihinin en büyük komutanlarının yaşaması bu durumu bir zaafa dönüştürmemiştir.

Özellikle Üçüncü Murad, Osmanlı tarihinin önde gelen padişahlarından biri olmamasına rağmen hükümdarlık yılları Osmanlı tarihinin en parlak dönemlerinden biridir. Bu dönemde Osmanlı Devleti Afrika'nın içlerinden İngiltere'ye kadar birçok bölgede dünya siyasetini yönlendirmiştir.

Kanunî'den sonra oğlu İkinci Selim sefere çıkmamıştı. İkinci Selim'den sonra tahta çıkan oğlu Üçüncü Murad da hiçbir sefere katılmadı. Üçüncü Murad 1574'ten 1595'e kadar süren yirmi bir yıllık hükümdarlığında İstanbul'dan hiç ayrılmayarak bir ilke imza attı. Saltanatının ilk senelerinde Cuma Namazı'nı kılmak için saraydan dışarı çıkan Üçüncü Murad, daha sonra bundan da vazgeçti.

Osmanlı İmparatorluğu, 16. yüzyılın sonlarında daha önce tarihinde yaşamadığı uzun süreli iki savaşa arka arkaya girdi. 1578-1590 yılları arasında İran Safevi Devleti ile 1593-1606 yılları arasında ise Avusturya ile savaştı. Yıllarca süren bu iki savaştan da bir netice alınamadı. Ancak bu uzun ve yıpratıcı

savaşlar Osmanlı düzeni için tahrip edici etkiler yaptı ve büyük bir buhrana girmesinin de ana sebeplerinden oldu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, 16. yüzyılın sonlarında girdiği kargaşa ve buhran, 17. yüzyıl yazarları tarafından "tagayyür ve fesad" olarak nitelendirilmekteydi. Buhranın sebeplerini çözmeye çalışan Osmanlı yazarları ilk belirtileri Kanunî döneminde bulmuşlardır. Ancak asıl problemlerin Üçüncü Murad devrinde başladığını kabul ederler. En çok tekrarlanan hadise Üçüncü Murad devrindeki sünnet düğününde gösterileri beğenilen oyuncuların Yeniçeri Ocağı'na kanunlara aykırı bir şekilde alınmalarıdır.

Sokollu Mehmed Paşa'nın 1579'daki ölümünden sonra, devlet idaresinde bazı karışıklıklar yaşandı. Üçüncü Murad duruma hâkim değildi. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun o dönemdeki yapısının sağlamlığı, padişahın devlet işlerinden uzak olmasına rağmen imparatorluğun gücünü korumasını sağladı. Safeviler'e açılan sefer sonucunda Kafkaslar'da birçok yeni toprak fethedildi. Afrika'da Osmanlı nüfuzu yayıldı. Avrupa'da etkili bir politika izlendi.

Ortodoksluk Osmanlı'yla Yaşadı

Osmanlılar, 14. yüzyılın ortalarında Rumeli fetihlerine başladığında, Balkanlar birçok devletçikler ve feodal senyörlükler hâlinde parçalanmış durumdaydı. Duşan'ın kurduğu Sırp İmparatorluğu'nun zayıflamasından sonra kuzeyde Macaristan, batıda ve güneyde ise Venedik siyasi parçalanmadan istifade ederek Balkanlar'da yayılma politikası güdüyorlardı. Bu iki devletin siyasi ve askeri hakimiyeti beraberinde Katolikliği de getiriyordu. Her ne kadar Balkanlar'ın Ortodoks halkı bu iki devletin hakimiyetini benimsemiyorsa da direnecek siyasi ve askeri güçleri yoktu. Katolik olmaya mahkûm gibiydiler. Osmanlılar'ın, Venedik ve Macaristan'ın Balkanlara yayılmasını engelleyip kendi hakimiyetlerini kurmaları, Balkanlar'da Ortodoks mezhebinin yaşamasını sağladı. Ayrıca Osmanlılar'ın milli kiliseleri desteklemesi Ortodokslar üzerindeki Helen hakimiyetinin sona ermesine sebep oldu. Örneğin Sırp Milli Kilisesi, 16. yüzyılda Sokollu Mehmed Paşa'nın desteği ile kurulmuştu.

Balkanlar parçalanmışlıktan kurtulup büyük bir imparatorluğun parçası hâline gelince ekonomik açıdan da gelişme gösterdi. Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'da birçok şehir, huzur ortamına kavuşmaları sebebiyle büyüyüp, gelişti.

Avrupa Milli Monarşileri

Osmanlı İmparatorluğu'nun Modern Avrupa'nın şekillenmesinde önemli tesiri vardır. Kanunî zamanında doğu sınırlarının fazla tehdit almaması ve Avrupa'da gelişen şartlar sebebiyle asıl hedef batı olmuştu. Bu dönemde Habsburg İmparatorluğu

akrabalık bağlarıyla Avrupa'nın önemli bir kısmında hakimiyet kurmuştu. İtalya, İspanya, Avusturya, Almanya, Macaristan gibi ülkeler dolaylı veya direkt olarak Habsburg İmparatorluğu'na bağlıydılar. Habsburglar'ın önünde direnen tek güç Fransa ve İngiltere idi. Osmanlılar'ın Avrupa'daki bu mücadeleye karışmaları siyasi dengenin yeniden kurulmasını sağladı. Fransa, Hollanda ve İngiltere gibi milli monarşiler, Osmanlılar'ın, Habsburglar'a karşı mücadeleye girmesiyle hayat hakkı bulabildi. Nitekim 1532'de Fransa Kralı Fransuva, Venedik elçisine "Şarlken'e karşı Osmanlılar sayesinde güvence altında olduğunu" söylüyordu.

Osmanlılar, Fransa'yı asker göndererek, para vererek veya ticari ilişkilerle Habsburglar'a karşı kuvvetlendirdiler. Kanunî 1533'te Fransa Kralı'na, Şarlken'e karşı İngiltere ve Alman prensleri ile bir ittifak yapması için 100 bin altın göndermişti. 1569'da Fransa'ya verilen ticari imtiyazlardan sonra 1580'de İngiltere ve 1612'de de Hollanda, Osmanlı İmparatorluğu tarafından verilen kapitülasyonlar ile desteklendi. Venedik'in Doğu Akdeniz'deki ticari hakimiyeti Osmanlılar'ın verdiği destek ile Fransa ve İngiltere'ye geçti. İngiliz ve Hollandalılar, Osmanlı gemilerini kullanarak, Karadeniz ticaretinde de Venedik'in yerini aldılar. Osmanlı topraklarında ve nüfuz bölgelerindeki ticaret bu ülkelerin ekonomik açıdan kuvvetlenip, büyümesine sebep oldu. İngiliz ve Fransızlar'ın gerek imparatorluk topraklarından aldığı hammaddeler, gerekse ülkelerinde imal ederek Osmanlı ülkesinde sattıkları ürünler Kapitalizm'in gelişmesinde önemli rol oynadı. Halil İnalcık, Osmanlılar'ın farkında olmadan, modern kapitalizmin yükselmesini sağlayan Avrupa ekonomik sisteminin bir parçası olduklarını belirtir.

Protestanlık ve Osmanlılar

Yine bu dönemde Avrupa'da ortaya çıkan reform hareketleri de koyu bir Katolik devlet olan Habsburglar'a karşı

gelişebilmesini, Osmanlılar'ın Şarlken'e karşı yaptığı askeri baskıya borçludur. Osmanlılar'ın, Habsburglar'ın Alman kanadını yıpratmaları sayesinde Protestanlık Almanya'da yayılabildi. Osmanlılar, Protestan ve Kalvinistleri her fırsatta destekledi. 1552'de Kanunî, Protestan Alman prenslerine gönderdiği mektupta, o tarafa bir sefere çıkacağını ancak onların Osmanlı askeri harekâtından bir zarar görmeyeceğini söylüyor ve Papa ile Şarlken'e karşı onları kışkırtıyordu. Osmanlılar Luther ve taraftarlarıyla ilgilendikleri ölçüde olmasa da Kalvinistlerin faaliyetlerini de takip ettiler.

Avrupa'da tehdit altında olan Protestanlar Osmanlı topraklarına sığındılar. Osmanlı hakimiyeti altında bulunan Erdel, yani Transilvanya Kalvinist ve Unitarianların sığındığı en önemli yerdi. Birçok Protestan da Budin'e sığınarak dini inançlarını burada rahatça yaşayabildiler. Nitekim Macar kökenli bir Protestan olan Sigmund Torda, Almanya'daki Protestanların önde gelenlerinden birisi olan Philipp Melanchton'a Aralık 1545'te yazdığı mektupta, ülkesinde Protestanlığın hızla yayıldığını, bu yüzden de Osmanlılar'ın Macaristan'ı fethetmelerinin Allah'ın bir lütfu olduğunu söylüyordu. Alman prensliklerindeki Protestanlara, Osmanlı hakimiyeti altındaki Macar topraklarından, burada rahat bir dini hayat yaşadıklarına dair bunun gibi birçok mektup yazılmıştır. Mektuplarda Türkler'in Protestanlar'a, Katolikler'den daha iyi davrandığının anlatılması çok büyük bir propaganda aracı olarak kullanıldı.

Luther yazılarında ve vaazlarında Türk tehlikesini büyüterek Katolik baskısından kurtulup dikkatlerin Osmanlılar'a çevrilmesi siyasetini gütmüştü. Bu yüzden 1545'te Şarlken ve Ferdinand Türkler'le barış anlaşması yapmak istediği zaman Luther büyük bir tepki göstermişti. Nitekim Osmanlılar'la bir senelik ateşkes yapan Habsburglar ilk iş olarak Protestanların üzerine yürümüşlerdi.

Şarlken, Türk saldırıları yüzünden Protestanlığın Alman prensliklerinde yayılmasını engelleyemedi. Ayrıca Habsburglar, Osmanlılar'a karşı koyabilmek için Protestan askerlerine de ihtiyaç duyuyorlardı. Protestanlar da cepheye asker göndermek için kendi dini düşüncelerinin tanınmasını şart koştular. Osmanlılar'ın, Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'na her saldırısı Protestanlığın kademe kademe güçlenmesini ve sonunda da 1555'te Augsburg'da tam olarak tanınmasını sağladı.

Askeri Tesirler

Rusya, 16. yüzyılda Korkunç İvan zamanındaki askeri teşkilatlanmasında Osmanlı ordusundan etkilendi. Osmanlı ordusundaki disiplin ve liyakat sistemi örnek alındı. Yalnızca Rusya değil Avrupa'daki birçok farklı devlette de Osmanlı ordusunun tesirleri görülür. Uzun süre savaşlarda süvari birlikleri ön plandaydı. Yeniçeriliğin kuruluşuyla birlikte savaşlarda piyadeler ön plana çıkmaya başladı. İspanyollar, Şarlken döneminde Osmanlı ordusundan ilham alarak "tercios" birliklerini kurdular. İspanyollar ile evlenen İtalyan kadınlarının çocuklarına askerde "yeniçeri" deniliyordu.

Macarlar, 15. yüzyılda "Hussar" adı verilen hafif süvari birliklerini Osmanlı timarlı sipahilerini örnek alarak kurmuşlardı. Osmanlı ordusunu en çok taklit edenlerden biri de Polonyalılar'dı. Polonya ordusu kullandığı kılıca kadar birçok silah ve sistemi Türk ordusundan örnek almıştı.

Kuzey ve Doğu Afrika Hristiyanlaşmaktan Kurtuldu

Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyılda dünya siyasetine yön verecek bir duruma gelmesi Kuzey Afrika'nın tarihi gelişimini de yakından etkiledi. 1492'de Endülüs'ün son kalıntısı olan Gırnata'nın düşmesinden sonra İspanyol ve Portekizliler, Kuzey Afrika'ya yerleşmeye başlamışlardı. Osmanlı İmparatorluğu, Barbaros ile birlikte denizlerde etkin bir hâle gelince Kuzey Afrika'da, Avrupalılar'la hakimiyet mücadelesine

girdi. Habsburglar'ın Kuzey Afrika'yı ele geçirmeleri bu bölgelerdeki Türk korsanlarıyla Osmanlılar'ın işbirliği yapması sayesinde önlendi.

1516'da Cezayir'i ele geçiren Barbaros kardeşler, İspanyollara karşı koyabilecek durumda değillerdi. Bu yüzden Barbaroslar, Cezayir'de Osmanlı hakimiyetini tanıyarak kendilerini sağlama almışlardı. Nitekim Cezayir'i işgal etmek isteyen İspanyollar 1541'de bozguna uğratıldı.

1551'de Turgut Reis Trablusgarb'ı, yani Libya'yı Osmanlı hakimiyetine soktu. Tunus 1533'te Barbaros Hayreddin Paşa tarafından fethedilmiş fakat kısa bir süre sonra kaybedilmişti. İkinci Selim zamanında 1574'te Sinan Paşa tarafından üçüncü kez fethedildi. Osmanlı hakimiyeti Fas'a kadar ilerlemişti. Fas'ta başlayan taht kavgasına müdahale edilerek burasının Portekiz himayesine girmesi önlendi. 4 Ağustos 1578'de Fas'ta yapılan Alkazar Savaşı'nda Portekiz Kralı öldürüldü ve bu ülkede Osmanlı himayesi dönemi başladı.

Osmanlılar'ın Kuzey Afrika hakimiyeti kıtanın içlerinde bulunan ancak sahille ilişkileri sebebiyle İspanyol ve Portekiz nüfuzu altına giren bugünkü Nijerya, Nijer, Çad, Mali devletlerinin topraklarında hüküm sürmekte olan Bornu, Songay, Timbuktu sultanlıkları gibi Müslüman devletlerini de kurtardı. Bu sultanlıklar Osmanlı padişahını halife olarak tanıyıp, tâbi oldular.

Osmanlılar'ın, Habsburglar'ın İspanyol kanadını Kuzey Afrika'dan uzaklaştırarak, burada hakimiyet kurmaları, bu bölgelerin Hristiyanlaşmasını ve sömürgeleşmesini önledi. Eğer Osmanlılar'ın müdahalesi olmayıp, İspanyol ve Portekiz hakimiyeti sürseydi bugün buralarda durum çok farklı olurdu. Akdeniz'de ve Kuzey Afrika'da hakimiyet kuramayan Habsburglar bütün dikkat ve güçlerini Atlantik ötesindeki yeni

sömürgelerine kaydırdılar. Bu durum da Amerika kıtasının sömürgeleştirilmesini hızlandırdı.

15. yüzyılın sonlarından itibaren denizlerde büyük bir üstünlüğe sahip olan Portekiz, Afrika'nın doğu ve batı sahillerindeki Müslüman sultanlıklara saldırarak birçok yeri harap etmiş, bir kısmında da hakimiyet kurmuştu. Osmanlı İmparatorluğu, Kızıldeniz'de hakimiyet kurarak, Afrika'nın doğusunda Mozambik'e kadar olan bölgeyi Portekizliler'in işgalinden kurtardı. Habeşistan'a hakim olan Osmanlılar'ın nüfuzu Kenya'da Mombasa'ya kadar yayıldı. Böylece bu bölgelerin Avrupalılar tarafından sömürgeleştirilmesi uzun süre önlenmiş oldu.

Avrupa'da Türk İmajı

16. yüzyılda özellikle İtalya, Almanya ve Avusturya'da Türkler'le ilgili imaj, bitip tükenmek bilmeyen savaşlar ve Osmanlılar'ın durdurulamaz ilerleyişinin verdiği dehşetle oluştu. Türk ilerleyişinin bir türlü durdurulamaması ve savaşlarda ardı ardına başarısız olunması Avrupa'da "Türkler'in yenilmez" olduğu anlayışını doğurdu. Din adamları Türkler'in, işlenilen günahlar sebebiyle Allah tarafından gönderilmiş bir ceza, Tanrı'nın gazabı veya Tanrı'nın laneti olduğunu söylüyorlardı. Osmanlılar, Tanrı'nın kırbacıydı. Bu yüzden Avrupa'da "Türkler'e karşı savaşmak Tanrı'yla savaşmaktır" diyenler çıkmıştı. Avrupalılar üzerinde öyle bir yılgınlık havası doğmuştu ki, bu dünyanın Türkler'in, ahiretin ise Hristiyanlar'ın olduğu söyleniliyordu. Türk korkusu tam bir kâbusa dönüşmüştü. Osmanlılar'ın ilerlemesi yaklaşan kıyametin habercisiydi.

Avrupalı aydınlar yazdıkları eserlerde Türk korkusunu azaltmak için uğraştılar. Erasmus bu konuda "Osmanlı İmparatorluğu'nun büyüklüğü insanları korkutmamalıdır. Roma ve Büyük İskender'in imparatorlukları da çok büyüktü ve yenilmez oldukları sanılırdı. Hâlbuki bugün yoklar. Yıkılıp gittiler" demektedir.

Avrupalı aydınlar, bütün Hristiyanlar gibi koyu bir Türk düşmanıydılar. Birçok Avrupalı aydın Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl yıkmak gerektiğine dair eserler kaleme almışlardı. Bunun yanı sıra aydınların eserlerinde Osmanlı idare tarzı örnek olarak da gösterilir. 16. yüzyılda Avrupa'da mutlakıyetçiliğin teorisyenlerinden Jean Bodin ve benzeri düşünürler Osmanlı İmparatorluğu'nun ideal bir siyasi sistemin örneği olduğunu söylüyorlardı. Giovio, Frense-Caneye, Busbecq gibi yazar ve düşünürler de Osmanlı askeri ve idari sistemini eserlerinde överler.

Osmanlılar yaydıkları korku yanında bazı Hristiyanlar içinse "ümit" anlamı taşıyorlardı. Vergi yükünden ezilen veya dini anlayışını tam olarak yaşayamayan bazı Hristiyanlar, krallık ve prenslik idaresi altında olmaktansa Türk idaresinde yaşamayı tercih ediyorlardı.

Osmanlılar'ın Üstünlük Sebepleri

Osmanlılar'ın, tesirleri günümüze kadar süren imparatorluğu kurmaları ve devam ettirmelerinin sebepleri incelendiğinde ortaya üç ana sebep çıkar.

Bunlardan birincisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun mutlak padişah otoritesine dayanan bir devlet olması, hükümdarın iktidarını ülkedeki beylerin sınırlayamamasıdır. Avrupa'da asırlarca hükümdar otoritesini sağlamak için mücadele verildi. Kralların ve imparatorların ünvanları çoğu zaman kâğıt üzerindeydi.

Avrupa'dan 200 yıl önce, Osmanlı İmparatorluğu'nda, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u almasından sonra hükümdarlar tek otorite hâline gelmişlerdi. Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'ya karşı üstünlüklerinin ana sebeplerinden birisidir. Padişahların mutlak otoritelerini kurarken dayandıkları iki mekanizma vardı: Kardeş katli ve Kapıkulu sistemi. Kardeş katlinin uygulanmasıyla, hükümdarın tahttaki

durumunu gölgeleyecek hanedan mensubu kalmıyordu. Böylece gerek imparatorluk içinden gerekse dışından Osmanlı İmparatorluğu'na karşı faaliyet gösterecekler, kendilerine yardımcı olacak en uygun maşalardan mahrum kalıyorlardı. Kapıkulu sisteminin, Birinci Murad'ın hükümdarlığı gibi çok erken bir tarihte ihdası ve Fatih döneminden itibaren de etkili bir konuma gelmesi, Osmanlı padişahlarının imparatorluktaki beylerin nüfuzlarını kırarak, devlet yönetiminde mutlak bir otorite hâline gelmelerini sağladı.

Avrupa'ya karşı ikinci üstünlük sebebi, Osmanlılar'ın çok erken tarihte düzenli ordu tesis etmeleridir. Gerek Osmanlılar'dan önceki Türk devletlerinin gerekse Safeviler ve Akkoyunlular gibi Osmanlı ile çağdaş Türk devletlerinin orduları aşiret kuvvetlerinden meydana gelirdi. Avrupa'da da ordular ya paralı birliklerden ya da prenslerin, kontların, düklerin gönderdiği askerlerden oluşurdu.

Halbuki Osmanlılar, Orhan Gazi zamanında Türk köylülerinden yaya ve müsellem adıyla ilk düzenli askeri birlikleri kurdular. Bu birlikler, ihtiyaca cevap vermeyince bazı Avrupalı yazarların, "şeytan icadı" diye adlandırdıkları Kapıkulu Ocakları kuruldu. Bunlar tam profesyonel askerlerdi. Ayrıca tımar sistemi ile yeniçeriler kadar profesyonel olmasa da yine meslekleri sadece askerlik olan sipahi teşkilatı tesis edilmişti. Avrupalılar, düzenli orduları ancak 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kurabildiler. Aynı asrın sonlarında geçilen mecburi askerlik sistemiyle de üstünlüğü ele geçirdiler.

Osmanlılar'ın Avrupa'ya karşı üstünlüğünün üçüncü ana sebebi ise teşkilatlanma becerileri ve vergi toplanmasını iyi organize etmeleridir. Zannedildiği gibi Osmanlı hazinesinin gelirleri savaşlarda elde edilen ganimetlerden değil, imparatorlukta toplanan vergiden sağlanıyordu. En fazla dikkat edilen hususlardan birisi vergi kayıtlarının düzenli tutulması ve vergilerin tahsilinin sağlanmasıydı. Özellikle savaşların

finansmanında verginin yeri büyüktü. Avrupalı devletler savaşı vergi ile finansmanda pek başarılı değillerdi. 16. yüzyılın sonlarından itibaren Hollanda, vergileri savaş finansmanının başlıca kaynağı haline getirdi. Daha sonra bu sistem, Avrupa'daki diğer büyük devletlerde de uygulanmaya başlandı.

Osmanlılar ile Avrupalılar arasındaki bu farklar yüzünden 17. yüzyıl sonlarına kadar üstünlük Türkler'deydi.

CELALİ İSYANLARI (1596-1610)

"Celali İsyanları" adı ile anılan eşkiyalık faaliyetleri 1596-1610 yılları arasında meydana geldi. Bu dönemde Anadolu yağma edildi. Halkın can ve mal güvenliği kalmadı.

1593'te Avusturya ile 13 yıl sürecek bir savaşa girişilmişti. Bu savaşlar sırasında özellikle ekonomik açıdan zor durumda olan Osmanlı İmparatorluğu, piyade asker ihtiyacını Anadolu'daki işsiz gençlerden sağladı. Kuraklık ve diğer iktisadi sıkıntılar yüzünden halk yerini yurdunu terketmişti. Bu durum da o bölgelerden temin edilen gelirle geçinen tımarlı sipahilerin savaşa gidememesine sebep oldu. Devlet savaşa gelmeyen sipahilerin tımarlarını elinden aldı. İşsiz kalan tımarlı sipahiler 25-50'şer kişilik gruplar hâlinde levend denilen haydut çeteleri oluşturup, eşkiyalığa başladılar.

Devlet, sancakbeyi ve beylerbeyileri yeni askeri sistem gereği bu tür sekban bölükleri bulundurmaya teşvik etmekteydi. Savaş bittiğinde işsiz kalan bu gruplar eşkiyalığa başladılar. Ayrıca yeniçeriler gibi imtiyazlı olmak isteyen sekbanlar sık sık problem çıkarmışlardır.

Celali İsyanları'nın Başlaması

Büyük Celali İsyanları 1596'daki Haçova Savaşı'ndan sonra meydana geldi. Bu zaferden sonra veziriazam olan Cigalazâde Sinan Paşa orduyu disiplin altına almak için çadırının önüne gelmeyecek herkesi asker kaçağı sayacağını ilân etti. Asker kaçakları yakalandıklarında idam edilecek, malları da hazineye kaydedilecekti. Savaşa gelmelerine rağmen düzensizlik yüzünden ordudan ayrı düşmüş olan ve sayıları 25-30 bin kişiye ulaşan

askerler, bu emir üzerine korkudan kaçarak Anadolu'da eşkiyalık yapan gruplara katıldılar. Haçova Savaşı'ndan sonraki sayım, her an patlamaya hazır olan isyanlarının fitilini ateşlemişti.

Celaliler, Karayazıcı Abdülhalim gibi yetenekli bir lider bulunca oldukça tehlikeli hale geldiler. Karayazıcı, savaşa gitmek istemeyen ve asker kaçağı olan grupları etrafında topladı. 1598'den itibaren büyük Celali toplulukları kasaba ve şehirlere saldırmaya başladılar. Orta Anadolu ve Maraş civarında hâkimiyet kurdular.

Karayazıcı'nın Öldürülmesi

Hacı İbrahim Paşa, 23 Eylül 1600'de Kayseri Ovası'nda Hasan Paşa'yı beklemeden Karayazıcı ile muharebeye giriştiyse de mağlup oldu. Ancak ertesi yıl Sokolluzâde Hasan Paşa, 12 Ağustos 1601'de Karayazıcı'yı Elbistan havalisinde Sepetli denilen mahalde mağlup etti. Karayazıcı yaralı olarak kaçtı. Ancak yaralarından dolayı ölünce yerine geçen kardeşi Deli Hasan dağılan Celaliler'i tekrar toparladı. Deli Hasan önce Sokolluzâde Hasan Paşa'nın Diyarbakır'dan gelen ağırlığını yağmaladı, sonra da Tokat üzerine yürüdü. Sokolluzâde Hasan Paşa, Tokat Kalesi'ne çekilmek zorunda kaldı. Celaliler şehri zaptedip, kaleyi kuşattılar. 1602 Nisan'ında Sokolluzâde Hasan Paşa'yı tüfekle şehid ettiler. Ancak Deli Hasan daha sonra affedilerek Rumeli'de düşmana karşı görevlendirildi.

Celaliler, Karayazıcı'nın öldürülmesinden sonra bütün Anadolu'ya yayıldılar. Safevi hükümdarı Şah Abbas'ın Osmanlılar'ı mağlup edip, Doğu Anadolu kapılarına dayanması Celali İsyanlarını iyice genişletti.

Büyük Kaçgun (1603-1610)

1596-1610 yılları arasında meydana gelen ve Celali Fetreti diye adlandırılan bu dönemde Anadolu baştanbaşa harabe oldu. Birinci Ahmed tahta çıktığında Celali İsyanları Anadolu'yu alt-üst etmeye devam ediyordu. Celaliler geçtikleri köy, kasaba ve şehirleri büyük bir baskı altına alıp, halkın

mallarına, ürettikleri mahsullere el koyuyorlardı. Can ve mal emniyeti hiç kalmamıştı. Gençler Celaliler'e katılmaya mecbur kalıyorlardı.

Celali ayaklanmalarının Osmanlı İmparatorluğu'na en büyük zararı mevcut düzeni bozmasıydı. Onbinlerce insan çoluk, çocuğuyla evlerini terkederek başka diyarlara gitti. Binlerce köy boşaldı. Devlete vergi veren nüfus azaldı.

Büyük Kaçgun diye bilinen bu dönemde halk köylerden şehirlere kaçtı. Gittiği yerlerde de emniyet kalmayınca başka bölgelere sığındı. Anadolu'daki insanların varlıklı olanları İstanbul'a, Rumeli'ye ve Kırım'a göçtüler. Halkın yerini yurdunu terketmesi "celây-ı vatan", "terk-i diyar" ifadeleriyle isimlendirilmiştir. Anadolu halkının büyük kitleler hâlinde yerlerini terketmeleri 1603-1610 yılları arasında 7 yıl sürdü ve bu karışıklık dönemi resmî kayıtlarda "büyük kaçgun" ve "büyük firar" adlarıyla anıldı.

Canboladoğlu, Tavil Ahmed ve Kalenderoğlu İsyanları

Celalilerin çoğunun hanedanı ortadan kaldırma gibi bir niyeti yoktu. Kalenderoğlu gibi bazı eşkiyalar niyetlerinin, Osmanlı otoritesinin Üsküdar'dan ileriye geçmemesi ve Anadolu'da hâkimiyet kurmak olduğunu söylemişlerdir. En tehlikeli asilerden biri olan Canboladoğlu Ali Paşa ise Kuzey Suriye'de ayrı bir devlet kurma niyetini taşıyordu. Hutbe okutmuş, para bastırmıştı. Maanoğlu Fahreddin ile birleşerek, Trabluşşam Emiri Seyfoğlu Yusuf'u mağlup etti. Adana'ya kadar olan bölgeye hâkimiyetini yaydı.

Veziriazam Kuyucu Murad Paşa durumun kötüye gittiğini görünce bir orduyla birlikte Suriye'ye hareket etti. Kuyucu Murad Paşa, Ekim 1607'de Canboladoğlu Ali Paşa'yı meydan muharebesinde mağlup edip, isyanı bastırdı. Dönüşte de İç Anadolu'da eşkiyalık yapan Kalenderoğlu'nu mağlup etti. Binlerce Celali ve Kalenderoğlu İran'a kaçtılar. Canboladoğlu İstanbul'a

gelerek padişaha sığındı ve kendisine Rumeli'de valilik verildi. Ancak halka zulmetmesi üzerine öldürüldü.

Celali liderlerinden Tavil Ahmed, Serdar Nasuh Paşa ve Anadolu Beylerbeyi Ali Paşa'yı mağlup etti. Tavil Ahmed'e isyanından vazgeçmesi için 1605'te Şehrizor beylerbeyliği verildi. Ancak Tavil Ahmed isyan ederek Harput'u ele geçirdi. Bağdad üzerine yürüdü. Nasuh Paşa'yı tekrar mağlup etti. Bağdad ancak 1607'de eşkiyalardan kurtarılabildi.

Büyük Celali liderleri mağlup edildikten sonra kalan Celali reisleri de veziriazam tarafından İran'a sefer düzenleme bahanesiyle orduya çağrıldı, ortadan kaldırıldı. Kuyucu Murad Paşa'nın eşkiya takibi ve sonrasında Celali bakiyelerini temizlemek için yaptığı teftişler esnasında binlerce insan Celali oldukları gerekçesiyle öldürüldü.

17. YÜZYILIN İLK YARISINDA İÇ VE DIŞ GELİŞMELER

Kardeş Katlinin Sona Erişi

Birinci Ahmed 13 yaşındayken 21 Aralık 1603'te tahta çıktığında Osmanlı tarihinde birçok ilk yaşandı. Birinci Ahmed sünnet olmadan tahta çıkan ilk padişahtı. Cülustan bir ay kadar sonra sünnet edildi. Sancağa çıkıp, valilik yapmamış ilk sultandı. Yine bekâr ve çocuğu olmadan tahta çıkmış ilk Osmanlı padişahıydı. Çocuğu olmadığı için padişahın kısır olup olmadığı belli değildi. Bu yüzden önceki padişahların tahta çıkışlarında yapılanın aksine o zaman 2 yaş civarında olan ve Birinci Ahmed için bir alternatif olarak görülmeyen kardeşi Mustafa öldürülmedi.

Birinci Ahmed'in şehzadeleri olunca Mustafa öldürülmek istenmişse de devlet ricali ve halk tarafından bu davranış uygun bulunmadığından gerçekleştirilemedi. Bunda Birinci Ahmed'in babası Üçüncü Mehmed'in tahta çıktığı sırada 19 kardeşini öldürmesinin asker ve halk üzerinde bıraktığı menfi durumun etkisiyle, muhtemelen Kösem Sultan'ın da rolü vardı. Sultan Ahmed'in kardeşini iki kere idam ettirmek istediği fakat ilk seferinde şiddetli bir karın ağrısı, ikinci seferinde ise gökte kopan fırtınalar yüzünden, bunları ilahî uyarı sayarak idam kararından vazgeçtiği de söylenir.

Osmanlı-Hollanda İlişkileri

Birinci Ahmed'in cülusundan sonra İngiltere, Fransa ve Venedik'le olan ticari anlaşmalar yenilendi. Bu sırada Hollanda, Osmanlı Devleti ile ilişkiye geçti. Ancak Venedik elçisi, veziriazama verdiği notta, Hollanda'nın bir devlet değil, krallarına isyan eden isyankârlar topluluğundan oluştuğunu söylemişti.

Hollanda Elçisi Haga, 1 Mayıs 1612'de Topkapı Sarayı'nda Birinci Ahmed'in huzuruna kabul edildi. Katolik İspanya'ya karşı eskiden beri Avrupa'daki mücadeleleri destekleyen Osmanlı yönetimi, Hollanda'ya istedikleri ticaret imtiyazlarını verdi.

Sultanahmet Camii'nin İnşası (1609-1616)

Türk mimarisinin en önemli eserlerinden Sultanahmet Camii 1609-1616 yılları arasında inşa edildi. Sultanahmet Külliyesi, cami, medrese, imaret, tabhane, dârüşşifa, mektep ve dükkânlardan meydana geliyordu.

Boğdan'ın İşgali

Leh asillerinden Samuel Korezky, Kazaklar'la birlikte Osmanlı tâbiyetindeki Boğdan'a girerek Voyvoda Stefan'ı kovdu. Bunun üzerine Bosna Beylerbeyi İskender Paşa Boğdan'a gönderildi. İskender Paşa, Korezky'yi yenip, esirlerle İstanbul'a döndü. İskender Paşa, daha sonra Kazak meselesini halletmek için sefere çıktı. Ordular karşılaşmadan önce Lehler'in talebi üzerine Kazaklar'ın Osmanlı topraklarına, Kırım Tatarları'nın da Lehistan'a saldırmaması ve Lehistan'ın ödemekte olduğu vergiyi devam ettirmesi şartıyla anlaşma yapıldı.

Kâbe'nin Tamiri

Kâbe, Birinci Ahmed döneminde esaslı bir tamirat geçirdi. Sultan Ahmed, Kâbe'nin bir duvarını altın, bir duvarını gümüşten inşa etmek istemiş, ancak ulema karşı çıkmıştı. Birinci Ahmed, Kâbe duvarlarını İstanbul'dan ustalar göndererek tamir ettirdi. Kâbe'nin kapısı üzerindeki kitabe ile altınoluk yenilendi. Duvarları sağlama almak için de altın ve gümüşten 16 kuşak yaptırtmıştı. Medine'de Mescid-i Nebevî'nin eskiyen minberi de bu dönemde yenilendi.

GENÇ OSMAN DÖNEMİ (1618-1622)

Birinci Ahmed'in 1617'de genç yaşta ani ölümü Birinci Mustafa'ya taht yolunu açtı. Birinci Ahmed'in 13 yaşında oğlu Şehzade Osman olmasına rağmen tahta ölen padişahın oğlu değil kardeşi çıkarıldı. Şeyhülislâm Hocazâde Esad Efendi ile Kaymakam Sofu Mehmed Paşa diğer devlet adamlarını da yanlarına çekip, veraset sisteminde yeni bir yol başlatmışlardı. Kösem Sultan'ın da kendi oğullarını kurtarmak için bu hadisede rol oynadığı iddia edilir.

Bu durum Osmanlı tarihinde ilkti. Taht, padişahın oğluna değil kardeşine geçmişti. Ancak muhtemelen ağabeyinin 14 yıllık hükümdarlığı sırasında devamlı öldürülmeyi beklemek, Birinci Mustafa'nın akli dengesini bozmuştu.

Padişahın akli durumu yerinde olmadığı için devlet işlerini Valide Sultan idare ediyordu. Doktorlar padişahı tedavi etmeye çalıştılar, ancak bir netice alamadılar. Birinci Mustafa penceresinin altında orta oyunu oynatıp, aynı oyunu defalarca tekrarlatıyordu. Hoşuna gittiği zaman da pencereden değerli mücevherler atarak oyuncuları ödüllendiriyordu. Türbeleri geziyor, denizde balıklara altın atıyor, yollara paralar saçıyordu.

Devlet yönetiminde büyük söz sahibi olan Darüssaade Ağası Mustafa Ağa böyle aklı hafif bir padişah ile devlet idare edilemeyeceği kanaatini taşıdığı için, Birinci Mustafa'nın akılsızca ve gülünç durumlarını, hatta bütün şehzadeleri öldürmek istediğini etrafa yayıyordu. Birinci Mustafa'nın tahtan indirilmesi için uygun zemini hazırlayan Mustafa Ağa, sadrazamın İran seferinde bulunduğu esnada şeyhülislâm ile sadaret kaymakamını

(veziriazam vekili) Birinci Mustafa'nın padişahlıktan alınmasına ikna etti. Askerlere maaş dağıtılması sebebiyle Divân'ın toplandığı gün, Birinci Mustafa'yı dairesine kilitleyerek, Şehzade Osman'ı tahta çıkardı. Birinci Mustafa'nın taraftarlarını da askerlerin padişahı tahtan indirmek için geldiklerini söyleyerek korkuttu. Birinci Mustafa 26 Şubat 1618'de 96 gün sonra tahtan indirilerek, yerine Birinci Ahmed'in en büyük oğlu Osman geçirilmişti.

Birinci Ahmed tahta çıktığında çocuğu yoktu. Bu yüzden 3 Kasım 1604'te doğan oğlu Osman hanedanın devamı açısından çok önemliydi. Bu yüzden ona hanedanın kurucusu Osman Gazi'nin ismi verilmişti.

İkinci Osman babasından sonra tahta çıkamayan ilk padişahtır. 14 yaşındayken tahta çıkan İkinci Osman, valide sultan, Darüssaade Ağası Mustafa Ağa ve hocası Ömer Efendi'nin tesiri altında bulunmakla birlikte, genç yaşına nispetle atak bir yapıya sahipti. Babasının ölümünden sonra kendi yerine amcasının tahta çıkarılmasını hazmedememişti. Bu işe vesile olanlardan Sadaret Kaymakamı Sofu Mehmed Paşa'yı azletti. Şeyhülislâm Esad Efendi'nin ise yetkilerini azalttı.

Kırım Hanı'nın Kaçışı

Kırım hanlarından Mehmed Giray, Birinci Ahmed zamanında Yedikule Zindanı'na atılmıştı. Sultan Osman'ın tahta geçiş törenine adamlarımın da katılması gerekir diyerek kırk elli at kiralayıp, Yedikule'ye getirtti. Bütün adamlarını atlara bindirip, birine de kendisi bindi. Mehmed Giray, aniden atını dışarı sürüp, zindancıların şaşkın bakışları arasında dolu dizgin kaçtı. Ancak Mehmed Giray, Prevadi'de yakalanıp, tekrar Yedikule'ye hapsedildi. Bir süre sonra da Rodos'a gönderildi

Harem Dışından Evlenme

16. yüzyıldan itibaren Anadolu'daki beyliklerin tamamen ortadan kalkması ve haremin iyice kurumlaşmasıyla birlikte padişah ve şehzadelerin sadece cariyelerle evlenmesi âdet hâline gelmişti. Bu durumu ilk defa bozan İkinci Osman oldu.

Ayşe isimli bir cariyesi vardı. Bunun dışında Şeyhülislâm Esad Efendi ve Vezir Pertev Paşa'nın kızları ile evlendi. Ancak padişahın saray dışından, cariye olmayan ve hür doğmuş Türk kızlarıyla evlenmesi halk ve devlet adamları tarafından hoş karşılanmadı. O, bu davranışıyla bir geleneği yıkıyordu.

Kazaklar'la Mücadele

İkinci Osman tahta çıktığı sırada devam eden İran savaşları 1619'da yapılan anlaşma ile bitirildi. Ancak Lehistan sınırında bulunan Osmanlı toprakları ile Karadeniz kıyıları Kazaklar'ın tehdidi altındaydı. Kazaklar, Osmanlı topraklarına girip yağma faaliyetlerinde bulunduktan sonra Leh topraklarına sığınıyorlardı. Lehistan ise Kırım Tatarları'nın baskısı altındaydı. Bu sırada görevden alınan Boğdan Voyvodası Gaspar isyan ederek Lehistan'a sığındı. Özi Beylerbeyi İskender Paşa, asi voyvodayı ele geçirmek için harekete geçince karşısında Gaspar'ın askerleriyle birlikte Leh kuvvetlerini de buldu. 1620 Ağustos'unda Yaş civarında meydana gelen savaşta Osmanlı ordusu büyük bir zafer kazandı. Bu zafer veziriazamın da tesiriyle İkinci Osman'ın ecdadı gibi cihangir olup, şöhret kazanma arzusuna kapılmasına sebep oldu.

Kardeş Katli

Genç Osman, Lehistan seferine çıkma hazırlıkları yapılırken 1521 Ocak'ında kendisinden 4 ay küçük olan kardeşi Şehzade Mehmed'i öldürttü. Ancak bu iş için devrin Şeyhülislâmı Esad Efendi'den müsaade alamadı. Fetvayı şeyhülislâmlıkta gözü olan Rumeli Kadıaskeri Kemaleddin Efendi verdi. Devrin kaynakları Şehzade Mehmed'in öldürülmeden önce şu beddua yı ettiğini yazarlar; "Osman Allah'tan dilerim ki ömr ü devletin berbad olup, beni ömrümden nice mahrum eyledin ise sen dahi saltanat süremeyesin".

Boğaz Dondu

İstanbullular, şehzadenin yasını tutarken tarihte eşi az görülen bir hadise meydana geldi. 24 Ocak 1621'den 8 Şubat 1621'e

kadar hiç durmadan yoğun bir biçimde kar yağdı. Kışın şiddetinden İstanbul Boğazı'nda deniz buz tutmuş, sadece ortasında bir nehir büyüklüğünde bir yer akmaya devam etmişti. Ancak 9 Şubat'ta İstanbul Boğazı ve Haliç tamamen dondu. Eminönü'nden Üsküdar'a, Eminönü'nden Galata'ya yürünerek gidip gelinebiliyordu.

İkinci Osman tahta geçmeden önce Osmanlı hâkimiyetinde bulunan Macaristan'da meteor yağmuru görülmüştü. Genç Osman, bir güneş tutulması olayının ardından tahtta geçmişti. Tahta geçtikten kısa bir süre sonra da Kapalıçarşı'da büyük bir yangın yaşanmıştı. 1620'nin başlarında yaşanan veba salgını İstanbul'da birçok ölüme sebep olmuştu. Bir sene sonra Boğaz'ın donmasını önceki felaketlerle birleştiren Osmanlı tarihçileri, bu hadiseleri İkinci Osman'ın talihsizliğinin işaretleri ve hükümdarlığının sönüşünü habercisi gibi yorumlarlar.

Hotin Seferi (1621)

İkinci Osman, 7 Mayıs 1621'de görkemli bir törenle İstanbul'dan ayrıldı. Turla Nehri'ni geçildikten sonra 2 Eylül'de Hotin yakınlarındaki dağlık bir araziye varıldı. Bu bölgede Osmanlı öncüleri ile Kazaklar arasında büyük çarpışmalar yaşandı. Leh ordusu siperlere girerek bir milden daha uzun ve bir o kadar genişlikte kalenin etrafını çevirmişti. Bir ay kadar süren çatışmalarda iki taraf birbirine üstünlük sağlayamadı. Bir netice alınamayacağı anlaşılınca, Eflak Voyvodası'nın aracılığı ile iki devlet arasında 9 Ekim 1621'de sulh yapıldı.

Anlaşmaya göre Lehistan, Kazaklar'ın saldırılarına mani olacak; Boğdan, Eflak, Erdel ve Macaristan'ın içişlerine müdahale etmeyecek; Kırım hanları ve Boğdan voyvodaları ile ilişkilerini eski anlaşmalara uygun olarak sürdürecekti. Buna karşılık Osmanlılar, Kırım ve Boğdan kuvvetlerini Leh arazisine akından men edecekti. Osmanlı'ya karşı isyan eden Boğdan Voyvodası Gaspar'ın Leh kralına teslim ettiği Hotin Kalesi iade edilecekti.

Genç Osman'ın Öldürülmesi (1622)

İkinci Osman'ın sefer öncesinde kurduğu hayallerin hepsi boşa çıkmıştı. Yeniçerileri büyük bir zafer kazanamamasının sorumluları olarak görüyordu. Bu savaş, padişahla yeniçerilerin arasına soğukluk girmesine sebep oldu ve bu durum gün geçtikçe daha da kötüye gitti.

İkinci Osman, İstanbul'a döndükten sonra yeniçerilere çeki düzen vermek veya yeni bir ordu kurmak düşüncesine kapıldı. Tebdil-i kıyafet gezerek, uygunsuz durumda yakaladığı yeniçerileri cezalandırdı. Padişahın halka görünmeden görünmesi gerekirken Genç Osman alenen ortaya çıkıp, meyhanelerde yeniçeri kovalayarak, bir kısmını dövdü veya hançerle yaraladı. Bu durum da padişahın asker ve halk gözünde sıradanlaşmasına sebep oldu.

Kızlarağası Süleyman Ağa ile hocası Ömer Efendi genç padişahı hacca gitmek bahanesiyle İstanbul'dan ayrılmaya teşvik ediyorlardı. Veziriazam Dilaver Paşa da bu duruma ses çıkarmıyordu. Ancak Şeyhülislâm Esad Efendi padişahın bu hareketine şiddetle karşı çıkarak, "Padişahlara hacdan ziyade adaletle hükmetmek gerekir. Kaldı ki bir fitne çıkması ihtimal dâhilindedir" demiştir.

Bütün itirazlara rağmen sultanın hacca gitmek için Üsküdar'a geçmesi bardağı taşıran son damla olmuştu. 18 Mayıs 1622'de sipahi ve yeniçeriler, isyan bayrağını açtılar. Padişah, durumun kötüye gittiğini görünce hacdan vazgeçti. Ancak öldürülmesi istenen kişileri vermeyi reddetti. Asiler, sarayı basıp, Birinci Mustafa Harem'den çıkarılarak Orta Cami'ye götürdüler. Genç Osman Yeniçeri Ocağı'na sığındı. Ancak Veziriazam Davud Paşa, İkinci Osman'ı öldürterek Birinci Mustafa'nın tahtını sağlama almaya çalıştı. Devrik sultan Yedikule'ye götürülerek öldürüldü. Onun ölümü ile devlet tam

bir kargaşa ortamının içine girdi ve IV. Murad, 1632'de dizginleri eline alana kadar bu durum devam etti.

İkinci Osman'ın katledilmesi çağdaş kaynaklarda kabul edilemeyecek bir facia olarak anlatılır. Osmanlı tarihinde ilk defa bir padişah idare ettiği insanlar tarafından öldürülüyordu. Bu feci olayın suçlusunun ulema mı yoksa yeniçeri ve sipahi mi olduğu daha çağdaş kaynaklarda da tartışılmaya başlandı. Genç Osman, hakkında mersiyeler yazıldı.

İstanbul'da Anarşi

İkinci Osman'ı Yedikule'de bizzat boğdurtan Davud Paşa, asilerle birlikte hareket etmesine rağmen başkentteki durumu kontrol altına alamadı. Kargaşa durmayınca Kara Davud Paşa azl ve Mere Hüseyin Paşa veziriazamlığa tayin edildi. Mere Hüseyin Paşa, veziriazam olduktan sonra bozulan devlet otoritesini tekrar tesis etmek için harekete geçtiyse de başarılı olamadı. Ardı ardına veziriazam değişiklikleri yapıldı, fakat devlet otoritesi bir türlü kurulamıyordu.

Anadolu'da İsyan

Taşrada ortaya çıkan yeni hadiseler veziriazamın yükünü daha da ağırlaştırdı. Bağdad'da Bekir Subaşı, Beylerbeyi Yusuf Paşa'yı öldürerek şehrin fiili hâkimi hâline geldi. Trablusşam Beylerbeyi Seyfoğlu Yusuf Paşa, başkentte yaşanan kargaşadan istifadeyle bölgede otoritesini daha pekiştirmek için sekbanlar marifetiyle yeniçerileri kendi eyaletinden kovdu.

Erzurum'da Abaza Mehmed Paşa, padişah katili ilân ettiği bütün kapıkullarını yakaladığı yerde öldürerek İkinci Osman'ın intikamını alacağını söylerek bir isyan başlattı. Trablusşam ve Maraş beylerbeyileri ile bazı sancakbeyleri de Abaza Paşa'nın yanında yer aldılar. Halktan bazı kesimler de "devlet valide sultanın elindedir, padişah akıl sahiplerinden değildir" diyerek isyana destek verdiler. Sayıları 30 bine ulaşan

asiler Anadolu'da ellerine geçen bütün yeniçeri, cebeci, topçu gibi ocak mensuplarını öldürdüler.

Ulema-Asker Çatışması

1622 yılının sonunda sipahiler, Divân'da, "Taşrada kadılar ve halk bizi sultan katili diye lanetlerler, elbette kim katletti ise hakkından gelinsin" diyerek İkinci Osman'ı öldürenlerin cezalandırılmasını istediler. İkinci Osman'ın Yedikule'de öldürülmesi hadisesine karışanlar tek tek yakalanıp, öldürüldü.

Veziriazam Gürcü Mehmed Paşa, Davud Paşa'yı öldürterek, hem İkinci Osman'ın katillerini ortadan kaldırarak nispeten halkın vicdanını rahatlatmış hem de asayişi bir nebze olsun tesis etmeyi başarmıştı. Fakat Mere Hüseyin Paşa, yeniçeri ve sipahilere para dağıtarak veziriazamlığı tekrar elde etti. Mere Hüseyin Paşa, halka ve askerler dışındaki diğer makam sahiplerine karşı ise son derece zalim ve zorbaydı. Bir kadıya karşı sert davranışları üzerine ulema galeyana gelip Fatih Camii'nde toplandılar. Mere, ulemadan birçok kişiyi öldürttü. Mere Hüseyin Paşa ulemayı sindirdikten sonra kendini kuvvetli sipahi zorbalarından kurtarmak istedi. Fakat yeniçerilerin desteğini alamayınca vezaretten çekildi.

Birinci Mustafa'nın Tahttan İndirilmesi

Padişahın aklının yerinde olmamasından dolayı herşey alt üst olınuştu. Hazine boşalmıştı ve zorbalık her yere hâkimdi. Asker ve halk da padişahın deliliğinin farkındaydı. Birinci Mustafa, tahttan indirilerek Dördüncü Murad Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni padişahı oldu.

DÖRDÜNCÜ MURAD DÖNEMİ (1623-1640)

Dördüncü Murad tahta geçtiğinde 11 yaşındaydı ve o tarihe kadarki Osmanlı hükümdarları içerisinde o zamana kadar en küçük yaşta tahta geçen padişahtı. Dördüncü Murad tahta geçtiğinin ertesi günü Eyüp Sultan'da Şeyh Aziz Mahmud Hüdayi'nin elinden kılıç kuşandı. Ancak tahta çıktığında sünnetsiz olduğu için cülusunun 5. günü sünnet edildi. Annesi Kösem Sultan iktidar mücadelesinde tek kaldı ve iktidarı 1632'ye kadar fiilen elinde tuttu.

Kazaklar'ın İstanbul Baskını

Donanma Kefe tarafında iken Kazaklar Karadeniz'i boş bulup 150 adet şayka ile 1624 yasında Boğaziçi'ne girip, Yeniköy'ü yağmaladılar ve birkaç dükkânı yaktılar. İstanbul'dan bostancılar ve yeniçeriler gemilere bindirilip gönderilince kaçtılar. Ancak İstanbul'un bir yağmaya uğraması görülmüş hadise değildi.

Kırım Hanı'nın İsyanı

Mehmed Giray'ın isyanı üzerine Osmanlı yönetimi hanlığını tanımak zorunda kalmıştı. Osmanlı Devleti 1627 yazına gelindiğinde, Kırım'da kaybettiği hâkimiyetini geri almak için harekete geçti. 1628 baharında Mehmed Giray ve Şahin Giray azledildi. Yapılan mücadele sonucunda Mehmed Giray öldürülerek Kırım'da Osmanlı hâkimiyeti yeniden tesis edildi. İsyan bastırılmıştı ama Kazaklar, Mehmed ve Şahin Giray kardeşlerle kurdukları ittifak sayesinde bölgede önemli bir güç haline gelmişlerdi.

Devlet Otoritesinin Tesisi

10 Şubat 1632'de İran seferinde başarısız olan Veziriazam Hüsrev Paşa'nın azledilerek yerine Hafız Ahmed Paşa'nın getirilmesi, veziriazamlık bekleyen Recep Paşa'yı rahatsız etti. Recep Paşa kışkırtmasıyla sipahiler sadrazamın aleyhinde isyan ettiler. Hafız Ahmed Paşa, ayak divânında padişahın nasihatlerinin asiler tarafından dinlenmediğini görünce, "Padişahım! Bin tane Hafız gibi kulun yoluna fedadır..." deyip yer öptükten sonra bir kere "Bismillâhirrahmânirrahîm ve lâ havle velâ kuvvete illâ billâhilaliyyilazîm. İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ûn" deyip askerlerin arasına daldı. Birkaç dakika sonra veziriazamın paramparça edilmiş cansız bedeni yerde yatmaktaydı. Dördüncü Murad'ın asilere cevabı Tokat'ta bulunan Serdar Hüsrev Paşa'nın öldürülmesi oldu. Ancak bu durumu bahane eden asiler 11 Mart 1632'de yeniden isyan ettiler. Ayak divânına çıkmaya zorlanan Dördüncü Murad'dan, defterdar, yeniçeri ağası ve Musahib Musa Çelebi'nin başlarının kesilmesi isteniyordu. Birkaç gün sonra da asilerin istedikleri kişiler saklandıkları yerlerden çıkarıldılar ve cesetleri Atmeydanı'na asıldı.

Hadiseler karşısında bir şey yapamadan, olanları içine atarak, sabreden Dördüncü Murad, bu gelişmelerden kısa bir süre sonra devletin yönetimini ele almak üzere harekete geçti. Dördüncü Murad, 18 Mayıs 1632'de divândan sonra Veziriazam Topal Recep Paşa'yı huzuruna çağırdı. "Gel, bakalım topal zorbabaşı" diyerek seslendiği veziriazamın kendini savunmak için verdiği cevaplarla iyice hiddetlenen padişah, onu derhal boğdurtup, cesedini onunla birlikte saraya gelen zorbaların önüne attırdı.

Dördüncü Murad devlet yönetimini ele aldığında bir dizi yeni düzenleme yaparak, Osmanlı İmparatorluğu'nu 15 yıldır devam eden istikrarsızlıktan kurtardı. Padişahlık makamının otoritesini yeniden tesis etti. Devlet düzenini yeniden

sağlarken Koçi Bey'in yazdığı risâleden esinlendi. Bürokrasi, asker ve ulema içerisindeki rüşvet alanlar tespit edildi ve bunlar ya öldürüldü ya da sürüldü. Haksız kazanılmış paralar müsadere edildi. Vergi kayıtlarını yeniden gözden geçirtti ve vergilerin düzenli ödenmesini sağladı. Timar sistemini revizyona soktu. 1632'de ülke çapında yaptırdığı timarlı asker sayımıyla haksız yere kullanılan timarlar tespit edilerek, asker sayısı yeniden belirlendi.

Büyük Yangın ve Kahvehanelerin Kapatılması (1633)

2 Eylül 1633 Cuma sabahı Cibali'de bir gemi kalafatlanması sırasında başlayan yangında İstanbul'un beşte biri kül oldu. 1633'te meydana gelen büyük İstanbul yangını üzerine kahvehanelerde hoşnutsuzluk dile getirilmeye başlandı. Dördüncü Murad otoritesini daha yeni kuruyordu. Bu durum karşısında padişah, Şeyhülislâm Ahizâde Hüseyin Efendi'den bir fetva alarak 1633'te kahvehaneleri kapattı. Bir ferman yayınlayarak, kahve ve tütün içilmesini yasakladı. Bir yıl sonra meyhaneler de kapatıldı ve içki yasağı başladı. Bu yasaklara uyulup uyulmadığı bizzat Dördüncü Murad tarafından sıkı ve sert bir şekilde denetlendi.

Öldürülen İlk Şeyhülislâm

Osmanlı İmparatorluğu'nda ulema sınıfı genellikle ölüm cezasına çarptırılmazdı. Dördüncü Murad, görevini aksattığı gerekçesiyle İznik kadısını astırmıştı. İznik kadısının başına gelenler, İstanbul'daki ulema arasında büyük bir tepki yarattı ve devrin şeyhülislâmı Ahizâde Hüseyin Efendi durumu sultanın annesi nezdinde protesto etti. Ulemanın kendi arasındaki bir toplantıda da sultanın aleyhine fazla atılıp tutulunca, bu durum Dördüncü Murad'ı tahttan indirme hazırlıkları diye sultana duyuruldu.

Dördüncü Murad, Bursa'da avlanırken tahtın elden gidiyor haberini alır almaz İstanbul'a dönerek, şeyhülislâmı ve İstanbul kadısı olan oğlunu görevden alıp, sürgüne gönderdi.

Fakat hırsını alamadığı için ertesi gün bostancıbaşını göndererek sürgüne giden şeyhülislâmı yolda yakalatıp, 1634 Şubat'ında idam ettirdi.

Revan Seferi (1635)

İran savaşlarının Osmanlılar'ın aleyhine olan gidişatına dur demek isteyen Dördüncü Murad uzun bir hazırlık yaptıktan sonra 1635 baharında İran'a doğru hareket etti. Sefer boyunca görevinde ihmal gösterenleri, yolda ele geçirdiği zorbaları ve hakkında şikâyet vaki olanları, idam ettirdi. 26 Temmuz'da Revan Kalesi önlerine gelen Osmanlı ordusu kaleyi kuşattı. Safeviler 8 Ağustos'ta teslim oldular. Kalenin hâkimi Emirgûneoğlu Tahmasb Kulu padişahın hizmetine girerek, zamanla yakın çevresinden birisi oldu. İstanbul'un Emirgân semti, ismini onun buradaki köşkünden dolayı almıştır.

Revan'dan hareket eden Osmanlı kuvvetleri 13 gün sonra Tebriz'e girerek, şehri tahrip etti. Kışın yaklaşması, Safeviler'in de meydana çıkmaması yüzünden Dördüncü Murad, geri döndü. Dördüncü Murad, bu zaferin anısına Topkapı Sarayı'nda Revan Köşkü'nü yaptırdı.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kardeş katli bir süredir uygulanmıyordu. Dördüncü Murad, Revan'ın fethi üzerine bu uygulamaya tekrar geri döndü. Fethi İstanbul'a bildirirken, gönderdiği bir diğer emirle de kardeşleri Bâyezid ve Süleyman'ı boğdurttu.

Bağdad Seferi (1638)

Osmanlı ordusunun dönmesinden sonra Safeviler harekete geçerek Revan'ı kuşattılar. Kış yüzünden takviye kuvvetleri gönderilemeyince üç ay direnen Revan teslim oldu. Daha sonra barış için elçi gönderdiler. Ancak Dördüncü Murad, barış teklifine cevabı Bağdad'da vereceğini söyleyerek elçiyi hapsettirdi.

Bağdad seferine çıkmadan önce hayattaki iki kardeşinden biri olan Kasım'ı öldürttü. 8 Mayıs 1638'de İstanbul'dan Bağdad'a

doğru hareket edildi. Revan seferinde olduğu gibi, bu seferde de yol boyunca suçlu görülen birçok kimse idam edildi. 15 Kasım'da Bağdad önlerine gelen Osmanlı ordusu şehri kuşattı. Veziriazam Tayyar Mehmed Paşa'nın da şehid olduğu birbuçuk ay süren kuşatma şehrin teslimiyle neticelendi. Ancak İranlılar'ın bir kısmının teslim şartlarını bozarak, iç kalede savaşa tekrar başlamaları Safevi askerlerinin hemen hemen tamamının öldürülmesiyle neticelendi. Bağdad, yıllar sonra tekrar Osmanlılar'ın eline geçmişti. Dördüncü Murad, İstanbul'a dönünce bu zaferin anısına da Topkapı Sarayı'nda Bağdad Köşkü'nü yaptırdı.

Kasrışirin Anlaşması (1639)

Padişah dönmüş, veziriazam ise orduyla beraber Bağdad'da kalmıştı. İki taraf arasında elçiler gelip gitmeye başladı. Sonunda 1623'ten beri devam eden İran harpleri, Kasrışirin önlerinde Zehab'ta Osmanlı karargâhına gelen Safevi elçisi Saru Han ile üç gün devam eden görüşmeler sonucu imzalanan anlaşmayla bitirildi. 17 Mayıs 1639'da imzalanan bu anlaşmanın önemi iki devlet arasında Lale Devri'ne kadar devam edecek bir sınırın çizilmesidir.

Kadızâdeliler

17. yüzyılın ilk yarısında devlet otoritesinin bozulmasından dolayı birçok mesele vardı. Kadızâdeliler adı verilen gruba göre, dertlerin sona ermesi için yapılması gereken iş, dine sonradan sokulan uygulamaların ortadan kaldırılmasıydı. Bu yapıldığında tüm dertlerin devası bulunacak ve İslâmiyet'in en iyi şekilde yaşandığı Asr-ı Saadet dönemi tekrar yaşanacaktı. Kadızâdeliler, dine sonradan sokulan uygulamaların yaygınlaşmasındaki en büyük sorumluluğun tarikatlarda olduğunu iddia ediyorlardı.

İstanbul halkı Kadızâdeliler ve tarikat mensupları diye ikiye bölündü. Birbirlerinin imamlık ettiği camiye gitmemeye ve hatta birbirlerine selam bile vermemeye başlamıştı. Kadızâdeli imamların vaazlarından etkilenenler tarikat mensuplarını

sokak aralarında döverken, bazıları da tekkeleri silahlı olarak basıp, zorla kapattırıyorlardı.

Abdülmecid Sivasî'nin başını çektiği bir grup Kadızâdeliler'in fikirlerine karşı çıktı. Halvetî Şeyhi Abdülmecid Sivasî'nin taraftarlarına Sivasîler denildi. Artık İstanbul'un her yerinde Kadızâdeliler'le Sivasîler arasında tartışmalar ve siyasi üstünlük kurma yarışı yaşanıyordu.

Dördüncü Murad, tütünün haram sayılarak yasaklanmasında ve kahvehanelerin kapatılmasında Kadızâde Mehmed Efendi'nin desteğini gördüğü için bu grubu desteklemişti. Kadızâdeliler, hareketlerinin kurucusu Mehmed Efendi'nin 1635'te ölümünden sonra daha da etkin oldular. İstanbul camilerinin çoğunun kontrolünü ellerine geçirdiler.

Azak'ın İşgali

Yemen'de ve Cebel-i Lübnan'da ayaklanmalar meydana geldiyse de fazla büyümeden bastırıldı.

Dördüncü Murad devrinin İran seferleri dışındaki en önemli olayı Osmanlı topraklarına yapılan Kazak saldırılarıdır. Zaporog Kazakları, 1637'de Azak'ı zaptettiler. Kazak meselesi yüzünden Lehistan ile daha önceden bozulan ilişkilerdeki gerginlik devam etti. Dördüncü Murad'ın, bu ülke üzerine yapacağı seferden, Lehistan'ın talebi üzerine vazgeçti ve iki ülke arasında anlaşma yapıldı.

Sultan İbrahim döneminde 1642'de Sultanzâde Mehmed Paşa bir ordu ile üzerlerine gönderildi. Ayrıca bu Kazaklar'ı himaye eden Rus Çarı tehdit edildi. Rus Çarı'nın kaleyi boşaltma emri üzerine Kazaklar, Azak'ı tahrip ederek buradan ayrıldılar. Bu dönemde, ayrıca Lehistan'ın himayesinden çıkan Ukrayna Kazakları'nın Osmanlı kontrolünde bir devlet kurmaları için ilk adım atıldı. Lehistan'la da bir anlaşma yapılarak Tatarlar'ın bu ülkeye akınlarının önlenmesi kararlaştırıldı.

Venedik'le Çekişme

Venedikliler'le bir ara ilişkiler bozuldu. Osmanlı topraklarındaki Klis sancağına ait bazı köylerin işgali ve Cezayir gemilerinin batırılması üzerine, durumu Bağdad seferinde haber alan Dördüncü Murad, Osmanlı ülkesindeki bütün Venedikliler'in öldürülmesini ve donanmanın sefer için hazırlanmasını emretti. Bunun Osmanlı menfaatlerine uygun olmadığını düşünen devlet adamları bu emri padişaha hissettirmeden uygulamaya sokmadılar. Kısa bir süre sonra da padişaha rica ederek Venedikliler'i hapisten kurtardılar. Venedik'in 200 bin altın tazminat vermesi üzerine savaştan vazgeçildi.

Dördüncü Murad iki İran seferiyle doğu sınırlarını güvence altına almıştı. Ölmeden önce donanma için yeni gemiler inşa ettiriyordu. Devrin kaynakları karadan ve denizden Venedik üzerine sefer hazırlığında olduğunu belirtirler. Hedefi muhtemelen Girit'ti.

17. YÜZYIL ISLAHATLARI

17. yüzyılda Osmanlı memur ve düşünürleri devlet düzenindeki aksaklıkları ve çözüm yollarını göstermek için çeşitli devlet adamları raporlar kaleme almışlardır. Bunlara genellikle Islahat layihası denilir. Ayrıca nasihatname veya siyasetname kitapları olarak da bilinir. En ünlüsü Koçi Bey'in Dördüncü Murad ve Sultan İbrahim'e sunduğu risalelerdir.

Islahat layihalarına göre Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bozulmanın sebeplerini Mehmet Öz şöyle tespit etmiştir:

a- *Balık baştan kokar:* Bu sözden maksat bozulmanın en üstte başladığıdır. Bazı yazarlar padişahı ima ederken, çoğunluğu veziriazamı sorumlu tutarlar.

b- *Daire-i adliye ve Kanun-ı kadim:* Osmanlı devlet yönetiminin teorik temellerinden birisi "Daire-i adliye", yani adalet dairesidir. Bu kaidenin ana temeli halka iyi davranılmazsa vergi gelirlerinin azalması sonucunda devletin zayıflayacağıdır. Yazarlar, adalette ihmal olduğunu belirtirler. Osmanlı yönetiminin ana kaidelerinden birisi de "Kanun-ı kadim", yani eskiden beri uygulanmakta olan kanunlara riayettir.

c- *Rüşvet ve mansıpları ehline vermemek:* Kanunlara uyulmaması rüşvete bağlanır. Rüşvet ve adam kayırma yüzünden memuriyetler hak edene verilmemiştir.

d- *Erkân-ı Erbaa ve toplum hiyerarşisinde bozulma:* Osmanlı İmparatorluğu statücü bir devletti. Herkesin kendi yerini bilmesi gerekirdi. Sınıflar arasındaki geçişler, ilim tahsili dışında fazla istenilmezdi. Timar sistemine ve Kapıkulu

ocaklarına dışarıdan kanunlara göre girmemesi gereken kişilerin rüşvet ve iltimasla alınması toplum düzenini bozmuştur.

e- *Hazinenin dengesi:* Islahat layihası yazarlarının hemen hemen hepsi hazinenin gelirlerinin artırılmasının üzerinde durmuşlardır. Bunu için çeşitli öneriler getirirler. Bunlardan en başta geleni ise devlet kadrolarındaki şişkinliklerin azaltılmasıdır.

f- *Ahlaki çürüme:* Toplumun bütün kesimlerinde görülen ahlaki çürümenin üzerinde genişçe durulur. Ahlaki çürüme, rüşvet ve adam kayırma ile ilişkilendirilir.

Islahat layihası yazarlarının devletin düzelmesi için yapılması gereken asıl iş olarak "Kanun-ı kadime riayet", yani eskiden beri uygulanan kanunlara uyulmasını istediklerini belirtir. Padişah devlet işleri ile bizzat ilgilenmeli, dürüst ve ne yapacağını bilen bir veziriazam bulup, ona rahat çalışma şartları içerisinde tayin etmelidir. Veziriazamlar da kanunları uygulamak için, her işe layık olanı getirmelidir. Timarlar, eyaletlerdeki ve merkezdeki yöneticilerin ellerinden kurtarılıp, layık olanlara verilmelidir. Bu işler yapılırken hiç kimse kayrılmamalı, kanunlara uymamakta ısrar edenler "siyaset kılıcıyla", yani ölüm cezasıyla korkutulmalıdır.

16. yüzyıl sonu ile 17. yüzyılın ilk yarısındaki ıslahat önerileri gelenekçidir ve geçmişe dönülmesi ön plandadır. Yani 18. yüzyıldaki düzen değişikliği, yani "Nizâm-ı Cedid" fikri yoktur. Kanun-ı kadimin ihyası vardır. Avrupa'daki gelişmeler bir model olmak bir tarafa, bazı askeri uygulamalar dışında dikkate dahi alınmamıştır. Bu dönemde gözler Avrupa'da değil, geçmiştedir.

16. yüzyılın sonlarında, nüfus artışı, askeri sistemdeki değişim, Celali isyanları, mali buhran ve dünya iktisadî sistemindeki değişiklikler Osmanlı İmparatorluğu'nun düzenini bozup, devleti buhrana soktu. Osmanlı bürokratları 16. yüzyılın sonlarından itibaren değişen dünya şartlarına paralel

olarak kendi yapısını değiştirdi. 17. yüzyılın ortalarına gelindiğinde imparatorluğun klasik şeklinden tamamen farklı yeni bir devlet yapısı ortaya çıkmıştı.

Osmanlı devlet düzenindeki bozuklukların düzeltilmesi için layiha kaleme alan yazarlar, Osmanlı sistemi içerisinde yetiştikleri için farklı bir dünya görüşüne sahip değillerdi. Bu yüzden değişen dünya şartlarının analizini yapamadılar, Osmanlı askeri gücünün zirvede olduğu klasik döneme tekrar dönülmesini önerdiler. Osmanlı malî-askerî ve idarî örgütlenmesinin belkemiği olan timar sisteminin değişen dünya şartlarına uygun olmadığını anlayamadılar ve bu sistemin tekrar ihya edilmesinde ısrar ettiler.

SULTAN İBRAHİM DÖNEMİ (1640-1648)

Dördüncü Murad, 8 Şubat 1640 gecesi, 28 yaşındayken kardeşi Şehzade Kasım'ı boğdurttuğu odada öldü. Osmanlı İmparatorluğu'nun saygınlığını ve gücünü geçici de olsa yeniden canlandırmıştı. Devletin iç düzeni tesis edilmiş, yıllarca süren savaşların sonunda İran mağlup edilmiştir.

Sultan İbrahim babası Birinci Ahmed öldüğünde henüz üç yaşındaydı. Çocukluğunda amcası Birinci Mustafa'nın deliliklerini, ağabeyi İkinci Osman'ın öldürülüşünü gördü. Diğer ağabeyi Dördüncü Murad'ın tahtta durumunu sağlamlaştırdıktan sonra kardeşlerini (Şehzade Bâyezid, Şehzade Süleyman ve Şehzade Kasım) boğdurtması, Şehzade İbrahim'in psikolojisini iyice bozdu. Şehzade İbrahim, bu yüzden 1637'den sonraki üç yılda ölümü bekledi, durdu.

Sultan İbrahim tahtta çıktığı zaman hanedanın hayatta bulunan tek erkek üyesiydi. Cülusundan ilk oğlunun doğmasına kadar yaklaşık iki yıllık bir süre geçti. Hanedanın sona erme tehlikesi ortaya çıktığı için bu iki yıl kamuoyunun endişeli bekleyişiyle geçti. Padişahın bir oğlu olması için yapılmadık şey kalmadı. Sonunda 1642 başlarında daha sonra Avcı Mehmed diye anılacak Şehzade Mehmed'in doğması üzerine herkes rahat bir nefes aldı. Bu doğumun ardından hanedanın erkek üye sayısı hızla arttı.

Yangınlar

Sultan İbrahim döneminde, 1640 ve 1645'te meydana gelen iki büyük yangın İstanbul'un önemli bir bölümünü yakıp, kül etti.

Düğünler

Osmanlı hanedanında küçük yaştaki padişah kızlarının evlendirilmesi Sultan Birinci Ahmed zamanında başlamıştı. Ancak Sultan İbrahim ile gelenek hâlini aldı.

Öldürülen Veziriazamlar

Sultan İbrahim, tahta çıktığı sırada veziriazam olan Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın iyi bir devlet adamı olması sebebiyle yönetimde bir aksaklık yaşanmadı. Ancak padişahın yakınlarından Cinci Hoca ve Yusuf Paşa'nın aleyhine çalışmalarını sona erdirmek isteyen veziriazam, Yeniçeri Ocağı'nı isyan ettirerek bu iki kişiyi sultanın çevresinden uzaklaştırmak istedi. Durumu haber alan padişah ise Yeniçeri Ocağı'nın ileri gelenleri ile görüştükten sonra 31 Ocak 1644'te Kemankeş Kara Mustafa Paşa'yı idam ettirdi. Onun ölümü ile Sultan İbrahim'in hükümdarlığının istikrar içerisindeki yılları sona erdi.

İkinci veziriazamı Sultanzâde Mehmed Paşa, bu makamda iki defa iki yıl görev yaptı. Onun azlinden sonra veziriazamlığa getirilen Salih Paşa sultanın bir çılgınlığı sonucunda öldürüldü. Padişah şehir içerisinde araba kullanılmasını yasaklamıştı. Bir gün şehirdeki bir hocaya okunmaya giderken önüne bir arabanın çıkması üzerine veziriazamın emrini uygulamayı ihmal ettiği kanaatine vardı ve gittiği hocanın evine çağırttığı Salih Paşa'yı orada boğdurttu. Yerine yakın çevresinden musahibesi Şekerpare kadının kocası Kara Mustafa Paşa'yı getirdi. Ancak Sadaret Kaymakamı Hezarpare Ahmed Paşa'nın padişahı kandırması üzerine, Kara Mustafa Paşa'nın veziriazamlığı mühür eline geçmeden 1 gün sürdü. Yerine Hezarpare atandı. Bunun zamanında devlet işleri iyice bozuldu. Rüşvet aldı başını, gitti. Veziriazam ocak ağalarını ortadan kaldırmak istemesini hayatıyla ödedi. Ayaklanan yeniçeriler onu parça parça etti.

Girit Seferi (1644)

Dördüncü Murad zamanında iki İran seferiyle imparatorluğun doğu sınırlarını güvence altına alınmıştı. Bu yüzden Osmanlılar'ın yüzü batıya döndü ve donanma için yeni gemiler inşa ettirildi. Dördüncü Murad'ın ölümü üzerine Girit seferine çıkılamamıştı.

Sultan İbrahim'in saltanatının ilk yıllarında İran ve Avusturya ile anlaşmalar yenilenmişti. Bu yüzden Doğu ve Batı sakindi. Sultan İbrahim'in hükümdarlığı döneminde de Girit, Osmanlılar'ın hedefi olmaya devam etti. 1644'te darüssaade ağalığından emekli olup, hacca giden Sünbül Ağa'nın gemisi Girit civarında Malta korsanları tarafından ele geçirilip, yağmalanınca, Osmanlı İmparatorluğu bu işten Girit'teki Venedikliler'i sorumlu tuttu. Donanma 30 Nisan 1645'te Girit'e doğru yola çıktı. Osmanlı hükümeti seferin Girit'e olduğunu İstanbul'da bulunan elçiliklerden ustaca saklamış, onları hedefin Malta olduğuna inandırmıştı. Başlangıçta Girit'in önemli mevkilerinden Hanya ele geçirildi. Ardından Resmo ve diğer kaleler alındı. Ancak daha sonra fetihler durdu ve savaş uzayarak Ege Denizi'ne ve Dalmaçya sahillerine yayıldı. Girit seferi Osmanlı İmparatorluğu'nun iç siyasetini de etkiledi. Devlet adamları burada başarı gösteremedikleri için sık sık görevden alındılar. Sultan İbrahim tahttan indirildiğinde Girit'in fethi tamamlanamamıştı.

Venedikliler, Osmanlılar'ın Girit'e çıkmasına karşılık vermek için Dalmaçya sahillerine saldırarak Klis'i ve Kırka sancağındaki birçok kaleyi ele geçirdiler. Ege Denizi'nde Osmanlı ulaşımına sekte vurdular. Çanakkale Boğazı'nı abluka altına aldılar.

Nasuhpaşazâde ve Varvar Ali Paşa İsyanları

1643'te isyan eden Halep Valisi Nasuhpaşazâde Hüseyin Paşa, önüne çıkan kuvvetleri mağlup ederek Üsküdar'a kadar geldi. Ancak burada vezaret mührünü beklerken, padişahın onu

itaate davet etmesi ve İstanbul'daki kuvvetlerin harekete geçmesi üzerine Kırım'a doğru kaçtıysa da yakalanıp öldürüldü.

Sivas Valisi Varvar Ali Paşa, 1647 Ekim'inde İstanbul'dan adam gönderilip bayram harçlığı olarak otuz bin guruş yollaması istenince, bu meblağı ödemesinin mümkün olmadığını söylemişti. Ayrıca İpşir Mustafa Paşa'nın Sivas'ta bulunan nikâhlı eşi Perihan Hanım'ın Sultan İbrahim'e takdim edilmek üzere İstanbul'a gönderilmesi emrini de geri çevirdi.

İstanbul'daki iktidar hiziplerinin meseleye müdahil olmasıyla merkezle valisi arasındaki gerilim farklı bir karakter kazandı. Varvar Ali Paşa da bunların tesiri ve taşrada mevcut hoşnutsuzluktan ötürü herkesin kendisini destekleyeceği beklentisiyle isyan bayrağını açarak etrafına adam toplamaya başladı.

Varvar Ali Paşa, 20 Mayıs 1648'de kendisine katılmaya geldiğini düşündüğü İpşir Mustafa Paşa'nın saldırısına uğradı. Hazırlıksız yakalanan Varvar Ali Paşa'nın ordusu kısa süre dağıldı, kendisi kaçmaya çalışırken yakalandı. İpşir Paşa'nın huzurundaki kısa bir muhakemeden sonra Ali Paşa'nın kellesi kesildi ve İstanbul'a gönderildi.

Yeniçeri İsyanı

1648'de Veziriazam Ahmed Paşa oğlunun düğününde yeniçeri ağalarının gecenin ilerleyen saatlerinde bir operasyonla öldürülmesi planlanmıştı. Ancak durumu haber alan ağalar düğünden ayrılıp, ertesi gün veziriazamın azli için toplandılar. Yeniçeri ileri gelenleri ve ulema, kendi aralarında Sofu Mehmed Paşa'yı yeni veziriazam ilân ettiler. Sultan, yeni veziriazam ile görüşmek için onu saraya davet etti. Askerlerin isteklerinin sonunun gelmemesi üzerine sinirlerine hâkim olamayan Sultan İbrahim, Mehmed Paşa'ya bağırdı ve bir yumruk attı. Canını padişahın elinden zor kurtaran veziriazam doğruca evine kaçtı. Vezaret mührünü de Orta Cami'de haber bekleyen yeniçeri ağalarına gönderdi. Olanları öğrenen ağalar, daha radikal

bir karar aldılar. Artık yeni hedefleri Sultan İbrahim'i tahttan indirip yerine oğlu Şehzade Mehmed'i geçirmekti.

Sultan İbrahim'in Öldürülüşü

Valide Kösem Sultan'la da anlaşan asker, Sultan İbrahim'i tahttan indirmek üzere harekete geçti. Sultan İbrahim kendisi için özel olarak hazırlanmış odaya hapsedildi.

Yeni bir fitne çıkmaması için yeniçeriler ve ulema, Sultan İbrahim'in öldürülmesi gerektiğine karar verdiler ve şeyhülislâmdan da bir fetva aldılar. Sultan İbrahim, Kara Ali'nin ellerinde 18 Ağustos 1648'de kapalı tutulduğu hücrede can verdi. Sultan İbrahim, Ayasofya'da amcası Sultan Mustafa'nın yanına gömüldü.

Osmanlı tarihinin "Deli" diye anılan tek üyesi Sultan İbrahim'dir. Ancak bu haksız bir yakıştırmadır. Onun kendi el yazısı ile fikirlerini söylediği ve çektiği ıztırapları anlattığı hatt-ı hümâyûnlarının tarihçiler ve doktorlar tarafından incelenmesi bu görüşün yanlışlığını ortaya çıkardı. Varılan sonuç onun bir psikozlu, yani deli olmadığı ve yine bir psikolojik bozukluğu yansıtan psikonevroz hastası olduğudur. Osmanlı tarihinin asıl "Deli" olarak anılması gereken padişahı Sultan İbrahim'in amcası Birinci Mustafa'dır.

İÇ KARIŞIKLIKLAR

Sultanahmet Camii'nde Kan Döküldü (1648)

Sipahiler, terfilerini yapılmamasını ve maaşlarını bahane ederek bahane ederek 25 Eylül 1648'de Üsküdar'da isyan bayrağını açtılar. Birkaç defa anlaşmak için aracılar gönderildiyse de sipahiler ikna edilemedi. Asileri vazgeçiremeyen veziriazam yeniçerileri yanına çekti. Bir süre devam eden görüşmelerin sonunda yeniçeriler Sultanahmet Camii'ne doğru harekete geçtiler. İsyan bastırılmış fakat artık "Ocak ağalarının bıyığını balta kesmez" olup, veziriazamı kontrolleri altına almışlardı.

Esnaf İsyanı (1651)

1651 yılında ise İstanbul, isyanlar açısından bir ilke şahit oldu. Bu defa isyan edenler askerler değil, İstanbul esnafı idi. 1650 yılında askere verilmesi gereken ulufenin, hazinede yeterli para olmadığı için, tamamı ödenemedi. Bunun üzerine düşük ayarlı para ile esnafın elindeki daha değerli para zorla değiştirilerek ek gelir sağlanmaya çalışıldı. Ekonomik durumları kötüleşen esnaf sarayın önünde toplandılar. "Adalet padişahım, adalet" feryadı yeri göğü inletiyordu. Dördüncü Mehmed'in huzuruna çıkan şeyhülislâm esnafın şikâyetlerini bir bir anlattı. Padişah da "Size böyle zulm olduğuna benim rızam yoktur" dedi. Kalabalığın sakinleşmesi için veziriazam azledilerek yerine Siyavuş Paşa tayin edildi. Esnaf, padişah fermanı olmadan dükkânlarını açmamakta kararlı olmasına rağmen yeniçerilerin tehditlerine daha fazla dayanamadı ve zamanla dükkânlarını açtı.

Kösem Sultan'ın Öldürülmesi

Birinci Ahmed devrinden itibaren riayet edilen Osmanlı geleneğine göre padişah öldüğünde annesi bütün hizmetçileriyle birlikte Eski Saray'a nakledilirdi. Dördüncü Mehmed tahta geçtiğinde bu kural uygulanmadı. Zira yeni padişahın annesi Turhan Sultan, Kösem'in kanatları altında yetişmiş 26 yaşında, tecrübesiz bir valideydi. Kösem Sultan devletin ileri gelenleri tarafından Turhan'ın tecrübesizliği ileri sürülerek "Valide-i Muazzama", yani "Ulu Valide" makamına getirildi.

Kaynanası ile kaçınılmaz bir mücadeleye gireceğini gören Dördüncü Mehmed'in annesi Turhan Sultan, saray ağaları, özellikle harem ağaları ile siyasi bağlarını güçlendirmeye başladı. Kösem Sultan, ocak ağalarına, hem kendisi hem de ağalar için büyük bir tehlike arz eden Dördüncü Mehmed'in bir vesileyle ortadan kaldırılıp, yerine hükmetmesi daha kolay olan Şehzade Süleyman'ın geçirilmesini önerdi. Ancak durumu haber alan Turhan Sultan'ın ekibi Kösem'i öldürdü. Ardından ocak ağaları saklandıkları yerlerde bulunup, öldürüldüler. Böylece Osmanlı tarihinde yeni bir dönem başlamıştı.

Yeniçeri-Sekban Çekişmesi

1655 başlarında veziriazam olan İpşir Mustafa Paşa şehre maiyetindeki binlerce sarıca, sekban ve başıbozuk levend askerini de getirdi. Üsküdar'da iki ay kadar bekleyen sarıca, sekban ve levendlerin durumu zamanla kötüleşti. Bunun üzerine yeniçerilerle birlikte isyan ettiler. Dördüncü Mehmed isyanın büyüyeceğini görünce İpşir Paşa'yı öldürttü. Fakat üç gün boyunca asiler şehirde terör rüzgârları estirirken onlarca ev ve işyeri de yağmalandı.

Çınar Vak'ası (1656)

Girit Savaşı'nın sürmesi yüzünden devlet, askerin maaşını ödemekte zorluk çekmekteydi. 1656'da isyan eden asilerin

istedikleri devlet adamları öldürülerek onlara verildi. Asiler, idam edilenlerin cesedlerini teker teker Sultanahmet Meydanı'ndaki çınar ağacına astılar. Böylece bu isyan tarihlerimizde "Çınar Vak'ası" olarak anıldı. Ölülerin baş aşağı asılması nedeniyle bu olay "Vak'a-yı Vakvakiye" olarak da bilinir.

KÖPRÜLÜLER DÖNEMİ (1656-1683)

Köprülü Mehmed Paşa

Dördüncü Mehmed'in annesi Turhan Sultan ne yaparsa yapsın devlet otoritesi düzelmiyordu. Reisülküttap Mehmed Efendi ve Mimarbaşı Kasım Ağa, valide sultanı 80 yaşındaki Köprülü Mehmed Paşa'nın devleti içinde bulunduğu durumdan kurtaracak bir kişi olduğuna inandırarak, paşayı sadrazamlığa tayin ettirdiler

Köprülü Mehmed Paşa, dostlarının valide sultanı ikna etmesi sonucu 15 Eylül 1656'da sadrazam olurken, görevi kabul etmek için bazı şartlar ileri sürüp, pazarlık yaptı. Köprülü, daha önceki sadrazamların, askerin ve sarayın müdahalesinden dolayı iş yapamadığını biliyordu. Seleflerinden daha geniş yetkilere sahip olmadan devlette devam eden düzensizliği ortadan kaldıramazdı. Bunun için padişahtan sadece kendisinin kararlarının uygulanacağına dair söz aldı. Bütün tayin ve azilleri sadrazam yapacaktı ve padişah sadrazamla ilgili çıkarılacak olumsuz söylentilere itibar etmeyecekti.

Kadızâdeli Hareketi'nin Sonu

Köprülü Mehmed Paşa, 1656'da sadrazam olunca ilk işinin bozulan devlet otoritesini yeniden tesis etmek olduğunu biliyordu. Köprülü, devlet otoritesini tesis etmeye çalışırken, Dördüncü Murad devrinden itibaren İstanbul'da büyük bir güç hâline gelen Kadızâdeliler, onun sadrazamlığının sekizinci günü, 2 Ekim 1656'da aleyhtarlarını sindirmek ve devlet yönetiminde söz sahibi olmak için harekete geçtiler.

Sadrazamın uyarılarına kulak asmayıp, isteklerinin yerine gelmesinde direttiler. Köprülü Mehmed Paşa, Kadızâdeliler'in isteklerini reddetti. Mallarına el koyup, hareketin liderlerini tutuklatarak Kıbrıs'a sürdü.

Köprülü'ye Karşı İsyan

Köprülü Mehmed Paşa'nın devlet otoritesini yeniden tesis etme çabalarına ilk tepkiyi yine askerler gösterecek ve isyan bayrağı tekrar İstanbul sokaklarında dalgalanacaktı. Sipahilerin ilk kıpırdanmaları, maaşlarının zamanında verilmemesi bahanesiyle oldu. Ancak sipahilerin barındıkları yerlere baskınlar düzenlendi ve ele geçirilen sipahi ağaları Sultanahmet Meydanı'nda idam edildiler.

İlk Çanakkale Müdafaamız (1656)

Köprülü Mehmed Paşa, masrafları kısıp, hazineye girmesi gereken paraları emniyet altına alarak bütçeyi denkleştirdi. Kendi durumunu emniyet altına aldıktan sonra Çanakkale Boğazı'ndaki Venedik ablukasını kaldırmak için harekete geçti.

Yapılan savaşta Venedik amiral gemisinin barut deposuna isabet etti ve göz açıp kapayıncaya kadar gemi sulara gömüldü. Amiral gemisinin parçalandığını gören diğer Venedik gemileri kaçtılar. Boğaz ablukasının kaldırılmasının ardından Bozcaada ve Limni'nin geri alınmasıyla Boğazlar'da emniyet sağlandı. Bu başarı ile sadrazamın prestiji arttı.

Devlet Otoritesinin Tesisi

Venedik tehlikesinin hafiflemesiyle, Anadolu'daki isyanlar ve Erdel'deki Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılma faaliyetlerine karşı harekete geçildi. Sadrazam Erdel'de iken, isyan eden Abaza Hasan Paşa, İstanbul önlerine geldi. Seferden geri çağrılan sadrazam, Abaza Hasan Paşa'nın üzerine yürüyünce asiler dağılarak geri çekildiler. Hasan Paşa barış isteyince onu ve yandaşlarını Halep'te bir ziyafette öldürttü. Köprülü'nün görevlendirdiği İsmail Paşa Anadolu'da geniş bir teftiş başlatarak,

durumu şüpheli görülen asker ve ulemayı yakalatıp, kellelerini İstanbul'a göndertti. Devrin kaynakları binlerce kişinin öldürüldüğünü söylerler. Köprülü, sert tedbirlerle devlet otoritesini yeniden kurmuştu.

Fazıl Ahmed Paşa'nın Sadrazamlığı

Köprülü Mehmed Paşa 85 yaşına gelmişti ve yaşlılığı iş görmesine engel olmaya başlamıştı. Padişah, sadrazamlığa Şam Beylerbeyi olan oğlunu getireceğine söz verince görevinden ayrıldı. Fazıl Ahmed Paşa, İstanbul'a babası öldüğü gün (30 Ekim 1661) geldi. Dördüncü Mehmed sözünde durarak sadrazamlığa onu tayin etti. Fazıl Ahmed Paşa babasından daha yumuşak ve zeki bir idareciydi. Gerektiğinde birçok kişiyi idam etmesine rağmen, isteklerini siyasi dehası ile yerine getirterek, fazla sertliğe başvurmadan devlet otoritesini devam ettirdi.

Uyvar'ın Fethi (1663) ve Sengotar Savaşı (1664)

Osmanlılar, Venedik'e karşı karadan bir savaş için hazırlıklar yaparlarken, Habsburglar'ın Osmanlı tabiiyeti altında olan Erdel'e müdahale etmeleri sebebiyle bundan vazgeçilip Avusturya'ya savaş açıldı.

Fazıl Ahmed Paşa, Avusturya'nın önemli savunma mevkilerinden Uyvar'ı 38 günlük kuşatmadan sonra 24 Eylül 1663'te fethetti. Uyvar'la birlikte 4 büyük kale, 30'a yakın palanga ve 700 köy Osmanlı topraklarına katıldı. Bu fetihler Avrupa'da büyük bir heyecan uyandırdı. 16. yüzyıldaki "Türk korkusu" geri döndü. Türk gibi kuvvetli sözü tekrar söylenmeye başlandı.

İspanya, Fransa, Saksonya ve Brandenburg, Avusturya'ya para ve asker yardımında bulunarak Türk ilerleyişini durdurmaya çalıştılar. Osmanlı ordusu düşmana ağır bir darbe vuramadığı için İstanbul'a geri dönmemişti. Kışı Macaristan'da geçirdikten sonra ilerlemeye devam etti. 1 Ağustos 1664'te Osmanlı kuvvetleri, Avusturyalı komutan Montecuccoli'nin idaresindeki orduyla Sengotar Köyü civarında karşılaştı. Osmanlı ordusu 1596'daki Haçova Savaşı'ndan sonra meydan savaşı yapmamıştı. Avusturya ordusunun başında da önemli bir komutan

olan Montecuccoli vardı. Avusturya kuvvetleri, bu savaşta Osmanlı ordusunu büyük bir hezimete uğratamadıysa da üstünlük sağlayıp, Türk birliklerinin nehri geçmesini de engelledi.

Avusturya galip gelmesine rağmen, bu savaştan sonra 10 Ağustos 1664'te imzalanan Vasvar Anlaşması'yla Erdel'den çekildi ve Osmanlı fetihlerini de tanıdı. Bu anlaşma bütün Avrupa'da şaşkınlıkla karşılandı.

Girit'in Fethi (1669)

Fazıl Ahmed Paşa, Avusturya sınırını emniyet altına aldıktan sonra Girit meselesini halletmek için harekete geçti ve sefer hazırlıklarını yaptıktan sonra 1666 Kasım'ında adaya çıktı. Üç yıl kaleyi muhasara etti. Fransa, Papalık ve Malta kuvvetlerinin mağlup edilmesi, ardından da kalenin muhasarasının şiddetlendirilmesiyle Venedikliler artık dayanamayacaklarını anladılar. Barış görüşmeleri başladı ve 6 Eylül 1669'da anlaşma imzalandı. 27 Eylül'de ise Kandiye Osmanlılar'a teslim edildi. Böylece Girit'te 25 yıldır sürüp giden savaşlar sona ermişti.

Kamaniçe'nin Fethi (1672)

1672'de Dördüncü Mehmed ve Fazıl Ahmed Paşa Kazak meselesinden dolayı Lehistan üzerine sefere çıktılar. Bugün Ukrayna'da olan Kamaniçe Kalesi kuşatıldı. Kale 9 günlük kuşatmayla fethedildi. Lehistan Osmanlı fetihlerini tanıyan Bucaş Anlaşması'nı imzaladı. Lehistan anlaşma şartlarına uymayınca 1673'te savaş tekrar başladı. Osmanlı İmparatorluğu Lehistan'la yaptığı 1676 ve 1678'deki anlaşmalarla Podolya'ya iyice yerleşti.

Büyük Sünnet Düğünü (1675)

Şehzade (İkinci) Mustafa, 1675 Mayıs'ında kardeşi Şehzade (Üçüncü) Ahmed ile birlikte 15 gün süren muhteşem bir düğün ile sünnet oldu. Bu düğünde aynı zamanda kızkardeşleri Hatice Sultan da Vezir Musahib Mustafa Paşa ile evlendirildi.

Sabatay Sevi ve Dönmelik

17. yüzyılın ortalarında İzmir'de ortaya çıkan Sabatay Sevi mesihim diye bazı Yahudiler'i etrafında toplamıştı. Osmanlı yönetimini rahatsız etmediği için başlangıçta kendisine karışılmamıştı. Ancak Osmanlı topraklarını taraftarları arasında taksime başlayıp, padişahın otoritesini saymamaya başlayınca dur denildi.

Sabatay Sevi, Divân'daki yargılanması esnasında Kelime-yi Şehadet getirerek görünüşte Müslüman oldu. Taraftarları da din değiştirdi ve Sevi'nin ölümünden sonra da efendilerine bağlı kalmaya devam ettiler. Dönme diye adlandırılan bu topluluk, uzun süre toplum içerisinde Müslüman görünürken, kendi içlerinde inançlarını muhafaza ettiler.

Çehrin Seferi (1678)

Fazıl Ahmed Paşa'nın 3 Kasım 1676'da ölümü üzerine Köprülü Mehmed Paşa'nın damadı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa sadarete getirildi. Bu dönemde Kazak Hatmanı Doreşenko'nun Osmanlı himayesinden çıkarak Ukrayna'daki Çehrin Kalesi'ni Ruslar'a teslimi üzerine sadrazam 1678'de Çehrin seferine çıktı. Rusya'nın Ukrayna'daki Kazaklar üzerindeki hâkimiyeti kırılmak isteniyordu. Osmanlılar 1678'de Ukrayna'ya girdiler ve Çehrin Kalesi'ni ele geçirdiler. Bu muharebe Ruslar'la yapılan ilk büyük savaştır.

VİYANA BOZGUN YILLARI (1683-1699)

İkinci Viyana Kuşatması (1683)

1670'li yıllarda Avusturya hâkimiyetindeki Protestan Macarlar ayaklanmıştı. Habsburglar'la yalnız başlarına mücadele edemeyeceklerini anlayan Tökeli İmre başkanlığındaki Macarlar, Osmanlı'dan yardım istediler. Fazıl Ahmed Paşa zamanında Osmanlı İmparatorluğu onlarla ilgilenmedi. Ancak onun yerine sadrazam olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa bu politikayı değiştirerek, Tökeli İmre'ye yardıma başladı. Budin Beylerbeyi, Avusturyalılar'ın elinde bulunan Orta Macar (Kuzey Macaristan) topraklarının bir kısmını alarak, Tökeli İmre'ye verdi. Osmanlı İmparatorluğu Tökeli'yi Orta Macar Kralı olarak tanıdı. Avusturya barış taraftarıydı ve 1664'te 20 yıllık olarak imzalanmış Vasvar Anlaşması'nın süresini uzatmak istiyordu. Ancak Merzifonlu sınırdaki askerlerden Avusturya saldırıları oluyor diye şikâyet mektupları getirterek, Dördüncü Mehmed'i Avusturya üzerine sefere ikna etti.

Avusturya seferine çıkılırken, hedefte Viyana yoktu. Ancak Merzifonlu çevresinin de etkisiyle Viyana'ya doğru yürüyüp, şehri kuşattı. İki aylık kuşatmanın son günlerinde, Eylül ayının başında Viyana'ya karşı Osmanlılar'ın beş yerde kazdığı lağımlar kale duvarlarına yaklaşmıştı. Bunların patlatılmasıyla kale düşebilirdi. Ancak 11 Eylül'de Viyana önlerine yardım ordusu geldi.

12 Eylül'de Kahlenberg Tepesi'nde yapılan muharebede Osmanlı ordusu mağlup oldu. Kara Mustafa Paşa bu durum üzerine iki aydan beri Viyana'yı kuşatan Türk birliklerine Budin'e

çekilme emri verdi. Kendisi savaşıp, şehid olma arzusundayken Sipahi Ağası Osman Ağa'nın zoruyla Sancak-ı Şerif'i de yanına alarak, harp meydanından uzaklaştı.

Viyana Bozgunu ve Haçlı İttifakı

Viyana'yı kurtaran Haçlı ordusundaki müttefikler, önce Osmanlı ordugâhını yağmayla, daha sonra da şehre kimin ilk gireceği ile uğraştıkları için bozguna uğrayan Türk ordusunu takip edemediler.

Viyana'yı kurtaran müttefikler, üzerlerinden zafer sarhoşluğunu attıktan sonra Osmanlı topraklarına doğru harekete geçtiler. Viyana bozgununun sorumlusu olmasına rağmen Kara Mustafa Paşa, orduyu tekrar toplayarak düşman saldırılarını püskürtür umuduyla görevinde bırakılmış, cezalandırılmamıştı. Serhaddeki en önemli kalelerden Estergon Kalesi düşmanın eline geçince sadrazam öldürüldü.

Avusturya ve Lehistan'ın kazandığı başarılar üzerine cephe genişledi. Venedik, 1684'te, Rusya'da 1686'da Osmanlı'ya savaş ilân etti. Osmanlı Devleti, dört cephede birden mücadele etmeye başladılar.

Macaristan Hâkimiyetinin Sonu

Avusturya ordusu, 1684'deki ilk kuşatma başarısızlığından sonra 18 Haziran 1686'da Budin'i ikinci defa kuşattı. Ömrünü cephelerde geçirmiş 70 yaşında tecrübeli bir komutan olan Budin Valisi Abdurrahman Abdi Paşa, Avusturyalılar'a iki buçuk ay direndi ancak sonunda askerleriyle birlikte şehid düştü. 2 Eylül 1686'da da Budin'deki 145 yıllık Türk hâkimiyeti sona ermişti.

Avusturyalılar, Budin'i işgal ettikten sonra şehirde Müslüman bırakmadıkları gibi, Macarlar'ı da uzun süre Budin'e sokmadılar. Osmanlı döneminde Budin'de 72 cami, 12 medrese, 10 tekke, 9 han, 2 hamam vardı. İşgalden sonra Türk eserlerinin hemen hemen tamamı yok edildi.

Serhadlerde Budin'le ilgili destanlar yazıldı:

Çeşmelerden abdest alınmaz oldu
Camilerde namaz kılınmaz oldu
Mamur olan yerler hep harap oldu
Aldı Nemçe bizim nazlı Budin'i

Budin'in işgalinden sonra, Osmanlı askerleri, paniğe kapıldıkları için kendilerinden daha zayıf olan düşman birlikleri karşısında ardı ardına mağlup oldular. Bu yüzden Macaristan cephesinde birçok kale kaybedildi. Güney Macaristan'daki Osmanlı hâkimiyeti sona ererken, Sırbistan da tehdit altına giriyordu.

Mora'nın İşgali

Venedik, Papalık, Floransa, Malta, Ceneviz ve İspanyol donanmalarının gemilerinden oluşan büyük bir donanma tertip ederek harekete geçmişti. Venedikliler, yerli Rumlar'ın da yardımıyla Mora'yı işgal ettiler.

Av Düşkünlüğü Tahttan Etti

Viyana önlerinde yaşanan mağlubiyet ve ardından yaşanan büyük toprak kayıplarıyla birlikte Dördüncü Mehmed'in iktidarına tepkiler bir çığ gibi arttı. Sultan, kendisine yönelik en büyük eleştirinin kaynağı olan av merakından vazgeçmediyse de en azından tepkileri azaltmak için geceleri ava çıkmaya başladı. Fakat bu tedbir de ortalığı yatıştırmak için yeterli olmadı. Asker, sonunda Avusturya cephesini terkederek İstanbul'a doğru yürüyüşe geçti. Sultan tahttan indirilerek yerine kardeşi Şehzade Süleyman geçirildi. Dördüncü Mehmed Osmanlı tarihinin Kanunî'den sonra en uzun süre tahtta kalan hükümdarıdır.

Zorbaların Sonu

İkinci Süleyman 40 yıllık hapis hayatından sonra 1687'de çıktığı tahtta dört yıl padişahlık yaptı ama hükümdarlığı ilk

gününden son gününe kadar sıkıntılı geçti. İkinci Süleyman'ın saltanatının ilk aylarında İstanbul'da büyük bir kaos yaşandı. Cülus bahşişi verilemeyince başıbozuk asker, şehre girip, ilk günden itibaren sokaklarda terör estirdi.

İkinci Süleyman, halkla beraber hareket edince zorbalar saklandıkları yerlerinden çıkarılıp Sultanahmet Meydanı'nda idam edildiler. Böylece aylardır İstanbul'a hâkim olan asayişsizlik halkın isyanı ile ortadan kaldırıldı.

Bakır Para Krizi

Hazinenin sıkıntısını önlemek için Osmanlı tarihinde ilk defa 1688'de bakır para bastırıldı. Ancak bu durum büyük bir ekonomik krize yol açtı. İkinci Ahmed döneminde mahzurları yüzünden mangırdan vazgeçildi.

Fazıl Mustafa Paşa'nın Sadrazamlığı

Yeni sultan İstanbul'da emniyet sağlandıktan sonra sefere çıkmaya niyetlendi. İkinci Süleyman, Macaristan seferi için İstanbul'dan Edirne'ye hareket ettiğinde Avusturyalılar'ın Belgrad'ı işgal ettiği haberi geldi.

25 Ekim 1689'da Köprülü ailesinden Fazıl Mustafa Paşa sadrazamlığa getirildi. Yeni sadrazam orduyu tekrar düzenleyerek, görev yapmayan 30 bin yeniçeriyi askerlikten çıkardı. Devletin ve ordunun üst noktalarına güvenilir ve dürüst kişileri getirdi. Bakırköy yakınlarında Baruthâne-i Âmire'yi kurdu. Ayrıca eyaletlerde tesis ettirdiği atölyelerde de barut ürettirerek, ordunun ihtiyacının karşılanmasına çalıştı. Bütçeyi denkleştirmeye uğraştı. Osmanlı topraklarının önemli bir kısmının işgal altında olması sebebiyle kıtlık ve fiyat artışını ortadan kaldıramadı. Savaş yüzünden servet kazananlar idam edilerek, mallarına el konuldu.

İç düzenlemenin ardından Avusturya'ya karşı harekete geçildi. Niş, Semendire ve Belgrad geri alındı. Böylece Tuna savunma hattı yeniden kuruldu. Avusturya'ya yardım eden

Sırplar, Katolik baskısı sebebiyle yaptıklarından pişman olmuşlardı. Sadrazam Sırplar'ı cezalandırmadı, bağlılıklarını kazanmak için çaba gösterdi.

Sadrazam Fazıl Mustafa Paşa devleti tam toplamışken yeni bir sefere çıktı. Ancak 1691'deki Salankamen Muharebesi'nde şehid düşünce Osmanlı ordusu mağlup oldu. Salankamen, İkinci Viyana Kuşatması sonrasındaki mücadele de önemli bir dönüm noktasıdır. Öncelikle Avusturya'nın Fransa ile uğraştığı bir dönemde bu savaşın kaybedilmesi Macaristan'ı yeniden ele geçirme şansının kaybedilmesine neden oldu. Fazıl Mustafa Paşa'nın şehid olması hem kendisinin başlattığı reformların durmasına hem de cephelerde ordunun yeniden toparlanmasına engel oldu.

Zenta Faciası (1697)

6 Şubat 1695'te Edirne'de İkinci Ahmed'in vefatı üzerine tahta, Avcı Mehmed'in oğlu İkinci Mustafa'nın çıkmasıyla Osmanlı tarihinde yeni bir dönem başlıyordu. Yeni padişah, İkinci Viyana bozgunundan sonra Batı'da sürekli gerileyen devleti yeniden azametli günlerine kavuşturmayı hayal ediyordu. 16. yüzyılın muhteşem hükümdarı Kanunî Sultan Süleyman'ı da kendine örnek almıştı.

İkinci Mustafa komutasındaki Osmanlı ordusu Avusturya ordusu komutanı General Veterani ile 1695'te Tımış Nehri kıyılarında karşılaştı. Muharebeyi kazanan Osmanlı ordusu, Lugoş ve Şebeş kalelerini ele geçirdi. İkinci Mustafa, ilk seferinden ceddi Kanunî gibi muzaffer olarak İstanbul'a döndü. Sultan, ikinci seferine 1696'da çıktı. Osmanlılar, Ulaş mevkiinde ikinci defa düşmanı mağlup ettiler.

1697'deki üçüncü sefer ise bir felaketle neticelendi. Osmanlı ordusu Zenta yakınlarında Tisa Nehri'ni köprüyle geçerken Avusturya ordusuna yakalandı. 11 Eylül 1697'de öğleden sonra başlayan muharebe gün batarken bitmişti. Karanlık bastığında, Prens Eugen büyük bir zafer kazanmıştı. 20 bin

askerimiz savaş meydanında, 10 bin kadarı da nehirde şehid olmuştu.

Osmanlılar'ın, Zenta Muharebesi'ndeki en büyük kaybı komutan kadrosunda olmuştu. Osmanlı ordusu asker kaybının yanı sıra önemli sayıda subayını kaybetmişti. Birinci, ikinci ve üçüncü sınıf subayların önemli bir kısmı şehid düşmüştü. 1697 Eylül'ünde Zenta'da alınan mağlubiyet Viyana bozgun yıllarında bir dönüm noktasıydı. Zenta Muharebesi'yle Osmanlılar, bu mağlubiyetle kaybettikleri yerleri geri alma hayallerini tamamıyla yitirip, barışa sıcak bakmaya başladılar.

KARLOFÇA'DAN YENİÇERİLİĞİN KALDIRILMASINA (1699-1826)

18. YÜZYILIN BAŞLARINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU

Karlofça Anlaşması (1699)

16 Ekim 1698 Perşembe günü Karlofça'ya gelen heyetlerin müzakereleri, görüşmelerin başlamasından 103 gün sonra, 26 Ocak 1699'da bitti. Anlaşmanın imzası için görüşme çadırında toplanıldı, merasimin bitmesinden sonra da tüfekler atılarak, anlaşma kutlandı

Karlofça Anlaşması'yla Avusturya, Tımışvar hariç bütün Macaristan ve Erdel'i aldı. Lehistan, Podolya ve Ukrayna'nın Osmanlı hâkimiyetinde olan bölgelerini alırken, bunun karşılığında işgali altında olan Boğdan'ı boşalttı. Ayrıca Osmanlılar, Kırım Tatarları'nın Lehistan'a saldırmayacaklarına dair garanti verdiler. Venedik ise Mora'yı, Adriyatik Denizi'ndeki birkaç ada ile sahil şeridinden bazı yerleri aldı. Taraflar arasında sınırlar ana hatları ile çizildiğinden, anlaşmadan sonra kesin sınır tespiti için heyetler kurularak, ülkeler arasındaki sınırların tam olarak nereden geçeceği ve sınır taşlarının dikilecekleri yerler tespit edildi.

Ruslar'la bir uzlaşmanın çıkmayacağı anlaşılınca nihai anlaşmasının yapılacağı ileriki bir tarihe kadar, iki yıllık bir ateşkes yapıldı. Anlaşma ise bir yıl sonra 15 Temmuz 1700'de İstanbul'da imzalandı. Azak Ruslar'a bırakılırken, buna mukabil olarak Özü civarındaki bazı kaleler Osmanlılar'a verilmişti. Ayrıca Ruslar İstanbul'da daimi elçi bulundurmak hakkını da kazandılar.

16 yıl süren savaşların sonunda imzalanan Karlofça ve İstanbul Anlaşmaları ile 300 bin kilometrekareden fazla toprak kaybedilmişti. Bu toprakların kaybedilmesi imparatorluğu prestij kaybına uğratıp, devlet gururunu incitmiş, buralardan elde edilen gelirlerin de kaybedilmesine sebep olmuştu. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'na vergi ve asker veren devletler de (Erdel, Lehistan) bu yükümlülüklerinden kurtulmuşlardı. Osmanlılar Karlofça'dan sonra bütün politikalarını bu mağlubiyetlerin rövanşını alıp, eski topraklarına tekrar sahip olmaya göre ayarladılar.

Karlofça Anlaşması'na karşı, savaşın getirdiği yıpranmışlıktan dolayı halkta ve askerde başlangıçta bir tepki oluşmadı. Ancak birkaç yıl sonra 1703'te meydana gelen Edirne Vakası'nın sebepleri arasında Karlofça Anlaşması'na tepkinin de bulunduğu ileri sürülür.

İç Karışıklıklar

Uzun süren savaş yılları merkeze uzaktaki eyaletlerin İstanbul'la bağlarının iyice zayıflamasına yol açtı. Irak'ta Şehrizor taraflarında Bebe Süleyman isimli mahalli bey iyice kuvvetlenmiş, hatta İran'a ait bazı yerleri de zaptetmişti. 1699'da Bağdad Valisi Hasan Paşa Bebe Süleyman'ı mağlup ederek bölgede devlet otoritesini sağladı.

Bu dönemde Suriye'nin ileri gelen Arap aşireti liderlerinden Husayn el-Abbas, isyanı devleti uğraştırdı. Arap aşiretlerinden Müntefik'in beyi Mâni 1694'te Basra ve civarını ele geçirmişti. Huveyze hâkimi Ferecullah, 1696'da Basra'yı zaptederek Mâni'yi çöle kaçırttı. Bölgenin böylece İran'ın kontrolüne girmesi üzerine Bağdad Valisi Daltaban Mustafa Paşa, nehir donanmasını da kullanarak Basra seferine çıktı. Osmanlı kuvvetlerini gören asi kabileler itaat etti. 1701'de Kurna, Basra ele geçirilip, Ziyâb suyu bölgesinde de devlet hâkimiyeti sağlandı. Daltaban Mustafa Paşa, Fırat üzerinde bendler yaptırarak bölgedeki toprakları eskisi gibi tarıma uygun hale de getirdi.

Kırım'da Kargaşa

Karlofça Anlaşması'na göre Tatarlar Bucak'tan çıkarılarak Özü kıyılarındaki topraklarına iskân edilecekti. Gazi Giray, bu duruma engel olmak için Kırım Hanı Devlet Giray'a isyan etti. Osmanlı yönetimi Gazi Giray'ı Rodos'a sürerek bölgede sükûneti sağladı. Gürcistan'da Osmanlı hâkimiyetine karşı çıkan Açıkbaş Meliki de azledildi.

Amcazâde Hüseyin Paşa'nın Islahatları

Köprülü Mehmed Paşa'nın küçük kardeşi Hasan Ağa'nın oğlu olan Amcazâde Hüseyin Paşa, Zenta'dan sonra 13 Eylül 1697'de sadrazamlığa getirildi. 4 Eylül 1702'de padişahın hocası ve devrin şeyhülislâmı Feyzullah Efendi ile olan anlaşmazlığı yüzünden, istifayla son bulan 5 yıllık sadaretinde önemli icraatı oldu.

Viyana bozgunundan sonra 16 yıl süren harpleri Karlofça Anlaşması'yla bitirip, devletin toparlanması için çalışmalara başladı. Kudüs ve Basra taraflarında devlet otoritesini yeniden kurdu. Akçenin içindeki gümüş oranını artırarak, paranın değerini yükseltti. Bürokraside ve sarayda çalışanlar arasında bir düzenleme yapılarak, yeteneksiz olanlar, işe devam etmeyenler atıldı veya yarım aylıkla ekmekli edildi. Resmî belgelere tarih atılması zorunluluğu getirilerek, iş verimliliğinin artırılmasına çalışıldı.

Amcazâde, halkı da ihmal etmedi. Savaş zamanı vergilerinden dolayı hazineye borçlu olanlar affedildi. Geleneksel vergiler yeniden düzenlendi. Savaş sırasında hazineye para aktarabilmek için fiyatları artırılmış kahve, tütün, yağ ve sabun gibi maddelerdeki vergi oranları azaltıldı. Böylece halkın en çok kullandığı temel maddelerin fiyatları önemli ölçüde düşürüldü. Toprağını terkedenlerin geri dönmesi için vergi muafiyeti sağlandı. Boş kalmış arazilerin şenlendirilmesi için imparatorluğun birçok yerinde aşiretlerin toprağa yerleştirilmesine çalışıldı.

Timarlı sipahi sisteminde aksayan noktalar yeniden düzenlendi. Kapıkulu ocağı yeni baştan elden geçirilip, görevlerini yapmayanlar ocaktan atıldı. Yerlerine de Anadolu'dan insanlar getirildi. Karlofça Anlaşması'ndan önce 70 bine ulaşan yeniçeri sayısı 34 bine; 6 bin olan topçu sayısı da 1250'ye indirildi.

Kaptanıderya Mezemorta (Yarı ölü) Hüseyin Paşa'nın yardımı ile donanmayı yeniden düzenledi. Osmanlı donanması kürekli gemilerden kalyona geçti. Donanma kanunnâmesi çıkarıldı. Donanma her biri bir deryabeyi komutasında filolara bölündü. Hiyerarşik bir düzenleme yapılarak, boşalan kadrolara silsile sırasıyla tayinler yapıldı. Deniz topçu birliği geliştirildi.

Edirne Vak'ası (1703)

İkinci Mustafa uzun süredir Edirne'deydi. Bu dönemde İstanbul'da büyük bir isyan çıktı. Asiler, Edirne'ye giderek Sultan Mustafa'yı tahttan indirmek için harekete geçtiler.

Asiler yolda iken tahta kimin çıkarılacağını tartıştılar. Kimi İkinci Ahmed'in oğlu Şehzade İbrahim'in tahta çıkarılmasını, kimi de sultanın kardeşi Üçüncü Ahmed'in tahta çıkarılmasını istedi. Meşverette Kırım hanlarının torunlarının veya Sultan İkinci Selim'in kızı İsmihan Sultan'dan olan İbrahim Han'ın torunları olan İbrahimhanzâdelerden birinin padişah olmasını önerenler de oldu. Sonunda Şehzade Ahmed'in tahta çıkarılması kararlaştırıldı.

İkinci Mustafa askerlerinin de kendisine ihanet etmesi üzerine iyice ümidini keserek, Edirne'ye gidip tahttan kardeşi Üçüncü Ahmed lehine çekildi.

Prut Seferi (1711)

Üçüncü Ahmed'in saltanatının ilk yılları sakin geçti. Osmanlı İmparatorluğu, 1699'da Karlofça Anlaşması ile birlikte büyük toprak kayıplarına uğramıştı. İmparatorluk gücünü tam olarak kaybetmediğinden, anlaşmadan sonra bunun rövanşını almak için fırsat kolluyordu. Ancak devlet adamları

tekrar mağlubiyete uğramaktan da korkuyorlardı. Bu yüzden Kuzey Savaşları'na ve İspanya Veraset Savaşları'na karışmadılar. 1709'da Poltova'da Ruslar'a yenilen İsveç Kralı Demirbaş Şarl ve Kazak lideri Mazepa'nın Osmanlı topraklarına sığınması, iki devletin arasını açtı. Osmanlı İmparatorluğu'nun şahinleri Karlofça'nın rövanşını almak için ilk fırsatın doğduğuna inanıyorlardı. Bu niyetlerini gerçekleştirmek için 1710'da sadrazamlığa Halep Valisi Baltacı Mehmed Paşa'yı getirttiler.

Rus Çarı Petro da Osmanlılar'a saldırma zamanının geldiğine inanıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyanlar'ın ayaklanacağını umuyordu. İsveç Kralı'nın Osmanlı topraklarında bulunmasını savaş sebebi olarak gösterdi ve Osmanlı ülkesine karşı saldırıya geçti.

Petro 20 Temmuz 1711'de Rus ordusu Prut Nehri'nin daire çizen kolu üzerinde üç kilometrekarelik bir sahada Osmanlı ordusu tarafından sıkıştırıldı. Bir tarafı tamamen bataklıktı, diğer tarafları ise Osmanlı kuvvetleri tarafından kuşatılmıştı. Ruslar bu ümitsiz durumdayken son bir kez toplandılar. Toplantı da Çariçe Katerina da vardı. Ümitsiz de olsa, yapılacak bir taarruz ile Osmanlı ordusunu yarıp geçmeye çalışmaktan başka çarelerinin olmadığı konuşuldu. Baştan beri soğukkanlılığını koruyan Katerina ise, ne olursa olsun çarı kurtarmaları gerektiğini söyledi ve Osmanlılar'a barış teklifi yapma fikrini ortaya attı. Çarı kurtarmak için her şartı kabul edeceklerdi. Osmanlılar boyun eğene kılıç çekmezlerdi. Petro bu fikri kabul etti ve Rus ordusu başkomutanı Şeremetev'in ağzından Baltacı Mehmed Paşa'ya hitaben barış isteyen bir mektup yazıldı.

Baltacı Mehmed Paşa, Ruslar'ın barış isteğini kabul etti. Bu durumda Osmanlılar'ın, Viyana sendromunu daha atlatamamalarının önemli bir rolü vardı. Sadrazam, Viyana önlerindeki gibi bir yenilgi alındığı takdirde birkaç devlete karşı savaşacakları ve tekrar bozgun yıllarının yaşanacağından korkmuştu.

23 Temmuz 1711'de imzalanan Prut Anlaşması'na göre Azak Kalesi Ruslar'dan geri alınacak, Osmanlı sınırındaki Rus kaleleri yıkılacak, Rusya Lehistan'a müdahale etmeyecek, İsveç Kralı'nın ülkesine dönmesine müsaade edilecek ve Rusya eskiden olduğu gibi Kırım Hanlığı'na vergi verecekti. Ancak bu anlaşmadaki taahhütler kâğıt üzerinde idi. Anlaşmanın yerine getirileceğine dair ciddi bir garanti alınmadığı gibi, ne kadar süreceği de tespit edilmemişti. Bu yüzden anlaşmanın uygulamaya girmesi mesele oldu. Prut Anlaşması'nın şartlarının yerine getirilmesi için iki defa Rusya'ya savaş açıldı. Savaş tehdidiyle anlaşmanın ancak bir kısım maddeleri uygulatılabildi. 27 Haziran 1713'te Edirne'de yapılan görüşmeler sonucunda gerçek anlaşma yapıldı.

Sadrazam İstanbul'a dönmeden aleyhinde dedikodu kazanı kaynamaya başlamıştı. Osmanlı hükümdarı Üçüncü Ahmed, sadrazam aleyhindeki dedikoduları ve Ruslar'ın anlaşmayı uygulamadıklarını duyunca öfkelendi. Savaşa katılanlardan durumu araştırdı. Büyük bir fırsatın kaçırıldığını anladı. Bu sırada sadrazam ve adamlarının aldıkları rüşvetler sebebiyle Rus ordusunun bırakıldığı rivayetleri dolaşıyordu. Padişah, sadrazamı 20 Kasım 1711'de görevden alarak, Midilli'ye sürdü. Anlaşmanın imzalanmasında başrolü oynayan ve Ruslar'dan büyük miktarlarda para alan Osman Ağa ile Ömer Efendi'yi de öldürttü.

Mora'nın Yeniden Fethi (1715)

Venedik, Katolik olduğu için Mora'da baskı uygulamış ve bu yüzden de Ortodoks Rumlar rahatsız olmuşlardı. Rusya'dan sonra sıra Venedik'e gelmişti. Silahdar Damad Ali Paşa, 26 Ağustos 1713'te sadrazamlığa tayin edildi.

Venedik, Osmanlı gemilerine saldırılarda bulununca, Karlofça Anlaşması hükümlerini ihlal ettiği gerekçesiyle 8 Aralık 1714'te Venedik'e savaş açıldı. Damad Ali Paşa, 1715 yazında karadan ve denizden Mora üzerine yürüdü. Mora'nın fethi oldukça

kolay olmuştu. Ancak Avusturya, Venedik'in yanında savaşa girdi. Avusturya orduları komutanı Prens Eugen 1716'da Petervaradin Muharebesi'nde Osmanlı ordusunu mağlup etti. Sadrazamla birlikte 30 bin asker şehid oldu. Prens Eugen, ardından 1717'de Belgrad'da bir zafer daha kazanıp, şehri işgal etti.

Pasarofça Anlaşması (1718)

Karlofça Anlaşması'nda olduğu gibi İngiliz ve Hollanda elçilerinin devreye girmesiyle barış anlaşması yapılmasına karar verildi. Anlaşma görüşmeleri için de tarafsız bir bölge olarak görülen Pasarofça seçildi.

Dört hafta süren müzakerelerden sonra, 21 Temmuz 1718'de barış imzalandı. Tımışvar dâhil olmak üzere, Banat, Belgrad ve Sırbistan'ın büyük bir kısmı Avusturya'ya bırakıldı. Buna karşılık Venedik'ten Mora alındı. Bu barış anlaşması ile 1683'ten bu yana süre gelen karışıklıklar bitti, 1730 yılına kadar sürecek olan 12 yıllık Lale Devri başladı.

LALE DEVRİ (1718-1730)

1718 ve 1719'da iki yangın 1719'da ise deprem meydana geldi. Bürokrat kökenli olan Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa, 1718'deki Pasarofça Anlaşması'ndan sonra yaklaşık 35 yıldır süren savaş dönemine son verdi. Barış, eğlence ve yenileşme dönemini başlattı.

Lale Devri denilince akla bu dönemin eğlenceleri gelir. Bu eğlence hayatında Sadrazam İbrahim Paşa'nın önemli bir rolü vardır. Sadrazam, eski saraydan uzakta, Kâğıthâne'de padişahın eğlenmesi için "Sadâbâd" adı verilen yeni bir saray inşa ettirdi. Sarayın etrafına da bahçeler, havuzlar, çeşmeler ve heykeller yaptırıldı. Bu sarayda Fransa Kralı'nın sarayı ve yaşantısı örnek alındı. Devlet ileri gelenleri de bu konuda padişahı taklit ettiler. Boğaziçi ve Haliç'in etrafındaki topraklar devlet ricali tarafından paylaşıldı.

Eğlence hayatı ile birlikte şiir de iyice ön plana çıktı. Divân edebiyatının en büyük isimlerinden Nedim bu dönemde ortaya çıktı. Şairler şiirlerinde daha çok Türkçe kelime kullanırken, tabiatı ve aşkı övdüler.

Günlük hayatta Batı tarzı mobilya kullanılmaya başlanıldı. Geleneksel Osmanlı divânlarının yerini, iskemle ve koltuklar aldı. Bir zamanlar Osmanlı elçileri bu iskemlelerde bağdaş kurup oturduklarından dolayı yere yuvarlanmışlardı. Saray duvarları resimlerle süslendi. Devlet adamlarının portreleri yaptırıldı.

Üçüncü Ahmed, bahçeyi ve çiçeği seven bir padişah olduğu için "Şükûfecilik" denen çiçekçilik bu dönemde gelişti.

Özellikle devre adına veren laleye talebin aşırı artması fiyatları da yükseltti. En pahalı lale 50 altına satılan ve 1717'de Vefalı Mehmed Bey'in yetiştirdiği "Nize-i Rummanî" adlı laleydi.

Lale Devri'nin Yenilikleri

Lale Devri'nin en önemli özelliği Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzünü ilk defa Batı'ya dönmesidir. Daha önce yapılan ıslahat faaliyetlerinde Osmanlı'nın geçmişi örnek alınırken, bu dönemden sonra yavaş yavaş Avrupa örnek alınmaya başlandı.

İstanbul baştanbaşa imar edildi. Uzun süredir bakımsız kalmış devlet binaları, camiler, medreseler, çeşmeler onarıldı. Yeni saraylar, çeşmeler ve suyolları yapıldı.

Tercüme heyetleri kurularak, çeşitli dillerden eserler Türkçe'ye çevrildi. Nedim'in de içinde bulunduğu tercüme heyeti Müneccimbaşı ve Ayni tarihlerini Arapça'dan Türkçe'ye çevirdi. Arapça ve Farsça'dan çevirilerin yanı sıra Batı dillerinden astronomi, fizik, felsefe gibi konulara ait eserler de tercüme edildi.

Kitapların yangından korunması için yeni kütüphaneler kuruldu ve buralara önemli miktarlarda kitap toplandı. İtfaiye teşkilatı olan tulumbacılar yeni bir tarzda örgütlendi. Matbaa kuruldu, Avrupa'ya elçiler gönderilerek, burası tanınmaya çalışıldı. Başta çini olmak üzere, çeşitli imalathaneler kuruldu veya yeniden dizayn edildi.

Bu devrin en önemli icraatı olacak Avrupa tarzı asker yetiştirilmesine Üsküdar'da başlandı. Ancak bu teşebbüs Patrona İsyanı yüzünden asrın sonlarına kaldı.

Matbaanın Kuruluşu (1727)

İlk Türk matbaasının kurucularından İbrahim Müteferrika, asıl matbaayı kurmadan önce 1718'de bir harita matbaası kurmuş ve burada birkaç tane harita basmıştı. 1719 tarihli Marmara Denizi haritası bunlardan birisidir.

İbrahim Müteferrika, bir matbaa kurmak için uğraşıyordu ancak bunu başarabilecek ne maddi ne de manevi gücü vardı. İbrahim Müteferrika'ya matbaa kurması için beklediği fırsat onunla aynı düşüncede olan bir başka devlet görevlisinin destek vermesiyle doğdu. Babası Yirmisekiz Çelebi Mehmed ile Paris'e giden sadâret mektubi halifelerinden, yani başbakanlık bürokratlarından Mehmed Said Efendi Fransa'da bir matbaayı ziyaret etmiş ve Türkiye'ye döndüğünde bir matbaa açmayı tasarlamıştı. İbrahim Müteferrika ile Mehmed Said Efendi'nin işbirliği yapması sonucu 1727 Temmuz'unun başlarında dönemin hükümdarı Üçüncü Ahmed'in fermanı ve Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi'nin fetvâsı ile ilk Türk matbaasının kurulmasına izin çıktı.

İbrahim Müteferrika ve Yirmisekiz Çelebizâde Mehmed Said Efendi tarafından Müteferrika'nın Yavuz Sultan Selim semtindeki evinde kurulan matbaanın ilk kitabı, basımı 1729 yılının ilk aylarında tamamlanan ve *Vankulu Lugatı* adıyla bilinen "*Sıhahü'l-Cevheri*"nin tercümesidir. Müteferrika ölümüne kadar matbaada 17 kitap bastı.

Avrupa'ya Gönderilen Elçiler

Nevşehirli İbrahim Paşa, Avrupa'yı tanımak gerektiğini fark eden ilk Osmanlı sadrazamıydı. Avrupa devletlerinin İstanbul'daki elçileri ile düzenli ilişki kurdu. Ayrıca Osmanlı tarihinde ilk kez Avrupa devletlerine uzun süreli elçi gönderdi. Elçiler sadece askeri ve ticari anlaşma yapmaya gitmemişlerdi. Avrupalı devletlerin askeri gücü ve devlet yapısı ile ilgili de bilgi edineceklerdi. İbrahim Paşa 1719'da Viyana'ya, Yirmisekiz Çelebi Mehmed 1720'de Paris'e, Nişli Mehmed Ağa 1722'de Moskova'ya elçi olarak gittiler. Bu elçiler gittikleri yerde gördüklerini anlatan raporlar hazırlayarak, sadrazama sundular. Artık dışarıya bakmayan Osmanlı dönemi sona ermişti.

Özellikle Yirmisekiz Çelebi Mehmed'nin 1720-1721 tarihli *Fransa Sefaretnâmesi*, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı'ya bakışının değişmesinde önemli rol oynamıştır.

Babası ile birlikte Paris'e giden Mehmed Said'in Fransa'daki gözlemleri ve döndüğündeki icraatı önemlidir. Gerçek bir Osmanlı aydını olan Mehmed Said, Paris'te babasından daha çok dolaşmış, çevre edinmiş ve Fransa'yı dikkatli bir biçimde gözlemlemişti. Matbaanın tesisinde çok önemli rolü vardır. Ayrıca Fransa'dan İstanbul'a getirdiği kitaplar, elbiseler ve mobilyalar Osmanlı başkentinde batı modasının yayılmasına sebep oldu. Paris'te elçi iken gönderdiği tablolar sayesinde Türk minyatür sanatında yeni bir çığır açıldı. Bu resimleri gören minyatürcüler, bilhassa Levni, minyatürle Batı üslubu arasında yeni bir tarz geliştirdi.

Paris'ten getirilen Fontainebleau Sarayı resimleri, Lale Devri'nin önemli eğlence yerlerinden olan Kâğıthane'deki sarayın yapımında model olarak kullanıldı. Fransa Kralı ve çevresindekilerin yaşam tarzlarını taklit edildi.

İran Seferi

18. yüzyılın başlarında İran'da Safevi hâkimiyeti sallanmaya başladı. Safeviler'e tâbi olan Afganlılar isyan ederek, Orta ve Güney İran'a hâkim oldular. Safevi Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan istifade eden Rus Çarı Petro, 1723 sonbaharında Kafkasya üzerine yürüdü. Azerbaycan'a girerek, Derbend ve Bakü'yü ele geçirdi. Bu durum üzerine 1723'te Osmanlı ordusu da üç koldan İran'a girdi. Tiflis, Gori, Nahcivan, Revan ve Gence fethedildi. Başlangıçtaki bu başarılar seferi İran içlerine yöneltti. 1725'te Kirmanşah, Meraga, Nihavend, Hemedan, Tebriz ve Erdebil ele geçirildi.

Hem Ruslar hem de Osmanlılar aynı zamanda İran'ın çeşitli bölgelerini ele geçiriyorlardı. İki devlet arasında çatışma ihtimali belirince çeşitli görüşmeler yapıldı ve sonunda anlaşma imzalandı. 24 Haziran 1724'te imzalanan İran Mukasemesi'ne

göre Osmanlı İmparatorluğu, Gürcistan, Şirvan ve Azerbaycan'ı; Rusya da Gilan, Mazendaran ve Esterebad'ı alıyordu.

Safevi hanedanının son temsilcisi İkinci Tahmasb, Afganlılar'ı durduramayınca Horasan'a kaçmış ve 1730'da Avşarlar ile Kaçarlar'dan aldığı destekle İran'a dönerek, hâkimiyetini tesis etmişti. Bu başarıdan sonra şah, topraklarını ele geçiren Osmanlılar'dan ve Ruslar'dan İran'ı terketmelerini istedi. İkinci Tahmasb'ın yanında Türk tarihinin en önemli isimlerinden biri, Avşarlar'ın reisi Nadir Han vardı.

Şahın bu isteği üzerine Osmanlı Sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa, savaştan kaçınmak için bazı toprakları vermeye razı oldu. Ancak Tebriz, Hemedan, Luristan ve Kirmanşah'ın boşaltılmasına rağmen Nadir Han bununla yetinmedi ve Osmanlılar'ın elindeki diğer topraklara da saldırdı. Fethedilen toprakların elden çıkması, Osmanlı ordusunun uğradığı yenilgiler ve sadrazamın İran'a sefere çıkmayı ağırdan alması İstanbul'u karıştırdı. Halk Sünniler'in İranlılar'ın hâkimiyeti altına girmesine isyan ediyordu. Halkın baskısı üzerine sadrazam sefere çıkmaya hazırlanırken Patrona İsyanı çıktı.

Patrona İsyanı (1730)

Lale Devri, Patrona İsyanı ile kapandı. 28 Eylül 1730 Perşembe günü Patrona Halil ve arkadaşları isyan bayrağını açtılar. Aslında ufak bir önlem bile isyanı bastırmaya yetecekti. Ancak padişah ve devlet ileri gelenleri İran seferi için Üsküdar'daydılar. Bu yüzden İstanbul tarafında isyanın ilk anda üzerine gidecek dirayetli kimse bulunmuyordu.

Asilerin sarayı kuşattığı şayiası üzerine ortalık karışınca, padişahın emri ile sadrazam ve bazı vezirler öldürülerek, asilere verildi. Zorbalar tarafından parçalanan cesetler Üçüncü Ahmed Çeşmesi'nin önüne bırakıldı.

Hâkimiyetlerini iyice artıran asiler, Üçüncü Ahmed tahttan indirilmediği takdirde, kendi sonlarının iyi olmayacağını

biliyorlardı. Artık yeni hedefleri padişahın tahttan indirilmesiydi. Bu durumu öğrenen padişah Harem dairesine, yerine geçecek olan ve kendisinden sonra hanedanın en büyüğü olan Şehzade Mahmud'un yanına gitti. Devlet adamları yeni padişaha biat ettiler.

İsyandan sonra devlet yönetiminde etkili olan Patrona Halil'in saltanatı uzun sürmedi. Birinci Mahmud darbeciler olduğu müddetçe iktidarını kuramayacağının farkındaydı. Asilerin hareketinden rahatsızlık duyan Birinci Mahmud, isyandan iki ay sonra 25 Kasım 1730'da tertip ettiği bir tuzakla Patrona ve arkadaşlarını sarayda öldürttü.

Patrona ekibi ortadan kaldırıldıktan sonra, asilerden kurtulmayı başaranlar intikam almak için gizliden gizliye hazırlık yaptılar. Ancak yeni sadrazam Kabakulak İbrahim Paşa, asilerin her hareketinden adamları sayesinde haber alıyordu. İsyan başlayınca Birinci Mahmud, devlet adamlarını toplayıp, Sancak-ı Şerif'i çıkarttı. Patrona İsyanı'nın tam aksine, bu ilânı duyan şehir halkı ellerine geçirdikleri silahlarla Sancak altına akın etti. Asilerden kaçabilenler kaçtı, kaçamayanlar ise halk tarafından linç edildi.

Ağustos 1731'de asiler tekrar isyan çıkarmak için hazırlık yapmalarına rağmen, bu teşebbüs kısa sürede öğrenildiği ve elebaşları yakalandığı için daha fazla büyümeden önlendi. Bir diğer isyan da 1740'da meydana geldi. Ekonomik sıkıntılar üzerine 6 Haziran 1740'da İstanbul'da büyük bir isyan başladı. İsyana hemen müdahale edilerek, başlamadan bitirildi.

BİRİNCİ MAHMUD DÖNEMİ (1730-1754)

Ayasofya'nın Tamiri

Üçüncü Ahmed döneminde Ayasofya'nın sıvaları yenilenmiş ve kubbeye büyük bir kandil asılmıştı. 36 saat süren büyük Hocapaşa yangınının Ayasofya'da da büyük tahribata sebep olması üzerine Birinci Mahmud, o zamana kadarki en büyük tamir ve ek bina inşaatını başlattı. 1739-1740 yılları arasında süren bu çalışmalar sırasında Ayasofya'nın içindeki mozaikler kalın bir sıva ile kapatıldı, şadırvan, aşhane-imâret, sıbyan mektebi, kütüphane, yeni bir mihrap ve hünkâr mahfili yapıldı.

İran Savaşları

Patrona İsyanı, Osmanlılar'ın, Nadir Şah'a karşılık vermesini geciktirmişti. 1732 başlarında iki devlet arasında imzalanan anlaşmaya göre Kafkasya Osmanlılar'da, Batı İran ve Azerbaycan İranlılar'da kaldı.

Daha sonraki yıllarda iktidarı ele geçiren Nadir Şah, Ruslar'ın da yardımıyla Irak'ta saldırı bekleyen Osmanlılar'ı şaşırtarak Kafkasya'ya hücum etti. 1735'e kadar Şirvan, Dağıstan, Gürcistan ve Revan'ı aldı. Bu sırada ölen Üçüncü Abbas'ın yerine Nadir Han, şah olarak seçildi. Osmanlılar üzerindeki başarılarını yeterli gören Nadir Şah, Hindistan üzerine yürümek istediği için Bâbıâli'ye barış teklif etti. Osmanlılar, Avusturya ve Rusya'yla savaş ihtimali yüzünden Nadir Şah'ın Caferiliğin beşinci mezhep olarak tanınması şartının dışındaki diğer isteklerini kabul ettiler. Her iki devletin de farklı cephelerde savaşa girmesi yüzünden mücadele 1741'e kadar durdu.

Hindistan, Türkistan ve Kafkasya'da ardı ardına başarılar kazanan Nadir Şah, 1741 yılı başlarında mezhep meselesini tekrar görüşmek üzere İstanbul'a bir heyet gönderdi. İstekleri kabul edilmeyince savaş yeniden başladı ve Nadir Şah, Irak'a girerek 1743'te Kerkük ve Erbil'i aldıktan sonra, Musul'u kuşattı. Ancak burayı alamadı ve İran'ın doğusunda çıkan kargaşa sebebiyle Irak seferini yarıda bıraktı.

Bâbıâli, kendisine sığınan Safi Mirza'yı İran hükümdarı ilân ederek, 1743'te Erzurum civarına gönderdi. Azerbaycan topraklarında da Safi Mirza lehine propagandaya başladı. Osmanlılar'ın bu faaliyetine karşı harekete geçen Nadir Şah, 1744 yazında Kars üzerine yürüdü. Ancak bütün çabalarına rağmen Kars Kalesi'ni ele geçiremedi. Onun bu başarısızlığının ardından Osmanlı kuvvetleri İran'a girdiler. 10 Ağustos 1745'te iki tarafın orduları karşılaştılar. On iki gün süren çatışmalardan tam bir netice alınamadı. Üstünlük Osmanlı tarafında iken Serasker Yeğen Mehmed Paşa'nın hastalanarak ölmesinin meydana getirdiği karışıklıktan istifade eden Nadir Şah mücadeleden galip çıktı.

Zafer kazanmasına rağmen, İran'daki durumun karışması üzerine Nadir Şah, Osmanlı yönetimine bir heyet gönderip mezheplerinin tanınması talebinden vazgeçtiğini belirterek, barış istedi. Bâbıâli, Nadir Şah'ın istediğine göre değil, Kasrışirin Anlaşması'ndaki sınıra benzer bir anlaşmayı kabul etti ve iki taraf arasında Kazvin'de, 4 Eylül 1746'da bir anlaşmaya varıldı. Böylece aralıklarla 23 senedir devam eden İran harpleri sona erdi.

Humbaracı Ahmed Paşa

Yetenekli bir asker olan Kont de Bonneval Osmanlı'ya sığınınca Müslüman olup, Humbaracı Ahmed Paşa adını almıştı. Osmanlı ordusunda Avrupaî tarzda yenilikler yapmak istiyordu. Bir zamanlar, Avrupa'daki tek profesyonel güç olan yeniçeriler artık bu özelliklerini kaybettikleri için Osmanlılar'da askerliği

tekrar bir meslek hâline getirmeyi hedefliyordu. Aylıklar düzenli ödenecek, emeklilik sistemi kurulacak ve yeniçeriler küçük birliklere bölünerek, Humbaracı Ahmed Paşa'nın yetiştireceği subayların komutasında olacaklardı. Ancak bu radikal düşüncelerini uygulama fırsatı bulamadı. Sadece Humbaracı Ocağı'nı ıslah edebildi.

Yeniçerilerin muhalefet edebileceği düşünüldüğünden Humbaracı Ocağı'nın kışlaları ve eğitim yeri, Rumeli yakasında değil, Üsküdar'da Ayazma Sarayı civarında oluşturuldu. Müslüman olan üç Fransız subay ile Avrupalı başka milletlerden paralı askerler Humbaracı Ahmed Paşa'nın yardımcıları oldular. Humbaracı Ocağı'nın etkinliği iktidarlara göre değişmiştir. Humbaracı Ahmed Paşa'nın 1747'de ölümünden sonra evlatlığı Süleyman Ağa, ocağın idaresini üstlendiyse de Humbaracı Ocağı 1750'de kapatıldı.

Humbaracı Ahmed Paşa'nın girişimleriyle 1736'da topçu askerlerinin eğitimi için Kara Mühendishanesi (Hendesehane) kuruldu. Okula alınan öğrenciler, yeniçeriler problem çıkarmasın diye saray muhafızları olan bostancılardan seçildi.

Humbaracı Ahmed Paşa, 1736-1739 Savaşı'nda Osmanlı ordusunun Avusturya karşısında başarılı olmasında etkili oldu, fakat bu, Avrupalı bazı araştırmacıların ileri sürdükleri boyutlarda değildir. Devlet ricaline sunduğu layihalarla Avrupa'daki gelişmeleri anlattı. Bern ve Zürih'teki Protestanların Osmanlı Rumelisi'ne iskânı için uğraştı. Hint ticaretinden imparatorluğun daha fazla pay alması için projeler üretti. Korsan saldırılarına karşı Akdeniz'de bir hat oluşturulmasını teklif etti. 1740 yılında Osmanlı-İsveç İttifak Anlaşması'nın imzalanmasının arkasındaki en etkili isim oldu. Benzer şekilde bir Osmanlı-Fransa ittifak anlaşması imzalanması için girişimlerde bulunduysa da bunda muvaffak olamadı.

OSMANLI-RUSYA/AVUSTURYA SAVAŞI (1736-1739)

Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya, Lehistan'a kral seçimi yüzünden karşı karşıya gelmiş, ancak Bâbıâli, İran savaşı yüzünden meseleye fazla müdahale edememişti. Daha sonraki yıllarda Fransa'nın İstanbul'daki elçisi de Villeneuve, Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya'ya karşı savaş açması için kışkırtırken, Ruslar'ın İstanbul'daki elçisi de yazdığı raporlarla Çariçe Anna'yı sürpriz bir savaşa davet etti.

Rusya, Bâbıâli'ye bir nota vererek, ülkesine Kırım Tatarları'nın yaptığı akınlar sebebiyle Prut Anlaşması'nı tanımadığını bildirdi. Osmanlı yönetiminden kabul edilemeyecek isteklerde bulundu. İyice gerginleşen ortamda İngiltere ve Hollanda elçileri iki devletin arasını bulmaya çalışırken, Fransa elçisi Osmanlı yönetimini savaşa yönlendirdi. Sonunda 2 Mayıs 1736'da Rusya'ya savaş ilân edildi.

Rusya'nın Kırım'ı İşgali

Rusya uzun süredir bu savaşa hazırlanırken, Osmanlılar hazırlıksızdı. Mareşal Münnich komutasındaki Rus ordusu, Kırım'ı işgal etti. Ruslar, 13 Temmuz 1736'da Azak'ı ele geçirdiler. Ancak savaşın başında büyük başarılar kazanan Ruslar, kendi topraklarından çok uzaklaşmışlar ve ele geçirdikleri yerleri de yakıp, yıkmışlardı. Bu yüzden zor duruma düştüler. Açlık ve salgın hastalıklar yüzünden Kırım'ı terkettiler.

Ruslar, Özi'yi de ele geçirdiler, ancak Boğdan'a girmelerini Bender'de Numan Paşa engelledi. Özi ve Kılburun kaleleri, Osmanlı donanmasının Rus donanmasını etkisiz hale getirmesi üzerine geri alındı.

Ruslar, Osmanlı kuvvetlerinin Avusturya ile mücadelesinden istifade ederek, Lehistan topraklarından asker geçirip, Hotin ve Bender'i işgal ettiler. Boğdan'a girdiler. Sıra Eflak'taydı, ancak bu sırada Avusturya'nın savaştan çekilmesi üzerine Rusya'nın ilerleyişi durdu.

Avusturya Savaşa Giriyor

Avusturya'nın İstanbul'daki elçisi Talman, Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu'nun arasını bulmak bahanesiyle Bâbıâli'yi oyaladı. Bu süre zarfında da Avusturya ile Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birlikte savaşa girmek için anlaştılar. Buna göre önce Rusya, sonra da Avusturya savaşa dâhil olacak; Rusya, Kırım ve Azak'ı, Avusturya da Bosna ile Hersek'i alacaktı.

Avusturya, Rusya'yla anlaştıktan sonra Bâbıâli'yi gafil avlayarak, Temmuz 1737'de üç koldan Osmanlı topraklarına girdi. Bosna ve Eflak'ı işgal edip, Niş'i aldı. Bâbıâli, Avusturya idaresindeki Macarlar'ı isyan ettirmek için daha önce Osmanlılar'a sığınan Rakoczi Ferenc'in oğlu Joseph'i Erdel Kralı yaparak, Vidin'e gönderdi. Ancak onun cephede ölmesi, Macarlar'dan istifadeyi engelledi.

Bir müddet sonra toparlanan Osmanlı kuvvetleri ilk olarak Avusturya'nın eline geçen Niş'i 20 Ekim 1737'de geri aldılar. Bosna savunmasına memur edilen Hekimoğlu Ali Paşa, Avusturya ordularını iki defa mağlup etti. Bu sırada Hacı İvaz Mehmed Paşa da Vidin civarında Avusturyalılar'a karşı bir zafer kazandı. Ardından Osmanlı kuvvetleri müdafaa durumundan taarruza geçtiler ve Pasarofça Anlaşması'yla Avusturya'ya bırakılan Belgrad'a doğru akın yapmaya başladılar. Osmanlılar, Belgrad, Semendire ve Orsova'yı Avusturya'dan geri alarak, Tuna savunma hattını yeniden kurdular.

Belgrad'ın Yeniden Fethi

Avusturya hücumunu durduran Osmanlı orduları karşı saldırıya geçtiğinde Belgrad ve Tuna'daki Adakale iki önemli

hedefti. 1738 yazında Tuna'yı geçen Osmanlı Seraskeri Hacı İvaz Mehmed Paşa, Mehadiye Kalesi'ni, Adakale'yi ve Yeni Palanka'yı aldı. Bu sırada Sadrazam Yeğen Mehmed Paşa görevden alınınca, 23 Mart 1739'da sadrazamlık Serasker Hacı İvaz Paşa'ya verildi.

Yeni sadrazamın komutasında Belgrad'a doğru hareket eden Osmanlı ordusu, 22 Temmuz'da Hisarcık Boğazı'nda Avusturya ordusunu mağlup etti. Ruslar'ın, Hotin ve Yaş'ı alarak ilerlediklerinin haberi gelmesine rağmen Belgrad kuşatmasına devam edildi. Hekimoğlu Ali Paşa da yardıma gelerek, kuşatmaya destek verdi. Osmanlı donanması da Tuna sahillerine hâkim oldu.

40 gün kadar süren kuşatmanın ardından iki taraf arasında yapılan görüşmelerde Belgrad'ın teslimi ve ardından da barış anlaşması imzalanması kararlaştırıldı. 7 Eylül 1739'da Belgrad, Osmanlılar'a teslim edildi.

Belgrad Anlaşması (1739)

Savaş devam ederken Fransa'nın arabuluculuğu Avusturya ve Rusya nezdinde itibar görmemişti. Ancak Osmanlı kuvvetlerinin Belgrad'ı kuşatıp, alma aşamasına gelmesi, Avusturyalılar'ın direncini iyice kırdı. Bu sırada Fransa ile İsveç'in ittifak yapması, Osmanlı İmparatorluğu'nun da Prusya'yla yakınlaşması ve İsveç'le ticaret anlaşması imzalamasıyla, durum Avusturya ve Rusya'nın aleyhine gelişti. Avusturya, Osmanlılar'la anlaşma imzalayarak savaştan çekilince Rusya, Hotin'i ele geçirmiş olmasına rağmen, Bâbıâli ile anlaşmak zorunda kaldı.

Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya ile 18 Eylül 1739'da Belgrad Anlaşması'nı imzaladı; Belgrad ve Şebeş'i aldı. İki devlet arasında Tuna ve Sava hudut oldu.

Bâbıâli ile Avusturya arasında arabuluculuk yapan Fransa Elçisi Villenueve, Rusya'yla da anlaşma imzalanmasını sağladı. Yapılan anlaşmayla Rusya işgal ettiği Osmanlı topraklarından geri çekildi. Azak Kalesi yıkılıp, arazisi tarafsız hâle

getirildi. Büyük ve Küçük Kabartay topraklarının bağımsızlığı kabul edildi. Ruslar, Kazak baskınlarını sona erdirirse, Kırım Tatarları da Rusya'ya akın yapmayacaktı. Ruslar'ın, Karadeniz'de savaş ve ticaret gemisi bulunmayacaktı.

1736-1739 Savaşı'nın başından beri aktif rol oynayan Fransa'nın İstanbul'daki elçisi Marquis de Villeneuve, bu sayede Fransa'nın daha önce aldığı kapitülasyonları genişleten bir anlaşmanın (30 Mayıs 1740) imzalanmasını sağladı.

Nuruosmaniye Külliyesi'nin İnşası (1749-1755)

Lale Devri'nde artan Batı kültürünü tanıma ve bunu kendi geleneği içinde özümseme eğilimlerinin mimarî alandaki en büyük yansımalarından birisi ve adeta Osmanlı tarihinde yeni bir dönemin abidevî habercisi olan külliyenin inşası, Birinci Mahmud devrinde, Ocak 1749'da başladı. Birinci Mahmud, külliyenin bir an önce bitirilmesi hususunda elinden gelen herşeyi yapmasına rağmen tamamlanmasını göremedi. Külliye, ölümünden sonra Üçüncü Osman döneminde Sadrazam Mehmed Said Paşa'nın çabalarıyla Aralık 1755'te bitirilebildi. Camii, imaret, medrese, sebil, çeşme, kütüphane ve türbeden oluşan külliye adını bir rivayete göre Üçüncü Osman'dan, başka bir rivayete göreyse camiinin içindeki ışıktan almıştır. İlginç bir şekilde buradaki türbeye defnedilmek ne Birinci Mahmud'a ne de Üçüncü Osman'a nasip olmuştur. Külliyenin her iki bânisi de başka türbelerde medfunken, Nuruosmaniye türbesinde Üçüncü Osman'ın annesi Şehsuvar Valide Sultan yatmaktadır.

ÜÇÜNCÜ OSMAN DÖNEMİ (1754-1757)

Sadrazam Tayinleri

Üçüncü Osman, sadrazamların nüfuzunu azaltmak için sık sık bu makamda değişiklikler yaptı. Saraydan devlet işlerine karışarak sadrazamları zayıflatmaya çalıştı. Son sadrazamı olan ve Osmanlı tarihinin en kudretli sadrazamlarından Ragıb Paşa'yı da göreve gelmesinden 8-9 ay sonra Harem Ağası Ahmed Ağa'nın teşvikiyle azledecekken, ağanın yazıcısının ikazıyla saklanan Ragıb Paşa, padişahın da hastalığının ilerleyip ölmesi sonucu makamında kalabilmişti. Üçüncü Osman üç yıl bile sürmeyen hükümdarlığında 6 sadrazam değiştirmişti.

İç Karışıklıklar

Bu yıllarda özellikle sınır sancaklarında karışıklıklar meydana geldi. Mısır'da Kölemenler'in idareyi ele almasıyla, Vali Hekimoğlu Ali Paşa eyaleti terketmek zorunda kalmıştı. Cezayir'de de devlet otoritesi iyice ortadan kalkmıştı. Erzurum ve Sivas gibi yerlerde de eşkıyalık faaliyetleri artmıştı. Bunların ve Hac yolundaki eşkıyalıkların ortadan kaldırılmasına çalışıldı. Anadolu'nun önde gelen âyanlarından Karaosmanoğlu Hacı Mustafa idam edildi.

Dış İlişkiler

Prusya Kralı İkinci Friedrich bir elçi göndererek ticaret ve dostluk anlaşması yapmaya çalıştı. Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) ötürü Prusya kendisine müttefik arıyordu, ancak Osmanlı İmparatorluğu tarafsız kalmayı tercih etti. Danimarka Krallığı ile ticaret anlaşması imzalandı.

Yangınlar

Üçüncü Osman'ın tahta çıkışından birkaç gün sonra 22 Aralık'ta Sultanhamam'da başlayan ve 18 saat devam eden yangın, Mahmutpaşa semtinde büyük tahribata sebebiyet vererek Acıçeşme'ye kadar uzandı. Bu dönemde çıkan iki büyük yangın adeta kendisinden öncekileri unutturmuştu. 27/28 Eylül 1755'deki dehşetengiz yangın Hocapaşa ile Demirkapı arasında başladı. Rüzgârın şiddeti ve sokakların darlığı yüzünden kısa zamanda İstanbul tarihinin en büyük yangınlarından biri hâline geldi. Bu yangından sonra Bâbıâlî ve Defterdarlık yeniden inşa edildi. Bâbıâli'nin inşası tamamlanıncaya kadar, devlet işleri bir süre Esma Sultan'ın Kadırga Limanı'ndaki sarayında halledildi.

Kaynaklarda o zamana kadar misli görülmemiş bir felaket olarak nitelendirilen 4/5 Temmuz 1756'daki yangın ise Cibali Kapısı haricinde çıkıp, yine dört kol hâlinde şehre yayıldı. Bu yangında sekiz bin bina kül olmuştu. Bu binaların 580'i değirmen ve fırın, 70'i hamam, bir han, 200'ü cami ve 1.000 kadarı da dükkândı.

Şiddetli Kış

Üçüncü Osman'ın hükümdarlığı zamanında, 1755'te Genç Osman dönemindeki kışa benzer bir kış yaşandı. 11 Ocak 1755'te Haliç'in tamamı, İstanbul Boğazı'nın da önemli bir bölümü dondu. Şehir halkı, Haliç'te Defterdar ile Sütlüce iskeleleri arasında denizi yürüyerek geçti. Bu kış yalnız İstanbul'da değil, bütün Osmanlı ülkesinde oldukça şiddetli geçmişti. Dönemin tarihçileri Edirne'de yağan karın yirmi karış olduğunu yazarlar.

Şimşirlik Dairesi'nde Düzenleme

18. yüzyılın ortalarından itibaren şehzadelerin şimşirlikte hayatları biraz rahatladı. Üçüncü Osman zamanında şimşirlik

binasının şekli değişti. Sultan, duvarları alçalttırdı, binaya pencereler açtırıp, bahçe, havuz ve çeşmeler yaptırdı.

Giyim-Kuşam Düzenlenmesi

Halk devlet adamları gibi giyinmeye başlayınca, samur gibi devlet ricalinin giydiği kürklerin halk tarafından giyilmesi ve atlarda gümüş takımların kullanılması yasaklandı. Genç kadınların fazla süslü ve moda giysilerle sokağa çıkmamaları ve bol ve geniş ferace giyinmeleri konusunda emirler yayınlandı. Kadınların çarşı ve sokağa işleri dışında çıkmamaları ve Cuma Selamlığı'nda görünmemeleri de emredildi.

Gayrimüslimlerin kendilerine mahsus kıyafetlerin haricinde kıyafet giymemeleri de üzerinde durulan meselelerdendi. İzni olanların dışındaki gayrimüslimlerin ata ve üç çifte kayığa binmemeleri yolunda fermanlar yayınlandı. Bu dönemde de İstanbul'a göçün engellenmesi için uğraşıldı.

ÜÇÜNCÜ MUSTAFA DÖNEMİ (1757-1774)

Üçüncü Mustafa, Üçüncü Osman'ın ölümü üzerine 30 Ekim 1757'de Osmanlı tahtına geçti. Tahta çıktığında en büyük şansı Ragıb Paşa gibi muktedir bir devlet adamının sadrazamlık makamında bulunmasıydı. Ragıb Paşa, devletin kuvvetinin azaldığının farkındaydı. Bu yüzden sadrazamlığı boyunca barış siyaseti takip etti.

Birinci Mahmud ve Üçüncü Osman'ın çocukları olmamıştı. Bu yüzden 14 Mart 1759'da Hibetullah Sultan'ın doğumu günlerce süren şenliklerle kutlandı. 24 Aralık 1761'de Şehzade Selim'in doğması da büyük kutlamalara sebep oldu.

Kanal Teşebbüsü

Daha önce dört defa teşebbüs edilen ama gerçekleşmeyen Sapanca Gölü'nü bir kanal vasıtasıyla İzmit Körfezi'yle birleştirme projesi Üçüncü Mustafa zamanında 1759'da tekrar gündeme geldi. Birinci aşamada Sapanca Gölü ile İzmit Körfezi birleştirilmeye çalışılacak, bu teşebbüs gerçekleşmediği takdirde Sakarya Nehri ile Sapanca Gölü birleştirilmeye çalışılacaktı. Kanal için teşebbüse geçildi, ancak hafriyat sırasında su çıkması ve kışın gelmesi üzerine faaliyete ara verildi. Ancak daha sonra araya emlak meselesi yüzünden fısıltılar girince beşinci teşebbüs de akim kaldı.

1766 Depremi

Osmanlı hâkimiyeti altındaki İstanbul'da 1509'dan sonra ikinci büyük deprem 22 Mayıs 1766'da meydana geldi. 22 Mayıs Perşembe günü, güneş doğduktan yarım saat sonra vukubulan deprem Kurban Bayramı'nın üçüncü gününe rastlamıştı.

Depremin sabah namazından sonraya rastlaması ve bayram olması, can kaybını azaltmıştı. Ancak yine de 4 bin civarında insan evlerin yıkıntıları arasında kalarak ölmüş, çok sayıda insan ise yaralanmıştı. Artçı depremler sekiz ay kadar sürdü ve 22 Mayıs'tan sonra, 5 Ağustos'ta da şiddetli bir deprem daha meydana geldi.

Şehirde oldukça geniş bir bölgede hasarlar meydana gelmiştir. Bilhassa Yedikule ve Edirnekapı civarındaki binalarda yıkılmalar çoktu. Fatih Camii tamamen harap oldu, kubbesi çöktü, imaret, hastane ve medrese yıkıldı. Yüzden fazla öğrenci medresenin yıkıntıları altında kaldı. Fatih Camii adeta yeniden yapılarak, 5 Mayıs 1771'de tekrar ibadete açıldı. Fatih Camii'nden başka birçok cami de kısmen yıkıldı veya hasar gördü. Kaynaklarda 173 cami ve hamamın hasar gördüğü zikredilir.

Deprem sonrasında keşif eminleri ve hassa mimarları görevlendirilerek yıkılan veya hasar gören yerlerin keşfi yaptırıldı. Tamir edilecek büyük yapılar için bina eminleri görevlendirildi. İstanbul'un çevresindeki kaza ve nahiyelerden, özellikle de imparatorluğun birçok bölgesinden (Silivri, Tekirdağ, Gelibolu, Çorlu, Karamürsel, Şile, Yalova, Gemlik, İznik vs.) duvarcı, sıvacı, kireççi gibi inşaat ustaları ve yapı malzemeleri (taş, kireç, vs) toplandı.

Prusya-Osmanlı İlişkileri

Prusya Kralı İkinci Friedrich, Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) sırasında Osmanlı ile ittifak girişimlerinde bulundu. Prusya'nın İstanbul'daki elçisi Rexin, Sadrazam Koca Ragıb Paşa ile Sultan Üçüncü Mustafa'yı ikna edebilmek için çeşitli vaatlerde bulunuyordu. Rexin'e göre eğer Osmanlı savaşa girerse, Tımışvar'a, Petervaradin'e hatta Budin'e yeniden sahip olabilirdi. Ancak itidalli hareket eden Osmanlı yöneticileri Prusya ile birlikte savaşa katılmamışlar, sadece iki ülke arasında bir dostluk ve ticaret anlaşması imzalamışlardı. Osmanlı'nın

savaşa katılmamasının temel nedeni İngiltere'ye güvenememesiydi. Bunun yanında devletin aslında zayıf olduğunu bilen Koca Ragıb Paşa savaşa girerek ülkeyi büyük bir riskin altına sokmak istememişti.

Yedi Yıl Savaşları'na katılmayan Osmanlı için kaçan balık büyük olmuştu. Osmanlı'nın bu savaşta Friedrich ile beraber ittifaka girmesi hâlinde Avusturya'nın çökmesi işten bile olmayacaktı. Osmanlı bu savaşa girmeyerek Karlofça'nın rövanşını alma adına kazandığı son şansı geri tepmişti. Bunun yanında Friedrich gibi önemli bir müttefik kaybedilmiş, 1768-1774 savaşında Osmanlı, Ruslar'la yalnız savaşmak zorunda kalmıştı.

Osmanlı Devleti, Prusya ile ittifaka girmemekle beraber bu ülke ile iyi ilişkiler kurma amacını gütmüştü. Nitekim savaşa girilmesine karşı çıkan Koca Ragıb Paşa da bu tür dostane ilişkilerin iyi olacağı kanaatindeydi. Aynı zamanda Yedi Yıl Savaşları'nın sonuna gelindiğinden ve Rusya-Prusya yakınlaşmasından endişelenen Osmanlı yönetimi, Ahmed Resmî Efendi'yi Prusya'nın başkenti Berlin'e elçi olarak göndermişti.

Üçüncü Mustafa için astroloji merakı saplantı seviyesindeydi. Sultan, Ahmed Resmî Efendi vasıtasıyla Friedrich'ten üç tane değerli müneccim talep etmiş ve krala hayırlı işlere ne zaman başlanması gerektiğini sormuştu. Friedrich, Resmî Efendi'den bu talebi duyunca şaşırmış ve Sultan Mustafa'ya şu cevabı vermişti:

"Benim üç tane müneccimim vardır ki, bunları hiçbir şeye değişmem. Bunlardan birincisi, tarihten ders almak ve devlet adamlarına danışmak, ikincisi askeri daima savaşa hazır tutmak, üçüncüsü de savaş için yeterli miktarda para ayırmak".

18. YÜZYIL ISLAHATLARI

17. yüzyıl ıslahatlarında örnek, imparatorluğun kendi geçmişi, özellikle de Kanunî dönemindeki günleri idi. Bu dönemde Avrupa örnek değildi. 18. yüzyılda Lale Devri ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu ilk defa yüzünü Batı'ya döndü. Avrupa'daki gelişmeler örnek alınmaya başlandı. Ancak bu dönemde de Avrupa tam bir model değildi. Avrupa'nın tam olarak örnek alınması 18. yüzyılın sonlarında olacaktı.

17. yüzyılda timarlı sipahiler ve yeniçeriler gibi eski müesseseler ıslah edilmeye çalışılırken, 18. yüzyılın başlarında da bu durum devam etti. Ancak 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni müesseseler kurulmaya başlandı. Bu iş için de başta Fransa olmak üzere, birçok ülkeden Avrupalı uzmanlar getirildi. Ancak Humbaracı Ahmed Paşa gibi mecburiyetten gelen bazı uzmanlar dışında gelenlerin çoğu ikinci sınıf askerlerdi. Bu durum da reformlardan istenilen neticelerin alınmasını engelledi. 19. yüzyılda Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Mısır'da modernleşmeyi sağlamasındaki en önemli etken bol para vererek birinci sınıf uzmanları getirtmesidir. Osmanlı İmparatorluğu, daha önceki dönemlerde de "Taife-i Efrenciyan" adı altında top ve diğer silahların yapımı, gemi inşası gibi alanlarda Avrupalı uzmanları istihdam etmekteydi. Ancak bunlar teknisyen olarak görev yapıyorlardı. 18. yüzyılda gelen uzmanlar imparatorluğun askeri yapısını değiştirdiler.

18. yüzyıl ıslahatlarının en önemli özelliklerinden biri devamlılığının olmamasıdır. Tehlike kapıya dayandığı zaman ıslahat yapıldı; tehlike uzaklaştığında, bunlardan vazgeçildi.

Nitekim 1739 Belgrad Anlaşması'ndan önce yapılan bazı ıslahatlar 1736-1739 Savaşı'nda başarıyı getirmişti. Ancak tehlike uzaklaşınca askeri yeniliklerden vazgeçilip, yapılanlar rafa kaldırıldı. Bu yüzden Osmanlı ordusu kendisini yenileyemedi, hatta daha da kötüye giderek, 30 yıllık barış sürecinin rehaveti ile eski maharetlerini de kaybetti ve 1768-1774 Savaşı'nda Ruslar karşısında büyük bir mağlubiyet alındı.

1768-1774 OSMANLI-RUS SAVAŞI

Üçüncü Mustafa'nın imparatorluğun ve düşmanlarının durumunu dikkate almadan bir savaşa girerek zafer kazanma isteğini yıllarca Osmanlı tarihinin en büyük sadrazamlarından birisi olan Ragıb Mehmed Paşa engellemişti. Koca Ragıb Paşa'nın padişahın savaş istekleri karşısında şu cevabı tarihe geçmişti: "Osmanlı İmparatorluğu uzaktan bir aslana benzer. Ancak yanına gelindiğinde dişleri ve tırnaklarının döküldüğü görülür". Sadrazam Ragıb Mehmed Paşa, Rusya ile savaşmak isteyen Üçüncü Mustafa'yı engelleyebilmişti. Ancak bu muktedir devlet adamının ölümünden sonra onun bu işlevini görecek kimse yoktu.

Osmanlı İmparatorluğu, 1739'da imzalanan Belgrad Anlaşması ile uzun süreli bir barış dönemine girmişti. Ancak anlaşmanın süresinin bitmesinden kısa bir süre sonra 1768'de, Osmanlı-Rus sulhu bozuldu ve Osmanlı'nın aleyhine ağır sonuçlar doğuracak bir savaşa girildi. Ruslar'ın Osmanlı sınır boylarına yeni kaleler yapmaları, serbestiyetleri kabul olunmuş kabilelerin işlerine müdahale etmeleri ve Lehistan topraklarını istilâ ile bu devleti hâkimiyetleri altına almak istemeleri, savaşın çıkmasının sebeplerinden sadece birkaçıydı. Balta Kasabası'nda yaşanan kanlı çatışmalar bardağı taşıran son gelişmeler oldu.

4 Ekim 1768'de padişahın huzurunda devlet ricalinin yaptığı toplantıda Rusya'ya, Lehistan'a karışmaması yönünde ültimatom verilmesi kararlaştırıldı. Rus elçisi Obreskov, ültimatomu aldıktan sonra oyalayıcı hareketlere girişince, 17 kişilik maiyeti ile birlikte tutuklanarak Yedikule'ye hapsedildi. Bu

hadisenin ardından padişahın başkanlığında yapılan toplantıdan, 1769'un ilkbaharında Rusya'ya savaş açılması kararı çıktı. Osmanlı devlet adamları savaşın bir yıldan fazla sürmeyeceğini düşünmüşlerdi. Ancak savaşın uzaması felaketle sonuçlanacaktı.

Çariçe'nin Zehirleri

31 Ocak 1769'da 100 bin kişilik bir süvari kuvveti ile Rusya'ya üç koldan giren Kırım Giray Han karşısına çıkan kuvvetleri yendi ve ardından birçok kasaba ve köyü tahrip edip, yağmaladı. Bu saldırı karşısında dehşete düşen Ruslar, Kırım Giray'dan kurtulmaları gerektiğini anlamışlardı. Rus Çariçesi İkinci Katerina, Siropilo adlı bir Rum hekime para vererek Kırım hanını zehirletti. Ruslar sadrazam ve ordu ileri gelenlerini de aynı şekilde zehirlemek istemişlerse de bu planları haber alındığından muvaffak olamadılar. Ancak Osmanlı ordusu Edirne'ye geldiğinde içme sularına zehir katarak ve hekim kılığına giren casusları kullanarak askere zarar verdiler.

Rusya savaş hazırlıklarını tamamlar tamamlamaz harekete geçerek, Osmanlı topraklarına girdi. Hotin'i kuşatan Prens Galçin idaresindeki Rus kuvvetleri, yardıma yetişen Osmanlı askerleriyle yaptığı savaşı kaybetti (1 Mayıs 1769). Galçin karşısında Hotin önlerinde kazanılan bu zafer üzerine Sultan Üçüncü Mustafa'ya hutbelerde "Gazi" denmeye başlandı. Galçin'in 17 Temmuz'daki ikinci Hotin kuşatması da Osmanlılar'ın başarısıyla neticelendi.

Rus Taarruzu

Podolya'da toplanan Rus ordusunun üzerine yürüyen Osmanlı kuvvetlerinin bir kısmı köprü kurarak Turla (Dinyester) Nehri'ni geçip, Ruslar'a saldırdılar. Ancak şiddetli yağmurlardan ve Rus patlayıcılarından Turla'daki köprüler tahrip oldu. Karşıya geçen askerlere yardım edilemediği için, Ruslar 17 Eylül'deki çatışmalarda Turla'yı geçen Osmanlı kuvvetlerini rahatlıkla yok ettiler. Osmanlı ordusunun kalan kısımlarının geri

çekilmesi üzerine Rus kuvvetleri Hotin'i 21 Eylül'de ele geçirip, ardından kolaylıkla Eflak ve Boğdan'ı istila ederek Tuna kıyılarına kadar ilerlediler.

Larga ve Kartal Muharebeleri (1770)

Kont Panin komutasındaki yaklaşık 60 bin Rus askeri Bender Kalesi'ni muhasara ederken, Kont Romanzov komutasındaki 37.500 Rus askeri de Larga'da ordugâh kurmuştu. Bunu haber alan Osmanlı kuvvetleri Romanzov komutasındaki Ruslar'ı kuşattı. Türk ordugâhı ile Prut Nehri arasında sıkışan Romanzov kurtulmak için 17 Haziran 1770 sabahı harekete geçti. Türk ordugâhı kısa sürede kuşatıldı ve yoğun top ateşi karşısında tutunamayan Osmanlı ordusu dağıldı.

Larga Muharebesi'nden sonra dağılan Osmanlı ve Tatar birlikleri Kartal'da (Kagul) toplandı. Sadrazam İvazzâde Halil Paşa komutasındaki ana Osmanlı ordusu da onlara yardım etmek üzere İsakçı'dan Kartal'a doğru hareket etti. Tuna Nehri'nin sularının yüksek olmasına rağmen sadrazam komutasındaki Osmanlı ordusu Kartal tarafına geçirildi ve burada ordugâh kuruldu. Osmanlı ordusunun Kartal'da ordugâh kurduğunu haber alan Romanzov Temmuz 1770'de hemen harekete geçti. Kısa sürede Kartal yakınlarına ulaştı ve genel bir saldırı için hazırlıklarını yaptı. 1 Ağustos sabahı ise günün ilk ışıklarıyla birlikte Ruslar saldırıya geçti. Ruslar'ın ilk saldırıları Yeniçeriler tarafından geri püskürtüldü. Fakat savaşın sonucunu daha sonra devreye giren Rus topları belirlerdi. Yoğun top atışı karşısında dayanamayan Osmanlı ordusunda bozgun baş gösterdi ve bu kısa sürede büyüdü. Fakat Tuna Nehri üzerine köprü kurulmadığı için kaçış büyük bir felakete dönüştü. Rus topçusundan kurtulan Türk askerleri Tuna Nehri'nin sularında can verdiler. Kartal Muharebesi'nde 30 binden fazla asker şehid düştü, 143 top ve binbir güçlükle elde edilen 7 bin araba zahire de Ruslar'ın eline geçti.

Çeşme Baskını (1770)

1770 başlarında Mora'daki Rumlar'ı ayaklandırmak için Rus donanması Cebelitarık'ı geçerek, Akdeniz'e girdi. Mora'ya yardıma giden Osmanlı donanması başarısızlığa uğrayınca geri çekildi. 5 Temmuz 1770'de Çeşme'nin kuzeyinde Koyunadaları önünde tekrar Rus donanması ile karşılaşan Osmanlı gemileri savaşa tutuştular. İki taraftan da bazı gemilerin yanmaya başlaması üzerine diğer Türk ve Rus gemileri savaş alanından uzaklaştılar. Rus donanması çevrede dolaşırken Osmanlı donanması dönemin önemli denizcilerinden Cezayirli Gazi Hasan Bey'in muhalefetine rağmen Kaptanıderya Hüsameddin Paşa tarafından manevra imkânı olmayan Çeşme Limanı'na sokuldu. Bu hatayı anında değerlendiren Ruslar 6 Temmuz günü Çeşme Limanı'nın ağzını kapatıp, içeriye ateş kayıkları göndererek birbirine çok yakın olarak demirlemiş Osmanlı gemilerini yaktılar. Bütün Osmanlı donanması yanmış, sadece Kaptanıderya Hüsameddin Paşa'nın gemisi Sakız'a kaçabilmişti.

Bu savaştaki başarısından dolayı Çariçe Katerina tarafından Rus Generali Aleksi Orlof'a, Çeşmeski (Çeşmeli) ünvanı verildi, Rusya'da da savaşın anısına bir abide dikildi. Osmanlı donanmasının imhası üzerine Ruslar savaşın sonuna kadar Akdeniz'de serbestçe dolaştılar. Bazı adalara asker çıkararak, Çanakkale Boğazı'nı ablukaya aldılar. Ancak Boğaz'ı geçemediler.

Kırım'ın İşgali

Osmanlı İmparatorluğu 1736-1739 savaşında Kırım'ın Rus işgaline uğraması sebebiyle Kırım'ı, Tatarlar'ın tek başlarına savunamayacağını gördüğünden burada bir seraskerlik oluşturmuştu. Ruslar'ın Kırım'a gireceği Or Kapı adlı geçit, buranın müdafaası açısından son derece önemliydi. Bu savaşta Kırım seraskeri olarak görevlendirilen Silahdar İbrahim Paşa'nın Or Kapı'nın müdafaası için harekete geçmesi, Tatarlar tarafından geciktirildi, Osmanlı ordusu yoldayken de Or

Kapı'daki kalede bulunan Tatarlar bu önemli geçit noktasını Ruslar'a teslim ettiler. Buradan rahatlıkla geçen Rus kuvvetleri Kırım'ı kısa zamanda işgal edip, Osmanlı ordusu komutanı İbrahim Paşa'yı da esir alarak, Petersburg'a götürdüler.

Ruslar, Kırımlılar ile çeşitli müzâkereler yapmışlar, yayınladıkları bildirilerle de onlara, Kırım'a doğru ilerleyen Rus kuvvetlerine karşı gelmedikleri takdirde bağımsızlıklarını vereceklerini vaat etmişlerdi.

Padişahı Protesto

Savaş açıldıktan sonra önceleri bazı başarılar kazanıldıysa da arka arkaya büyük mağlubiyetler alındı. Halk arasında sevinç gösterilerinin yerini homurdanmalar almıştı. Ayasofya'da 2 Şubat 1771'deki Cuma Namazı sırasında dönemin padişahı Üçüncü Mustafa'nın adı hutbede gazi olarak okununca bir Mevlevi derviş ve üç kişi ayağa kalkarak "Yalandır, gazi değildir" diye bağırmışlardı. Camide bulunanlar bu çıkış karşısında şok olmuşlardı. Ancak bu sert protestoyu yapanlara karşı da en ufak bir hareket meydana gelmemişti. Başarısız bir sefere rağmen padişahın "gazi" diye anılması karşısında bu tepki oluşmuştu. Nitekim bu tepki daha sonraki yıllarda da hep akla gelen bir olay olmuştu. Bu yüzden Üçüncü Mustafa'dan sonra tahta geçen Birinci Abdülhamid, 1787-1792 yılları arasında Ruslarla yapılan savaş sırasında "gazi" ünvanını hemen almamış, bazı başarılar kazanılınca 1788 yılının sonbaharından itibaren kullanmaya başlamıştı.

Rus Savaşının Sonu

Üçüncü Mustafa'nın ölümü üzerine Birinci Abdülhamid tahta çıktığında Rus savaşı devam ediyordu. Yeni padişah, Muhsinzâde Mehmed Paşa'yı sadrazamlıkta bırakarak devlet işlerini onun vasıtasıyla yürütmeye çalıştı.

1768-1774 savaşı esnasında zaman zaman barış görüşmelerine teşebbüs edildiyse de bir netice alınamamıştı. Birinci

Abdülhamid devam eden savaşı bazı başarılar kazanıp sona erdirmek istedi. Rus Mareşali Romanzov, bir mektup göndererek barış teklifi yaptığında, Osmanlılar bunu kabul etmemişlerdi. Ancak bu mektubun ardından Kozluca'da Osmanlı kuvvetleri büyük bir mağlubiyete uğradı ve Osmanlı ordusunun kalan kuvvetleri de serdar-ı ekrem ile birlikte Şumnu'da, Ruslar tarafından kuşatıldı. Osmanlılar, bu gelişmeler üzerine anlaşmadan başka çare kalmadığını anladılar.

Büyük askeri başarılarına rağmen Ruslar da barış istiyorlardı. Veba salgını Rus ordusuna önemli zararlar vermişti. Ayrıca Rusya'da Pugaçev önderliğinde başlayan Kazak isyanı genişleyerek, tehlikeli bir hal almıştı. Rusya'nın bu savaştaki en önemli komutanı olan Romanzov, bir an önce Petersburg'a dönmek istiyordu. Zira çariçenin etrafını saran Orloflar'ın kendi aleyhine bazı faaliyetlerde bulunduklarını haber almıştı. Avusturya ve Prusya gibi devletler de kendi siyasetleri açısından barış yapılması için uğraşıyorlardı. Bu yüzden Romanzov, Osmanlı Seraskeri Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın kendi mektubuna karşılık yazdığı barış teklifini kabul etti.

BİRİNCİ ABDÜLHAMİD DÖNEMİ (1774-1789)

Küçük Kaynarca Anlaşması (1774)

Anlaşma 21 Temmuz 1774'te imzalandı. Küçük Kaynarca Anlaşması'nın en ağır maddesi Kırım'ın bağımsız bir statüye sokulmasıydı. Bu durum gelecekteki bir Rus işgalinin de habercisiydi. Ruslar'a, İstanbul'da bir kilise inşası, Boğazlar'dan ticaret gemilerini serbestçe geçirme, İstanbul'da daimî bir elçi bulundurma gibi haklar da verilmişti. Ayrıca kapitülasyonlardan istifadeye başlayacak olan Rusya'ya üç sene içerisinde 4.5 milyon ruble savaş tazminatı da ödenecekti.

Aynalıkavak Tenkihnamesi (1779)

1777'de Şahin Giray'ın Çariçe İkinci Katerina'nın desteğiyle han olmasından itibaren Kırım daha çok Rusya'ya yakınlaştı. Şahin Giray, Kırım'da birtakım askerî ve idarî değişikliklere imza attı. Ancak bu yenilikler ve Rusya'nın giderek bölge üzerindeki nüfuzunun artması yüzünden Şahin Giray'a bir tepki oluştu ve tepkiler sonunda hana karşı bir isyana dönüştü. İsyan, Kırım'ın başkenti Bahçesaray'a kadar yayıldı ve şehir ateşe verildi. Bunun üzerine hayatı tehlikeye giren Şahin Giray, hanlığı Ocak 1778'de Selim Giray'a devretti. Aslında bu Osmanlı Devleti'nin de desteklediği ve başarıya ulaşan bir darbeydi ama Ruslar'ın desteklediği Şahin Giray'ın hanlık davasından vazgeçmeye hiç niyeti yoktu. Şahin Giray, 1778 Şubat'ında Kırım'da Rus askerinin desteğiyle büyük bir isyan başlattı. Silah zoruyla ve binlerce Kırımlı'nın kanı pahasına, ikinci defa han oldu.

Yeni bir Osmanlı-Rus savaşı çıkmak üzereyken Fransızlar'ın araya girmesiyle 21 Mart 1779'da Aynalıkavak Tenkihnâmesi imzalandı. Bu anlaşmayla Kırım bağımsız bir devlet olacaktı. Ruslar da Kırım'daki askerlerini çekeceklerdi. Osmanlı yönetimi de Şahin Giray'ın hanlığını tanıyacaktı. Ayrıca Eflak ve Boğdan voyvodalıkları ile ilgili dini düzenlemeler de yapılacaktı.

Kırım'ın İşgali (1783)

Şahin Giray'ın ikinci hanlığı, çoğu kanlı bir şekilde bastırılan isyanlara rağmen beş sene sürdü. 1782'de Halim Giray liderliğinde başlatılan isyan ise beklenenden daha fazla destek buldu ve Şahin Giray, ancak Ruslar'a sığınarak canını kurtarabildi. Fakat General Potemkin komutasındaki Rus ordusunun desteğiyle 1782 yazında üçüncü defa Kırım hanlığına getirildi. Ancak üçüncü hanlığı döneminde Şahin Giray, Rus General Potemkin'in kuklası gibiydi.

Potemkin, bir yolunu bulup Kırım'ı doğrudan Rusya topraklarına katmak istiyordu. Bunun için yarımadada askerî yığınaklar yapıyordu ancak uluslararası dengeler uygun olmadığından bu isteğini yerine getiremiyordu. Nihayet 1783 Nisanı'nda yayınlanan bir beyannâme, Potemkin'in hayallerinin gerçek olmasının kapısını araladı. Çariçe Katerina adına yayınlanan beyannâmede Kırım'ın fiilen işgal edilmesinin gerekçeleri sıralanıyordu. Potemkin büyük bir memnuniyetle tekrar Rus ordusunun başına geçti ve kısa bir sürede Kırım'ı fiilen işgal etti. Bu işgalle birlikte kukla han Şahin Giray hanlığından, Kırım ise bir daha elde edemeyeceği bağımsızlığından oldu.

Osmanlı yönetimi Kırım'daki bu durumu kabullenmek istememiş, ancak yeni bir savaşı da göze alamamıştı. Osmanlı İmparatorluğu, 8 Ocak 1784'te imzalanan anlaşma ile yarımadadaki Rus hâkimiyetini tanımak zorunda kaldı, fakat Kırım'ın tekrar geri alınması hep bir ideal olarak yaşatıldı.

Kırım'ın Ruslar tarafından işgalinden sonra Şahin Giray, Ruslar'a güvenmekle yanlış yaptığını anlamış fakat iş işten artık geçmişti. Ruslar'a karşı bir isyan çıkartmak istedi ama yakalanıp, Petersburg'a gönderildi. Daha sonra Osmanlı'ya sığınan Şahin Giray, Rodos Adası'na götürüldü ve 1787 Ağustos'unda ilk fırsatta ortadan kaldırıldı.

İran Savaşı

İran'da yönetimi ele geçiren Zend Kerim Han, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilân etti. 1775'te Basra'yı işgal edip, Bağdad çevresini ve Güneydoğu Anadolu'yu da yağmaladı

Yangınlar

İstanbul tarih boyunca yangınlardan bir türlü kurtulamamıştır. Ancak Birinci Abdülhamid döneminde artış gösteren yangınların başlıca sebebi kundak, yani sabotajdı. Özellikle 1780-1785 yılları arasında kundakçılığın önüne geçilememişti. 1782'de günde üç beş yerde çıkarılan yangınlar, halk ve devlet adamları arasında korkuya ve paniğe sebep olmuştu. Ancak 9 Eylül 1785'te 15 yerde kundak bırakılmıştı. Kundakların amaçlarından biri yönetimin değişmesiydi. Yangınlar, sadrazamların siyasi hayatını da sona erdirmekteydi.

En ilginç kundaklama olayı ise dönemin güçlü ismi Kaptanıderya Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Mısır'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrılışının ertesi günü meydana gelmişti. Yapılan araştırmada yangının kaptanıderyanın adamları tarafından çıkarıldığı ve bu şekilde padişaha Cezayirli Hasan Paşa'nın yokluğunda emniyet altında bulunmadığı mesajının verilmek istendiği ortaya çıkmıştı.

Grek Projesi

Halk Kırım'ın kurtarılmasını istiyordu. İngiltere ve Prusya da Osmanlı'yı Rusya'yla savaşa teşvik ediyordu. Bu sırada Avusturya ve Rusya "Grek Projesi" adı altında Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldırarak, Bizans'ı yeniden kurmayı

planlamışlardı. Çariçe Katerina'nın Konstantin adı verilmiş torunu Bizans imparatoru olarak yetiştirilmişti.

Boğdan, Eflak, Bulgaristan ve Trakya ile İstanbul ve civarı Ruslar'a; Küçük Eflak, Sırbistan, Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Mora tarafları da Avusturyalılar'a bırakılacaktı. Sonunda 1787-1792 yılları arasında Osmanlılar ile Avusturya ve Rusya arasında beş yıl süren bir savaş çıktı. Avusturya cephesinde düşman durduruldu. Ancak Rus orduları Osmanlı birliklerini arka arkaya mağlup etti.

Islahatlar

18. yüzyılda Humbaracı Ahmed Paşa'dan sonra Osmanlı ordusundaki ıslahatlar için bir diğer önemli isim Baron François de Tott'tur. Daha önce İstanbul'da bir süre bulunan Baron de Tott, 1769'da İstanbul'a gelerek, Boğaz'ın tahkiminde görev aldı. 1771-1776 yılları arasında toplar döktürdü ve Sürat Topçuları Ocağı'nı kurdu. Boğaz'da kaleler inşa ettirdi.

Baron François de Tott'un ülkesine dönmesinden sonra Aubert ve Campell isimli iki Avrupalı subay Sürat Topçuları'nı ve Mühendishane'yi devam ettirdiler. Bir süre sonra Sürat Topçuları Ocağı, yeniçeri baskısıyla dağıtıldı. Cezayirli Gazi Hasan Paşa zamanında da donanmada Avrupa örnek alınarak ıslahatlar yapıldı. Halil Hamid Paşa'nın sadareti döneminde Sürat Topçuları Ocağı tekrar canlandırıldı. Fransız askeri ders kitapları Türkçe'ye çevrildi. Mühendishane açıldı. Yeniçeri Ocağı'na çeki düzen verilmeye çalışıldı. Kapanan matbaa yeniden canlandırıldı.

ÜÇÜNCÜ SELİM DÖNEMİ (1789-1807)

Avusturya ve Rusya'yla Savaş (1787-1792)

Üçüncü Selim, 1787'den beri Avusturya ve Rusya'ya karşı yürütülen iki cepheli bir savaşın keşmekeşi içinde 1789'da tahta çıktı. Genç padişah, tahta çıktığı ilk günlerden itibaren savaşı sürdürmedeki kararlılığını gösterdi. Yeniçerilerden eskisi gibi cesur olmalarını ve Kırım geri alınana kadar mücadeleyi kararlılıkla sürdürmelerini istedi. Cülus bahşişi geleneğini tekrar başlatıp, yeniçerilerin birikmiş ulufelerini ödedi.

İstanbul'da taht değişikliğinin kargaşası yaşanırken Rus ve Avusturya orduları cephedeki konumlarını güçlendirdiler. İsveç'le uzun süreden beri devam eden görüşmeler sonucunda nihayet 12 Temmuz 1789'da bir ittifak anlaşması imzalanması da bu aşamada, durumu değiştiremedi.

Osmanlıları büyük bir felaketten kurtaran belki de en önemli gelişme kışın bastırması oldu. Bir taraftan cephelerden gelen kötü haberler, bir taraftan da İstanbul'un iaşesinin temin edildiği bölgelerin peş peşe kaybı sebebiyle başkentte artan gıda fiyatları halkı sokaklara döktü. Her şeye rağmen 1789'da tahta çıkan Üçüncü Selim, savaşa devam etme hususundaki heyecan ve arzusunu kaybetmedi. Padişah, savaş hazırlıklarının finansmanı için saraydaki altın ve gümüş eşyaları darphaneye teslim etti, devlet ricali ve halktan da aynı tavrı sergilemelerini istedi.

Avusturya'nın Savaştan Çekilmesi

1790'da İkinci Josef'in ölümü ve yerine İkinci Leopold'ün geçmesi savaşın gidişatını tamamen değiştirmişti. Yeni Habsburg İmparatoru, kardeşinin Rusya'ya sağladığı desteği geri çektiği gibi iç huzursuzluklar ve Prusya ile savaş ihtimali

yüzünden bir an önce savaşı sona erdirecek teşebbüslere hız verdi. Avusturya ile Osmanlılar arasında nihai barış anlaşması uzun müzakerelerden sonra 4 Ağustos 1791'de Ziştovi'de imzalandı. Avusturya savaş sırasında işgal ettiği toprakları iade etti.

Yaş Anlaşması (1792)

Avusturya'nın savaştan çekilmesine rağmen Rus birlikleri önemli başarılar kazanmaya devam etti. Rus donanması Tuna ve Karadeniz'de denetimi tamamen ele geçirdi. Ruslar, Sünne ve Kili boğazlarını, ardından da Kili, Tolçı ve İsakçı kalelerini işgal ettiler. General Potemkin stratejik öneme sahip İsmail'i ele geçirdi.

Prens Repnin sürpriz bir saldırıyla 4 Nisan'da Maçin'de Osmanlı ordusunu feci bir hezimete uğrattı, 8 Temmuz'da da Tuna'yı aşıp Osmanlı karargâhını tekrar dağıttı. Bu son mağlubiyetler Osmanlı ordusu için ölümcül bir darbe oldu. Ancak Rusya, İngiltere ve Prusya'nın girişimleri ve askerî güç kullanma tehditleri karşısında Osmanlılar'la Kalas'ta bir ateşkes imzaladı.

Üçüncü Selim hâlâ savaşa devam edilmesini istiyordu. Ancak ordugâhta daha önce Osmanlı tarihinde görülmemiş bir olay yaşandı. Yeniçeri ağası ve diğer ocak zabitleri sadrazamın huzuruna gelip, 120 binden fazla askerin 8.000 kişilik Rus birliği tarafından perişan edildiğini, gâvurun nizamlı askerine bizim nizamsız askerimizin mukavemet etmesinin mümkün olmadığını, yeni harp usullerini kullanmadığımız sürece kıyamete kadar savaşılsa bile zafer kazanılamayacağını söylediler. Sadrazam bu durumu padişaha arzedemeyeceğini söyleyince, ordu kumandanları 12 Ağustos'ta müşterek bir mahzarla artık mücadeleyi sürdürmeyeceklerini bildirdiler. Bu arada İstanbul'da yangında 32 bin evin kül olması gerginliği zirveye taşıdı. Padişah ne zaman halkın önüne çıksa,

halk Üçüncü Selim'den şiddetle Rusya ile barış yapmasını istiyordu. Bunun üzerine Üçüncü Selim sulh görüşmelerine başlamak zorunda kaldı.

10 Ocak 1792'de Yaş'ta akdedilen Osmanlı-Rus barış anlaşmasına göre: Dinyester (Turla) Nehri iki devlet arasında sınır olacak; Özi ve havalisi Rusya'ya bırakılacak; Rusya, Bender, İsmail, Kili, Akkirman, Bucak, Eflak ve Boğdan'ı iade edecek; Osmanlılar da Rusların Kırım ve Gürcistan'daki hâkimiyetini tanıyacaktı.

Nizâm-ı Cedid

Üçüncü Selim'den önce birçok padişah ıslahat yapmışsa da bunlar bir program dahilinde değildi. Tehlike kapıya geldiği zaman ıslahat yapılmış, uzaklaşınca bırakılmıştı. Üçüncü Selim, ıslahatlara girişmeden önce Avrupa'yı tanımak için harekete geçti. Ziştovi Anlaşması'nın imzalanmasından sonra yakın adamlarından Ebubekir Ratib Efendi'yi elçi olarak Viyana'ya gönderdi. Burada 8 ay kalan Ratib Efendi, yaptığı araştırmalar sonucunda Avusturya'daki askeri sistemi ve diğer kurumları anlatan bir sefaretnâme kaleme aldı. Bu eseri inceleyen padişah, kendi düşüncelerini de ilave ederek bir ıslahat programı hazırlamaya başladı. Ayrıca ileri gelen devlet adamlarının 22'sinden yapılması gereken ıslahat için layiha hazırlamalarını istedi. Bu 22 kişinin içinde Osmanlı ordusunda hizmet eden Fransız Berentano ile İsveçli d'Ohsson da vardı.

Raporlarda bir görüş birliği olmamakla birlikte, acil yapılması gereken iş olarak askeri reformlar gösteriliyordu. Üçüncü Selim, bu görüşleri aldıktan sonra İbrahim İsmet Bey'in başkanlığında 10 kişilik bir heyet kurarak yapılacak ıslahat için bir program hazırlanmasını istedi. Askeri konuların yanı sıra idari, mali, siyasi alanlarda da yapılacak reformları içeren 72 maddelik bir program hazırlandı. Baron de Tott ve 1794'ten sonra Fransa'dan getirtilen diğer uzmanların da tavsiyeleri ve gözetimleri altında Nizâm-ı Cedid uygulamaları başladı.

Fransa'nın Mısır'ı İşgali

Osmanlılar'ın Ruslar karşısında peşpeşe mağlubiyetler yaşadıkları günlerde Avrupa'da Napolyon Bonapart'ın yıldızı hızla yükseliyordu. Avusturya'yı dize getiren Bonapart'ın en büyük isteği İngiltere'yi sıkıştırmaktı. Mısır'ı işgal ederek, İngiltere'nin Akdeniz'deki hâkimiyetini kırıp, Hindistan'a giden ticaret yoluna hâkim olmayı planladı. 1798 Temmuz'unda İskenderiye'ye çıkarma yapan Napolyon, ayın sonlarına doğru Kahire'yi de işgal etti. Fransa'nın bu ani saldırısı karşısında Osmanlı yönetimi, Avrupa'dan umulmadık bir destek aldı. İngiliz Amiral Nelson 1 Ağustos'ta Abukir'de Fransız donanmasını yaktı. Rusya, İngiltere ve Sicilyateyn Ocak 1799'da arka arkaya Osmanlılar'la ittifak anlaşması imzaladılar. Rusya ve İngiltere'nin desteğini alan Osmanlı İmparatorluğu, Fransa'yı durdurdu.

İç İsyanlar

Mısır'da Bulutkapan Ali Bey'in kendi idaresini kurdu. Padişahın yanında kendi adının da kazılı olduğu paralar bastırdı. Ruslar'la işbirliği yaptı. Tunus, Cezayir gibi Garp ocakları diye bilinen bölgelerde devlet otoritesi iyice azaldı.

Anlaşmanın imzalanmasından sonra asilerin üzerine yüründü. Suriye'de, Rus donanması amiralleriyle işbirliği yapan Zahir Ömer'in isyanı 1775'te bastırıldı. Mısır'da devlet otoritesini tanımayan Kölemenler hizaya sokuldu. Kargaşa içinde olan Mora'da sükûnet sağlandı. Bağdad'daki Kölemenler'le uğraşıldı. Anadolu'daki başıboş leventler tehdit olmaktan çıkarıldı. Ancak Arap Yarımadası'nda Vehhâbîliğin yayılmasının önüne geçilemedi.

Anadolu ve Rumeli'nin birçok bölgesi ile Bağdad, Suriye, Mısır ve Garp Ocakları 18. yüzyılın ortalarından itibaren merkezî hükümetin otoritesini hiçe indiren mahallî iktidarların denetimine geçmişti. Üçüncü Selim döneminde, Vidin Âyanı

Pazvandoğlu Osman Paşa'nın faaliyetleri ve isyanı büyük yankı uyandırdı. Tayyar Paşa isyanı da devleti oldukça uğraştırdı.

Üçüncü Selim döneminde devletin karşılaştığı en büyük buhranlardan biri de Vehhâbî hareketinin kaydettiği gelişmeydi. Abdülaziz bin Muhammed'in liderliğindeki Vehhâbîler cüretkâr saldırıyla Arap Yarımadası'nda büyük korku yaratmaya başlamışlardı. Devletin batıda tahripkâr savaşlarla meşgul olması yüzünden Mekke şerifinin uyarılarına rağmen gerekli tedbirler alınamadı. Necid'de konumlarını sağlamlaştıran Vehhâbîler 1792'den itibaren sefer düzenledikleri Ahsa bölgesine 1795'te tamamen hâkim oldular.

Bütün bu gelişmeler ve nihayet hac farizasının dahi yapılamaz hale gelmesi Üçüncü Selim'in halife sıfatının gereğini yerine getirememesi olarak yorumlandı ve padişahın kamuoyundaki saygınlığını zedeledi.

İlk Sırp İsyanı

Balkanlar'daki ilk milliyetçi isyan Sırbistan'da meydana geldi. Sırbistan'da hâkimiyeti ele geçiren yeniçeri dayılarının baskısından bunalan halk, Bâbıâli'nin de desteği ile bunlarla mücadeleye girişmişti. Başlangıçta mahallî yeniçerilere ve ayanlara karşı bir hareket olarak başlayan bu direniş, 1804'te Kara Yorgi Petroviç'in liderliğinde millî ayaklanmaya dönüştü. Kara Yorgi, okuma-yazması olmayan, Topalalı bir domuz tüccarı ve Avusturya ordusunun eski çavuşlarındandı. Osmanlı kuvvetlerine karşı başarılar kazanarak Avusturya ve Rusya ile ilişkiye geçti. Üçüncü Selim, Süleyman Paşa'yı Belgrad Valiliği'ne atayıp, Bosna Valisi Ebubekir Paşa'yı da hem Sırpları tedip etmek hem de yamakların iktidarını tamamen ortadan kaldırmakla görevlendirdi. Ebubekir Paşa, Sırplarla işbirliği yaparak yamakların üzerine yürüdü ve Belgrad'ı ele geçirdi. Şehirden kaçan dayılar yakalanarak idam edildiler. Fakat Ebubekir Paşa'nın askerlerinin önemli bir kısmı Karadağlıların akınlarını durdurmak için Bosna'ya gönderilince yamaklar

Belgrad sokaklarında Sırplara saldırmaya başladılar. Niş Valisi Hafız Paşa, Belgrad Valiliği'ne tayin edildi ve bir ordunun komutasında Sırbistan'a sevkedildi. Fakat 18 Ağustos 1805'te asiler karşısında ağır bir hezimet aldı ve Niş'e kaçtı. Kara Yorgi 21 Kasım'da Semendire'yi ele geçirdi ve komiteyi buraya nakletti. Aralık 1806'da Belgrad da Sırpların eline düştü. Bu sırada Rusya ile yeni bir savaşın patlak vermesiyle Sırbistan'da durum daha da kötüye gitti.

İkinci Edirne Vak'ası

Üçüncü Selim, Anadolu'da yaygınlaştırılan Nizâm-ı Cedid teşkilatının Rumeli'de de tesis edilmesini istemekteydi. Bu uygulamanın yanı sıra ayanlar da ortadan kaldırılacaktı. Hafız İsmail Paşa ve Şehzade Mustafa taraftarları ayanları tahrik ettiler. "İkinci Edirne Vakası" olarak anılan bu hadise de Üçüncü Selim'in tahtan indirilmesiyle neticelen sürecin başlangıcı oldu.

İngiliz Donanması İstanbul Önlerinde

Fransızlar'ın Mısır'dan çıkartılması için Osmanlılar'a destek veren Ruslar'ın Akdeniz'e yerleşme çabaları, Mora'daki Rumları kışkırtmaları ve Boğazlar'dan geçiş hakkını daimî hâle getirmek istemeleri, İngilizler'in de Mısır'a yerleşme gayretleri İstanbul'da büyük tedirginlik doğurdu. Üçüncü Selim bu yeni durum karşısında, Napolyon'un komutasında Avrupa'da yayılma politikasına hız veren Fransa'yla anlaşma gereğini hissetti. 1802'de Paris'te Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa bir anlaşma imzaladı.

Bu durum Ruslar'la arayı açtı. Osmanlı İmparatorluğu, başta bir tereddüt yaşasa da Fransa'nın Jena'daki zaferinden de destek alarak 26 Aralık 1806'da Rusya'ya savaş ilan etti. Bunun üzerine İngiliz filosu 18 Şubat 1807'de Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul önlerine geldi. Şehirde savunma tedbirlerinin alınması ve Üçüncü Selim'in kararlı tavrı karşısında İngiliz donanması 1 Mart'ta İstanbul önlerinden ayrılıp, Mısır'a

yöneldi. İskenderiye'yi ele geçiren İngilizler, Kavalalı Mehmed Ali Paşa karşısında mağlup oldular.

Kabakçı Mustafa İsyanı

Ruslar'la savaş başladığı için ordu Sadrazam İbrahim Hilmi Paşa ile birlikte Rumeli'ye hareket etmişti. Ruslarla yapılan ilk çatışmalarda başarılı olunmuştu, ancak ordunun İstanbul'dan ayrılması ile meydan muhaliflere kalmıştı. Üçüncü Selim'in devleti kurtaracak bir çare olarak uygulamaya koyduğu Nizâm-ı Cedid'in finansmanı için yeni vergilerin ihdas edilmesi, zaten zor durumda bulunan halkın omuzlarındaki yükü daha da ağırlaştırmış ve padişaha karşı olumsuz bir havanın oluşmasına zemin hazırlamıştı. Başta yeniçeriler olmak üzere eski sistemden nemalanan ve Nizâm-ı Cedid'in başarısını kendi sonları olarak gören çeşitli gruplar, halkın hoşnutsuzluğunu padişah aleyhtarı bir kampanyaya dönüştürdüler.

Bu sırada Karadeniz Boğazı'nda bulunan kalelerdeki muhafız yamaklarının Kabakçı Mustafa liderliğindeki isyanları, yamakların içerisine karışan Şehzade Mustafa taraftarlarının kışkırtmasıyla büyüdü. Üçüncü Selim, isyanı bastırmak için Nizâm-ı Cedid'i lağvettiğini ilan etti. Ancak Nizam-ı Cedid'e karşı olan isyan kısa sürede padişah değişikliğine dönüşmüştü. Dördüncü Mustafa'nın cülûsuna dualar okundu ve padişaha kendisi tahttan çekilmedikçe askerin dağılmayacağı haberi gönderildi. Bu haberi alan Üçüncü Selim, "Allah'ın takdiri böyle imiş" diyerek Harem'e çekilip, tahttan inmeyi kabul etti. Üçüncü Selim tarafından tahta davet edilen Dördüncü Mustafa heyecandan veya bir hastalığından dolayı haberi alınca düşüp, bayılmıştı.

Üçüncü Selim hapsedilirken, Nizâm-ı Cedid taraftarları katledildiler. Daha sonra Üçüncü Selim'i tekrar tahta çıkartmak için Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a gelmesi üzerine Dördüncü Mustafa, 28 Temmuz 1808'de Üçüncü Selim'i öldürttü.

İKİNCİ MAHMUD DÖNEMİ (1808-1839)

Dördüncü Mustafa'nın Tahttan İndirilmesi

Dördüncü Mustafa'nın tahta çıkarılması sonrasında asiler Üçüncü Selim taraftarlarını her yerde takip ederek öldürdüler. O sırada cephede Ruslar'la savaşan orduya bu haberler ulaşınca, yeniçeriler burada bulunan Nizâm-ı Cedid taraftarlarını katletmeye kalktılar. Ancak Rusçuk Âyanı Mustafa Paşa'nın tedbirleriyle ayaklanma etkisiz hale getirildi. Nizâm-ı Cedid taraftarları, Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına sığındılar. Bunlar "Rusçuk yârânı" adıyla anıldılar.

Alemdar daha sonra askerleriyle İstanbul üzerine yürüdü. Kabakçı Mustafa öldürüldü. Alemdar Mustafa Paşa bir süre Çırpıcı Çayırı'ndaki karargâhında bekledikten sonra 21 Temmuz 1808'de kuvvetlerinin bir kısmıyla İstanbul'a girip, duruma hâkim oldu. Sadrazam ile Dördüncü Mustafa'nın, savunma tedbirleri almaya başlamaları üzerine 28 Temmuz'da aniden 15 binden fazla askeriyle Bâbıâli'ye girdi. Daha sonra Topkapı Sarayı'na yöneldi. Mukavemetle karşılaşmaksızın Kubbealtı'na kadar ilerledi ve burada şeyhülislâm ile kızlarağasını, durumu Dördüncü Mustafa'ya bildirmek ve Üçüncü Selim'i dışarı getirmek üzere içeri gönderdi. Şeyhülislâmı huzurundan kovan Dördüncü Mustafa, kendisinin tahttan indirilmesini engellemek için Üçüncü Selim ile Şehzade Mahmud'un katlini emretti. Dördüncü Mustafa'nın gönderdiği adamlar önce Üçüncü Selim'i öldürdü. İkinci Mahmud canını zor kurtardı. Alemdar duruma hâkim olunca, Dördüncü Mustafa'nın yerine kardeşi İkinci Mahmud tahta çıkarıldı.

"Ben tahttan inmedim, Mahmud'u kim çıkarttı?" diye söylenen Dördüncü Mustafa'yı İmâm-ı Şehriyârî Ahmed Kâmil Efendi teskin edip, Alemdar'dan kurtardı. Bağırıp çağıran annesini de oradan uzaklaştırdı.

Tahttan indirilen Dördüncü Mustafa sarayda sıkı bir gözetim altına alındı. Ölene kadar sarayda hapis olarak yaşayacaktı. Ancak devrik padişah ve annesi, tekrar tahta çıkarılması için dışarıya haber gönderip durdular. Yeniçerilerin Alemdar Mustafa'yı öldükleri isyan sırasında Dördüncü Mustafa'nın tekrar tahta çıkartılacağı söylentileri dolaşmaya başlamıştı. İkinci Mahmud bunun üzerine, Dördüncü Mustafa'yı 17 Kasım 1808'de öldürtüp, hayattaki tek hanedan mensubu olarak tahtını sağlamlaştırdı. Dördüncü Mustafa, Bahçekapı'da babası Birinci Abdülhamid'in türbesine gömüldü.

Sened-i İttifak (1808)

İkinci Mahmud, hükümdarlığının ilk yıllarında 29 Eylül 1808'de, Alemdar'ın arzusuna uyup, Rumeli ve Anadolu'nun meşhur âyanlarını Kâğıthane'deki Çağlayan köşkünde huzuruna kabul etti. Görüşmeler sonunda hazırlanan Sened-i İttifak'ı sadrazamdan başlayarak bütün devlet ricâli imzaladıysa da âyanlardan yalnızca dört kişi belgeye imza koymayı kabul etti. Âyanlarla devlet ricâlinin birbirlerine karşı hak ve mükellefiyetlerini tespit eden bu belgeye göre, merkezi hükümet âyanları kendi bölgelerinin meşru idarecisi olarak kabul ediyor ve âyanlar da padişahın emirlerine itaat edeceklerine ve gerektiği zaman yardıma geleceklerine dair söz veriyorlardı. Ancak sonraki yıllarda merkeziyetçi bir siyaset izleyen İkinci Mahmud, Anadolu ve Rumeli'deki âyanların çoğunu ortadan kaldırdı.

Alemdar Mustafa Paşa'nın öldürülmesi

15 Kasım 1808 gecesi başlayıp bir gün boyunca devam eden yeniçeri isyanı sırasında Alemdar Mustafa Paşa öldürüldü.

Topkapı Sarayı da abluka altına alındı. Alemdar'ın ölümüyle birlikte İkinci Mahmud'un tahtı üzerindeki gölge de kalkmıştı.

Osmanlı-Rus Savaşları

Darbeler ve karşı darbeler sonrası İkinci Mahmud Osmanlı tahtına geçtiğinde, 1806'da Rusya'nın, 1807'de İngiltere'nin Osmanlılar'a karşı başlattıkları iki cepheli savaş sürmekteydi. Bu dönemde Avrupa'da yaşanan gelişmeler yeni padişaha iktidarını kurması için gerekli imkânı sağladı. Napolyon Fransası'nın tehdidi yüzünden İngiltere, 5 Ocak 1809'da Kal'a-i Sultaniye Anlaşması'yla Osmanlılar'a karşı saldırgan tavrına son verdi.

Rusya, 1808'de Erfurt'ta, Osmanlılar'ı bu savaşa iten Fransa ile anlaşmış olmanın verdiği rahatlıkla savaşı daha da şiddetli bir şekilde sürdürmeye devam etti. Savaş Osmanlılar aleyhine gelişti. Ancak tam bu günlerde Napolyon'un Moskova seferine çıkması, Ruslar'ı daha fazla ilerlemekten men etti ve taleplerini yumuşatmaya zorladı. Nihayet 28 Mayıs 1812'de imzalanan Bükreş Anlaşması yıllardır süregelen savaşa son verdi. Rusya, Baserabya dışında ele geçirdiği bütün Osmanlı topraklarından geri çekilmeyi kabul etti.

Rusya'yla ikinci savaş Rum isyanından dolayı 1828'de çıktı. Rusya 1828'de ordularını Balkanlar ve Kafkasya üzerinden Osmanlı topraklarına soktu. Savaşın başlamasıyla birlikte yaklaşık iki yıl albay rütbeli bir asker olarak, üniformasıyla Rami Kışlası'nda yatıp kalkan İkinci Mahmud'un bütün çabaları, Rus birliklerinin Edirne'ye kadar gelmelerine ve Doğu Anadolu'nun büyük bölümünü işgal etmelerine engel olamadı. Osmanlılar, 14 Eylül 1829'daki Edirne Anlaşması'nı imzalayarak mağlubiyeti kabul ettiler.

Sırp İsyanı

1812'de Bükreş Anlaşması'nı imzalamak zorunda kalan Osmanlı hükümeti, anlaşmada Sırplar'a özerklik vereceğini taahhüt etmişti. Ancak Avrupa'daki gelişmeler Osmanlılar'ın

lehine oldu. Sırbistan'a giren Osmanlı kuvvetleri Ekim 1813'te isyanı kontrol altına aldı. Bu gelişmeler üzerine Kara Yorgi, Avusturya'ya kaçtı.

Bâbıâli, isyan sonrasında Sırbistan'da yeni düzenlemeler yaptı. Osmanlı hâkimiyetini kabul eden Sırp âyanları, kendi bölgelerinin knezi, yani idarecisi kabul edildiler. Kara Yorgi'nin rakibi ve ülkenin nüfuzlu ailelerinden birine mensup olan Miloş Obronoviç, Rudnik, Pojega ve Alacahisar Büyük Knezi kabul edildi. Ancak yapılan yeni düzenlemelere rağmen Sırp halkı ile mahallî Osmanlı idarecileri arasındaki çatışmalar yer yer devam etti.

1830'da Obronoviç ve soyundan gelecekler tarafından idare edilecek özerk bir Sırbistan resmen tanındı. Obronoviç, 1833'te tekrar harekete geçip, prensliğin topraklarını genişletti. Kavalalı isyanı yüzünden oldukça sıkıntılı günler yaşayan Osmanlı hükümeti, bu oldubittiyi kabullenmek zorunda kaldı. Miloş, Sırbistan'a özerklik kazandırmayı başarmıştı.

Tepedelenli İsyanı

Tepedelenli Ali Paşa Yanya ve civarında hüküm sürmüş kuvvetli bir valiydi. Mora ve Eğriboz hariç Yunanistan'ın kalan bölgeleri de hükmü altına girmişti. İkinci Mahmud ve Osmanlı yönetimi Tepedelenli'nin yok edilmesi gerektiğini anlamıştı.

Tepedelenli'nin bütün çabalarına rağmen Osmanlı kuvvetleri bölgede hâkimiyeti ele geçirdi. Ali Paşa, teslim olmayarak Yanya Kalesi'ne kapandı. Hurşid Paşa sonunda 24 Ocak 1822'de Tepedelenli'yi öldürttü. Kellesi Topkapı Sarayı'nın ibret taşı denen yerine konarak günlerce teşhir edildi.

Rum İsyanı

Rumlar'ın bağımsızlığı için ilk adım, bir Rum tüccarı olan Manuel'in, iki arkadaşıyla birlikte, 1814'te Odesa'da Philike Heteria Cemiyeti'ni kurmasıyla atıldı. Tepedelenli Ali Paşa, 1820'de Osmanlılar'a karşı yürüttüğü mücadelede, Rumlar'ı da isyana

teşvik etti. Paşa'nın yakalanıp, oğullarıyla birlikte idam edilmesi bölgede büyük bir otorite boşluğu doğurdu.

İpsilanti, Şubat 1821'de, yıllardır hazırlandığı Rum isyanını Eflak'ta başlattı. İsyan kısa sürede Boğdan'a sıçradı. Ancak Avrupa'nın önde gelen devletleri destek vermedi. Osmanlılar iç ve dış destekten mahrum kalan Memleketeyn'deki isyanı sert tedbirlerle bastırmayı başardılar.

Mora'da Nisan başlarında Patras'da başlayan isyan geniş bir tabana dayandığı için kısa sürede Orta ve Güney Yunanistan ile bazı adalara yayıldı. Birkaç hafta içinde Mora'daki bütün Müslümanlar'ın öldürülmesi İstanbul'da infial yarattı. Ayaklanmaya destek verdiği kabul edilen Rum Patriği Gregor, 22 Nisan 1821'de Patrikhane'nin Petro Kapısı'nda asıldı.

Helen hayranlığı etkisiyle Avrupa aristokrasisi ve aydınları, Rum isyanını Helenler'in özgürlük mücadelesi ve bir Hristiyanlık davası olarak coşkuyla alkışladılar. Avrupa'nın dört bir tarafında Helen Dostluk Komiteleri kuruldu, birçok kişi Rumlar'a sağladıkları maddi ve manevi destekle yetinmeyerek gönüllü savaşçılar olarak Mora'ya geldi.

İkinci Mahmud'un yardım isteği üzerine Kavalalı'nın oğlu İbrahim Paşa 1825'te Osmanlı ve Mısır kuvvetleriyle Mora'ya çıkmış ve yavaş yavaş asileri tenkil etmeye başlamıştı. Bu sırada, İngiltere ve Rusya, Mora'nın özerk olması konusunda anlaştılar. Notalarının da reddedilmesi üzerine İngiltere, Rusya ve Fransa kuvvetlerinden oluşan bir müttefik donanması 20 Ekim'de Navarin'de demirli Osmanlı-Mısır donanmasını yaktı. Osmanlılar'ın yine Rumlar'a özerklik verilmesini reddetmeleri üzerine Rusya 26 Nisan 1827'de Osmanlılar'a karşı harp ilân etti. Fransa ile İngiltere ise Mısır kuvvetlerini Mora'dan çıkarmak için bölgeye asker sevketmeyi kararlaştırdılar. İbrahim Paşa Fransızlar'la anlaşıp, alelacele Mısır'a döndü. Ruslar karşısında ağır bir mağlubiyete uğrayan Osmanlılar, sonunda

14 Eylül'de imzalanan Edirne Anlaşması'yla Londra'da alınan kararları tanımak zorunda kaldılar.

İngiltere, Fransa'nın da desteğiyle Yunanistan'ın sınırlarının küçültülmesi, buna karşılık Yunanistan'a tam bağımsızlık verilmesi teklifini Rusya'ya kabul ettirdi. 3 Şubat 1830'da imzalanan bu protokol kararları, 24 Nisan'da Osmanlı İmparatorluğu tarafından kabul edildi.

YENİÇERİLİĞİN İLGASINDAN II. ABDÜLHAMİD'İN TAHTTAN İNDİRİLMESİNE (1826-1909)

Yeniçeri Ocağı'nın Ortadan Kaldırılması (1826)

İkinci Mahmud yeniçerilerin karşısında bir şey yapamamanın ezikliği ile yıllarca sabretmişti. Yeniçeriler son nasihatleri de dinlemeyip talimli askere sebep olanları isteyince, ipler tamamen koptu. İkinci Mahmud, ulemadan isyan eden yeniçerilerin katli için fetva aldı ve Sancak-ı Şerif'i çıkarttı. Tellallar aracılığıyla herkesin Sultanahmet Meydanı'nda, Hazret-i Peygamber'in sancağı altında toplanması için çağrı yapıldı.

15 Haziran 1826'da askerle ahali, gülbank ve tekbirlerle bir kaç kol hâlinde yeniçeri kışlalarına doğru harekete geçip, Et Meydanı'ndaki yeniçerileri kuşattılar. Son kez yapılan teslim ol çağrısını da kabul etmemeleri üzerine, yeniçerilerin üzerine top atışlarına başlanılıp, Et Meydanı'nın kapıları kırıldı ve beş saat süren mücadelenin sonunda 10 bine yakın yeniçeri öldürüldü.

Kaçan yeniçeriler şehrin kapıları kapatılarak, her yerde arandı. Takibat sonucunda yakalanan 20 binden fazla yeniçeri sürgüne gönderildi ve toplanma mekânları olan yüzlerce kahvehane yerle bir edildi. Yeniçerilikle ilgili her türlü hatıranın silinmesi için büyük çaba gösterildi. Yeniçerilere ait evrak ve defterler yakıldı. Yeniçerilerin kışlaları da yıkılıp yok edildi.

Askeri Reformlar

1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırılarak yerine "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" adıyla yeni bir ordu kuruldu. Yeniçeri Ağalığı tarihe karıştığından yerine 1826'da Seraskerlik kurumu ihdas edildi. 1834'te Redif Teşkilatı kurularak ilk defa ihtiyat sistemi ve yedek ordu teşkil edildi. Timar sistemi 1831'de kaldırılarak dirlik arazileri hazineye devredildi.

Özellikle Prusya'dan (Almanya) davet edilen askeri heyetler ve Moltke ile Mülbach gibi uzmanlar sayesinde, askerî alanda önemli gelişmeler kaydedildi. Süvari ve piyade

subaylarının yetişmesi için 1835'te Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şahane açıldı. Yeni kurulan Mansure ordusu için, başta Avusturya olmak üzere Avrupa'dan getirtilen numuneler göz önünde bulundurularak yeni üniformalar hazırlandı. 1836'da Feshane kurularak burada fes ve sair askeri üniformalar imal edilmeye başlandı.

Askeri tabip, cerrah ve eczacı yetiştirmek üzere 1827'de Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye ve Cerrahhane kuruldu. 1834'te Mehterhane kaldırılarak yerine Avrupa modelinde askeri bando olarak Mızıka-yı Hümâyûn kuruldu. Devrin en önde gelen müzisyenlerinden İtalyan Giuseppe Donizetti (Paşa) davet edilerek bu kurumun başına atandı.

İdari, Hukuki ve Sosyal Alanlarda Reformlar

Bâbıâli'de Sadaret'in bir birimi olarak 1821'de Tercüme Odası kuruldu. 1826'da müsadere ve angarya usulü kaldırıldı. 1826'da İhtisab Nezareti kuruldu. Vakıf gelirlerinin kontrolü ve idaresi için Ekim 1826'da Evkaf-ı Hümâyûn Nezareti kuruldu. Diğer yandan yeni kurulan Asakir-i Mansure ordusunun gelir ve giderlerini idare etmek üzere Şubat 1827'de Mukataat Nezareti kuruldu.

1831'de ilk nüfus sayımı ve kapsamlı arazi sayımı gerçekleştirildi. 1831'de Takvim-i Vekayi adıyla ilk resmî gazete yayınlanmaya başlandı.

1836'da Reisülküttaplık Umur-ı Hariciye Nazırlığı'na yani Dışişleri Bankalığı'na, Çavuşbaşılık Deavi Nezareti'ne ve Sadaret Kethüdalığı da Umur-ı Mülkiye Nazırlığı'na yani İçişleri Bakanlığı'na dönüştürüldü. Umur-ı Mülkiye Nezareti'nin ismi Ekim 1837'de Dahiliye Nezareti şeklinde değiştirildi. Bundan başka Şubat 1838'de Mansure hazinesi ve Hazine defterdarlıkları birleştirilerek Maliye Nezareti kuruldu. İkinci Mahmud devrinin sonlarında, Mayıs 1839'da da Ticaret Nezareti tesis edildi.

Bu yeniden yapılanma döneminin çerçevesini ve hukuki esaslarını tespit etmek üzere, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye, Dâr-ı Şurâ-yı Bâbıâli, Dâr-ı Şurâ-yı Askeri, Meclis-i Has, Meclis-i Vükela gibi bir dizi yasama ve danışma meclisleri kuruldu.

Yurt dışına çıkışta pasaport usulü getirildi. 1838'de karantina teşkilatı kuruldu. Haberleşme alanında ise 1832'den itibaren yeni posta yolları yapıldı.

1829'da kabul edilen kıyafet kanunuyla asker ve ulema dışındaki sivil bürokrasi mensuplarına ceket, setre pantolon ve fes giyilmesi zorunluluğu getirildi. 1833-34'te memurların özlük hakları ve çalışma saatleri ve tatil günlerinde birtakım düzenlemeler yapıldı.

İdari sistemi tehdit eden en önemli sorunlardan olan iltimas ve rüşvetin engellenmesi için devlet kadrolarına alınacaklar için Şubat 1838'de imtihan sistemi getirildi. Yolsuzlukları önlemek amacıyla 27 Mart 1838'de maaş sistemine geçildi.

Rüşvet ve diğer idari ve hukuki aksaklıkların bertaraf edilmesi amacıyla Mayıs-Haziran 1838'de memurlar ile yargı mensupları için iki ayrı ceza kanunnamesi çıkarıldı.

İkinci Mahmud halkın giyim kuşamını da değiştirdi. Kıyafet konusunda bizzat halka öncülük ederek fes, pantolon ve harvani giydi. 1836'da devlet dairelerine padişahın resimlerinin (Tasvir-i Hümâyûn) asılması ise büyük bir değişimdi.

Eğitim Alanında Reformlar

1824'te yayınlanan bir fermanla ilköğretim zorunlu hale getirildi. Mart 1827'de Mekteb-i Tıbbiye ve 1835'te Harbiye Mektebi kuruldu. Şubat 1839'da Rüşdiyeler (ortaokullar) açıldı. Devlet dairelerine orta dereceli memur yetiştirmek üzere Şubat 1839'da Mekteb-i Maarif-i Adliye ve Mart 1839'da Mekteb-i Ulûm-ı Edebiye adlı okullar açıldı.

İkinci Mahmud 1830'da Enderun ağaları ve Tıbbiye öğrencilerinden kabiliyetli olan 150 kişiyi öğrenci olarak Avrupa'ya gönderdi. Bâbıâli'nin bir birimi olarak kurulan Tercüme Odası'nda Türk gençleri de yabancı dil öğrenmeye başladılar.

Kavalalı İsyanı

Napolyon'un Mısır seferinden sonra bölgeye gelen Osmanlı askerlerinden Kavalalı Mehmed Ali Paşa kısa sürede Mısır'a hâkim olmuştu. Kavalalı Mehmed Ali Paşa ise Mora'nın kaybedilmesi üzerine Suriye valiliğinin kendisine verilmesini istemiş, buna karşılık İstanbul'dan sadece Girit valiliğinin verilebileceği cevabını almıştı. Osmanlı yönetimi ile Kavalalı'nın arası açıldı.

Nihayet Kasım 1831'de Kavalalı'nın oğlu İbrahim Paşa kara ve denizden Suriye'ye girdi. İbrahim Paşa kısa sürede Lübnan ve Suriye'nin birçok bölgesini ele geçirdi.

İbrahim Paşa, Temmuz'da Belen ve Humus'ta cereyan eden iki savaşta Osmanlılar'ı mağlup etti. Diplomatik teşebbüslerden bir sonuç çıkmaması üzerine Konya'ya giren İbrahim Paşa, 21 Aralık 1832'de Konya yakınlarında yapılan savaşta Osmanlı ordusunu mağlup ve sadrazamı esir etti. 2 Şubat 1833'te Kütahya'ya girdi.

Avrupalı devletler Osmanlı'ya yardım etmeyince İkinci Mahmud'un talebi üzerine bir Rus filosunun Boğaz'a girerek 5 Nisan 1833'te Beykoz'a 13 bin asker çıkartması bir anda uluslararası diplomasiyi hareketlendirdi. Ruslar'ın Boğaz'a yerleşmesinden son derece rahatsız olan İngiltere ve Fransa, Osmanlı hükümeti ve Kavalalı üzerinde baskı kurarak, iki tarafı savaşa son vermeye zorladılar. 6 Mayıs 1833'te meydana gelen Kütahya uzlaşması ile Suriye ve Adana Kavalalı idaresine verildi.

İkinci Mahmud ile Kavalalı Mehmed Ali Paşa arasında süren zoraki barış, Haziran 1839'da yerini nihaî hesaplaşmaya

bıraktı. İbrahim Paşa, 24 Haziran 1839'daki Nizip Savaşı'nda Osmanlı ordusunu mağlup etti. İkinci Mahmud için en büyük talih 1 Temmuz'da ecelin kendisine yenilgi haberinden daha önce ulaşmasıydı.

İran'la Savaş

Rusya, Feth Ali'yi Osmanlı topraklarına saldırmaya kışkırttı. Osmanlı topraklarına yönelik İran sınır saldırıları 1818'den itibaren hız kazandı. İkinci Mahmud, bu tacizlerin ardı arkasının gelmemesi üzerine 1820'de İran'a harp ilân etti. Ancak Tepedelenli Ali Paşa ve Yunan isyanları Osmanlılar'ın bütün enersini batıya kaydırmalarına yol açtı. İran ordusu, Irak'a girdi. Kuzeyde Bayezid'i alıp Erzurum'a yönelen, güneyde ise Bitlis üzerinden Diyarbakır'a doğru ilerleyen İran birlikleri, her iki cephede de askerlerini savaşamayacak duruma düşüren kolera salgını yüzünden perişan olup, barış istediler. 1823 Erzurum Anlaşması'yla iki devlet eski sınırlarına çekilmeyi kabul etti.

Cezayir'in İşgali (1830)

Fransa, 1830'da fırsattan istifade Cezayir'i işgal etti. Cezayir Osmanlı İmparatorluğu'nun Afrika'da kaybettiği ilk topraktı.

Balta Limanı Ticaret Anlaşması (1838)

Hariciye Nâzırı Mustafa Reşid Paşa'nın girişimleriyle 16 Eylül 1838'de imzalanan ve İngilizler'e büyük ticarî imtiyazlar veren Balta Limanı Anlaşması, Mısır isyanın ikinci safhasında İngiltere'nin Osmanlılar'ın yanında yer almasını sağladı. Ancak bu anlaşmayla Osmanlı imalathaneleri Avrupa sanayi malları karşısında büyük bir yara aldı.

Yangınlar

2 Ağustos 1826'da Hocapaşa semtinde, Elvan Mahallesi'nde ahşap bir evde başlayan yangın, kısa sürede İstanbul'un tarihteki en korkunç felaketlerinden biri hâline geldi. 1833'te İstanbul

bu yüzyılın en büyük yangınını yaşadı. 31 Ağustos günü Cibali Kapısı civarındaki bir tüfekhaneden yükselen alevler, şiddetli rüzgârın elinde şehrin sokaklarına daldı. Uzun uğraşlardan sonra yangın söndürüldüğünde artık İstanbul'un hemen hemen yarısı kül yığınından başka bir şey değildi.

TANZİMAT PADİŞAHI

İkinci Mahmud, 1 Temmuz 1839'da öldüğünde, Osmanlı ordusu Kavalalı kuvvetleri karşısında Nizip'te mağlup olmuştu. Ancak haberi daha İstanbul'a ulaşmamıştı. Sultan Abdülmecid savaş ortamında 17 yaşında genç ve tecrübesiz bir sultan olarak tahta çıktı. Babasının sert mizacı Sultan Abdülmecid'de yoktu.

Babasının cenazesi sırasında çok ilginç bir durum yaşandı. İkinci Mahmud döneminin önde gelen devlet adamlarından Koca Hüsrev Paşa, Sadrazam Mehmed Emin Rauf Paşa'yı Köprülü Kütüphanesi civarında sıkıştırarak mührü alıp, kendini zorla sadrazam ilan ettirdi.

Donanmanın Kaçırılışı

Nizip mağlubiyetinden haberdar olmayan Sultan Abdülmecid Mısır valisini affederek, bu çatışmayı bitirmek için Akif Efendi'yi Mısır'a gönderdi. Akif Efendi Mısır'a gitmeden önce Çanakkale Boğazı açıklarındaki donanmaya uğrayarak, padişahın Mısır valisini affettiğini, donanmanın İstanbul'a dönmesini kaptanıderyaya bildirmişti. Hüsrev Paşa'nın en büyük düşmanlarından olan Kaptanıderya Ahmed Fevzi Paşa, yeni sadrazamı öğrenince İstanbul'a dönmek yerine donanmayı götürüp, Kavalalı'ya teslim etti. Nizip Savaşı'nda kara ordusu yok edilen Osmanlı Devleti donanmanın firarı ve düşmana teslimi ile deniz gücünü de kaybetmişti.

Durum işin içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Ancak Mustafa Reşid Paşa'nın Tanzimat'ın ilanı, ardından da Avrupalı devletler nezdindeki yoğun diplomatik çabaları sonucunda 15 Temmuz 1840'da Londra Anlaşması'yla Mısır sorunu sona

erdi. Mısır'ın bundan böyle Mehmed Ali Paşa soyu tarafından idare edilmesinden başka bir taviz verilmediği gibi, donanma da kurtarılmıştı. Mustafa Reşid Paşa, bu başarısıyla Hüsrev Paşa'yı da gölgede bırakıp, azlettirerek Tekirdağ'a sürdürttü.

Tanzimat Fermanı (1839)

Mustafa Reşid Paşa, Osmanlı'nın kurtuluşu olarak gördüğü Tanzimat Fermanı'nı hazırlamıştı. Taslak Meclis-i Şurâ'da müzakere edilip, imzalandı. Daha sonra 3 Kasım 1839'da Gülhane Bahçesi'nde ilan edildi.

Tanzimat Fermanı'na dini bir giriş yapıldıktan sonra devletin kötü gidişatını durdurmak için Allah'ın yardımı ve Hazreti Peygamber'in inayetiyle yeni kanunlar çıkartmak gerektiği anlatılıyordu. Fermana göre, artık hiç kimse yargılanmaksızın açık veya gizli surette cezalandırılmayacaktı. Kimse kimsenin namusuna tasallut edemeyecek, herkes kendi mülkünde tam bir serbestiyetle yaşayacaktı. Müsadere uygulaması, yani devletin kişilerin malına hazine adına el koyması kaldırılacak, bu kişinin mirası varisleri tarafından tasarruf edilecekti. Verilen bütün bu haklardan müslim ve gayrimüslimler eşit bir şekilde yararlanacaktı. Can, mal ve namus güvenliği ile vergiyle ilgili bundan sonra yapılacak düzenlemeler Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'de, askerlik hususundaki düzenlemeler ise Bâb-ı Seraskerî'de serbest bir şekilde görüşülüp, alınan kararlar padişahın tasvibinden sonra yürürlüğe girecekti.

Tanzimat'a Tepkiler

Tanzimat Fermanı, geleneksel yapıda ciddi değişimlerin yapılacağının resmen ilânıydı. İmparatorluk bünyesinde büyük yankı uyandırdı. "Padişah Frenkleşti, Mehmed Ali Paşa Müslüman kaldı", "Reşid Paşa, gâvurlarla anlaştı" gibi sözler kahvelerde dilden dile dolaştı. Eyaletlerdeki birçok vali, Tanzimatçılar'ın hedeflediği merkeziyetçi yapı yüzünden fermana soğuk baktı. İltizâmın kaldırılması yüzünden, bu sistemden beslenen mültezim ve âyanlar Tanzimat'a muhalif oldular.

Kavalalı, Tanzimat'ın ilânını kendine karşı yapılmış bir hamle olarak değerlendirdi. İngiltere ve Fransa, Tanzimat'ı müspet karşılarken, Avusturya ve Rusya ise menfi baktılar.

Tanzimat reformları ülkenin bütün bölgelerinde aynı anda yürürlüğe konulmadı. Pek çok düzenleme önce belirli bir örnek bölgede denendikten sonra, imparatorluğun diğer bölgelerine de teşmil edilmeye çalışıldı.

Fermanın uygulanmaya konulduğu ilk yıllarda birçok vali ve müşir ya Tanzimat'ı uygulamada yetersiz kaldığı gerekçesiyle birkaç ay içinde mevkiini kaybetti ya da eski alışkanlıklarını sürdürüp, halktan fazla vergi toplama, angarya, rüşvet, zimmetine para geçirme gibi suçlarla yargılandı. Bazı eyaletlerin sınırlarının Tanzimat'la birlikte yeniden tespit edilmesi süreci, kimi durumlarda devletin başını ağrıttı.

Tanzimat'la ilân edilen yeni askerlik anlayış ve uygulaması imparatorluğun geniş coğrafyasında, halk nezdinde bazı muhalif cereyanlar doğurdu. 1844'te Zaptiye Teşkilâtı'nın kurulması ve timar topraklarının bu yeni teşkilata devredilerek timarlı sipahilerin tasfiyesi, Tanzimatçılar'ı uzun süre uğraştırdı. Mesele ancak 1858 Arazi Kanunnâmesi ile halledilebildi.

Müslümanlar, gayrimüslimlerin hukukî planda kendileriyle bir tutulmasından, iktisadî manada ise kendilerinden çok daha üstün bir konum kazanmalarından rahatsız oldular. Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki küçük bir huzursuzluk kısa sürede kanlı bir çatışmaya dönüşebiliyordu. Lübnan hadiselerinde, Cidde hadiselerinde hep bu dini gerginlik ön plandaydı.

KIRIM HARBİ (1853-1856)

1848 ihtilalleri, Avrupa'da birçok yerde kargaşaya sebep oldu. Macarlar ve Polonyalılar, Avusturya ve Rusya'ya karşı ayaklandılarsa da başarılı olamayarak Osmanlı'ya sığındılar. Osmanlı İmparatorluğu, Ruslar'ın ve Avusturyalılar'ın bütün baskılarına rağmen ihtilalcileri teslim etmedi. Bu durum Avrupa kamuoyunda müspet karşılanırken Ruslar'la Osmanlılar arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine sebep oldu. Bu hadiselerin arkasından Kutsal Yerler (makamat-ı mübareke) meselesi ortaya çıktı.

Rus Çarı Birinci Nikola, Osmanlı İmparatorluğu'nun kısa bir sürede çökeceğine inanıyor ve onun mirasının önemli kısımlarını ele geçirmek istiyordu. Mayıs 1853'te Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ülkesindeki Ortodokslar'ın himayesi altında olduğunu belirten yeni bir anlaşmanın yapılmasını istedi. Mesele çözülemeyince Rus Çarı, 31 Mayıs 1853'te istekleri kabul edilmediği takdirde Eflak ve Boğdan'ı (Memleketeyn) işgal edeceğini ilân etti. Arabuluculuklara rağmen kamuoyu baskısı altındaki Osmanlı İmparatorluğu, Rusya'nın Eflak ve Boğdan'daki askerlerini çekmesi için bir nota verdi ve 1853 Ekim'inin sonlarında Tuna'yı aşan Ömer Paşa komutasındaki Osmanlı askerleri savaşı başlattı.

İngiltere ve Fransa'yla İttifak

Karadeniz'de Ruslar'ı engellemek için bulunan Osmanlı donanmasının 30 Ekim'de, Sinop'ta bir baskın sonucunda batırılması İngiliz ve Fransız kamuoyunda büyük tepkilere sebep oldu. 1848 ihtilalleri sırasında ülkesine sığınan mültecileri

Ruslar'a karşı koruduğu için Avrupa kamuoyunda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı olumlu bir hava hâkimdi.

Rusya'nın daha fazla yayılmasını istemeyen İngiltere ve Fransa, Osmanlı İmparatorluğu ile İstanbul Anlaşması'nı imzalayıp, ardından 28 Mart 1854'te Rusya'ya savaş ilân ettikler. Rus ordusu cephelerde arka arkaya mağlup edildi. 26 Ocak 1855'te müttefiklerle anlaşan Piyemonte de (Sardunya) Ruslar'a karşı savaşa girdi.

Fransızlar'ın en önemli Rus savunma mevkilerinden birisi olan Malahov'a 8 Eylül 1855'te yaptıkları saldırıdan sonra, daha fazla direnemeyeceklerini anlayan Ruslar Sivastopol'u terkettiler. Sivastopol'un 10 Eylül 1855'te alınmasıyla birlikte, artık savaşın sonu görünmüştü.

Paris Anlaşması (1856)

25 Şubat 1856'da Paris Konferansı'nda barış görüşmeleri başladı. Paris Konferansı'na savaşan bütün devletler katıldı. Uzun görüşmelerin ve diplomatik manevraların sonunda, 29 Mart 1856'da Paris Anlaşması imzalandı. Buna göre bütün devletler işgal ettikleri toprakları boşaltacak, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı anlaşmayı imzalayan devletlerin garantisi altında olacak, Boğazlar yabancı devletlerin savaş gemilerine kapalı tutulacak ve Karadeniz'de savaş gemileri bulundurulmayacaktı. Eflak ve Boğdan prenslikleri eski özerk statülerinde ve Avrupa devletlerinin garantisi altında olacaktı. Osmanlı İmparatorluğu'nun uygulamaya koyduğu Islahat Fermanı da anlaşmada zikredilerek onaylandı.

ISLAHAT FERMANI (1856)

Savaştan sonra toplanan Viyana Konferansı'nda, Müslüman olmayan Osmanlı tebaasına verilen imtiyazların genişletilmesi ve barış anlaşmasından önce ilân edilmesi kararlaştırıldı. 1 Şubat 1856'da imzalanan Viyana Protokolü'nün ardından, İstanbul'da Osmanlı devlet adamları ile İngiltere, Fransa ve Avusturya elçileri bir araya gelerek, ıslahat programının hazırlıklarına başladılar. İngiliz Elçisi Canning, İslâmiyet'ten ayrılmayı yasaklayan şer'i kanunların da değiştirilmesini istedi ve bunda da başarılı oldu.

Bu ıslahat programının barış anlaşmasında zikredilmesi ve Avrupalı devletlerin teminatı altına alınması istendiyse de Osmanlı İmparatorluğu bunu kabul etmedi. Sonunda bu durumun padişahın kendi isteğiyle gayrimüslim tebaasına verdiği yeni haklar olduğu intibaını uyandırmak için ıslahatın bir ferman ile duyurulması kararlaştırıldı ve düzenleme 18 Şubat 1856'da Bâbıâlî'de törenle ilân edildi.

Islahat Fermanı'nın Muhtevası

Islahat Fermanı'nda Tanzimat Fermanı'nda olduğu gibi, herkesin can ve mal emniyeti, ırz ve namus güvencesi olduğu vurgulanıyordu. Kanunlar önünde herkes eşitti.

Gayrimüslimler de Müslümanlar gibi askerlik yapacaklar, farklı vergiler vermeyeceklerdi. Bu, hukuk eşitliğinin bir gereğiydi. İltizam sistemi kaldırılacak, rüşvet önlenecekti. Hiç kimse din ve mezhep değiştirmeye zorlanamazdı.

Fermanda ekonomik durumun düzeltilmesiyle ilgili hususlar da yeralıyordu. Müslümanlar'la gayrimüslimler arasındaki

davalar için karma mahkemeler kurulacaktı. Gayrimüslim cemaatleri dönemin şartlarına göre yeniden yapılandırılacaktı.

Müslüman-gayrimüslim eşitliği önemle vurgulanmış ve gayrimüslimlerin haklarının ne şekilde güvence altına alınacağı belirtilmişti. Osmanlı tebaasından birine karşı küçük düşürecek hitaplar yasaklanmıştı. Merkezi ve taşradaki yönetim organlarına gayrimüslimler de alınacaktı.

Islahat Fermanı'na Tepkiler

Islahat Fermanı, gayrimüslimlerin imparatorluktaki statüsünü değiştirdi ve onların cemaat yapısını da yeniden düzenledi. Gayrimüslimlere âyinlerinde serbestlik verildiği için kiliselerde çanlar çalınmaya başlandı. Bu yüzden imparatorluğun çeşitli yerlerinde olaylar meydana geldi. Maraş, Halep, Şam, Cidde ve Selanik gibi yerlerde Müslümanlar'la gayrimüslimler arasında çatışmalar oldu ve bu kargaşa sırasında bazı Avrupalı görevliler öldürüldü. 1856'da Maraş'ta meydana gelen olaylar sırasında bir İngiliz tüccar ve ailesi öldürüldü. 1858'de Cidde'de çıkan olaylarda yabancı konsoloslar öldürülünce İngiliz ve Fransız donanması şehri topa tuttu. 1860'da Halep ve Şam'da Avrupalılar ile imparatorluk tebaası gayrimüslimlerin ev ve işyerleri tahrip edildi. Avrupalılar, özellikle Rumeli, Girit ve Lübnan gibi gayrimüslimlerin sayıca fazla olduğu yerlerdeki olaylarda Osmanlı topraklarına çeşitli müdahalelerde bulundular.

Kuleli Vak'ası (1859)

Islahat Fermanı'na karşı tepkiler, sonraki yıllarda da devam etti. 1859'da bazı asker, ulema ve memurlar Sultan Abdülmecid ve yöneticilerini değiştirmek için gizli bir örgüt kurdular.

Topluluk bir taraftan askerler arasında yayılırken, bir taraftan da halk içinde propaganda faaliyetlerinde bulunuyordu. Ancak topluluğun planı, kendilerine katılmaya davet ettikleri Mirliva Hasan Paşa'nın durumu hükümete ihbarıyla suya

düştü. Örgüt üyeleri Kuleli Kışlası'nda hapsedildi ve yargılanmaları da burada yapıldı. Bu yüzden hadiseye Kuleli Vak'ası adı verildi. Sultan Abdülmecid, yargılama sonucundaki idam cezalarını müebbet kalebentliğe çevirdi. Kuleli Vak'ası bastırıldığı halde Yeni Osmanlılar hareketine örnek oldu.

Tanzimat Döneminin Özellikleri

Bu dönemden itibaren Avrupalı elçilerin imparatorluktaki etkileri oldukça arttı. Sultan Abdülmecid, Üçüncü Napolyon'un "Legion d'honneur" nişanını kabul ederek, ilk defa Avrupalı devletlerden nişan kabul eden padişah oldu. Fransız elçisinin İstanbul'da verdiği baloya katıldı. Bu dönemde sanayi, maliye, eğitim ve idari alanlarda birçok reform yapıldı. 1840'ta İngiliz asıllı Churchill'in çıkardığı Ceride-i Havadis ilk özel gazetemiz oldu. İlk defa kâğıt para basıldı. Kırım Harbi sırasında ilk defa dış borç alındı.

Alınan borçların bir kısmıyla saraylar yaptırıldı. Dolmabahçe Sarayı, Beykoz Kasrı, Küçüksu Kasrı, Mecidiye Camii, Teşvikiye Camii, Gureba Hastanesi, Yeni Galata Köprüsü bu dönemde inşa edildi.

Sultan Abdülmecid, 22 yıllık iktidarı sırasında 22 defa sadrazam değiştirerek bir rekora imza attı. Bu dönemde padişahın kızları ve damatları yönetim üzerinde etkili oldular. Saray kadınlarının harcamaları arttı.

SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ (1861-1876)

Sultan Abdülaziz, babası öldüğünde dokuz yaşındaydı. Ağabeyi Abdülmecid'in hükümdarlığı sırasında serbest bir hayat yaşadı. Ağabeyinin aksine eğlenceden uzak mazbut hayatı halk arasında şehzadeye karşı bir güven ortamının oluşmasına yol açmıştı. Şehzade Abdülaziz ağabeyinin ölümünden sonra 1861'de, 31 yaşında Osmanlı tahtına geçti. Osmanlı Devleti, bir süredir yeni hamleler yaparak yeniden güçlenmeye çalışıyordu. Ancak dış müdahaleler yüzünden devletin hükümranlık hakları ortadan kalkmaya başlamıştı. Dış borçlar içinden çıkılmaz bir hale gelmeye başlamıştı. Karadağ ve Hersek'te isyanlar çıkmıştı.

Sultan Abdülaziz 1861'de padişah olduğunda, herkes kendisinden çok şey bekliyor, özellikle de ülkeyi dış borçlanmanın getirdiği bataklıktan kurtarması isteniyordu. Padişah tahta çıktıktan sonra saray harcamalarını kıstı.

İç İsyanlar

Lübnan'da Maruniler ve Dürziler arasında olaylar çıktı. Balkanlar'da Sırplar, Karadağlılar ve Romenler isyan ettiler. İsyanlar neticesi Romanya'da Carol'un prensliğe getirilmesi 1866'da kabul edildi. 1867'de Osmanlı askeri Sırbistan'dan çekildi. Yine 1867'de Girit'te Yunanistan'a katılma amacıyla çıkan isyan önlendi. Ancak Girit için özel bir yönetim kuruldu. 1875'de Balkanlar'da yeni isyanlar meydana geldi. Hersek'te muhtariyet için başlayan isyan Bosna'ya yayıldı. İsyan Bulgaristan'a sıçradı. Selanik'te bir tertip sonucunda Fransız ve Alman konsolosları halk atrafından öldürüldü. Fransa, Almanya,

Rusya, Avusturya ve İtalya, Selanik Limanı'na savaş gemileri gönderdiler.

Mısır Seyahati (1862)

19. yüzyıla kadar savaş ve av dışında İstanbul dışına çıkmayan Osmanlı padişahlarından ilk olarak İkinci Mahmud, Karadeniz ve Rumeli'de ülke içi seyahate çıkmıştı.

İkinci Mahmud'dan sonra Sultan Abdülaziz pamuk ipliği ile imparatorluğa bağlı olan Mısır'a bir seyahat düzenledi. 1863'de Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bağlılığın azaldığının farkında olan Abdülaziz devlet otoritesini kuvvetlendirmek için Mısır'a gitti. Gittiği her yerde muhteşem merasimler ve halkın sevgi gösterileri ile karşılaşan Sultan, Mısır'ın Osmanlı'ya olan bağlılığını güçlendirdi.

Avrupa Seyahati (1867)

Abdülaziz'in ikinci seyahati ise imparatorluk dışına oldu. Sultan Abdülaziz seyahat amaçlı olarak ülke dışına çıkıp, Avrupa'ya başkentlerini ziyaret eden ilk padişahtır. Âli ve Fuad paşaların teşviki ile Abdülaziz özellikle Girit meselesinde zaman kazanmak için Fransa'ya bir seyahate çıkma kararı vermişti.

Seyahat, padişahın 21 Haziran 1867 günü İstanbul'dan hareketinden, 7 Ağustos 1867 günü İstanbul'a dönüşüne kadar 46 gün sürdü. Sultan Abdülaziz, Paris, Londra, Viyana gibi önemli Avrupa başkentlerini dolaştı. Seyahati, Fransa, İngiltere, Belçika, Prusya ve Avusturya topraklarını içine almıştı. Avrupalılar ilk defa bir Osmanlı padişahı gördükleri için Sultan Abdülaziz'e büyük ilgi gösterdiler.

Ulaşım ve Haberleşme

Sultan Abdülaziz seyahat dönüşü gördüklerini kendi ülkesinde uygulamak için çabaladı. Rumeli'de büyük çaplı demiryolları yatırımına girişti. 1873'te kendi imkânlarımızla yaptığımız Haydarpaşa-İzmit hattı kullanıma açıldı. Tahta çıktığında 452 kilometre olan demiryolu ağı onun hükümdarlığında 1344 kilometreye çıktı. Rumeli demiryollarının sarayın bahçesinden

geçmesi üzerine itirazlar olmuş, fakat padişah "Demiryolu geçsin de isterse sırtımdan geçsin" demişti. Hükümdarlığı zamanında metro (tünel) ve tramvay ilk defa Türkiye'ye geldi. 1874'te Galata Tüneli açıldı. Demiryollarının yanı sıra, mevcut karayolları tamir edildiği gibi yeni yollar yapıldı. Kırım Harbi sırasında Türkiye'ye gelen telgraf bu dönemde iyice yaygınlaştı. Yeni rıhtımlar yapıldı. Deniz ulaşımı yaygınlaştırıldı. Boğaziçi'nde gemi çalıştırmak üzere Şirket-i Hayriye kuruldu.

Galatasaray Lisesi'nin Açılması (1868)

Eğitim alanında Mekteb-i Sultanî, yani Galatasaray Lisesi 1868'de açıldı. 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayınlanarak eğitimin ülke genelinde yaygınlaştırılmasına girişildi. Birçok yeni okul açıldı. Teknik ve mesleki eğitim alanında okullar kuruldu.

Devletin İflası (1875)

İmparatorluk, dış borç yükünü daha fazla taşıyamadı ve sonunda ilk borç alışından 21 yıl sonra, 1875'te resmî bir bildiri yayınlayarak 5 yıl süre ile borç taksitlerinin sadece yarısını ödeyebileceğini ilân etti. Bu durum, aynı zamanda devletin iflasının da ilânıydı. Karar Avrupa'da, şiddetli protestolarla karşılandı. Ancak Osmanlı hükümeti vaadettiği yarım ödemeleri de yapamadı ve 1876 Nisan'ında borçların ödenmesini tamamen durdurdu.

İflasın ilân edildiği 1875'te, Osmanlı hükümetinin iki üyesi olan Sadrazam Mahmud Nedim Paşa ve Divân-ı Ahkâm-ı Adliye Nazırı Midhat Paşa, kendi aldıkları karar gereği piyasadaki devlet tahvillerinin değerinin düşeceğini bildikleri için, bu karar açıklanmadan ellerinde bulunan tahvilleri satarak haksız kazanç sağladılar. Maliye Nazırı Yusuf Paşa ise elinde tahvil bulunmasına rağmen bu yola tenezzül etmemişti.

İlk Modern Darbe (1876)

1871'den sonra Sultan Abdülaziz için işler kötüye gitmeye başladı. Yeni Osmanlılar muhalefetlerini şiddetlendirerek, meşrutiyet taleplerini giderek daha fazla duyurmaya başladılar. Devlet adamları arasında Abdülaziz aleyhtarları çoğalmıştı.

1875'te dış borçlar ödenemediğinden Osmanlı İmparatorluğu mali açıdan iflas etmişti. Balkanlar'da Osmanlı aleyhtarı hareketler artmaktaydı. Bütün bunlar Sultan Abdülaziz'in hükümdarlığını sarstı. Midhat ve Hüseyin Avni paşalar, Abdülaziz'i kendileri ve devlet için tehlikeli görüp, padişahı taht-tan indirmek için faaliyete geçtiler. İstanbul medreselerindeki talebeler kışkırtılarak, 10 Mayıs 1876'da dersleri boykot edip, gösteriler yapmaları sağlandı. Ulemanın ileri gelenleri de göstericilere katıldı. Göstericiler şeyhülislâm ile sadrazamın azlini istediler. Bu durum karşısında Sultan Abdülaziz, sadrazamlığa Mütercim Rüşdü Paşa'yı, seraskerliğe Hüseyin Avni Paşa'yı, şeyhülislâmlığa da Hasan Hayrullah Efendi'yi atadı. Midhat Paşa'yı da Meclis-i Vükela üyeliğine tayin etti. Bu tayinler üzerine talebenin gösterisi son buldu.

Sultan Abdülaziz, olayların yatıştığını zannetti. Ancak yönetime yeni gelen bu grup, padişahı tahttan indirmek için faaliyetlerini sürdürdüler. Serasker Hüseyin Avni Paşa, Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa, Adalet Bakanı Midhat Paşa, Şeyhülislâm Hayrullah Efendi, Denizcilik Bakanı Kayserili Ahmed Paşa, Harp Okulu Komutanı Süleyman Paşa, Abdülaziz aleyhtarlığında ön plana çıkarak, aralarında bir cunta oluşturmuşlardı. Fetva Emini Halil Efendi'den padişahın halli için fetva aldıktan sonra 30 Mayıs 1876'da darbeyle Abdülaziz tahttan indirildi. Yerine Beşinci Murad, padişah oldu.

Sultan'ın Katli

Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonraki birkaç gün kendisi için tam anlamıyla bir felaket oldu. Önce ailesi ile birlikte Topkapı Sarayı'na gönderilip orada yaşamaya zorlandı.

Topkapı Sarayı eski sultana Osmanlı padişahlarından bazılarının maruz kaldıkları kanlı akıbetleri hatırlatıyordu. Asrın başlarında Üçüncü Selim ve Dördüncü Mustafa sarayda feci surette öldürülmüşlerdi. İşin garip tarafı, Üçüncü Selim'in öldürüldüğü daire şimdi Sultan Abdülaziz'e tahsis edilmişti. Padişah daha sonra buradan Feriye Sarayı'na nakledildi.

4 Haziran Pazar sabahı, Abdülaziz'in odasına gelenler eski padişahı bilekleri kesilmiş olduğu hâlde kanlar içinde yerde buldular. Sultan Abdülaziz'in Hüseyin Avni Paşa'nın bir tertibi sonucu öldürüldüğü kuvvetli bir ihtimaldir.

Sultan Abdülaziz'in ölümü halk arasında büyük heyecan yarattı. Daha önce sultana kızanlar bile, şimdi acıyorlardı. Padişah hakkında mersiyeler yazıldı, türküler yakıldı.

Seni tahttan indirdiler
Üç çifteye bindirdiler
Topkapı'ya gönderdiler
Uyan Sultan Aziz uyan
Kan ağlıyor bütün cihan

Türküsü herkesin ortak üzüntüsünü dile getirecek şekilde nesillerce söylenip durdu.

Sultan Abdülaziz Döneminin Özellikleri

Bu dönemde Ahmed Cevdet Paşa'nın gayretleriyle, Osmanlı'nın son döneminde medenî kanun vazifesi görecek olan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye hazırlanmıştı.

İngiliz ve Fransız ortaklı Osmanlı Bankası'nın 1863'te kurulmasıyla Türkiye'nin ilk bankası açıldı. Bu dönemde Namık Kemal, Ali Suavi ve Ziya Paşa gibi aydınların başını çektiği Yeni Osmanlılar Avrupa'dan padişaha muhalefet ettiler.

Sultan Abdülaziz, Tanzimat'la başlayan reformları sürdürmüştü. Hükümdarlığının ilk yıllarında başarılı olmasında Âli ve Fuad Paşa gibi iki önemli devlet adamı önemli rol oynamıştı. Sultan Abdülaziz, Osmanlı ordu ve donanmasının

teçhizat, teknik ve eğitim açısından Avrupa orduları ile boy ölçüşebilecek konuma gelmesi için büyük gayret göstermişti. Taşkışla, Gümüşsuyu Kışlası, Taksim Kışlası gibi yeni kışlalar inşa ettirmişti. Çırağan ve Beylerbeyi sarayları da sultan tarafından yaptırılmıştı.

İKİNCİ ABDÜLHAMİD DÖNEMİ (1876-1909)

Sultan Abdülaziz'i tahtan indirenler yerine Beşinci Murad'ı geçirmişlerdi. Ancak Beşinci Murad'ın hastalığı o kadar artmıştı ki kılıç alayı yapılmadı. Darbeyi yapanlar Sultan Murad'ı iyileştirmek için büyük gayret gösterdiler. Bir taraftan doktorlara tedavi uygulatılıyor, diğer taraftan sultanın annesi Şevkefza Valide Sultan, bazı hocalara okutmak suretiyle oğlunu iyileştirmeye çalışıyordu. Fakat çabalar sonuç vermeyip devlet işlerinin aksadığı ve halk arasında dedikoduların çıktığı görülünce Sultan Abdülaziz'e karşı darbe yapanlar, bu defa da Beşinci Murad'ı tahttan indirip, İkinci Abdülhamid'i tahta çıkardılar.

İkinci Abdülhamid şehzadeliği döneminde, 1863'te Sultan Abdülaziz'in Mısır'a yaptığı seyahate kardeşleriyle birlikte katıldı. Üç yıl sonra 1867'de gerçekleşen bir Avrupa seyahati ise, Sultan Abdülhamid için Batı'yı tanıma adına büyük bir fırsat olmuştu.

Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilerek öldürülmesi Şehzade Abdülhamid'in geleceğinin şekillenmesinde de önemli rol oynadı. Tahta çıkan Beşinci Murad'ın rahatsızlığı hiç umulmadık bir şekilde Şehzade Abdülhamid'e tahtın yolunu açtı. İkinci Abdülhamid tahta geçerken özellikle Midhat Paşa ile Meşrutiyet'i ilan edeceğine dair pazarlık yapmıştı.

Birinci Meşrutiyet (1876)

Midhat Paşa, anayasal bir düzene geçildiği takdirde Avrupalı devletlerin müdahalelerinden kurtulacağımıza inanıyordu. Bir anayasa taslağı da hazırlamıştı. Ancak İkinci Abdülhamid,

Midhat Paşa'nın hazırladığı Kanun-ı Cedid isimli taslak yerine Fransız Anayasası'ndan istifadeyle Kanun-ı Esasi isimli yeni bir anayasa taslağı meydana getirtti.

İkinci Abdülhamid, bir süre sonra anayasal düzenin hazırlayıcısı Midhat Paşa'yı sadrazamlıktan alıp, sürgüne göndermesine rağmen Meşrutî idareden vazgeçmedi. Anayasa gereğince 3 ay içinde seçimler yapılarak 19 Mart 1877'de Dolmabahçe Sarayı'nda padişahın, Said Paşa tarafından okunan açılış nutku ile meclis çalışmaya başladı.

Birinci Meşrutiyet Meclisi çalışmalarını Ayasofya'nın karşısındaki Darülfünun'da, yani dönemin üniversitesinin binasında sürdürdü. İlk meclis 4 aylık bir çalışmanın ardından 28 Haziran 1877'de dağıldı, anayasa gereği 1877'nin sonlarında yeni bir seçim yapıldı ve ikinci meclis 13 Aralık 1877'de göreve başladı.

Hükümdarlığının İlk Yılları

İkinci Abdülhamid padişah olduğunda, faaliyetleriyle kısa sürede ordunun ve halkın gönlünü kazandı. Seraskerlik Kapısı'nda subaylarla yemek yiyen padişah burada "serasker paşa, paşalar, beyler, efendiler" hitabıyla başlayan bir konuşma yapmıştı. Bütün hükümet üyeleriyle Mabeyn personelini Yıldız Sarayı'nda yemeğe davet etti. Burada yaptığı konuşmada da milli birliğe duyulan ihtiyacı dile getirdi. Tersane'ye giderek bahriyelilerle birlikte sofraya oturup asker yemeği yedi. Bâb-ı Meşihat'e giderek ulema ile birlikte iftar yemeğine katıldı. Haydarpaşa Hastahanesi'nde Balkan cephelerinden gelen yaralıları ziyaret ederek onlara hediyeler dağıttı. Sadrazam ve diğer nazırlarla birlikte camileri dolaşarak halk içinde namaz kıldı.

Yeni padişahın bu tür jestleri halk ve ordu mensupları arasında memnunlukla karşılandı. Ancak sonraki dönemde Ali Suavi'nin Çırağan baskınıyla Beşinci Murad'ı tekrar tahta çıkarma teşebbüsü padişahı yavaş yavaş Yıldız Sarayı'nda kapalı bir hayata doğru itti.

93 Harbi (1877-1878)

Osmanlı İmparatorluğu'nun Meşrutiyet'i ilan etmesi Avrupalı devletlerin baskısını sona erdirmedi. Rusya Hristiyanlar'ın haklarını koruma bahanesiyle Türkiye'ye savaş ilan etti.

93 Harbi diye bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, Tuna ve Doğu Anadolu'da olmak üzere iki cephede cereyan etti. Harbin başlamasıyla birlikte hızla Romanya'ya giren Ruslar, bu prensliği de kendi yanlarına çekerek Dobruca ve Bükreş yönlerinden Osmanlı topraklarına saldırdılar. Kısa sürede Zişţovi, Tırnova ve Niğbolu'yu ele geçiren Ruslar, 19 Temmuz'da Şıpka Geçidi'ni aştılar. Ruslar'ın başarıları, İstanbul'da paniğe yol açtı. Başkentin Bursa'ya taşınacağı söylentileri dahi çıktı. Savaşın İstanbul'da kurulacak bir askeri meclis tarafından yönetilmesi kararlaştırıldı. Görevlerinden alınan serasker ve serdar-ı ekrem Divân-ı Harb'e verildi.

Doğu Anadolu cephesinde ise Ruslar üç koldan harekete geçip, Erzurum'a ulaştılar. Aziziye tabyalarında Nene Hatun'un halkı teşvikiyle Ruslar durdurulabildi. Bu cephede Ruslar'a karşı koyan Ahmed Muhtar Paşa'ydı. Paşa'nın daha önemli bir cephe sayılan Rumeli'ye gönderilmek üzere İstanbul'a çağrılmasından sonra, hiçbir ümidi kalmamasına rağmen Erzurum sonuna kadar dayandı. Ruslar ancak ateşkesten sonra boşaltılan şehre girebildiler. Ruslar'ın, Batum'a karşı taarruzları da ateşkes yapılıncaya kadar başarı ile durduruldu.

Harbin ilerleyen dönemlerinde Süleyman Paşa, Ruslar'dan bir kısım toprakları geri almaya muvaffak oldu ve Plevne'de de Gazi Osman Paşa Ruslar'ı durdurdu. Ancak Plevne düştükten sonra Rus ilerleyişi tekrar başladı ve Sırbistan da Osmanlılar'a karşı savaşa girdi. Plevne'den sonra Edirne'ye yürüyen Rus kuvvetleri iyi bir savunma yapma imkânına sahip bu şehri, Vali Eyüp Paşa'nın mühimmatları havaya uçurup, çekilmesi üzerine, 20 Ocak 1878'de teslim aldılar. Bunun üzerine, İkinci Abdülhamid, bizzat Rus Çarı'ndan ateşkes talebinde bulundu.

Ayastefanos ve Berlin Anlaşmaları (1878)

31 Ocak 1878'de imzalanan Edirne Mütarekesi ile savaş sona erdi. Barış görüşmeleri daha sonra Ruslar'ın karargâhlarını naklettikleri Yeşilköy'de (Ayastefanos) devam etti ve 3 Mart 1878'de Ayastefanos Anlaşması imzalandı. 29 maddelik bu anlaşmaya göre Osmanlı İmparatorluğu Sırbistan, Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlıklarını kabul edecek, Karadağ'ın sınırları Adriyatik'e kadar uzanacak, Sırbistan Niş'i alacaktı. Bulgaristan özerk bir prenslik hâline getirilecek, sınırları Tuna'dan Ege'ye, Arnavutluk'tan Karadeniz'e kadar uzanacaktı. Bulgaristan prensini halk seçecek ve bu prens Avrupa devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu'nun onayıyla atanacaktı. Rusya ve Avusturya'nın kontrolünde, Bosna Hersek'te, Rumeli'de Hristiyan nüfusun yoğun olduğu bölgelerde ve Doğu Anadolu'da Ermenilerin bulunduğu yerlerde ıslahat yapılacaktı. Osmanlılar, savaş tazminatı olarak 1 milyar 410 bin ruble vereceklerdi. Ancak bu tazminatın büyük bir kısmına karşılık Rumeli'deki bir kısım topraklar ile Batum, Kars, Ardahan ve Doğu Bayezid, Ruslar'a bırakılacaktı. 300 milyon ruble ise para olarak ödenecekti.

Ayastefanos Anlaşması, Panslavizm'in bir zaferiydi ve Rusya'nın bu kadar avantajlı bir konuma gelmesi mevcut siyasi dengeyi bozuyordu. Bu yüzden anlaşma başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletlerinin yoğun muhalefeti ile karşılandı. 13 Haziran 1878'de toplanan Berlin Kongresi'nde, Ayastefanos Anlaşması'nın maddeleri yeniden ele alındı ve değiştirildi.

Altmış dört maddelik bu yeni anlaşma ile Ayastefanos Anlaşması'yla kurulmak istenen büyük Bulgaristan üçe bölünerek, önemli bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu'nun denetimi altında bırakıldı. Bosna-Hersek Avusturya'ya terkedildi. Harp tazminatı 802.500.000 frank olarak tespit edilerek, yedi yıl içerisinde 21 eşit taksitte ödenmesi kararlaştırıldı. Balkan ülkeleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler öyle belirsiz

esaslara bağlanmıştı ki, çözümsüz kalan sorunlar yüzünden Osmanlı ordusu kısmi seferberlikten bir süre daha çıkamadı.

Büyük devletler Berlin Anlaşması'yla Osmanlı İmparatorluğu'nun durumunu sağlama aldıklarını söylemişlerdi. Ancak üzerinde 5.5 milyon insanın yaşadığı 212 bin kilometrekarelik arazi kaybedilmişti.

Büyük Muhaceret

93 Harbi'nin en önemli sonuçlarından birisi Bulgaristan'daki Türk ahalinin, katliam ve baskılarla göçe mecbur edilerek, yaklaşık 500 yıldır yaşadıkları topraklarını bırakıp Anadolu'ya sığınmak zorunda kalmalarıdır. Harbin sonunda Edirne ve Tuna vilayetlerinin iki bölgesi (Şumnu, Varna ve Silistre havalisi ile Rodoplar ve civarı) dışında kalan yerlerdeki Türkler hemen hemen tamamen yok olmuştu. 500 bin kişi savaşta katledilerek veya açlık ve hastalıktan öldü. Bir milyonu aşkın insan ise göç ederek, daha güvenli buldukları Şumnu, Batı Trakya, Makedonya, İstanbul ve Rodoplar bölgesine sığındı.

Osmanlı hükümeti, Bulgaristan Emareti ve Şarkî Rumeli Vilayeti'nde Türk nüfusunun azalmaması için çalıştıysa da mahalli idarelerin baskısıyla kalan ahali de bir müddet sonra kesin olarak yurtlarını terketti. Osmanlı İmparatorluğu, muhacirlerin bir kısmını Balkanlar'daki jeostratejik yerler ile imparatorluğun diğer taraflarındaki boş ve harabe olmuş arazilere yerleştirmeye çalıştı. Ancak Diyarbakır, Van, Musul, Halep, Bağdad ve Basra'daki boş arazilerin İstanbul ve Rumeli'ye uzak olması, iklimin göçmenler için elverişli olmaması, yeterli ulaşım ağının bulunmaması ve Müslüman olmayan ahalinin tepkileri gibi sebeplerden muhacirler büyük kitleler hâlinde yerleştirilemedi.

Muhacirler, Edirne, Aydın, Ankara, Kastamonu ve Hüdavendigar (Bursa ve civarı) vilayetlerine gönderildiler; bu durum da başta Bursa, İzmit ve Aydın olmak üzere Batı Anadolu bölgesinde izdihama sebep oldu.

Meclis-i Mebusân'ın Tatil Edilmesi

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda Rus ordusunun ilerleyişi karşısında ne yapılacağını tartışmak üzere Yıldız Sarayı'nda, padişahın da katıldığı bir fevkalade meclis toplandı. Bu toplantıda devletin içinde bulunduğu buhrana çare olabilecek herhangi bir karar alınamadığı gibi bazı üyelerin yenilginin sorumluluğunu İkinci Abdülhamid'e yıkmaları yüzünden Meclis-i Mebusân süresiz tatil edildi. Meclis-i Âyan çalışmalarına devam ederken Kanun-ı Esasî de resmen yürürlükten kaldırılmadı.

Tunus ve Mısır'ın Kaybı

İkinci Abdülhamid, tahta çıktıktan sonra devlete hâkim olmadan 1877-1878 Rus Savaşı'nda uğranılan büyük mağlubiyet, Osmanlı'nın Rumeli'den tamamen tasfiyesinin başlangıcıydı. Bu savaşın ardından Kıbrıs, 1881'de Tunus ve 1882'de Mısır kaybedildi.

Kısa bir süre sonra devlete hâkim olan Sultan Abdülhamid izlediği siyasetle toprak kayıplarını azalttı. Tunus, Mısır gibi imparatorluğa pamuk ipliğiyle bağlı toprakların kaybını durdurmaya gücünün yetmiyeceğinin farkında olan İkinci Abdülhamid Doğu Anadolu'nun Ermeniler'e verilmesine, Filistin'e Yahudiler'in yerleşmesine sürekli karşı çıktı.

Sultana Suikast Teşebbüsü (1905)

Berlin Anlaşması'nda sonra kendi devletlerini kurmak için mücadeleye girerek onlarca isyan çıkaran Ermeniler, sultanın demir gibi iradesi karşısında sonuç alamayıncı İkinci Abdülhamid'i öldürmeye karar verdiler. Ermeniler, 21 Temmuz 1905'de Yıldız Hamidiye Camii'nde Cuma selamlığı çıkışında İkinci Abdülhamid'e bombalı bir saldırı düzenlediler. Ancak saldırı amacına ulaşamadı. İkinci Abdülhamid patlama sırasında zarar görmese de saldırıda 26 kişi öldü, 58 kişi de yaralandı.

Bir Dönemin Sonu

İkinci Abdülhamid'in iktidarının son yıllarında İttihad ve Terakki Cemiyeti ülke siyasetinde iyiden iyiye etkisini artırdı. Makedonya'da Sultan Abdülhamid'e bağlı devlet adamlarını öldüren İttihadçılar'dan bazı subaylar birlikleriyle dağa çıktılar. Bunun üzerine, "suyun akışına gideceğim" diyen padişah 23 Temmuz 1908'de anayasayı yeniden yürürlüğe koydu.

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihadçılar yavaş yavaş devlet yönetimine hâkim olmaya başladılar. Bu sırada 31 Mart Vak'ası meydana geldi. Mahmud Şevket Paşa komutasındaki Hareket Ordusu bu ayaklanmayı bastırdı. İttihadçılar hiç ilgisi olmadığı halde ayaklanmayı İkinci Abdülhamid'in tertiplettiğini öne sürdüler. Meclis, Ayasofya'daki binasında toplanarak İkinci Abdülhamid'in tahttan indirilmesine karar verdi ve Padişah, İkinci Meşrutiyet'in ilanından 9 ay 5 gün sonra tahtından indirildi.

İkinci Abdülhamid Döneminin Özellikleri

İkinci Abdülhamid'in 33 yıllık hükümdarlığı imparatorluğun içten ve dıştan saldırılara uğradığı çok zor bir dönemdi. Sultan Abdülhamid dış politika siyasetiyle devleti ayakta tutmaya çalışmıştı. Bunun için Avrupalı büyük güçlere karşı, sonradan büyük devletler arasına katılan Almanya'ya yakınlaşmış, bu arada, çok sayıda Müslüman sömürgeye sahip olan Fransa, İngiltere ve Rusya gibi devletlere karşı da İslâmcılığı bir tehdit unsuru olarak kullanmıştır. İkinci Abdülhamid, büyük devletler arasındaki rekabeti sürekli körükleyen, tarafsız, bağımsız, çoğu zaman barışçı, bazen tavizkâr fakat yeri geldiğinde de tehditkâr bir dış politika anlayışını padişahlığı döneminde sürdürmüştü.

Günümüzde varlığını devam ettiren birçok müessese İkinci Abdülhamid döneminde kurulmuştu. Sultan, modernleşmenin en önemli unsuru olarak eğitimi görüyordu. Bu yüzden döneminde ülkedeki modern eğitim veren okulların sayısı bir

hayli artmıştı. Gerçek anlamda ilk üniversite olan Darülfünun 1900 yılında açıldı.

Eğitim yanında, maliye, ulaşım, haberleşme, sağlık, sanayi ve ticaret, ziraat, hayır kurumları vesaire gibi konularda önemli atılımların yapılmıştı. İkinci Abdülhamid zamanında her vilayette mektepler, hastaneler, yollar, çeşmeler, yapıldı. İmparatorluğun her tarafında yaptırdığı eserlerle devletin gücünü hissettirmişti. Birçok demiryolu hattının yapılmasının yanısıra Hicaz Demiryolu da dış yardım alınmadan bu dönem de inşa edildi.

Sultan Abdülhamid dış borçlanmanın ülkeye getirdiği iktisadi sıkıntıya ve bunun getirdiği siyasi bağımlılığa şehzadeliği sırasında şahit olmuştu. Düyun-ı Umumiye idaresi kurulup borçların yarısı silindikten sonra, kalanların düzenli ödenmesine önem vermiş, yeni dış borçlar alınmamasına gayret etmişti.

İMPARATORLUĞUN SON GÜNLERİ
(1909-1922)

İTTİHAD VE TERAKKİ DÖNEMİ

İkinci Abdülhamid'den sonra tahta Sultan Reşad geçti. Padişah Sultan Reşad'dı, ancak güç mecliste daha da doğrusu İttihad ve Terakki'deydi. İkinci Abdülhamid'den sonra Osmanlı padişahlığı gücünü kaybetmişti.

Kosova Seyahati

Sultan İkinci Abdülhamid'i tahtan indiren İttihadçılar, Arnavutluk'ta reform yapalım derken herşeyi birbirine karıştırıp halkın neredeyse tamamını karşılarına aldılar. Kosova Valisi Mazhar Bey'in yanlış siyaseti sonucunda başlayan protesto mitingleri 1910'da isyana dönüştü. Askerî önlemlerle isyan bastırıldı ancak bölge kaynamaya devam ediyordu.

Halkı sakinleştirmek için Sultan Reşad'ın Kosova'yı ziyaretine karar verildi. Sultan, hasta olmasına rağmen halkı sakinleştirmek için 5 Haziran 1911'de Barbaros zırhlısıyla yola çıktı. Selanik'te karaya çıktıktan sonra Sultan Reşad her yerde törenlerle ve halkın sevgi gösterileriyle karşılandı. Üsküp'te Arnavutlar sultanı "Padişahımız efendimiz imreti (yaşa)" diye karşıladılar. Üsküp'ten 14 Haziran'da ayrılan Sultan, Priştine'ye doğru yola çıktı.

Seyahat planında Rumeli Müslümanları'nın gözünde büyük bir manevî değeri olan Sultan Murad Meşhedi'nde Cuma namazı kılınması kararlaştırılmıştı. Sultan Reşad 16 Haziran'da Sultan Murad'ın şehid edildiği yerde 100 bin kişiyle Cuma namazı kıldı. Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa namazdan sonra genel af ilan edildiğini ve kan gütme davasından

vazgeçilmesi için padişahın 30 bin lira ihsanda bulunduğunu duyurdu. Sadrazam daha sonra padişah adına halka hitap ederek "Bölünmeyelim, birleşelim. Bölünmeye dinimiz de karşıdır" dedi. Sadrazam yaptığı konuşmada Arnavutlar'ı överek fesatçıların sözlerine kanmamalarını ve tahriklere kapılmamalarını tavsiye etti.

Manastır'ı da ziyaret eden Sultan Reşad Selanik'ten tekrar Barbaros zırhlısına binip, 26 Haziran'da İstanbul'a döndü. Sultan Reşad'ın Rumeli seyahati geçici olumlu bir hava estirdiyse de bölgenin Osmanlı'dan kopmasını engelleyemedi.

Trablusgarb'ın İşgali (1911)

İtalya, 29 Eylül 1911'de Libya'nın liman şehirlerini bombalayarak fiili işgalin ilk adımını attı. Ancak bölgedeki çok az Osmanlı askerine karşılık İtalya sahilden içeri giremedi. Balkanlar'da meydana gelmesi muhtemel bir karışıklıktan dolayı Osmanlı yönetimi takviye birlikler gönderemedi. Ama Enver Bey, Eşref Kuşçubaşı, Mustafa Kemal Bey gibi genç subayların bölgeye gitmesine izin verildi. Osmanlı subaylarının halkı örgütlemesiyle İtalyanlar'ın işi iyice zora girdi.

Zor durumda kalan İtalya, savaşı Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer taraflarına yaydı. Rodos'u ve diğer 12 adayı işgal etti. Balkan Savaşı başlayınca İtalya ile barış görüşmeleri hızlandı. Sonunda 18 Ekim 1912'de Uşi Anlaşması imzalanarak bölgedeki İtalyan hâkimiyeti kabul edildi.

Sopalı Seçimler

İttihad ve Terakki diğer partilere ve muhalefete karşı sert bir sindirme politikası izledi. Muhalifler dövüldü veya öldürüldü. Kurulan partilerin hiçbiri baskılar ve imkânlarının kısıtlı olması yüzünden varlıklarını sürdüremedi. Muhalif partilerden birçoğu aralarında birleşerek, 8 Kasım 1911'de

Hürriyet ve İtilaf Partisi çatısı altında toplandılar. Böylece ülkemizde iki partili bir sistem meydana geldi.

İttihad ve Terakki, 1912 seçimlerinden büyük bir zaferle çıktı. Tarihimize "sopalı seçimler" olarak geçen şaibeli 1912 seçimlerinin neticeleri uzun soluklu olmadı. Seçimlerin şaibeli olması yüzünden 4 Ağustos 1912'de meclis feshedildi. Ancak 8 Ekim 1912'de Balkan Savaşı'nın patlak vermesi, seçimlerin yaklaşık iki yıl gecikmesine sebep oldu.

Balkan Savaşları (1912-1913)

Balkan devletleri, Rusya'nın da destek ve telkinleriyle 1912'de bir ittifak kurarak Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etti. 8 Ekim 1912'de Balkan Savaşı çıktı. Dört küçük Balkan ülkesi, Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ birleşerek Osmanlı İmparatorluğu'na saldırdılar. Balkan Savaşı beklenmedik şekilde Osmanlı ordularının arka arkaya mağlubiyetlerine sahne oldu

Osmanlı İmparatorluğu, Balkan Savaşı sonunda 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Anlaşması ile sona eren savaşta Edirne dâhil olmak üzere Rumeli'yi kaybetti. Vatanlarını kaybeden yüzbinlerce Türk, İstanbul ve Anadolu'ya göç etti.

Balkan devletlerinin kendi aralarında anlaşamamaları üzerine İkinci Balkan Savaşı çıktı. Bulgar ordularının Trakya'yı tahliye etmesi üzerine Enver Bey'in öncülüğündeki Türk kuvvetleri 23 Temmuz 1913'te Edirne'yi geri aldı.

Bâbıâli Baskını (1913)

Balkan Savaşı'nın kötü gidişatını ve Edirne'nin düşecek bir konuma gelmesini İttihadçılar şiddetle eleştiriyorlar, bu durumu propaganda aracı olarak kullanıyorlardı. İttihadçılar, Bâbıâli'ye bir baskın düzenlenip Kâmil Paşa hükümetini düşürmeye karar verdiler. 23 Ocak 1913'teki kanlı Bâbıâli baskınıyla hükümet düşürüldü, Mahmud Şevket Paşa sadrazam

oldu. Bâbıâli baskınının ardından Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin önde gelenleri ya sürüldü ya da yurtdışına kaçtı.

Mahmud Şevket Paşa Suikastı (1913)

Darbeyle sadrazamlık makamına gelen Mahmud Şevket Paşa, Hürriyet ve İtilafçı muhaliflerin düzenledikleri bir suikast sonucu 11 Haziran 1913'te hayatını kaybetti. İttihad ve Terakki, kendi istekleri doğrultusunda hareket etmeyen Mahmud Şevket Paşa'dan kurtulduğu gibi, yerine İttihadçı Said Halim Paşa sadrazam olmuştu.

İttihadçılar, suikastı muhalefetin bastırılması açısından ustaca kullandılar. Suikast sonrasında başlatılan tahkikat neticesinde cemiyete muhalif tavırları ile tanınan gazeteler kapatılırken, gazeteciler de Sinop'a sürgüne gönderildi. Böylece İkinci Meşrutiyet'in ilânıyla başlayan çok partili siyasi hayatımız sona ermiş, 1918'in sonuna kadar sürecek mutlak İttihad ve Terakki iktidarı başlamıştı.

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)

İttihadçılar'ın yönetime geldiği dönemde dünya hızla savaşa doğru ilerliyordu. Savaşın asıl sebeplerinden birisi Ortadoğu ve Hindistan'a kimin hâkim olacağı meselesiydi. Böyle bir ortamda savaşın Osmanlı İmparatorluğu'na bulaşma ihtimali fazlaydı. İngiltere ve Fransa ile temas kurulmaya çalışıldı, ancak Avrupa'nın iki büyük gücü Osmanlı'yı yanlarına istemediler. Bu gelişme üzerine 2 Ağustos 1914'te Almanya ile ittifak anlaşması imzalandı.

28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan veliahdı Franz Ferdinand ve hamile eşinin Gavrilo Princip isimli bir Sırplı tarafından Saraybosna'da öldürülmesi kıvılcımı ateşledi. Bu hadiseden sonra İttifak ve İtilaf devletleri arka arkaya birbirlerine savaş açtılar.

Osmanlı İmparatorluğu savaşın başlarında tarafsızdı. Ancak Almanya arasında gizli ittifak anlaşması imzalandıktan

sonra seferberlik ilân edilerek savaşa hazırlanılmaya başlanıldı. Bütün bu gelişmelere rağmen Osmanlı yöneticileri hemen savaşa girme niyetinde değildi. Ancak 10 Ağustos 1914'te Akdeniz'de İngiliz donanmasının takibinden kaçan Goeben ve Breslau isimli Alman kruvazörlerinin Çanakkale Boğazı'na girmesiyle her şey farklı bir yönde gelişti.

Osmanlı hükümeti, iki gemiyi satın aldığını ilân etti. Goeben'e Yavuz ve Breslau'ya Midilli adı verildi. İki kruvazör bir süre sonra 27 Ekim'de Osmanlı donanmasıyla birlikte Alman Amirali Souchon komutasında Karadeniz'e açılarak, Rus gemilerini batırdı. Ardından da Sivastopol ve Novorosisk'i topa tuttu. Rusya, 2 Kasım'da Türkiye'ye savaş açtı. Rusya'yı İngiltere ve Fransa takip etti.

Sarıkamış Harekâtı

Birinci Dünya Harbi'ne girildikten sonra Enver Paşa, harbiye nazırı ve başkomutan vekili olarak askerî harekâtın yönetimini de ele aldı. Çanakkale'den Medine'ye birçok cepheyi ziyaret etmesine rağmen Sarıkamış harekâtı dışında fiili olarak cephelere komuta etmedi.

Enver Paşa, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki fiili olarak komuta ettiği Kafkas cephesinde bugün hâlâ gündemimizden düşmeyen Sarıkamış Harekâtı'nı hazırladı. Tamamen hayalî olmayıp, gerçekleşme ihtimali olan harekâtta cephedeki komutanların anlaşmazlığı yüzünden savaşa katılan ordunun önemli bir kısmı dağlarda donarak öldü.

Ermeni Tehciri

Ermeniler, bağımsız olabilmek için Birinci Dünya Savaşı'na kadar 40 civarında isyan çıkarmışlardı. Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı'nda Rus ordusu ile doğuda yapılan savaşları fırsat bilerek bağımsızlık için son adımı atmak üzere harekete geçtiler. Osmanlı ordusunun iaşe ve ikmaline büyük zarar verdiler. Çeteler kurarak yüzbinlerce sivil Türk'ü

öldürdüler. Bu gelişme üzerine Osmanlı yönetimi özellikle Karadeniz ile Doğu ve Orta Anadolu'daki Ermeniler'i imparatorluğun diğer bölgelerine tehcir etti. Bu dönemde yalnız Ermeniler değil, güvenlik sorununun olduğu yerlerdeki Rum, Yahudi ve Araplar da tehcir edilmişti.

Çanakkale Geçilmez

İngilizler, sömürgelerindeki Müslümanlar ayaklanarak Osmanlılar'ın yanında yeralma ihtimali yüzünden, Çanakkale Boğazı'nı geçip, İstanbul'u alarak Osmanlı İmparatorluğu'nu devre dışı bırakmayı ve Rusya'ya yardım yapmayı planladılar. Ancak Osmanlı İmparatorluğu, İkinci Abdülhamid döneminden itibaren Alman uzmanların tavsiyesiyle Çanakkale Boğazı'na iyi bir tahkimat yaptırmıştı. İngilizler, bu durumu bilmelerine rağmen Churchill'in ısrarıyla Boğazlar'a karşı bir deniz harekâtına karar verdiler.

Amiral Robeck komutası altındaki düşman donanması, 18 Mart 1915'te istihkâmlarımız yoğun bir bombardımana tutarak saldırıya geçti. Düşman gemilerinin bir kısmı topçumuzun ateşinden etkilenmesine rağmen İtilâf devletleri donanması durdurulamamıştı.

Düşman kuvvetleri boğaza döşenen mayınların tamamının temizlediğine inandığı için rahatça ilerliyordu. Ancak Bouvet, Nusret mayın gemisi tarafından Erenköy açıklarına dökülen mayınlara çarparak battı. Bouvet'tekilerin yardımına gelen Gaulois zırhlısı da isabet alarak su almaya başladı. Çanakkale deniz savaşında düşman donanması, topçularımızın ateşi ve mayınların etkisiyle, saldıran gemilerin üçte birini kaybedip çekilmişti.

İtilâf devletleri, kara cephesi açılmadan başarılı olamayacaklarını anlamışlardı. İngiliz ve Fransız birlikleri Seddülbahir'e, Avustralya ve Yeni Zelandalı askerlerden oluşan ve

Anzak diye anılan birliklerin de Arıburnu'na çıkmalara planlandı. Osmanlı yönetimi de düşmanın bu hamlesine karşılık Çanakkale'ye yeni birlikler sevketti.

Çıkarma, 25 Nisan 1915'te sabaha karşı başladı. Çıkarma gemilerinin, akıntı sebebiyle sürüklenmesi üzerine düşman birliklerinin bir kısmı Kabatepe yerine sarp bir kıyı olan Arıburnu'na çıktılar. Bu bölgede çıkartma harekâtı beklenmediği için fazla bir tedbir alınmamıştı. Ancak Beşinci Ordu İhtiyat Tümeni komutanı Mustafa Kemal, 57. Alayı düşmanı karşılamak üzere Arıburnu'na sevkederek, durumu kontrol altına aldı.

Osmanlı birliklerinin karşı taarruzuyla çıkartma harekâtı durduruldu. Düşman birliklerinin daha sonraki bütün ilerleme teşebbüsleri Mehmedçik'in insanüstü direnişi ile engellendi.

Birliklerimizin 19 Mayıs'ta düşmanı denize dökmek için yaptıkları taarruz başarılı olamayınca siper savaşları başladı. 6-10 Ağustos tarihleri arasında Çanakkale Savaşı'nın kaderini belirleyen çatışmalar meydana geldi. İtilâf kuvvetleri, 6 Ağustos gecesi Arıburnu'nun kuzeyine asker çıkararak Anafartalar'a doğru ilerlediler. Mustafa Kemal, düşman kuvvetlerinin ilerleyişini dört gün süren muharebelerin sonucunda Conkbayırı'nda durdurdu. Birinci Anafartalar Zaferi'nden sonra Mustafa Kemal, "Anafartalar Kahramanı" diye anıldı.

Düşman birliklerinin 21 Ağustos'taki Harekâtı da İkinci Anafartalar Muharebesi'nde durduruldu. Bunun üzerine tekrar siper savaşları başladı. Başarılı olma ihtimallerinin kalmadığını gören İtilaf devletleri, 9 Ocak'ta Seddülbahir'den çekildiklerinde Çanakkale'de düşman kalmamıştı.

19 Şubat 1915 ile 9 Ocak 1916 tarihleri arasında çok şiddetli muharebelerin cereyan ettiği Çanakkale savaşları, tarihin

gidişatını değiştiren savaşlardan biridir. Çanakkale savaşlarının neticesinde müttefiklerinden yardım alamayan Çarlık Rusyası çöktü. İngiliz Deniz Kuvvetleri Bakanı olan Winston Churchill görevinden istifa etti. Çanakkale, ayrıca Balkan Savaşı'nda uğranılan mağlubiyeti örtmüş ve Milli Mücadele ruhunu ortaya çıkarmıştı.

İŞGAL GÜNLERİ (1918-1922)

Sultan Vahdeddin Osmanlı padişahları arasında en kötü şartlarda tahta çıkan hükümdardı. 1918'de tahta çıktığında Osmanlı İmparatorluğu savaşı kaybetmişti ve toprakların önemli bir kısmı işgal edilmişti. Sarayda bir kurmay heyeti kurarak savaş takip etti. Halkın sıkıntılarını azaltmaya çalıştı. Ancak savaşın gidişatı olumsuzdu.

Almanlar'ın, 1918 Ağustos'undan itibaren İngiliz ve Fransızlar'a karşı yenilgiler almaya başlaması üzerine cephelerden artarda yenilgi haberleri gelmeye başladı. Bu gelişme üzerine Talât Paşa, 1918 Eylül ayı başlarında son defa Berlin'e gitti. Talât Paşa, Berlin'de herkesin kendi başının derdine düştüğünü ve bağımsız olarak barış girişimlerinde bulunduğunu görünce, İstanbul'a geri döndü.

Durumun iyi olduğu havasını verdiği bir basın toplantısının ardından saraya giden Talât Paşa, Sultan Vahdeddin ile görüştükten sonra istifaya karar verdi. 7 Ekim'de hükümet istifa etti, fakat resmî açıklama 13 Ekim'de yapıldı. Kasım'ın başlarında İttihad ve Terakki kendini feshetti ve İttihadçı liderler yurtdışına kaçtılar.

Mondros Mütarekesi (1918)

30 Ekim 1918'de Bahriye Nazırı Rauf Bey'in başkanlığındaki Türk heyeti Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaşa son verdi. Bu ateşkes imparatorluğun sona erdiğinin

bir habercisiydi. Sultan Vahdeddin, padişahlığında 6 ay bile bitmeden imparatorluğun enkazıyla uğraşmak zorunda kalmıştı. Devleti kurtarmak için İngiltere ve Fransa'nın dostluğunu kazanmaya çalıştı.

İttihadçılar'ın Yargılanması

İttihadçıların kaçmasına engel olamadığı ve İttihadçılar'la çalıştığı iddialarıyla hükümete saldırıların artması üzerine, Ahmed İzzet Paşa, 8 Kasım 1918'de istifa etti ve yerine Tevfik Paşa hükümeti kuruldu.

13 Kasım'da İtilaf devletlerinin büyük bir donanması İstanbul'a geldi. Bu durum resmî olmasa da fiilî işgalin başlamasıydı. Sultan Vahdeddin, savaşın suçunu İttihadçılar da olduğunu söyleyerek İtilaf devletlerini yumuşatmaya çalıştı. Padişahın emriyle kurulan Divân-ı Harb'de İttihadçılar yargılanmaya başladılar.

Sultan Vahdeddin, 21 Aralık 1918'de meclisi feshetti. Savaş ortamı olduğu için seçimleri de barış anlaşmasından sonraya erteledi.

İttihadçılar'ın yargılanması konusunda fazla bir gelişme olmayıp, istedikleri kişiler de kendilerine teslim edilmeyince İtilaf devletleri baskılarını artırdılar. Bunun üzerine Tevfik Paşa istifa etti ve Damad Ferid sadrazam oldu.

4 Mart 1919'da Damat Ferid Paşa hükümeti kurulduktan sonra İttihad ve Terakki'nin ileri gelenlerini yargılamak üzere, yeni bir Divân-ı Harb kuruldu. Tutuklamaların ardından 27 Nisan 1919'dan itibaren yargılamalar başladı. Yargılamalar sonunda hazırlanan kararnamede asıl suçlu olarak, Talât, Enver ve Cemal paşalar gösterildi.

Milli Mücadele'nin Başlaması (1919)

Bu arada Anadolu'da halk işgale karşı direnmek için harekete geçmişti. Sultan Vahdeddin, İtilaf devletlerinin

tepkisini çekmemek için halkı sakinleştirmeye çalıştı. Anadolu ve Rumeli'ye şehzadelerin başkanlığında nasihat heyetleri gönderdi. Asayişin sağlanması için Kâzım Karabekir, Ali Fuad Cebesoy gibi komutanlar Anadolu'daki birliklerin başına tayin edildiler. Bu arada Mustafa Kemal Paşa da 30 Nisan 1919'da Dokuzuncu Ordu müfettişi tayin edildi. Bandırma vapuruyla İstanbul'dan hareket eden Mustafa Kemal Paşa, 25 er ve erbaş ile 22 subaydan oluşan maiyetiyle 19 Mayıs'ta Samsun'a çıktı. Atatürk'ün Anadolu'ya geçmesiyle Milli Mücadele liderini bulmuştu.

Misak-ı Millî (1920)

İzmir'in işgali üzerine istifa eden Damad Ferid Paşa, padişahın isteği üzerine 19 Mayıs'ta ikinci hükümetini kurdu. Bu arada İtilaf devletleri, 67 tutukluyu Malta'ya sürdü.

İngilizler, Milli Mücadele'nin yayılması üzerine padişaha baskı yaparak Mustafa Kemal Paşa'yı geri getirtmeye çalıştılar. Padişah bu baskılar üzerine Atatürk'e görevinden azledildiğini ve geri dönmesi gerektiği yönünde bir telgraf göndertti. Mustafa Kemal Paşa da bu durum üzerine askerlik mesleğinden istifa ederek, sivil olarak millet ve padişah için çalışacağını duyurdu.

Veliaht Abdülmecid Efendi, padişah ve hükümeti Milli Mücadele'ye karşı tavırlarından dolayı eleştiriyordu. 20 Temmuz'da Damad Ferid Paşa üçüncü hükümetini kurdu. Damad Ferid Paşa, Milli Mücadele karşıtı faaliyetini sürdürse de Erzurum ve Sivas kongrelerinin yapılmasını engelleyemedi. Mustafa Kemal Paşa'nın milli bir hükümet isteği üzerine sultan 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa'ya hükümet kurdurdu. Ancak İtilaf güçleri Ali Rıza Paşa hükümetinden memnun olmadılar.

Seçimlerin yapılmasından sonra 12 Ocak 1920'de son mebusan meclisi açıldı, ancak hastalığını ileri süren padişah

açılışa katılmadı. 3 Şubat'ta padişahın iradesiyle Mustafa Kemal Paşa'nın madalyaları iade edildi. 17 Şubat'ta mecliste "Misak-ı Millî" kabul edildi. İşlerin istedikleri gibi gitmediğini gören müttefikler, 16 Mart 1920'de filen işgalleri altında bulunan İstanbul'u resmen işgal ettiler. Birçok vatansever Malta'ya sürüldü.

Sevr Anlaşması (1920)

Sultan Vahdeddin, kapıldığı panikle bütün muhalefete rağmen 6 Nisan'da Damad Ferid Paşa'yı dördüncü defa hükümeti kurmakla görevlendirdi. 11 Nisan'da meclisi resmen kapattı. Milli Mücadele taraftarları kötülendi. Kuvâ-yı Milliye'ye karşı Kuvâyi İnzibâtiyye kuruldu. Böylece Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğindeki Milli Mücadele taraftarları ile sultanın arasındaki bağlar koptu. Bu gelişmeler üzerine 23 Nisan 1920'de meclis Ankara'da toplandı ve milletin yegâne temsilcisinin meclis olduğu ifade edildi. İstanbul'daki mahkeme ise Mustafa Kemal Paşa ve beş arkadaşını idama mahkûm etti.

Sevr Antlaşması'nın maddeleri 22 Temmuz'da saltanat şurasında görüşüldü. Şurada Topçu Feriki Rıza Paşa dışındakiler anlaşmanın imzalanması gerektiğini söylediler. Damad Ferid Paşa başkanlığındaki murahhaslar, Türk milletinin idam fermanı olan antlaşmayı 10 Ağustos 1920'de Paris'in banliyösü Sevr'de imzaladılar. Ancak TBMM'nin ise Sevr'e tepkisi sert oldu. Sevr'i imzalayanlar ve Damad Ferid Paşa idama mahkûm edildiler. Sevr Antlaşması'nın Batı'nın Şark meselesine koymak istediği son noktaydı.

Saltanatın Kaldırılması (1922)

İstanbul baskı altındayken Anadolu'da ardı ardına başarılar kazanıldı. İnönü Savaşları ve Sakarya Savaşı'nın kazanılmasından sonra hâkimiyet TBMM'nin eline geçmişti.

Büyük Taarruz'la Yunan işgal güçlerinin denize dökülmesinin ardından TBMM ile İtilaf devletleri arasında Mudanya Mütarekesi imzalandı. Sultan Vahdeddin'in uyarılara rağmen Lozan Anlaşması'na İstanbul hükümetinin de katılmasında ısrar etmesi ve Ankara hükümetini tanımaması üzerine TBMM 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırdı. Böylece bir dönem sona ermişti.

BİBLİYOGRAFYA

Abdülkadir Özcan, "Mehmed IV", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXVIII, 414-418.

——, "Süleyman II", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXVIII, 75-80.

——, "Mustafa II", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXI, 275-280.

——, "300. Yılında Karlofça Antlaşması", *Akademik Araştırmalar*, sayı: 4-5 (İstanbul 2000), s. 237-256.

Abdülkadir Özcan-İskender Pala, "Lale Devri", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXVII, 81-85.

Ahmet Kavas, *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, İstanbul 2006.

Ahmet Uğur, "Hoca Sa`deddin Efendi`nin Selimnamesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 4 (Ankara 1980), s. 225-242.

——, *Yavuz Sultan Selim'in Siyasi ve Askeri Hayatı*, İstanbul 2001.

Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve İdil Boyu*, Ankara 1966.

——, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlaması ve Gelişmesi 1553-1610*, Ankara 1953.

——, *Prut Seferi ve Barışı*, I-II, Ankara 1951-1953.

Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman, neşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992.

A. Cevat Eren , "Selim III", İslam Ansiklopedisi, X, 441-457.

A. H. Ongunsu, "Mehmed VI", *İslam Ansiklopedisi*, VII, 562-566.

——, "Abdülhamid II", *İslam Ansiklopedisi*, I, 76-80.

——, "Murad V", *İslam Ansiklopedisi*, VIII, 647-651.

——, "Abdülmecid", *İslam Ansiklopedisi*, I, 92-94.

——, "Abdülaziz", *İslam Ansiklopedisi*, I, 67-70

——, "Mehmed V", *İslam Ansiklopedisi*, VII, 557-562.

A. Kemâli Aksüt, *Sultan Aziz'in Mısır ve Avrupa Seyahati*, İstanbul 1944.

Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasi ve Modernleşme,* İstanbul 2004.
Baki Tezcan, "II. Osman Örneğinde "İlerlemeci" Tarih ve Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *Osmanlı*, I, ed. Güler Eren, Ankara 2000, s. 658-668.
Bayram Nazır, *Osmanlı'ya Sığınanlar*, İstanbul 2006.
Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyâsî Münasebetleri (1578–1612)*, İstanbul 1993.
——, "Murad III", *İslam Ansiklopedisi*, VIII, 615-625.
——, "Süleyman II", *İslam Ansiklopedisi*, XI, 155-170.
——, "Varadin", *İslam Ansiklopedisi*, XIII, 203-206.
Bekir Sıtkı Baykal, "Mustafa III", *İslam Ansiklopedisi*, VII, 700-708.
Bekir Sıtkı Baykal-Abdülkadir Karahan, "Ragıb Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, IX, 594-598.
Bülent Arı, "İstanbul'daki İlk Hollanda Elçisi: Cornelis Haga ve 1612 Tarihli Hollanda Kapitülasyonları", *Divân*, sayı: 2 (İstanbul 2003).
Cemal Tukin, "Pasarofça", *İslam Ansiklopedisi*, IX, 514-523.
Cengiz Orhonlu, "Mustafa II", *İslam Ansiklopedisi*, VIII, 695-700.
Cevdet Küçük, "Mehmed VI", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXVIII, 422-430.
——, "Mehmed V", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXVIII, 418-422.
——, "Murad V", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXI, 183-185.
——, "Abdülmecid", *TDV İslam Ansiklopedisi*, I, 259-263.
——, "Abdülaziz", *TDV İslam Ansiklopedisi*, I, 179-185.
——, "Abdülhamid II", *TDV İslam Ansiklopedisi*, I, 216-224.
Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, yay. Haz. Ali Ahmetbeyoğlu-Erhan Afyoncu, İstanbul 2001.
Enver Ziya Karal, "Ahmed III", *İslam Ansiklopedisi*, I, 165-168.
——, "Mahmud II", *İslam Ansiklopedisi*, VII, 165-170.
Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul 2015.
——, *Muhteşem Süleyman*, İstanbul 2011.
——, *Truva'nın İntikamı*, İstanbul 2009.
——, "İbrahim Müteferrika", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXI, 324-327.
Erhan Afyoncu-Uğur Demir, *Turhan Sultan*, İstanbul 2016.

E. Afyoncu-U. Demir-A. Önal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, İstanbul 2016.

E. Afyoncu-U. Demir-A. Önal, *Fransa'ya Osmanlı Tokadı*, İstanbul 2011.

Ersin Gülsoy, *Girit'in Fethi ve Adada Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645-1670)*, İstanbul 2004.

Fatih Gürcan, *Avrupa'da Askeri Gelişmeler ve İkinci Viyana Kuşatması*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ün. İstanbul 2008.

Fatih Yeşil, *İhtilâller Çağında Osmanlı Ordusu*, İstanbul 2016.

Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I, İstanbul.

Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası*, İstanbul 2001.

——, *İstanbul'un Fethi Olayı ve Meseleleri*, İstanbul 2003.

——, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, İstanbul 2010.

——, "Kosova Savaşları", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXVI, 221-224.

——, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları*, I-II, Ankara 2011, 2016.

Feridun Dirimtekin, "Muasır Bizans Kaynaklarına Göre Osmanlıların Rumeliye Geçiş ve Yerleşmeleri", *VII. Türk Tarih Kongresi*, II, Ankara 1973, s.577-579.

Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi: Sultan Birinci Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001.

——, "Hüseyin Paşa, Mere", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XIX, 8-9.

——, "Osman III", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXIII, 456-459.

Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, çev. Dost Körpe, İstanbul 2002.

Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok*, İstanbul 2009.

Günhan Börekçi, "İnkırâzın Eşiğinde Bir Hanedan", *Divân*, sayı: 26, İstanbul 2009, s. 45-96.

Halil İnalcık, "Osmanlı Sultanı Orhan (1324-1362), Avrupa'da Yerleşme", *Belleten*, sayı: 266 (Ankara 2009) s. 77-107.

——, "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Osmanlı*, I, Ankara 1999, s. 37-132.

——, "Fâtih Sultan Mehmed Tarafından İstanbul'un Yeniden İnşaası", çev. Fahri Unan, *19 Mayıs Ün. Eğitim Fak. Der.*, sayı: 3, s. 215-225.
——, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara 1954.
——, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, Ankara 2010.
——, "İznik İçin Osman Gazi ve Bizans Mücadelesi", *İznik*, İstanbul 2005, s. 59-85.
——, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg", *Belleten*, sayı: 261 (Ağustos 2007), s. 479-537.
——, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", *Türkler, IX,* ed. H. C. Güzel-K. Çiçek- S. Koca, Ankara 2002, s. 66-88.
——, "Edirne'nin Fethi 1361", *Edirne: 600. Fethi Yıldönümünde Armağanı Kitabı*, Ankara 1965, s. 137-159.
——, "Polunya (Apollunia)-Tanrı-Yıkdığı Osmanlı Rumeli Fetihleri Kronolojisinde Düzeltmeler (1354-1371)", *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 2006, s. 27-57.
——, *Türk İdari Teşkilatı Tarihi Ders Notları*, Ankara 1964.
Halil İnalcık vd., *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara 1964.
Halil Sahillioğlu, "II. Süleyman'ın Teçhiz ve Tekfini", *BTT Dergisi*, sayı 4, s. 66-74.
Osmanlı Devleti Tarihi, I-XVI, yay. haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, İstanbul 1983-1986.
Hasan Babacan, *Mehmed Talat Paşa*, Ankara 2005.
Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Kanunî'nin Cülusu ve İlk Seferleri*, Ankara 1996.
H. J. Kisling, "II. Sultan Bâyezid'in Deniz Politikası Üzerine Düşünceler: (1481-1512)", *Türk Kültürü*, sayı: 84 (Ankara 1969), s. 18-30.
İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular*, İstanbul 1972.
İdris-i Bidlisî, *Selim Şahnâme*, haz. Hicabi Kırlangıç, Ankara 2001.
İdris Bostan, "Kemal Reis", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXV, 226-227.
——, "İnebahtı Deniz Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXII, 287-289.
İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I-IV, Ankara 1984.
——, "Mehmed I", *İslam Ansiklopedisi*, VII, 496-506.

——, "Gazi Orhan Bey'in Hükümdar Olduğu Tarih ve İlk Sikkesi", *Belleten*, IX (Ankara 1945), 207-211.
İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I-V, İstanbul 1972.
İ. Ortaylı- V. Engin-E. Afyoncu, *Payitaht-ı Zemin, Eminönü*, I-II, İstanbul 2008
Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I-VII, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011.
Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich ve Osmanlılar, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Prusya Münâsebetleri*, İstanbul 1985.
——, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki)*, İstanbul 1981.
——, "Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a Kadar Islahât Düşünceleri", *İlmî Araştırmalar*, sayı: 8 (İstanbul 1999), s. 25-64.
——, "Mustafa III", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXI, 280-283.
——, "Mustafa IV", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXI, 283-285.
——, "Mahmud II", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXVII, 352-357.
Kemal Beydilli-Nuri Özcan, "Selim III", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXVI, 420-427.
Kosova Savaşı'nın 600. Yıldönümü Bildirileri, Ankara 1992.
Mahmut Şakiroğlu, "Cem Sultan", *Yeni Türkiye*, sayı: 31 (Ankara 2000), s. 124-127.
Mevlüt Çelebi, *Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati*, İzmir 1999.
Murat Bardakçı, *Şahbaba,* İstanbul 1998.
——, *Son Osmanlılar*, İstanbul 2008.
——, *Talat Paşa'nın Evrak-ı Metrukesi*, İstanbul 2008.
——, *Enver*, İstanbul 2015.
Mustafa Cezar- Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, I-VI, İstanbul 1958-1972.
Mustafa Cezar, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Âfetler", *Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, I (İstanbul 1963)
Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Ankara 1975.
Mücteba İlgürel, "Ahmed I", *TDV İslam Ansiklopedisi*, II, 30-33.

——, "Ahmed II", *TDV İslam Ansiklopedisi*, II, 33-34.
Mükrimin Halil Yinanç, "Ertuğrul Gâzî", *İslam Ansiklopedisi*, IV, 328-337.
——, "Bâyezid I", *İslam Ansiklopedisi*, II, 369-392.
Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Camiü'd-düvel, Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, haz. Ahmet Ağırakça, İstanbul 1995.
Münir Aktepe, *Patrona İsyanı*, İstanbul 1958.
——, "Mustafa I", *İslam Ansiklopedisi*, VIII, 692-695.
——, "Ahmed III", *TDV İslam Ansiklopedisi*, II, 34-38.
——, "Mahmud I", *İslam Ansiklopedisi*, VII, 154-165.
——, "Abdülhamid I", *TDV İslam Ansiklopedisi*, I, 213-216.
——, "Nevşehirli İbrahim Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, IX, 234-239.
M. Fuat Köprülü, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu,* Ankara 1999.
——, "Yıldırım Bâyezid'in Esareti ve İntiharı Hakkında: I. Demir Kafes Rivayeti. II. İntihar Meselesi", *Belleten*, sayı: 2 (Ankara 1937), s. 591-603.
M. Tayyib Gökbilgin, *Kanunî Sultan Süleyman*, İstanbul 1992.
——, "Osman I", *İslam Ansiklopedisi*, IX, 431-443.
——, "Orhan I", *İslam Ansiklopedisi*, IX, 399-408.
——, "Hürrem Sultan", *İslam Ansiklopedisi*, V/2, 593-596.
——, "İbrahim", İslam Ansiklopedisi, V/2, 880-885.
M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 2001.
——, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, İstanbul 1950.
——, *Sancaktan Saraya*, İstanbul 2012.
——, "Mustafa Sultan", *İslam Ansiklopedisi*, VIII, 690-692.
M. Cavid Baysun, "Ahmed I", *İslam Ansiklopedisi*, I, 161-164.
——, "Murad IV", *İslam Ansiklopedisi*, VIII, 625-647.
——, "Mehmed IV", *İslam Ansiklopedisi*, VII, 915-923.
——, "Ahmed II", *İslam Ansiklopedisi*, I, 164-165.
——, "Mustafa IV", *İslam Ansiklopedisi*, VIII, 708-714.
M. S. Küçükaşçı, "Kâbe Sembolizmi", *Sanat ve İnanç*, I (İstanbul 2004), s. 91-105.
Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul 1999.

Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I-V, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005.

Nihat Azamat, *II. Murad Devri Kültür Hayatı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1996.

N.N. Ambraseys-C. F. Finkel, *Türkiye'de ve Komşu Bölgelerde Sismik Etkinlikler*, çev. M. Umur Koçak, Ankara 2006.

Orhan F. Köprülü, "Amcazade Hüseyin Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, V/1, 646-650.

Osmanlı Tarihleri, I, haz. Nihal Atsız vd., İstanbul 1949.

Osmanlı Beyliği (1300-1389), ed. Elizabeth A. Zachariadou, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 1997.

Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984.

——, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul 1969.

Recep Ahıshalı, "Divân-ı Hümâyun Teşkilâtı", *Osmanlı*, VI, ed. Güler Eren, Ankara 1999, s. 24-33.

Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, Ankara 1971.

——, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasi Hayatı*, İstanbul 1966.

——, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969.

Semavi Eyice, "II. Bâyezid Zamanında Davet Edilen Batılılar", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı: 19 (İstanbul 1969), s. 23-30.

Süheyl Ünver, *İstanbul Rasathanesi*, Ankara 1969.

Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan Üçüncü Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, çev. Hür Güldü, İstanbul 2008.

Söğütten İstanbul'a, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, Derleyenler: Oktay Özel- Mehmet Öz, Ankara 2000.

Şerafettin Turan, *Kanunî Süleyman Dönemi Taht Kavgaları*, İstanbul 1998.

——, "Selim II", *İslam Ansiklopedisi*, X, 434-441.

——, "Bâyezid II", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, V, 234-238.

Şinasi Altundağ, "Osman II", *İslam Ansiklopedisi*, IX, 443-448.

Târih-i Naimâ, I-IV, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2007.

Tahsin Ünal, *IV. Murad ve Bağdad Seferi*, Ankara 2001.
Tufan Gündüz, *Son Kızılbaş, Şah İsmail*, İstanbul 2010.
Tursun Bey, *Târih-i Ebü'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977.
Vahdettin Engin, *Bir Devrin Son Sultanı: II. Abdülhamid*, İstanbul 2017.
——, "Padişahı Bir Güzel Kestiler...", *Hürriyet Tarih*, 27 Ekim 2004.
Vâhid Çabuk, *Sultan IV. Murad Han*, İstanbul 1995.
——, *Köprülüle*r, Ankara 1988.
Virginia Aksan, *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı*, Ahmet Resmi Efendi (1700-1783), çev. Özden Arıkan, İstanbul 1997.
Yüksel Çelik, *Şeyhü'l-Vüzarâ Koca Hüsrev Paşa-II. Mahmud Devrinin Perde Arkası*, Ankara 2013.
Zeynep Dramalı, *Tarihi Tersten Okumak*, İstanbul 2004.
Ziya Yılmazer, "Murad IV", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXI, 177-183.
II. Abdülhamid, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010.
II. Mahmud, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010.
III. Selim, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010.

YEDİTEPE

HERKES İÇİN KISA OSMANLI TARİHİ (1302-1922)

Osmanlı İmparatorluğu, tarihin gördüğü en büyük imparatorluklardan birisiydi. 16. yüzyılda dünya siyasetine yön vererek, bugünkü dünyanın siyasi ve dini yapısının oluşmasına büyük katkıda bulundu. Osmanlı İmparatorluğu, tarih sahnesinden çekilmesine rağmen hâlâ izleri duruyor. Ancak hayatımızın hemen hemen her safhasında izleriyle karşılaşmamıza rağmen Osmanlı tarihi özellikle akademik dünyanın dışındaki okurlar için hâlâ karanlıklar içerisinde.

Son 50-60 yılda bütün dünyada Osmanlı tarih yazıcılığı büyük aşama kaydetmesine rağmen, akademik araştırmalarda ortaya çıkan sonuçlar ülkemizde kamuoyuna fazla ulaşamadı. Bu kitapta Osmanlı tarihi ana hatlarıyla anlatılırken akademik araştırmaların sonucunda ortaya çıkan bilgilerden hareket edilmiş, ancak konular anlaşılır bir üslupla verilmeye çalışılmıştır.

yeditepeyayinevi.com
/ yeditepekitap
/ yeditepekitap
/ yeditepeyayinevi

9 786059 787871

2. Baskı